

ٹیلیزا مارکوس

میٹر ووی پہ کہ

PKK History

چاپی بہ کمر
2014

لہٹینگلیزیہ وہ: ماجد خلیل

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

میژووی په‌که‌که

خوین و باوه‌پ، په‌که‌که و خه‌باتی کورد له‌پیناو سه‌ربه‌خویدا

میژووی په‌که‌که^v

خوین و باوه‌پ، په‌که‌که و خه‌باتی کورد له‌پیناو سهر به‌خویدا

نوسینی: ئه‌لیزا مارکوس

وه‌رگێرانی: ماجید خه‌لیل

به‌شی یه‌که‌م

2014

له ټلوکړاوه کانی خانۍ چاپ و په خشی رټما
زنجره: (٤٦١)

ناسنامه ی کتیب

✎	ناوی کتیب: میژووی په که که
✎	نوسینی: ټه لیزا مارکوس
✎	له ټینگلیزییه وه: ماجد خه لیل
✎	دیزاین: ره وشت محمه د
✎	چاپی: په که م - سلیمانۍ ٢٠١٤
✎	چاپخانه ی: که نج
✎	تیراژ: ١٠٠٠ دانه

ناونیشان:

سلیمانۍ ، بازاپی سلیمانۍ ، بهرام بهر بازاپی خه فاف، ته نیهشت که راجی بټان
ژماره ی مټایل: (٠٧٧٠١٥٧٤٢٩٣) یان (٠٧٥٠١١٩١٨٤٧)

پیشەکی وەرگێڕ

ئەم پەرتوکه یەکیگە لە توێژینه وە ناوازه و دهگمەنهکان که غهوارهکان دهیاره ی میژووی هاوچهرخى کورد نووسیویانه، ئەلیزا مارکیوسی خانمە کوردناسی بهنێوبانگی ئەمەریکی دارای ۱۵ سال ئەزموونی مەیدانی و رۆژنامه نووسییه له بواره کهیداو له و پێناوه ددا چەندینجار رووبه پووی گێچه ئی داموده زگاکانی تورکبووه تهوه وزیندانی کراوه.

ئەم خانمە جگە له کوردستان له ئیسرائیل و ئەلمان و چەندین ولاتی تری دنیا کاری رۆژنامه نویسی خۆی بۆ نێوهنده میدیاییهکانی دنیا دهستداوه تی.

ئەلیزا له پیشەکی ئەم پەرتوکه دا به وردی باس له بایهخی کاره کهیمان بۆ دهکات، چپو پری سەرچاوه دهگمەنهکانی و چاوپێکهوتنه ههملایه نهکانی ئەو ههسته مان لا دروستدهکات که ئهوینیکی راسته قینه له نیازو نییه تی نووسه ردا هه بووه بۆ میژووی کورد.

ئەم نیازە ی مارکیوس گە ئی لایەنی بریندارو پەنهانی میژووی ریکخستنه سیاسییەکانی باکووری کوردستانی بۆ ئیمە ی کورد زیندو و سلامت راگرتووه، هەر بۆیه به حوکمی پسپۆرییه کهم له بواره که دا و مژولیم له توێژینه وە ی دکتۆراکه م له هه مان بواردا، ئەو باوه پهم لا گه لاله بوو که دهتوانم مافی تهواو بدهمه ناوه رۆکو

مانای پەرتووکه که که وهك خۆی وهریگێڤمه سەر زمانی کوردیی سۆرانی و له چوارچێوهی دووبەرگدا به چاپی بگهیهنم.

له راستیدا پهکهکه تهنها پارتێکی کوردیی و یاخی له دهولهتی تورک و ئه جێندای داگیرکاری ده رهکی نییه بۆ سه رکوردستان. تایبه تمهندی پهکهکه گه ئی ئالۆزی داوه ته زیهن و بیرکردنه وهی مرقفی کورد له ئاشنا بوون به سه ره داوه کانی سیاسهتی ئهم هیزه.

بۆ خۆم گه لێك جار ئه وینێکی سه یرو هه یه جانیکی کوردانه له واقعیی کاره کانیان ده خوینمه، هه ندیک جاریش ئه ستمه توێژه ر یان کۆله رێکی سیاسی بتوانیت واتای شۆرشگێرشیه تی بلکینیت به م ته فگه ره وه.

له راستیدا ئالۆزی و سیه ری رابوونی پهکهکه له باکووری کوردستاندا ئه گه ر به شیکی به سترابیت به ده گمه نی ره گه زی رامیاری ئه تاتورک و ئه جێندای تێکرای نه یاره کانی پهکهکه وه، به شیکی به رینی به ستراره به تایبه تمهندی خودی ئۆجه لان و میتۆدی کاری پهکهکه وه. ئهم جیاکارییه له ئه زموونی پهکهکه دا که له ده سته پێکی هه فتا کانه وه له نیوه نده زانکۆیی هه کانه وه له نیو شار هه زنه کانی تورکیادا هه ملی، به جۆرێک تاوی سه ند که بۆ هه وه لجا ر له چوارچێوهی پارتێکی سیاسی نه یینیدا له سا لی ۱۹۷۸ دا خۆی ئاشکرا کرد. بوونی پهکهکه له به رامبه ر سه رینه وهی هه موو ئه وانی دید، رامیارییه ک بوو له گه ل رامیاری تورکیا یه کی ده گرت ه وه.

بوونی ده یان پارت و کۆمه له ی راست و چه پی شۆرشگێڤ که له لایه که وه میراتگری چه پ و بزافه شۆرشگێره کانی کاریگه ر به روسیا و چین و ئه لبانی و خۆرئا و بوون له لایه کی تریشه وه کاریگه ر بوون به توراسی رابردووی شۆرشه چه کدارییه کلاسیکیه کانی کورد. هه موو ئه وانه له ژێر تین و تاوی زه بری رژی می دوای کۆده تای ۱۹۸۰ و ئه ده بیاتی جه نگه وانه ی پهکهکه دا له به ین بران. لێره وه پهکهکه و ده ولت وهك دوو جه مسه ری دژ له گۆره پانه که دا که و تنه مه ته ریزو وێزه ی یه کتریی.

ھەر بۆيە ئەزمۇنى ۲۴ سال كاري سىياسى و رىكخستن و ۲۸ سال خەباتى چەكدارى
 پەكەكە لە توركيادا پىويستى بەو ھەيە بە پەرچەيەكى لۆژىكى لىيوردىيەنەو.
 ئەگەرئىش روانىنەكان مەيدانى بنو بە روانگەي عەقلىكى خۆرئاوايىانەو
 نووسراين، ئەو ئاتاجى خويندەنەو ئاگابونەكە زياتر دىتە گۆرپى. رەنگە خوينەر
 بتوانىت لە خويندەنەو شىكارەكانى ئەم خانمەداو لە وردبونەو لە چوپوپى
 دىدارو چاوپىكەوتنە سەرەككەيەكانى مەوداى نوسىنەكە بەشىك لە رازى پەكەي بۆ
 ئاشكرابىت و تىبگات رابردوى تەڭگەرەك كە ئىستا كلىلى دۆزى نەتەو ەيەكى
 بندەست لەدەستىدايە بەچ ئاقارىكدا دەبات. لە خويندەنەو رابردوى پەكەكە
 دىسانەو لە تايبەتمەندى شوناسى سىياسى رووداوەكانى ئەورۆ تىدەگەين و ئەو
 پەنھانىيە سەركدەيەك لە زىندانداو رابەرايەتكردى گروپىك لە شاخدا زانستى
 سىياسى دەتوانىت گرىڭكوپىرەكەي بكاتەو. چونكە بوونى پەكەكە لە قەندىلو
 شۆرپونەو ەي جۆرەك لە سىياسەت يان رەنگدانەو ئەم ھىزە چەكدارە لەپانتايى
 سىياسى توركيای ئىستادا لە چوارچىو ەي پارت و رىكخراوى فەرمىدا جيا لەو ەيش
 وابەستەي جەماو ەرىكى فرەي كورد لەنىوخۆ دەرەو ەي توركي ھاوكات ھەموو
 ئەمانە كردنى ئۆجەلان بە مەرجەي سىياسەت و جىھانبىنى ئاشتى و جەنگيان، تەنھا
 بەشۆرپونەو بە مېژووى ئەم ھىزەدا تىدەگەين تاجەند ئەم سىنارىۆ و سىما
 مىديايەي ئەمۆ نىزىكە لە راستىيەو. ئايا كاروبارەكان ھەروا سانان و ملدانىكى
 جەماو ەرى بەو جۆرە سانايە نەزمى ئاپچىيەتى لەدەمارىدايە. ئايا بەندىيەتى
 ئۆجەلان لەم قۇناغەدا زادەي چ سىياسەتتەك و چ گىران و چ بەردانى لە زيان يان
 خزمەتى چ ھىزۆ ھەرەكەتتەكەيە.

ھىوادارين لەتان و پۆي ئەم پەرتووكەدا خۆنەرى وردو ورياي كورد بتوانىت
 كەمىك لە راستىيەكانى رابردوى ئەم تەڭگەرە خويناو و مانىايەي كوردى بۆ
 دەرەكەوئىت و لەوئۆ ە لەرەھەندە ناوخۆي و ھەرىمى و نىونەتەو ەيەكانى لەمەپ دۆزو

دۆخی کورد ئاشنا بېت و دهروازه يه کيش بېت بۆ ناسيني ديدگاي کوردناسي، که له
نه زموني کاري ئه م قه له مانه وه به شيك له زيږي رابردوومان له ژهنگو ژههري
خورتاواو داگيرکاري ههريمي بۆ روشن ده بېته وه .

ماجيد خهليل. ههرومان

۲۰۱۲/۰۵/۲۵

تییینی نوسەر بۆ خویننەران

ئەم پەرتووکی بەرھەمی چاوپێکەوتنە لێکی تێرو تەسەلە کە لەتەك ئەندامانی
بەراییی گروپی کوردیی بەرھەڵستکار (پەکەکە) دا سازدراون، ھەموو ئەو دیدارانە
گەوتینیان پێدام تا بتوانم دیروکی ئەو تەڤگەرەو رێو رێچکە ی جەنگە
گەریلاییەکی و ھەستی رادیکالی تەڤگەری ناسیۆنالیستی کوردیی لەو قۆناغەدا
زیندوو رابگرم.

لەھەمان کاتدا، لە نێزیکەو قسەکردن دەگەڵ رێبەزانی پیشووی پەکەکەدا،
راستی دیوی ناوھەوی گروپەکەو کارو کردەو کانیانی لا زۆشکردمەو، ھەروەھا
لە پالئەرەکانی فراوانبوونی بازەنی مرۆیی ئەو رەوشەیش تێگەشتین کە بۆچی ئەو
کۆپو کیژانە دینە نێو تەڤگەرێکەو لەکاتی کەدا کە لە تەواوی ولاتانی ئەوروپا و
ئەمریکا و خودی تورکیەدا بە پێرێکی تێرۆریست و یاخی لەقەڵەمدراون. ھاوکات،
سەرەرای پەیردن بە نەپنی و سەرنجراکێشییەکانی ئەم گروپە، ئاماژەم بەوێش
داوە بۆچی مەترسی و مەرگەسات و سەختییەکان و دواجار قۆڵبەستەکانی ئۆجەلانی
رێبەری گروپەکە نەیان توانیویە رێو رێجی کورد بگرن، تا لەریزەکانی ئەو ھێزەدا
خەبات نەکەن.

لەتەك ئەمەشدا رەنگە کەسانێک پلاری ئەو بگرن، بۆچی پشکی گەورە
زانبارییەکان لە سەرچاوەکانی پەکەکەو یەو بۆچوونی رێبەرەکانی پیشوویەتی.
ئەوان وادەبینن ئەو سەرچاوانە زانیاریگە لێکی گومانایی و بیبەنەمان، ئەوان پێیان
وایە، کە کەسانێک لە گروپێکی نایاسایی و توندپەردەدا بووبن، کە پیشەیان کوشتن و
تۆقین بوو ئەتر ناتوانن راستییەکان بدرکێنن.

بۆ وەلامی ئەو رەخنانە، پێویستە ئەم تییبینیانە رەچاو بکەین:

یەکەم : بۆ تێگەشتن لە پەکەکە یان ھەر تەڤگەرێکی تر بەدنیایییەو دەبێت
لەگەڵ ئەوانەدا بدوین کە بە شێک بوون لە گروپەکەو لە واقعەکەدا ئامادەیان

هه‌بووه، هه‌روه‌ها له‌به‌رته‌وه‌ی ئەندامانی ئیسته‌ی په‌که‌که زۆر به‌که‌می به‌نازادانه ده‌دوین، هه‌ریۆیه‌ په‌نامان برده‌ به‌ر ئەندامانیکی بالای گروپه‌که‌ که‌ پیشتر له‌ بگه‌ره به‌رده‌کاندا ناماده‌بیان هه‌بوو.

دووه‌م: که‌ک له‌ سه‌رچاوه‌ی جیاوازو به‌راوردکار وه‌رگیراوه، ده‌ستمان را گه‌شتووه‌ به‌ بنکه‌کانی مه‌شق و نۆو کۆبوونه‌وه‌کانی ته‌فگه‌رو و فیرگه‌ تاییه‌تییه‌کانیان. چاپ و وه‌شانه‌ ده‌ره‌کی و تورکییه‌کانیش به‌گۆیره‌ی پێویست له‌ رووداو و تۆماره‌کاندا بۆ زنده‌تر به‌هێزبوونی توێژینه‌وه‌که‌ که‌لکگیر بووه. هه‌ر بۆیه زانیارییه‌کانی نۆو ئەم په‌رتووکه‌ له‌ ته‌نها سه‌رچاوه‌یه‌کی زانیارییه‌وه‌ نییه، به‌لکۆو زانیارییه‌کان تیکه‌ه‌لکیش بوونه‌ له‌گه‌ڵ زانیاری و سه‌رنجی چالاکوانانی کورد و رێبه‌ره‌ دیاره‌کانی کورد و ته‌نانه‌ت نه‌یارانی په‌که‌که‌و چاودێرانی کوردی سه‌ربه‌خۆو بێلایه‌ن له‌ کوردستان، هه‌روه‌ک چۆن له‌ سه‌رچاوه‌ ده‌ره‌کییه‌کانی پێوه‌ست به‌ په‌که‌که‌ که‌لکی فره‌ وه‌رگیراوه.

به‌گشتی راوبۆچوون و دیداری فره‌می له‌ته‌ک نێزیکه‌ی سه‌د که‌س په‌یوه‌ست به‌ توێژینه‌وه‌که‌ کراوه. زنده‌تر له‌وه‌یش پشتقاییم بووم به‌ خۆم و هه‌روه‌ها هه‌موو ئەو رێپۆرتانه‌م خستوه‌ته‌ روو که‌ له‌مه‌پ په‌که‌که‌و ده‌رگیربوونی کوردیی له‌نیوان سالانی ۱۹۸۶ بۆ ۱۹۹۷ ده‌رکراون. به‌مجۆره‌ هه‌روه‌ک چۆن خۆینه‌ر له‌ داهاتوودا بۆی نومایانده‌بیّت، به‌وجۆره‌ زانیارییه‌کانم به‌ پشتبسته‌ن به‌ سه‌رچاوه‌گه‌لیکی جۆراوجۆر دا‌پشتووه‌ته‌وه‌.

له‌راستیدا تا ئیستا توێژینه‌وه‌ یان بلاوکراوه‌گه‌لیکی زانستی قول له‌ مه‌پ په‌که‌که‌ نه‌کراوه، جیا له‌وه‌یش چاوپێکه‌وتن و دیداره‌کانیش له‌ته‌ک ئەندامانی پێشویی واندا نه‌کراوه.

وه‌لێ برێکی گچکه‌ کار بۆ خسته‌نه‌په‌روی واقعی کوردیی له‌ تورکیا تاوه‌کو ئیستا هاتوه‌ته‌ وه‌شاندن. بۆ نمونه‌ له‌وانه‌ په‌رتووکی (پرسی کوردی تورکیا) ی هه‌ردوو

پسپۇرى ئەمەرىكى ھېنرى جى باركى و گراھام فولەر، (ئاپقو پەكەكە) ى
رۇژنامە نووسى تورك عەلى موخەممەد بېراند، پەرتوكى (كىۆك لە ئازار) ى
سەلاخەدىن سىلىكى ئەندامى پېشوو پەكەكە، پەكەكە لە نووسىنى رۇژنامە نووسى
تورك عىسمەت ئىسمەت، (مىژووى نوپى كورد) ى پسپۇرى بەرىتانى دافىد ماكداول،
پەكەكە (پارتى كرىكارانى توركىيە) ى ئەكادىمىستى تورك نىھاد عەلى ئۆزكان.

دىارە پىشتەستىن وەرگىرتى زانىارى لەو نوسراوانە ئەو ناكەيەنىت كە
زانىارىيە كانىان پىشتراستى زانىارى منن، ھەرەك چۆن نووسىنەكەى منىش رازىبوون
نىيە بە ھەموو ئەوانەى كە ئەوان نووسىوانە. وەلى پىئويستە بگوتىت كە قەرزارى
بۆچوونە كانىانم و قەرزارى ھەموو ئەو پىئووسانەم كە لەو گۆرەپانەدا ئەسپى خۆيان
تاوداۋە.

بە دۇنيايىيە ۋە دىپاتىدەكەمەۋە، بەبى دەستگىزىكىرنى زانىارىيە كانى ئەندامانى
بەرايى پەكەكە نەدەتوانرا ئەم پەرتوكە بىنوسرىت. زۆرجار دىدارەكان زىاد لە ۱۲
كاتىمىر بەردەوام دەبوون، بەدرىزايى كاتە جىاۋازەكانى رۆژىك وەدووى
كۆبوونە ۋە كانەۋە يان لەرىگەى ئىمەيل و پىئوەندىيە تەلەفۇنىيەكانەۋە كارى
توۋىنەۋەكە دەگۆزەرا. دىارە چىكىرنى پىئوەندىيە لەتەك ئەندامانى پىشوو
پەكەكەدا ھەروا كارىكى ھەۋانتە نەبوو، جىا لەۋەش ئەوان ھەمىشە ژمارە
تەلەفۇنەكانىان دەگۆرى ياخۇ داخرابوون. لىرەدا پىئويستە سوپاسى سەلاخەدىن
سىلىكى ئەندامى پىشوو پەكەكە بگەم كە زۆرىك لە ژمارەكان لەرى ئەۋە
چىنگم كەۋتن. ھاۋكات ئامادەيى سەلاخەدىن بۆ مشتومپى تىرو تەسەل لەمەر
رابردووى كارو چالاكىيەكان و ئەزموونى تىكۆشان و سەرنجە بابەتتەيەكانى و تىرامانى
بە پىرسى ئەو ھىزە لەرووى زانستىيەۋە فرە بەرز دەرخیئىرەن.

ھەرەھا موراد داگدىلەن چالاككارى سىياسى تەۋاي ئەرشىفو نووسىيە
تايەتتەيەكانى خۆى خستە بەردەستم. جوسەين تۆپگىدەر ھەلسەنگاندنى زىاد لە

بيست سال خەباتى پەكەكى بەكەك وەرگرتن لە زانىارى نۆ بەشكەك لە
كۆبونەوهكان لادركاندم، سورگول گولموز ئەو ئەندامەى وىب سايىتى ناسنامەى
بەرەكەتكار بەكەك بەرپۆه دەبات، نۆبەناو پيشنارى پتۆهەندىگەلى نۆ
دەكات. سەلىم كوروكايا يەكە لە بەرەكەتكارە لە مېژىنەكانى پەكەكەيش، توانى
دىوى نۆهەوى ئەو هېزەو نيازو ژيانى ژىر بەپەى بخاتە بان بەپە.

ئىهان سىفەتسى، نىهال، زەكى ئۆزتورك و دەيان كادىرو هەلسوپاوى ترى پەكەكە
بەنياز پاكى و سەر راستانە بۆ پرسىيارەكانم هاتنە گۆ، نەك هەر ئەوەندە بەلگە بە
خانوو خانەوادەو خوانە بەپتۆهەكانىان هەميشە دەرگەيان لەسەرپشت بوو لەپتۆهە
راپەراندى كارەكاندا. بەجۆرىك گەشتم دەكرد وەك ئەوەى لە كيشوهرى ئەوروپادا
گەشتەكەم لىنەويىبەت. خەديجە يەشاريش لە گروپى ئاللى رزگارى گوزەرىكى
كورت و پوختى مېژووى كوردى پتدام، هەروەها دامەرزىنەرى پارتى سۆشاليسى
كوردستانى توركيە كەمال بوركاى لە پاريس ژۆر مېهرەبان و لەسەر وەخت بوو بۆ
هەركارىكم. كەندال نەزانى بەرپۆهەرى ئىنستىتوتى كوردى لە پاريس بۆ چەند
سالىك ميواندۆستىكى نىان و رايەلەكى بەپتۆهەرى . شەرەفەدىن ئالچيش وەك
سياسىيەكى كوردى سەربەخۆ هەردەم حازو بازو بوو بۆ وەلامى هەر پرس و
جۆپەكمان .

دامەزراوەى ماك ئارسەرىش لەماوەى ۱۸ مانگى توپژىنەوهەدا ، كارى نوسىن و
دەرامەتى نوسىنى پتدام تاوەكو لەدەستپىكردى پرتۆهەكەمدا دلكرمى نەبم.
هاوكات كۆمەكو دەستگروپى هاوړپيان و هەندى لە پتۆهەندىيە پيشەيەكان و
كەسانى تايپەتمەند ناكريت بايەخيان لەپيشچاوەنگرين. لەوانە ئامادەيى جۆن رون
وەك باوەردارىكى نەلەخشاو، مشتومپكانمان يارىدەى منيدا تا وەخۆكۆم بۆ
داپشتنەوهى پرتۆهەكەم، هاوكات ناكريت ئەزموونى گولستان گولبى لە
پتۆهەندىيەكانى توركيە لەگەل ولاتانى ئەوروپەو ئىراقدا پتۆهەزانين.

ئارام نىگۇگۇسيانىش ھەمىشە شان بەشانى بابەتە نوئيەكانى لەمەر پەكەكە زانىارى پئىدەدامو بە زۆرىك لە ۋەرگىپرەراۋەكانىشەدا چاۋى دەخشانەۋە. شانبەشانى ئەۋرۇبەرت ئۆلسنى شارەزاۋ ئەكادىمىست لە سەر مېژوۋى كورد، بە كۆمىنتو سەرئەكەكانى نوسىنەكانى زەنگىن دەكردم. عومەر ئىرزىرىن دەگەل ئەۋدا ھەۋەل گەشتم بۇ باشوۋرى توركىە سالى ۱۹۸۹ دەستدايە، بەتئىبىنىيەكانى دلتىايى زىدەترى پئىدەخشىم. زەينەدىن كىزىل ياپاك رۆژنامەنووسى توركى سەرپەخۇ ، يارمەتى دام بۇ داپشتەۋەى بىرو بۆچۈنەكانم ھەۋلى دا زانىارىيە دەگمەنەكانم بۇ ۋەچىنگەتو لەدوتوئى توئىئىنەكەمدا دايانبرېژمەۋە. راپۆرتەكانى ھەردو ھاپوئى بەئەمەكم فاروق بىلدىرىك و نامىق دوروكان سالى ۱۹۹۵ لە ئىراق بۇ توئىئىنەۋەكەم ئىكجار بەكەك بوون. ھەروەھا توانىم سودى فراوان لە كىتئىبخانەكانى ھەردو پەيمانگەى كوردى لە پارىسو بەرلىن ۋەربىگرم، كە بە چەندىن پەرتوك و رۆژنامەى پئىۋەست بە رەۋشى كوردو پەكەكە تئىدا بەدەستدەكەون.

دەكرىت بلئىم توئىئىنەۋەكەم سەخت و ناھەموار دەبوو ئەگەر لە ئەرشىفى كىتئىبخانەى وىلايەتى بەرلىن، كەلكم لە رۆژنامە توركىەكان ۋەرنەگرتايە. بەدرىژاى سالانىش موحەمدەلى بىراند و يافوز ئىرىن پەيوەندىيان ھەبوو بۇ ئالوگۇپكرىنى بىروپاكانمان. يەلماز فىلى ھەرچەندە پاش ۋەدەرنانى لە زىندان، زۆركەم ژيا، ۋەلى توانىم سودىكى فرە لەوتوئىژە كەمخايەنەكەمان ۋەربىگرم، ھەروەھا خوالخوشبوو ئەمىل غالب كارىگەرىى گرنگى لەسەر بۆچۈنەكانم بەجىئەشت.

بە گشتى جئى خۆيەتى سوپاسى ھەموو ئەم كەسو كەسايەتپانەى لای خوارەۋە بكەم: ئەما كامەتۆى، مىشىل كۆھن، بلىندا كوپر ، سوزى غولەنبرگ، ئەغنىس ھىلر، ئەرتغل كوركىو، شتائىن ھانىس، توموس لىان، شاننا ماركوس، شاھىكا يوكسل، نىلى ترول، ئەدرىە، لە راستىدا كەسانىكى تر ھەن كە پئىمخۇشە

ناويانبهيتم، وهلى له بارودوخىكى وههاو بابەتتىكى وههادا ئىستەمە بەناوهيتاننان
روويه پووى گىفتنه بنه وه.

ههروه ها جىگهى خۇيه تى دەستپهنگىنى ئىلىن كارلىشى سەرنوسەر له رۆژنامەى
زانكوى نيويورك بنرخيتىن له نوسىنىى يەكەم مسۆدەى تويژينه وهكەم. هەريەك
له شارۆن موشافى جان لىستر وهك نوسەرو شارەزايەك توانيان هاناو هاندەرم بن به
كۆمىنتە كاريگەرەكانيان.

بەشی یەكەم

ئۆجەلان و كورد و دەستپێكى سەرھەڵدانى پەكەكە

باسی یه که م
ره گورپیشه ی جولانه وه ی په که که (۱۹۷۶-۱۹۴۹)

عەبدوللا ئۆجەلان لە گوندیکی کشتوکالیی سەر بە پارێزگەی ئورفەیی نیوچەیی کوردستان لە دایک بوو.^۱ بۆخۆی زۆرجار دەیوت بەتەواوی دلتیانییە رۆژو سالی لە دایک بوونی چ کاتیکە. لە راستیدا ئەو رۆژگارە خەلکی ئاواپیەکان یەك دوو سالی دێتر زارۆکانیان تۆمار دەکردن. ئەوەش رەنگە بگەپیتەو بۆ گوینەدانی خەلکی نیوچەکە بە دامەزراوە فەرمییەکانی میریی یاخۆ ریی تێدەچیت خانەوادەی ئۆجەلان مەبەستیان بوو بێت دێتر ئەوەکەیان راپیچی سەربازگیری زۆرەملی بکریت بۆ نیو یەگەکانی ئەرتەشی تورکیە.

پێکھاتەی دانیشتوانی نیوچەکەیی ئۆجەلان لە کوردو ئەرمەن و تورک پێک ھاتبوو، ئەو لەوێ پەرەدە بوو، دانیشتوانی ئەوێ بە ئاسانی پێوەندییە کۆمەلایەتیەکانیان یەکانگیرۆ تیکەلێبوو. زارۆکانیان بە یەگەو نێردرابوونە بەر خویندن، بە یەگەو کارو گوزەرانێ رۆژانەیان رادەپەراندو تەنانەت دییانو موسلمانەکان ژن و ژنحوازیان دەگەڵ یەکتیدا دەکرد.

بۆ نموونە داپیەری ئۆجەلان لە سەری دایکییەو بەرەگەز تۆک بوو. تەنانەت جارێکیش ئامازەیی بەتورکبوونی دایکیشی داوو.^۲ وەڵا لەگەڵ ھەموو ئەو ئامبازیوونە کۆمەلایەتیەدا، ئۆجەلان ھەتاوێکو نەخراپ بەر خویندنی سەرەتایی فیزی تورکیی نە ببوو. ژیانکردن لەم نیوچەیدە تا قەت پروکێنبوو، زۆرینەیی خەلک

¹ This section relies on two main sources: A wide-ranging interview Ocalan gave Turkish writer Yalcin Kucuk, published as *Kurt Bahcesinde Soy-*

lesiler in 1993 and cited in Vamik Volkan, *Bloodlines* (New York: Farrar Straus

and Giroux, 1997), 168–180; *Dogu'da*, Cilt I, 83–169, a history of the PKK's early years written by former PKK member Yuce; and Kucuk's *Dirilisin Oykusunu*, apparently based on the interview in *Kurt Bahcesinde*

² Ocalan said this shortly after he was captured by Turkish special forces in 1999 in a video released by the government to the news media.

جیا له خاوهن زهویییه کان له نه داریییه کی سهختدا دهژیان. له گونده که ی ئۆجه لاندایا نیرۆ می له کیلگه و دهوه نه سهخته کاندایا پیکه وه مژولای کار بوون. له وه رزی دروینه شدا هه موو نه وه ی به دریزایی هاوین سه رقالی بیوون داهاتیکی که م بوو، نه ویش به چینه وه ی په موو له کیلگه کانی خاوهن زهویییه زهنگینه کاندایا پئیانده برا. دیاره نه وه ش ژیانیکی دژواربوو، که له به رامبه ر پولتیکی که مدا ره نجیان ده برد، به لام هه رچۆنیک بیت تروسکاییه کانی باشبوونی ره وشه که له گۆریدا بوو. چونکه له کاته کانی دوواتردا هه وادارانی ئۆجه لان (ئاپۆچییه کان) له هه ناوی نه و توژیو چینه شه که ت و ماندوه وه بوونی خۆیان سه لماندو روومالی ره وشه که یان له نیو خه لگدا کرده باسو خواست. نه مه ش ریک به پیچه وانهی سه ردارو سه رکرده پئیشینه کانی تری کورده وه بوو که هه میشه پتوه ندیییه کانیان له ته ک چینی سه رمایه و سه رکارو ساحیب زه مینه کان بوو.

به گویره ی راپۆرتیکی رۆژنامه ی لیمۆندی فه ره نسی، وادیاربوو نه م چه تری هه ژاری و ده رده سه ربیه، بیچه ندوو چوون زیده تر له ۲۰ سال به ر له دایک بوونی ئۆجه لان نیوچه که ی کلۆم دابوو. راپۆرتکه وینه ی ژیان له گوندیکی کشتوکالیی کوردیی سه ر به پارێزگهی میزدینی سنووریی سوریه به م ره نگه نومایانده کات: "هه ر خیزانیک بریکی که م په له وه ری مریشک و ره نگه پینچ تا شه ش سه ر په زی هه بوو، ئاغهی ئاوی یا ده ره به گی خاوهن زه وی جاروبار سه ری له ده سه لانداری سیاسیی نیوچه که ده دا بۆ نوێکردنه وه ی گوێپایه لی و ملکه چیکردن و وه رگرتنی فه رمایشتی نوێ. نه م ره وشه له کیلگه کانی په موو به شتیه یه کی گشتی له زه وویییه کانی میزۆپۆتامییه پیکهاتبوو.

رۆژانه یازده کاتژمیر کاری بیوچان جگه له گچکه و به سالآچوهه کان، نیتر هه مووان قۆل و چاکیان لیه له ده مالی، به گشتی کرێی رۆژانه بۆ زارۆیه ک ته نها یه ک دۆلار نه مه ریکی و بۆ ژنیک دۆلارو نیویک بوو، هه روه ها پیاویک له رۆژیکدا ته نها دوو

دۆلار جیره‌کی بوو. تیکرای ریژه‌ی مردن له‌نیو زارۆی دیتا‌تییه‌کاندا خۆی ده‌دا
له ۳۰٪^۳

ئۆجه‌لان له‌ژینگه‌یه‌کی تارو توندوتیژدا گه‌وره‌بوو، ئه‌و له‌ نیو حه‌وت زارۆ‌کی
خیزانه‌که‌یدا ته‌مه‌نی زیده‌تر بوو. ئۆجه‌لان که‌په‌تیک وتی: "که‌ هۆشم په‌یدا کرد جا
زانیم، له‌نیو خانه‌واده‌که‌مدا هه‌میشه‌ مملانیته‌ک هه‌بووه‌" یان "نا شادومانیه‌کی
له‌را‌ده‌به‌ده‌ر ئاماده‌یی هه‌بووه‌".^۴ یه‌کێک له‌ جیاکه‌ره‌وه‌ ره‌وانیه‌کانی ئه‌و
هه‌ول‌دانی بوو بۆ ئه‌وه‌ی تییگات له‌ دووایین خه‌م و خه‌یاڵه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌یه
خه‌باتگێڕیه‌که‌ی، که‌ له‌یه‌ک کاتدا یه‌کانگیره‌ له‌ته‌ک ئه‌و خواست و خۆشه‌ویستی و
خه‌سله‌تانه‌ی له‌باوکیه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتبوو، له‌گه‌ڵ ئه‌و رقه‌ شا‌راوه‌ و په‌نه‌انه‌ی
به‌ئاقاری ئه‌وان هه‌یه‌تی.^۵ ئه‌و زۆرجار له‌ مشتوپه‌کانیدا له‌ هه‌لسه‌نگاندنی
ره‌وشه‌که‌دا بوو، له‌دیدارو دیمانه‌کانیدا زۆرجار ده‌گه‌رایه‌وه‌ بۆ نه‌زموون و نه‌دگاری
سه‌رده‌می زاپۆیی تا ئه‌وه‌ روونبکاته‌وه‌ که‌چۆن بایه‌خی تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌و
توندوتیژی به‌کارهێنان زه‌مینه‌ی بابه‌تیکێ گه‌رماو گه‌رمیی واقیعه‌که‌ن.

له‌ راستیدا بابی ئۆجه‌لان ته‌نها که‌ساس و که‌نه‌فترین که‌س نه‌بوو له‌
ئاواییه‌که‌یاند، به‌لکو زه‌بوون و زه‌لیلکراوی زه‌حمه‌تی ژیان و ده‌ورو به‌ره‌که‌یشی بوو.
له‌م باره‌یه‌وه‌ ئۆجه‌لان له‌ چاوپێکه‌وتنێکدا که‌ له‌ نه‌وه‌ده‌کاندا ده‌گه‌لی سازکرا‌بوو
وتی: "ته‌نانه‌ت هیچ کات دۆست و دراوسێ‌کانیشی ئه‌ویان به‌ هه‌ند
وه‌رنه‌ده‌گرت، به‌هۆی ئه‌وانیشه‌وه‌ هه‌میشه‌ له‌ ئازارو ئاخدا ده‌ژیا" یاخۆ "بام وه‌ک
ئه‌وه‌ وه‌هایه‌ هه‌رنه‌ژیا‌بێت، یا ئه‌و بۆ خۆی نه‌ده‌پۆی، به‌لکو ده‌برا به‌پۆه‌".^۶

³ Paraphrased in McDowall, *Modern History*, 419.

⁴ Birand, *Apo ve PKK*, 31.

⁵ Volkan, *Bloodlines*, 168–180.

⁶ Cited in *ibid.*, 171.

دايكي ئاپۇ ۋەك ھەر دايكيكى تر ميھربان و نيان نەبوو، ئەو ژنيكى توندو توپەبوو، بەتاييەتى و لەھەمبەر ھاسەرەكەيدا زەجر و زەبوونی دەدايەدوواو ۋە لەگەل ئەو ۋەدا نەبوو ملکہچی خېزانەكەى بېت. بەم نەزمە دايكو بابى ئۆجەلان ھەو ۋەل كۆرپەكەيان چەماندەو ۋە بەرەو رىو رىبازىكى توندو دەستدرىژكار.

بۇ نمونە كەپەتەكەيان، چەند زارۋىەكى گەجەرو گوجەر لە كۆلانیدا ئۆجەلانسان كوتى بوو، ئەویش ۋەك زارۋىەك بە دەم ھەنسكو گریانەو ھەلھاتو و پەئەئى بۇ دايكى بردو و عەرزى ھالى خۇى پىنگوت، ۋەلى دايكى پىچەوانەى دايكانى تر لە زارۋىەكى لىدەگەپىو ۋەدەرىدەنەت، ئاگادارىشى دەكاتەو تا بە تەواوى تۆلەى خۇى نەكاتەو، ئابېت توخنى مالەو ۋە بگەوېت.

ھەربۆيە ھەمىشە ئۆجەلان ئەو ۋەى دوپاتدەكردەو ۋە كە رەفتارى دايكى ھۆكارىك بوو ۋە كە لەتمەى داو ۋە سەروشتە شەرمىنيەكەى ئەو ۋەك ئۆجەلان. دواجار بەخىرايى ناو و نىوبانگى ۋەك زارۋىەكى ھاروھاج و گوندە زرا.

بۇ نمونە ئاپۇ لە شوپىنىكدا دەلى:" ھەرچەند كە بۇ ھەو ۋەلجار ناچار دەكرام كە تۆلە لەوانە بگەمەو، كە سەرو سەكوتيان دەشكاندم، ۋەلى وام لىھات كە ببمە كەسىكى گوندەو ئىدى ھەرلەخۇو ۋە بە ھەق و ناھەق چەندىنچار سەرو گوتىلاكى زارۋىەگەلىكم دەشكاند"^۷.

ھەروھەا يەكەك لە ئائومىدىي و كەسەرە بنچىنەيىەكانى ژيانى ئۆجەلان ۋەك زارۋىەك برىتى بوو لە مىردكردىنى يەكەك لە خۇيشكەكانى بە يەكەك لە پىاوەكانى ئاوايىەكى ھامسايان. ئەو ۋەى پىي بوترىت خۇشەويستى لەم جۆرە ھاسەرگىرىيانەدا ئامادەيى نەبوو، ھەرچى زاوايە فرە بەكەمى قسەيەكى لە كۆشەندەكەيدا ھەبوو، ھافاي خۇيشكى ئۆجەلانىش ھىچ حسابىكى بۇ نەكرا، ئەو لەو پىئەندىيەدا فرۇشرا بە چەند كىسەيەك گەنم و دانەوئەو بىرەك پولى پارە لەبرى

⁷ Ibid., 172.

ماره‌یی. دوواتر له‌سەر ئه‌و بنه‌مايه ئۆجه‌لان راشی ئه‌و راستیه‌ی کرد که ئه‌و جۆره ژهن و ژه‌نخوازییه ته‌نها جۆریکه له جۆره‌کانی مردن بۆ ژن.

له‌مباریه‌وه بیریاری پێشجوی په‌که‌که مه‌مه‌د خان یوسو وه‌ک به‌لگه‌یه‌ک هاوسه‌رگیرییه‌که‌ی هاڤا به‌ نمونه ده‌هێنێته‌وه، ئه‌و پێی وایه ئه‌و رووداوه کاریگه‌ری له‌سەر تیوری ئازادیخوازیی ژن له ئه‌ده‌بیاتی ئۆجه‌لاندا هه‌بوو. دژی نه‌رێته کلاسیکییه‌که‌ی پێوه‌ندییه‌کانی نێرو و مێ و رۆلی زگماگیی زۆردارانیه‌ی ده‌ره‌ق به‌ ژن له جفاکی کوردیدا. بۆیه ئۆجه‌لان کاتی‌ک ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ ئه‌و قوناغه و ئاماژه به‌ هاوسه‌رگیری خوشکه‌که‌ی ده‌کات و ده‌لی: "هه‌میشه که بیرم ده‌که‌وێته‌وه هه‌ستی داخ و په‌ژاره پووملێده‌نیت"⁸. هه‌ر له‌وکاته‌وه ئۆجه‌لان بیری له‌و ره‌وشه ده‌کرده‌وه و هه‌میشه ده‌یوت: "ئه‌گه‌ر بوومه خه‌باتکار، بوار ناده‌م کاره‌ساتی له‌و جۆره رووبداته‌وه". هه‌روه‌ها وه‌ک زۆریک له ئاواپیه‌کان، ئاواپیه‌که‌ی ئۆجه‌لانی‌ش قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی لێنه‌بوو. کورده‌کان پێیان وابوو ئه‌مه هه‌ولێک بوو بۆ زنده‌تر هێشتنه‌وه‌ی کورد له په‌ریزو په‌راویزی ژياندا.

له‌راستیدا په‌روه‌رده و فێرکردن له به‌رژه‌وه‌ندیی ئه‌نکه‌رده‌دا بوو، تا هه‌رچی زووتره زمانی تورکی و ناسیۆنالیزمی تورکیی نێوچه‌که بگه‌ڕێته‌وه، که‌واته ئه‌م راستیه‌ش تورکیای دوچاری هه‌یج گۆلمه‌زێک نه‌ده‌کرده‌وه. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا چه‌ندین دی و لادی هه‌بوون، که ته‌ده‌وله‌ت و نه‌بۆخۆشیان ده‌یان‌توانی قوتابخانه بۆ نه‌وه‌کانیان درووستبکه‌ن. هه‌ربۆیه ئۆجه‌لانی‌ش وه‌ک زۆریک له منداڵی دێهاتییه‌کان له پێویستبوو رۆژانه یه‌ک کاتژمێر رێگه به‌ پێیان بپێی بۆ ئه‌وه‌ی له‌ئاواپیه‌که‌ی نێزیکیاندا درێژه به‌خوێندنه‌که‌ی بدات. ئۆجه‌لان خوێندکاریکی زۆر باش بوو، ئه‌و

⁸ Ibid., 173–174.

ته‌واوی وانه‌کانی زمانی تورکی و ناسیۆنالیزمی تورکی به تاسه‌وه وهرده‌گرت و چه‌له‌نگو به‌هۆشبوو.

له‌سه‌ره‌تاوه خه‌ونی ئه‌وه بوو بېیته ئه‌فسه‌ریکی پرۆفیشنال له ئه‌رتەشی تورکیادا، دیاره بیرکردنه‌وه‌یه‌کی له و جۆره بۆ نه‌وجه‌وانیکی کورد، که له و قوناغه‌دا خرابیته بهر خویندن شتیکی نامۆ ناباو بوو، به‌تایبه‌تی له کیشوه‌ریکدا که موسته‌فا که‌مال ئه‌تا‌تورکی دامه‌رزینه‌ر قاره‌مان و سهر‌داری بوو. به‌لام ئۆجه‌لان نه‌یتوانی له تاقیکردنه‌وه‌ی خویندنی بالای سهر‌بازییدا سهر‌یکه‌ویت، ناچار نیوی خۆی له قوتا‌بخانه‌ی بالای پیشه‌یی تۆمارکرد له ئه‌نکه‌ره تا وه‌ك قوتا‌بییه راهی‌ن‌راوه‌کان کاربکات له فهرمانگه‌ی تۆمارکردنی کیشوه‌ر دا.

له‌راستیدا گه‌یشتنی هه‌وه‌لجاری ئۆجه‌لان بۆ ئه‌نکه‌ره له ۱۹۶۶دا رێک هاوکات بوو له‌ته‌ك گه‌شو نمای ئارامی رووبه‌روبوونه‌وه‌ی شوناسی کوردیی له نیۆ شاره گه‌وره‌کانی تورکیا دا. بۆنمونه هه‌رزه‌کارو نه‌وجه‌وانه‌کان هه‌ر بۆ پۆزو به‌مه‌به‌سته‌وه جگه‌ره‌ی به‌تلیس (شاریکی کورد نشین) ه‌یان ده‌کیشا، ئه‌م ناوه ده‌گه‌رايه‌وه بۆ ئه‌و شوپنه‌ی که توتنی تیدا به‌ره‌مه‌ده‌هینرا له باشووری رۆژه‌لاتدا^۹. هاوکات له‌وه‌ریمه کوردییانه‌دا خویننگاره بێزاره‌کان و پالەو کریک‌اره‌کان مژوولی میتینگ و کۆبوونه‌وه‌ی هه‌مه‌لایه‌ن و جه‌ماوه‌ری بوون له پیتا و داواکردنی مافه دیموکراته‌کانیان و دانه‌درواوه‌ی چیدی بنده‌ستکردن و قهرکردنی شوناسی نه‌ته‌وه‌بیان.

ره‌چاونه‌کردن و تێپه‌رین به‌سه‌ر ئه‌و ره‌وشه‌ نوییه‌دا بۆ ئۆجه‌لان سه‌خت بوو. ئۆجه‌لان له رافه‌یه‌کی دوواتریدا ده‌لێت: "ئه‌و کۆبوونه‌وانه له هه‌ریمه‌کوردییه‌کاندا کاریگه‌رییان کرده سه‌ر من، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌رچی ته‌نها رێچه‌یه‌کی بجوگیشبووین بۆ قوتاربوون"^{۱۰}. له‌راستیدا ئه‌م شۆرو شه‌پیوری نه‌ته‌وايه‌تییه له‌نیۆ لاوانی کچ و کۆری

^۹ Birand, *Apo ve PKK*, 80.

^{۱۰} Ibid., 80.

نێو ئامادهیی و زانکۆکانیشدا شتیکی ئەستەم نەبوو، هەموو ئەوانە خەون و خەلیای گەپان بە دوای شوناسی نەتەوایدا هەلیپچابوون، لەوانە تێیاندا بوو کە وتبوو ژێرکاریگەری یەکیک لە مامۆستاکانیان یاخۆ رێبەرێکی کارای گەنجەو، کە بە شێوەیەکی نەتەو و پەنەن مژووڵی بیری نەتەوایەتی کوردیبوون.

هەندێک لەو لاوانەش رامابوون لە سەیری ناکۆکییەکانی نێوان ژێانی تایبەتییان، کە ئەویش ناکۆکی نێوان ئەوانە و ھۆشیارکراوونەو بە ھۆی نەزمیی کلاسیکی ئاوابیەکانی کورد و تەو ئاکاری رۆژانەیان یاخۆ کاریگەر بوون بە ئەدەبیات و زانیاری کوردیی پەخشی رادیۆکانی ئەودو سنوور (مەبەست پێی رادیۆی کوردیی یرێقان) هەلەل ئەو بیروباوەرە گشتییە دەوڵەت کە پێی وابوو ریشە و پێچکە کوردەکان ھەر لە نەتەوێ تورکەو سەرچاوەی گرتووە.

ئۆجەلان نمونە و ئەو پێرە بوو کە لە ناکۆکییەکانیان دەپوانی، ئەوان لە ھەردوو تەڤگەری چەپ و رادیکالی کوردیی کە لە کۆتایی شەستەکانەو گەشە سەندبوو بە تەواوی دامالرابوون. ئۆجەلان پاش ئەو بە سەرکەوتوویی خۆیندەنەکی لە قوتابخانە و پێشەیی لە ۱۹۶۹ دا کۆتاپێھێنا، نێر راستەوخۆ لە شاری دیار بە کر لە نووسینگە یەکی حکومیی دامەزراو بوو بە بەرپرسی تۆماری زەوی و سەنەدی مولکەکان، بەلام پاش تێپەرپوونی سالتیک، راژەکی گواستەو بۆ نووسینگە یەکی لە ئەستەمبول. پانۆراماکانی کۆتایی شەستەکان بۆ تورکیا ململانێی سیاسی سەخت و دژوار بوو، لەو نێوەندەدا ئۆجەلانیش وەک چەندەھا کۆپو کچی ئەو وڵاتە لە ئارێشە یەکی سیاسی و رامنێکی مۆلەقدا بوو، کە نەیان دەزانی بەرەو کۆی ملدەنێن. لە راستیدا تا ئەوکاتە ناسیۆنالیزمیکی دروستی کوردی لە گۆرپدا نەبوو.

ئۆجەلان لە سەرەتای ئەو دەدا بوو کە ئاشنا بێت بەوێ، بەلێ لە تورکیادا کێشە یەکی ھەبە نێوی کێشە کورد و شتانیکیش ھەن کە پێویست بۆ ئەوێ ئەنجام بدرێن. ئەو پاش ئەوێ نامیلکە ئەلف و بێ سۆشیالیزمی بەرچاوە و خۆیندەو، نێر

کاریگه‌ریی له سەرداناو بۆ یەكەمجار بپاریدا بێتە كۆمۆنیست¹¹. وەلى ئۆجەلان دلكرمى بوو لەو كە بتوانیت پتۆهستییهك لەنێوان بپۆكە سۆشیاڵیستییهكەیی و بزوتنه‌وهی نه‌ته‌وايه‌تیی كوردیدا چێبكات.

هەرچۆنێك بێت له ئه‌سته‌مبول تێكەڵ به‌ چالاكی خوێندكاره‌ توندپه‌وه‌كان بوو، ئه‌وان رێبه‌رایه‌تی جولانه‌وه‌كانی ئه‌و قوناغه‌یان ده‌كرد، ئه‌و خوێندكارانه‌ بپروایان وابوو كه‌ توركیا پتۆیسته‌ له‌ بنده‌ستی ئه‌مه‌ریكاو به‌نده‌یه‌تی ولاتانی كاپیتالیه‌ست و سه‌رمایه‌دار بێت ده‌ری و خۆی له‌ هه‌یه‌نه‌ی وان رزگاربات.

ئه‌وكات بۆ لاویكی كورد ئه‌سته‌م بوو بتوانیت له‌ ده‌ره‌وه‌ی شۆرو شه‌وقی وانكۆكبیت و تێكەڵ به‌و هه‌یه‌جانه‌ نه‌بیت، به‌ تایبه‌تی بۆ ئۆجەلان كه‌ ته‌نانه‌ت خوێندكاریش نه‌بوو، به‌لكو وه‌ك كارمه‌ندێكی پله‌ نزمی ده‌وله‌ت، له‌ قوژبنێكی ئه‌و شاره‌دا ده‌ست و په‌نجه‌ی له‌ته‌ك به‌لگه‌و سه‌نه‌دی موڵكو زه‌ویدا نه‌رمده‌كرد¹².

میژوو

ئۆجەلان پێش ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر پرسى نه‌ته‌وه‌یی كورد هه‌لوێسته‌بكات و له‌ رێ و رێچه‌ سیاسیه‌كاندا ئه‌م پرسه‌ له‌ته‌رازوو بدات، نێزیه‌كی بیست سالیك ته‌مه‌نی بوو. دیاره‌ ئه‌مه‌یش بۆ نه‌وه‌ی ئه‌و قوناغه‌ی توركیا كاریكی نامۆ نه‌گه‌یه‌تی هێنبوو، چونكه‌ له‌ توركیادا به‌ماوه‌یه‌كی ئێجگار كه‌م پاش دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی كۆماریی ۱۹۲۳ كورد نه‌ته‌وه‌گه‌راكان روویان له‌ چیاو چه‌ك نا درژی ده‌سه‌لاتداریتیی ولاته‌كه‌یان.

¹¹ The book's title in Turkish is always given as *Sosyalizmin Alfabesi*. It refers to U.S. socialist Leo Huberman and Sybil H. May's 1953 pamphlet, "The ABC of Socialism," published by Monthly Review Press.

¹² The main sources for this section are McDowall, *Modern History*, 397–410; Zurcher, *Turkey*, 231–274; and Ahmad, *Modern Turkey*, 121–157.

وەڵە هەر لە وکاتەوه ته‌واوی راپه‌رینه‌کان سه‌رکوئهران و ته‌واوی یاسا و رێساکانیش که ده‌رده‌کران بۆ سه‌پنه‌وه‌و سه‌رکردنی شوناس و شکۆی نه‌ته‌وه‌یی کوردیی ده‌رده‌کران. له‌م پێناوه‌دا نێوی کوردیی باژێرو ئاواپه‌کانی کوردستان گۆپه‌را بۆ نێوی تورکی و نێوی کوردستانیش که تا ئه‌وکات ته‌نها ئاماژه‌بوو بۆ نێوچه‌یه‌کی جوگرافی، فه‌رمانه‌را له‌ته‌واوی په‌رتوک و نوسراوه‌کان و زمانی خودی کوردانه‌دا سه‌راپه‌وه‌وه‌ده‌غه‌کرا.

به‌م جۆره‌ کوشت و په‌ڕی تورکی به‌شێوه‌یه‌کی هه‌مه‌لایه‌نه‌ شوناس و شه‌رازه‌ی کوردانی په‌چراندو خاپه‌ورکرد. ترس و تۆقاندن و ته‌مبێکردن له‌ ئاستێکی ئێجگار بالا‌دا به‌رپۆه‌ جوو. یه‌کێک له‌ دیپلۆماتکاره‌ ئینگلیزه‌کان کاتێک له‌ ١٩٥٦دا به‌نێوچه‌ کوردیه‌کاندا تێده‌په‌رێت و ته‌بووی: "ه‌واری هه‌ناسه‌یه‌کم بۆ ناسیۆنالیزمی کوردیی نه‌بینی، له‌کاتێکدا چاودێریکی ئاسایی له‌ ئێراقدا به‌ ئاسانی تێبینی ه‌واری نه‌ته‌واپه‌تی ده‌کرد".^{١٣} به‌لام تورکیا هه‌رگیز له‌ گۆرانکارییه‌ نه‌ته‌وه‌په‌یه‌کانی کورد له‌ ولاتانی هه‌رێمی نه‌یده‌توانی خۆی به‌دوور بگرێت، هه‌روه‌ها نه‌ده‌بوو بێئاگابێت له‌و هاندانه‌ نێوخۆپه‌یه‌ی که له‌ ئاکامی ده‌سته‌به‌رکردنی مافه‌ دیموکراتیه‌یه‌کان له‌ ده‌رووبه‌ردا هاتووه‌ته‌ ئاراوه‌. هه‌ر ئه‌و هۆکارانه‌یش یاریده‌ی کوردیان دا تا ده‌رفه‌تیان بۆ هه‌لبه‌کوه‌یت بۆ به‌خۆداچونه‌وه‌و ده‌سته‌به‌رکردنی خواسته‌کانیان و دۆزینه‌وه‌ی رێگه‌یه‌ک بۆ گه‌یشتن به‌ ئامانجه‌کانیان.

هه‌ر هۆکاری ئه‌و ره‌شه‌ بوو ئه‌رتەشی تورکیا هه‌ستا به‌ ئه‌نجامدانی کۆده‌تایه‌کی سه‌ربازی له‌ ١٩٦٠دا، له‌لایه‌کی تره‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌بوو کۆتایی به‌ زێده‌تریوونی ده‌سه‌لاتی ئۆتۆکراتیه‌تی عه‌دنان مه‌نده‌ریسی سه‌رۆک کۆمار له‌ تورکیادا به‌پێنێت. دیمانه‌ی کۆده‌تایه‌یه‌کان پێشبینینه‌کراو بوو، ئه‌وان ه‌واریکی به‌رینیان له‌به‌رده‌م تووژی رۆشنفکرو خۆنده‌واره‌دا کرده‌وه‌و په‌شتیوانیان بوون. هاوکات ئاسۆیه‌کی

¹³ McDowall, *Modern History*, 402.

نوییان له بهردهم خواسته نازادیخوازییهکانی خه لکدا کرده وه که پیشتر بۆ خه لکی تورکیا نامۆ نه دیده بوو. هه ر له و سه رو بهنده دا گروپێکی پروفیشنال و نه کادیمی بانگهێشتکران تا دهستوریکی نوی بۆ ولات سه رله نوی دابریژنه وه. به گۆیره ی نه و دهستوره نازادیگه لێکی پیویست بۆ دروستکردنی ریکخراو و سه ندیکای پیشه یی و چاپه مه نی فه راهه مکرابوو. دیاره که هه موو نه مانه له دامه زrandنی کۆماره وه تا نه وکات نازادییان لیژه و تکرابوو¹⁴.

په ره سه ندنی دیموکراسی له تورکیا هاوکات بوو له گه ل په ره سه ندنی زیده تریی خوێنده واریی و ناگایی و به نیتونه ته وه یی بوونی دۆزی کورد. نه وی ده م هه وه ل تۆره مه ی دوای یاخیبوونه کانی کورد پێگه یشتبوون. نه وان به ترسو توندیی و تالییه کانی نه رته شی تورک گۆشنه کرابوون و یاده وه ری کوشت و بپو جینۆسایدییان له ته ک خویندا نه هیتابوو، نه و یاده وه ریا نه ی که دایک و بابییانی بۆ ماوه ی چه ند ده یه یه ک توشی گرشو گێچه ل کردبوو. زۆرێک له لاوانی کورد له زانکۆکاندا بوون، له وی هه م ناشنا ده بوون به لاوانی کوردی دیکه، هه م نامبازی بیرۆکه و بیرى نیتو ده بوون.

پاله و جوتیارى کوردیش بۆ قوتاربوونی له و ته نگژه ئابوورییه ی گيرۆ ده بیبوو، ملی له شارێ ده نا، ئیتیر له وی نه گه ری فره هه بوو بۆ ديهاتیه کان تا ناشنا بن به و پرته و بۆلانه ی که ئاماژه بوون به دنیاى نابه رابه ری کایه ی ئابووری نیوان تورک و کورد و هه روه ها گویشیان نه لده خست بۆ مقومقوی وروژاندنی پرسى کوردی که له ناوه وه ی ولات و ده ری ولات به تاییه ت له ئیراقدا له گۆرپیدا بوو.

له لایه کیتره وه پارتیکی مۆله تپیدراوی کۆمۆنیستی، به نیوی پارتی کارى تورکی (تپ) که سالی ۱۹۶۱ دامه زرابوو، به هۆی په یامی په کسانى و دادوه ری

¹⁴ See Ahmad, *Modern Turkey*, 121–137 for description of 1960 coup and aftermath.

كۆمەلەيتىي و ئابورىيەكەيەو تۈنۈبۈي سەرنجى تۆربەي كورد بۆخۇي رابكېشېت و لەنيو كورداندا ھەوادارىكى فرە بخاتەو. ھەلّ لە راستىدا كېشەي كورد ھەر بە ھەستىارىي مابوويەو پارتى كارى توركېش بۆ نېزىكەي دەيەيەك چارەيەكې بۆ كېشەكە لە ھەگبەدا پېنەبوو. ھەندېك لە چالاكوانانى كورد ھەولياندا راستەوخۆ ژىنگەي ئازادىي ئەزمونېكەن، ھەلّ ئەوانە ھەرزو دەمبەستكران، چونكە دەولەت بە ھەلەداوان كەوتەخۆ تەوايى گۆفارە كلتورىيەكان و رۆژنامە كوردىيەكانى داخستەن قەدەغەي كردەن و نوسەرو سەرنوسەرەكانىشيان تۆمەتى كۆمۇنىستى و جوداخۈزى درايە پالېان^{۱۵}.

ئەو رەوشەش ئەوھى دوپاتكردەو ھەولى لىبرالىزەكردنى توركيە ھېشتا لەو ئاست و ئاقارەدا نىيە. بەلام زۆرى نەخاياند ھەك ئەوھى ھەمىشە توركيە لىي دەترسا، تىكۆشانى كوردى تىراق لە سنوورەكانى توركيەو پەپىيە ئەم بەرو بۆن بەرامەي دايە كەللەي ئازادىخۈزەنى ئەمبەر. ھەر پاش ئەوھى پاشايەتتى لە ئىراقدا تەخت و تاراجى لە ۱۹۵۸ دا نەما، ئىتر حكومەتى نوئى بېريارى گەپانەوھى سەركردەي نەتەوھىي كورد مەلا موستەفا بارزەنى دا ، كە ئەو كات دوور خرابوويەو بۆ يەكېتى سۆفىيەت.

بارزەنى سەركردەيەكې بەنيۇبانگى نەبەردو ناسىئونالىستىكى دانسقىي كورد بوو. ئەو لە سەرەتاي چەكاندا رىبەرايەتى شۆپشېكى كردو يارمەتى كۆمارىي كوردىي مەھابادى دا و بەرگرىي لە كۆمارەكە كرد . ھەلّ لە بەد شەنسى كورد دا كۆمارى دېموكراتى مەھاباد سالتىكى نەخاياند، چونكە يەكېتى سۆفىيەت دەستى لە پشتىوانىكردنىدا بەردا. بارزەنى بەبۆنەي رووداۋەكانى كۆمارەو ھەك ديارترىن رىبەرى قارەمانى كورد نىو و شۆرەتى دەرکرد. ھەربۆيە بە گەپانەوھى بۆ ئىراق، وزەو ۋەي نەتەوايەتى بەخشىيە ھەموو كوردېك لە ھەركوئىيەك بېت.

¹⁵ McDowall, *Modern History*, 405.

له ماوهی سی سالدای پتوهندییهکانی بارزانی و دهولهتی نوئی ئیراق له پیتناو خواستی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان تێک و پێکچوو، ئیتر بارزانی ش سهرله نوێ دهستی دایه وه چهك و چۆل و یاخیبوون. سهرههلهانی ئهم كه پهتهی بارزانی له وێنای کوردیی تورکیا دا کاریگهری ئهوتۆی به جیهیشت. ههر له ژێر ئهوکاریگهرییه شدا بوو که ههندی له کوردهکان بپاری دامهزراندنی پارتیکی نهینیان به نیوی پارتی دیموکراتی کوردستانی تورکیه دا . ئهم پارتی له دوای سهرکوتی دوایین یاخیبوونی چهکداری کورد له ۱۹۲۸دا ههول پارتی ناسیۆنالیستی کوردیی نیۆخی تورکیا بوو.^{۱۶}

پارتی خوازیاری یهکیتیهکی کوردیی بوو له چوارچۆهی سنووری تورکیا دا. لهرووی تیۆریشه وه پشتیوانی له چالاکی چهکداری دهکرد بۆ گهیشتن به ئامانجهکانی. ههروهها له رووی ئایدیۆلۆژییه وه له تهک پارتیهکی بارزانی دا نێزیک بوو. وه له گهستهکانی یهکیتیهکی کوردیش ههوانه ته نهبوو. بۆ نمونه نامه ی پ.د.ک.ت بۆ ئهوهی دهستگرتیی بارزانی بکه، له لایه ن بارزانییه وه بی وهلامبوو، ههروهیه ئه ندامانی پارتیه که، ئهم خاموشییه ی بارزانی به وه رافه دهکه، که بارزانی نایه وئی شمشیر رووبه رووی تورکیا هه لکیشیت. له گه ل ئه وه شدا به بپوای شه ره فه دین ئالچی که پارێزه رێکی کوردو غه مخۆری پ.د.ک.ت بوو پیتی وابوو: "پ.د.ک.ت وای ده بین هاریکاریکردنی بارزانی به پر سابه تییه کی نه ته وه ییه". له راستیدا پ.د.ک.ت ته نانه ته له نێو تورکیا شدا پارتیکی فره جه ماوه ری نه بوو. ئه وده م لاوی کورد زیده تر کاریگه ربوون به بیروباوه ری چه پگه ری که له لایه ن

¹⁶ Information on the TKDP is taken from an interview with Kurdish politician Serafettin Elci, who was close to the group, in Balli, *Kurt Dosyasi*, 599–607.

پارتى كارى توركييه وه رهواجى پىدرايوو. هاوكات بلاوكراوه كانيان له زانكودا نهخشى نه زوك و بى بهرهم نه بوو.

هرچنده پ.د.ك.ت هه مان رهنگدانه وهى ميتودىي كونه خوازيو و كلاسيكى پيوه دياربوو، ريبه رهكيشى فايه ق بوجاك يه كيك بوو له ببه ماله زهنگينه خاوهن زه مينه كانى باشوورى روزه لالتى توركييا. فايه ق بوجاك له ۱۹۶۶ داو له رووداوى كونه قين يا دوشمنايه تى خوينا كوزا^{۱۷}.

زوراك له كورد هكان له و باوه په دا بوون كه ده ولت و هيزه كانى له پشت و نه رووداوه و بن. هه رچونيك بيت پارتكه كه گرو تينى نه وساي نه ماو پوكايه وه، نيت پشتيوانى خه لك و كاريگه رييه كانى سره وتن و سهنگينى له ده ستدا.

كورد هكان نه وانهى مه به سيانبوو زنده تر له نيزيكه وه شه نو كه وي كيشه كان بكه ن، تيكرا له په ريزو پيچى ره وشه كه دا بوون و هه موو ده رو ده روزه كييان له سر كلوم دراوو. چه پگه راكانى توركيش كه دانويان له گه ل سياسي ته كانى ميريدا نه ده كولا، نه وان له هه مبه ر پرژه و پرسى نه ته وايه تى كورديدا كزو بيده ننگبون.

به و رهنگه نوميدى كورد گه ل بى خوساگر د نه وه له تهك ره وتى چه پدا تينوويه تىي كوردى نه ده شكاند. له گه ل نه وه شدا كورد جگه له ئاراسته ي چه پ هيج ده ره تانيكى تريان نه بوو. هه روهك كه مال بوركاي هزفاني گه و ره و چالاكى چه پى كوردو دامه زرينه رى پارتى سوشيا ليست ده لى: "تا نه وكات بيرمان له دروستكر دنى ريخخراو و ريخخستن يكي جياو سه ربه خق نه كريد بوويه وه". نه و هه ميشه ده يووت: "ئامانچمان له گورپانكار ييه كانى توركيادا، سه رخستنى پرؤسه ي ديموكراسى و مافه كانى مرقفى كورد بوو، دياره نه وه ش په يو ه ستبوو به خه باتى هاويه شو پيگه وه يى كوردو توركه وه".

¹⁷ Ibid., 603.

له هه مانكاتيشدا دوپاتيده كرده وه: " ئيمه تيگه يشتبويين كه چه پى كورد هيچ بهرنامه يه كى دروستى بۆ پرسى كورد له هه گبه دا نه بوو".

كورد هه كان مانده گرن

له كۆتايى شىسته كاندا به پييه رايه تى خوڤندكاره چه په كان ده سكره به نه زموني كارو كرده وهى توندوتيز. له و ميانه شدا بۆ هه وه لجار خوڤندكارو رۆشن بیره كورد هه كانيش چه ندين يانه و ريكرخواى تاييه ت به خۆيان ده مه زراندا.

يانه كولتورييه كانى شۆر شگيرى رۆژه لات نموونه ئى و يانه و ريكرخواه بوون. نه وان بۆ وهى خۆيان له گرو گيچه لى ده ولت قوتاريكه ن، له جياتى وشه ي كورد وشه ي رۆژه لاتييان له نيو يانه و ريكرخواه كانيان ده نا. ئه م ريكرخواه به وردى بايه خى به گرفته فهره نكي و كۆمه لايه تيه كانى پيوه ست به كورد ده دا. هاوكات له نه ده بياتى ويردو وتارى ئه م گروپه دا به جۆريك له جۆره كان ماركسييه ت و كوردايه تى ئاوڤته ي به كتر كر ابوون. دياره نه مه يش ئاماژه و هه نكاميكي نوڤيو له نه زمى په ره سه ندى شوناسى ساسى كورد له توركي دا. هه رچه نده ئه م كۆمه له و يانانه خۆيان له مۆرك و روا له تى كوردى به دوور ده گرت، وه لى ده ولت به گومان وه ته ماشاي رۆل و په ونه قى نه وانى ده كرد له راميار پيدا، هه ربۆيه له كۆتايدا و له ئۆكتۆبهرى ۱۹۷۰ تيكراي رييه ره كانى ئه و گروپانه به تۆمه تى هه ولدان بۆ دامه زراندى ده ولت جيا و جيا خوازيى باليه سكران^{۱۸}.

دياره ره نكه هه نديك له كورد هه كان خه ون و خه يالى ده ولت سهر به خۆيى كورد ييان له هزدا بوڤيت، وه لى هه موو نه وانى تر هه ر هه ول و هيزيك بۆ ده ولت

¹⁸ See description of the 4th Congress in Lipovsky, *The Socialist Movement*, 75-82.

سەربەخۆی کوردیی لە پێچ و پەنای یانە و کۆمەڵەکانی مافی کلتوری کوردیی بە کارێکی لەنگ و دەبینی.

دەولەتیش هەمیشە ئەوەی دوپاتدەکردهوه: "رامیاری ئازادخوایمان، کۆت و بەندی سەر چالاکییە نەتەوەییەکانی کوردی نەگرتووەتەوه". بەنەزمییکی تر نیازو نیری خۆیان روو بە کورد بەرز دەکردهوه و دەیانووت: "تەنانەت ئەگەر دەولەت سیاسەتییی نەمێنێت، ئەوا رێگە بە سیاسەتکردن و کاریگەریی شوناسی نەتەوەیی کورد نادهین"¹⁹. کوردهکان ئەوکات لەنێو چەپەکانی پارتی کاری تورکییدا لە گەشەیهکی گەرم و گۆردا بوون، لە کۆتایی کۆنگرەیی چوارەمی پارتەکەدا تیکرا بەجۆرێک دەنگیاندا کە کاریگەریی بیریی نەتەوەییان بەتەواوی رهچاودهکرا. لە بریارەکانی کۆنگرەدا پاش مشتومڕ و پرسێکی ئالۆز، بۆ هەوڵێک دانرا بەبوونی نەتەوەیی کورد دا لە رۆژەلاتی تورکیا، هاوکات بەردهوامبوون لە سەرزنەشتکردنی دەولەت بە سەپاندنی رامیاریی بێدەستکردن و تێڕۆر تواندەنەوێ نەتەوەیی دەرەق بەکورد.

ئەو تەنها کوردهکانیش نەبوون کە ریفۆرمی خێرا ناتەبا نەبوون، بەلکو لە کۆتای شەستەکاندا بزوتنەوێ سۆشیالیستی تەواوی ئەروپا، بەجۆرێک لە جۆرهکان لەنێو تورکیادا شیوەی گرتبوو. لەم رهوشەدا خۆبەدکاری ژانکۆکانی تورکیا پێی تێن و تاو و تیۆرهکانی خۆپیشاندانەکانی ئەروپای دەخواستهوه نێو تورکیاو رهخنە و داد و بێدای خۆیانیان لە خۆپیشاندانەکاندا بە گوێی دەسەڵتدارانی تورکیادا دەدا. هەموو ئەو ئارەژاییانە جەختکردنەوه بوو لەسەر مەترسییەکانی کاپیتالیزم و ئیمپریالیزم و نێزیکیی پێوەندییەکانی ئەمەریکا و تورکیا، هاوکات خواستی گۆڕانکارییەکی ریشهیی و دەستێوەردانی ئەمەریکا لە فێتنام و خواستی خەباتی گەریلایی دژ بە هەست و هیزی ئەمەریکا لەنێوچەکەدا گرنگترین

¹⁹ Ibid., 78.

باس و خواسته‌های خونی‌کاران بودن. به هم جزیره دید و دنیا بینی چه به کان به کاوه‌خو هه‌نگام به‌نگام به‌ختگیو به‌زینتر بلاوده‌بوویه‌وه. نه‌نانه‌ت بق پراکتیکی تیوره‌کانیشیان چه‌ندین ریبه‌ری به‌پرس له خویندکاران به‌روه خیره‌تگاگانی راه‌نانی سه‌ریازی له‌ستینییه‌کان له‌لوبنان که‌وتنه‌ پئ تا بتواننن که‌ک له نه‌زموونی خه‌باتی چه‌کداری وه‌ریگرن. سه‌ندیکا کریکاریه‌کان زیده‌تر به‌روه‌رادیگالیته‌و ره‌قیی ریشتن له خواسته‌کانیاندا.

له‌راستیدا هه‌ر نه‌م خواست و خرۆشانه‌ی ژانکۆکانبوو که رۆلێکی گرنگی گپرا له کۆتایه‌تێنان به‌ده‌سه‌لاتداریتی مهنده‌ریس له‌تورکیا، هه‌ر نه‌م به‌روه‌و پێشچوونه‌ بوو له خواسته‌های چه‌په‌راکاندا که گۆرپه‌کاری کۆمه‌لایه‌تیه‌ی له‌گه‌ڵخویدا هینا. به‌م نه‌زمه‌ بجوکه‌بوونه‌وه‌ی پانتاییه‌های دیموکراتیه‌ی و چالاکی یاسایی رۆلی بینی له‌بره‌ودان به‌بیروبووچوونی رادیگال و توند له‌تورکیادا.

چونکه‌ یاسای هه‌لبژاردنی ۱۹۶۸ هه‌ولێ دا بق سنووردارکردنی گه‌شو و ناکانی پارتی کاری تورکیا و هه‌روه‌ها نه‌وه‌یه‌ی گه‌یاند که له‌ریگه‌ی خه‌باتی سیاسیه‌ی و یاساییه‌وه‌ ناکریت هیچ ده‌ستکه‌وتێک به‌دیبه‌تێریت. هه‌ریزه‌ له‌ده‌سته‌پێکی ۱۹۷۰دا دوو گروپی چه‌کداری له‌تورکیادا و له‌هه‌ناوی چه‌پی تورکیی دا له‌دایکه‌بون^{۲۰}. هه‌ریه‌ک له‌م گروپانه‌ تیۆری شوێشی چه‌کداری کۆمونیستی له‌خۆگه‌رابوو. وه‌لێ گروپه‌کان چالاکیه‌کانیان بریتی بوو له‌برینی بانکه‌کان بق نه‌وه‌ی سه‌رمایه‌گوزاری بکه‌ن له‌پێناو چالاکیه‌کانیاندا. هاوکات کاری رفاندنیه‌ی به‌روه‌و پێده‌دا تا بتوانن ئامانجه‌کانیان زیده‌تر بکه‌یه‌ن و بلاویکه‌نه‌وه‌.

له‌راستیدا نه‌م ره‌وشه‌ زیده‌تر نه‌وه‌ی پێشاندده‌دا که حکومت کۆنترۆلی ولاتی له‌ده‌سته‌داوه‌. له‌لایه‌کیتره‌وه‌ خه‌باتکاره‌کان پلانگه‌لیکیان داڕشتبوو بق گواسته‌نه‌وه‌ی خه‌باته‌که‌یان بق نیو چیاو چۆله‌کان، تا له‌وی بتوانن بینه‌ سه‌رمه‌شقی

²⁰ Ahmad, *Modern Turkey*, 145.

شۆڤش بۇ ھەموو تۈركيا. لە نىۋوخۇي تۈركيادا پىۋەستى رىڭخراۋە كوردىيە ئاشىركاكانو بزووتنەۋە توندېرەۋە كۆمۇنىستىيەكانى تۈرك بەھۇي ئەۋ شالاۋە توندانەي لەلايەن راستېرەۋەكانەۋە دەكرايە سەريان، ھەموو ئەۋانە ولاتيان بەرەۋە ئاقارىكى سامناكو پىشۋىيەكى سىياسى تاريك بىردېۋو. كە ئەۋەي زىدەتر رەۋشەكەي توشى شۆككردېۋو، بىرىتى بوۋ لە مانگرتنى بەربلاۋو بەرىنى كرىكاران لەسەرانسەرى خاكى تۈركيا . بەمقۇرە بەرزىۋونەۋەي ئاستى توندوتىزى لە شارەكاندا سەقامگىرىي پىرسى دىموكراسى لە تۈركيادا روۋبەروۋى ھەپەشەۋە گۈپەشە كىردەۋە. ھاۋكات رۆلى تۈركىيەي ۋەك ئەندامى لوتكەي ئاتقۇ ھاۋپەيمانى نىزىكى ئەمەريكا خىستە ژىر پىرسىارو ھەپەشەي جىدىيەۋە.

ھەربىيە سوپاي تۈركيا كە خۇي بە تەنھا پارىزەرى بەرو دوۋاي دىموكراتىۋ سىكۇلارىيەتى تۈركيا دەزانى، ئىجگارى بەرەۋشە نىگەرانكرا. دوۋاجار لە ۱۲ - ۲ - ۱۹۷۱ دا ھىزە چەكدارەكان بۇ جارى دوۋەم لە ماۋەي ھەمان دەيەدا دوۋەم كۆدەتاي سەربازىيان راگەياندەۋە.²¹

كۆدەتاي ئەمجار بە ئامانجى وشىكردنى سەرچاۋەكانى توندوتىزىۋ رادىكالىيەت بوۋ لەتۈركيادا، ھەروەھا ھەۋلىك بو تا جارىكى تىر دەستورى بىنچىنەيى ۱۹۶۱ ۋ ياساۋ رىساكانى بنوسرىنەۋە بۇ ئەۋەي جارىكى تىر ھىچ ھىزىك نەتوانىت لەتمە بە ئاسايشى ولات بەرىتۋ جارى توندوتىزىدات. لە دەسپىكى كۆدەتادا تەۋاۋى رىبەرانى پارتى كارى تۈركى تۆمەتباركران بە بانگەشەكردن بۇ كۆمۇنىزىمۋ پىشگىرىكردن لە جوداخۋازىي كورد. ھاۋكات سوپا نىگەران بوۋ لەمەپ ئەۋ ناسۇرىيانەي لەئەگەرى تىۋەگلانى لە بەرپۋەبىردنى راستەۋخۇي دەۋلەتدا دىنە پىشەۋە، ھەربىيە حكومەتى سىپارد بە چىنىك تەكنۇكرات تا ولات بەرنە بىبەنەپىۋە.

²¹ See Ahmad, *Modern Turkey*, 148-157 for details on the coup and aftermath.

ئەركى سەرەكى ئەم ھۆكۈمەتە بىرىتى بۇو لە سەرلەنۇئ نووسىنەوہى ياساى
 بىنچىنەئى تا ھەموو ئەو ئازادىيەنە سنوردار بىكات كە بواریان بە سەرھەلدانو
 قوتبۇونەوہى گروپى رادىكالۆ توند رەخساندبوو. ئىتر لەسەرانسەرى ولتدا ياسا
 سەپتۇرابوو. بەمەش تەواوى ژيانى سىياسىي و گروپەكانى لاوان لە پەلوپۆكەوتن و
 داخران. ھەرۈھا كۆبۇونەوہكانى سەندىكا كرىكارىيەكان چىدى قەدەغەكران.
 دەسەلاتدارانىش ھىزىكى لە رادەبەدەريان پىدرا تا تەمامى بلاوكرادەكان لە ولتدا
 رابگرن.

پاشماوہى يانەكانى گروپى كلتورىي رۆژھەلاى شۆپشگىپ داخران و پارتى كارى
 توركىش قەدەغەكرا. ھەرۈھا ھەموو چالاكوئە چەپەكان ئەوانەى كە بەرەو
 ئەوروپا ھەنئەھاتبوون، يان دەستبەسەربوون ياخۇ توندى بەندىخانە كرابوون.²²
 ئۆجەلان لە سەرۈ بەندى كۆدەتادا تەمەنى تەنھا ۲۱ سال بۇو. ئەو ۈك
 كارمەندىكى تۆمارى زەوييەكان لە ئەستەمبۇل مابويەوہو لەو قۇناغەدا مژۇلى خۇ
 ئامادەكرىن بۇو بۆ ئەنجامدانى تاقىكرىنەوہى ۈەرگرتن لە زانكۇدا، لەلەيەكى
 تىریشەوہ مەبەستى بۇو بتوانىت بړىك پۇل و پارە خرىكاتەوہ تا بتوانىت ژيانى خۇى
 پىمەيسەرىكات.

لەگەل ئەوھشدا تارادەيەك بەشدارىي كۆپو كۆبۇونەوہكانى يانە كلتورىيەكانى
 كوردى دەكرد. ۈەلۆ تا ئەۈكات نە گروپە كوردىيەكان و نە بزۈوتنەوہى چەپى تورك
 كارىگەرىي ئەۈتۇيان لەسەر ئۆجەلان بەجىنەھىشتبوو.

ئۆجەلان پىئى وابوو گروپە كوردىيەكان لە مەپ پىرسە گرنگە سىياسىيەكانى.
 داھاتۈوى كورد بىئ ئاگاۈ ئاۈەزن. چەپەكانى توركىش تەنانت ئامادە نىن
 رۈوبەپۈوى كىشەى كورد بىنەوہو بىھىننە بەرباس و خواست. بەمچۆرە پشپۈيە

²² Birand, *Apo ve PKK*, 81–83. Ocalan's role in and his views on the Turkish left are described in Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 169–177.

سیاسییه‌کان ئۆجه‌لانیان ناچارکرد پێداچوونه‌وه بکات به ژيانی ئه‌وکات و بیر له نیازو نه‌خشه‌کانی داهاتوویشی بکاته‌وه. له سه‌ره‌تا‌دا ئه‌و ئومێده‌واربوو له به‌شی یاسای زانکۆی ئه‌سته‌مبولدا درێژه به‌خوێندن بدات، وه‌ڵا ژینگه‌ی ده‌رویه‌ر ئه‌ویان ناچارکرد رووبکاته‌ بواره‌گه‌لیکی تری زانستیی وه‌ک کێشه‌کانی دنیای سیاسه‌ت و شوناسی نه‌ته‌وه‌یی.

هه‌ربۆیه ئۆجه‌لان به‌ ماوه‌یه‌کی که‌م له‌ پاش کۆده‌تا بپاریدا گۆرانکاریبکات. سه‌ره‌تا وازی له‌ ئیشه‌که‌ی ئه‌سته‌مبولی هێناو پاشان رویکرده‌ شاری ئه‌نکه‌ره‌و له‌وێ به‌مه‌به‌ستی خوێندن له‌ به‌شی زانسته‌ سیاسیه‌کانی زانکۆی ئه‌نکه‌ره‌، که‌ به‌شیکی به‌رزو بالا بوو نێوی خۆی تۆمارکرد²³. ئۆجه‌لان له‌باره‌ی ئه‌وکاته‌وه‌ ده‌لێت: "له‌لایه‌که‌وه‌ چه‌ندین ته‌فگه‌ری شوێشگێڕ هه‌بوون، له‌لایه‌کیتره‌وه‌ کوردایه‌تی و سۆشیاڵیزم له‌ گۆڕیدا بوو". له‌شوێنیکه‌یتردا ده‌لێ: "چه‌ندین پرسیار له‌ هیزرما که‌له‌که‌ کرابوون، له‌و باوه‌ڕه‌دا بووم بتوانم ئه‌و ولامانه‌م له‌ دوتوویی زانستی رامیاریدا چنگبکه‌وێت".

زیندانیه‌ک

په‌روه‌رده‌و پێگه‌یه‌شتنی راسته‌قینه‌ی سیاسیی عه‌بدوللا ئۆجه‌لان له‌ سالی ۱۹۷۲دا ده‌ستپێده‌کات. سالتیک که‌ تێیدا هێژه‌چه‌کداره‌کان پشتیوانی به‌رێوه‌چوونی حکومه‌تیان ده‌کرد. له‌به‌رامبه‌ردا هێژه‌چه‌کداره‌کانی چه‌پی تورک له‌هه‌ولێ ئازادکردنی سێ له‌ ئه‌ندامه‌کانیان بوون که‌ سزادرا‌بوون به‌ له‌سێداره‌دان. کار که‌یشته‌ ئه‌وه‌ی له‌ رووبه‌رووبونه‌وه‌یه‌کی ئه‌و گروپه‌دا له‌ته‌ک پۆلیس به‌تۆمه‌تی ناپاکیی گه‌وره‌و رفاندنی سێ له‌ ئه‌ندازیاری غه‌واره‌ی نێو هێژه‌هه‌کانی ناتۆ جه‌نگ ده‌ستپێکرد. ئه‌وان ۱۱بارمه‌یان له‌ گوندیکی نێژیک ئه‌نکه‌ره‌ به‌نێوی قیزلده‌ر

²³ Birand, *Apo ve PKK*, 81.

حەشاردا بوو. لە ئاكامدا تێکرای رەقەنەران و یەكێك لە ھێزەكانی پۆلیس و سیان لە بارمەتەكان كۆژران. ئیتر لە كاردانەوێی ئەم رووداوەدا بۆ ھەوێلجار خۆی ئۆتۆمبیلەکانی چەپ ناپەزایی توندیان لە دژی كوشتنی خەباتكارە چەپەكانیان نیشاندا و پرۆتستۆكرد.

لە پاش ئەم رووداوە ئۆجەلان وەك خۆی ئۆتۆمبیلەکانی زانكۆ پێوەندی كرد بەو گروپە خۆپیشاندەرەو. لە راستیدا دەوڵەت لە بەرامبەر ئەم خۆپیشاندانەدا نەرمیی نەواندو یەكێك لەوانەى كە لە لایەن دەستەڵاتدارانەو دەستبەسەر كرا و بەدوڵا ئۆجەلان بوو.

ئەو یەكەمجار بوو ئۆجەلان زیندان ببینیت و لێپێچینەوێی لە تەكدا بكریت. لە ماوێی لێكۆڵینەوێكەیدا زۆر بە جوانی وەلامی پرسیارەكانی دەدا یەو. ئیبراھیم ئایدین دەلی:" من ئەوم نە دەناسی، ھێندە دەزانم پاش دەستبەسەر كراى ھێنرایە خانەى پرس و جۆو. ئەو لە تەمەنى ۲۲ سالیدا وەك خۆی ئۆتۆمبیلەکانی زانكۆ پێوەندی بە پێزەكانی خۆپیشاندەرەوێكەو كەردبوو."

ھەر وەھا یەكێك لە پاسەوانەكان وتبوو:" ھەر كە كاپیتان دەھات ، ئۆجەلان پێویستبوو جۆرێك لە كاردانەوێی پیشاندایە، دواجار كاپیتان ھات و ئەوێ بڕە دەری". دوو پیاو بڕانە گرتووخانەى ماماكى سەربازى لە ئەنگەرە. ئەوێ سەنتەرێك بوو پێ لە جۆش و خۆشى تەڤگەری خۆی ئۆتۆمبیلەکانی چەپ و زۆرینەى رێبەر و رێنیشاندەرنی چەپەرەوكان لەو گرتووخانەى بوون. ھەموو ئەوانە بە ھۆكارى ئازاوەنەوێكەى كاری رەقەستین و رەقەستەى بەندەر بوون. لەوانە سێ لاو بپاری لە سێدارەدانیان بۆ دەر كرابوو.

ئۆجەلان و ئایدین بڕانە خانەى كى گرتووخانە كە ۷۰ بەندی تێدا بوو. زۆرینەى ئەوانەش خۆی ئۆتۆمبیلەکانی زانكۆ یا پێشتر لە زانكۆ بوون و تەواویشیان بە ھۆى تێكەڵبوونیان لە گەل رەوت و رێبازى چەپگەری بەندەر بوون.

زۆربەى ئەوانەى دەستگىر كرابوون ھىند رادىكالّ نەبوون، وەلى نىزىكەى ھەموويان وادادەنرا كە پىئوھندىيان لەتەك فیدراسۆنى لاوى شۆرپشگىرەو (دەڭ گەنج) دا ھەيە. لەكاتىڭدا ئەم كۆمەلە خوڤىندكارىيە چەپەو ھەندىك لە چەپەكان لەدەرەوھى گروپە چەكدارىيە چەپرەكانەو ھەش و نەمايان كردبوو.

بەپىڭەوت ئايدىن رىك بەتەنىشت ئۆجەلانەو ھەش و نەمايان پىدابوو. ئايدىن پىاوى پىئوھندىيەو پىداگىر لەخەبات بوو. ئەو دەيخوڤىند تابىيەتە مامۆستای پەرەردەى بەدەنىو يەككىش بوو لە ھەوادارو ھامباو ھەركانى (دەڭ گەنج). ئايدىن كوردبوو، ئەو راستىيەى خاس دەزانى، خزم و خىزانى دىكەى لە سەرەختى راپەرىنى خەلكى شارى دىرسىمدا لەلايەن ژەندرمەكانى توركەو لەنىوبرابوون. وەلى وەك زۆربەى زۆرى كوردان لەو قۇناغەدا، ھىشتا بىرى سىياسىيەى كوردىيەى لەلاى ئايدىن نەخەملىبوو.

ئەو پىيى وابوو شۆرپشى بەلئىندراوى چەپى تورك دەكرىت كىشەكانى كورد چارەسەرىكات. ئايدىن دەلى: "ئىمە ھەستى كوردایەتیمان زۆر بەتووندى نەگرتبوو، ئەوھى كە ھەبوو تەنھا شتىكى سروشتى بوو".

ئىستەكانى ئايدىن لە تاراوگەيەو لە ولاتى سوید ژيان بەسەردەبات. بەم نەزمە لەگرتوخانەدا ئۆجەلان و ئايدىن بوونە ھاوھلى گيانى بەگيانى يەكتر. ئەوھى زىدەتر نىزىكى كردنەو لەلايەكەو كوردبوونىيان بوو لەلايەكىترەو بەندكردنىيان بوو لە يەك ژووردا. ئىتر پىڭەو كاتەكانى زىندانىيان بەوتووژوو ئالوگۆر كوردنى بىروپاوه دەگوزەراندا.

ئۆجەلان لەبارەى ستراتىژو خالى كەموكۆرپەكانى بزافى چەپى توركىيە دەدواو روونكردنەوھى دەدا.

ھاوكات ئۆجەلان لە زىنداندا بە ئاسانى دەستى رادەگەيشت بە گەلىك لەو پەرتووكە باوانەى ئەوكات دەيخوڤىندەو، لەوانە پەرتووكەكانى پەيوەست بە

گرفته‌کانی سۆشیا لیزم و مارکس و لینینیزم و کلاسیکیاتی رووسی. هه‌ربۆیه هه‌میشه ئۆجه‌لان له باره‌ی سیاسه‌ت و تیۆره‌کانی چه‌په‌وه شتانیککی ده‌زانی و به ئایدینی ده‌وتن. وه‌لێ کاتێک کاتی ئه‌وه ده‌هات ئه‌و روانگه‌و راستیه‌کانی خۆی رابگه‌یه‌نیت، ئۆجه‌لان به‌شیۆه‌یه‌کی زۆر نامۆ بێده‌نگی دایده‌گرت.

به‌شیۆه‌یه‌کی گشتیش زیندان ببوویه مه‌کۆی رازونیاو و تووێژه به‌رده‌وامه‌کانی هه‌وادارو هاوپیانی ده‌ف گه‌نج. ئۆجه‌لانی‌ش به‌ده‌ر نه‌بوو له‌و مشتومرانه‌داو به‌لکو فره‌ به‌گه‌رم و گوپییه‌وه مژۆلی گفتوگۆکان بوو.

ئۆجه‌لان له‌ دنیا‌ی سیاسه‌تدا له‌ سه‌ره‌تادا بوو، که‌واته شتانیک هه‌بوو ده‌بوو ئاشنا‌بوایه‌ پێی. پێویسته‌ بگوتریت ئه‌وانی تر له‌ زیندانی‌دا له‌ به‌ر ئه‌وه پێوه‌ندیان پێوه‌نه‌کرا‌بوو که‌ خوێندکاری سه‌ره‌کی بزوتنه‌وه‌کان بوون، به‌لکو له‌به‌ر ئه‌وه پێوه‌ندیان پێوه‌کرا‌بوو که‌ گروپی چه‌پی چه‌کداری بوون و به‌لێنی شۆرشیان دا‌بوو له‌ تورکیا. له‌ راستیدا هه‌ندیک له‌ چه‌په‌وه‌کان که‌ ده‌ستگیر‌کرا‌بوون به‌تاسه‌و تامه‌رزوپییه‌وه له‌ خۆسازدان و خۆ ئاماده‌کردندا‌بوون بۆ نه‌به‌ردیه‌کی شۆرشگێڕانه‌ له‌ تورکیا. به‌تایبه‌تی له‌و کاته‌دا شالۆی ده‌ستگیر‌کردنی به‌کۆمه‌ڵ و سه‌رکوتی پاش کۆده‌تای سه‌ریازی دووهم ده‌ستی پێ‌کرد‌بوو. به‌لام ئۆجه‌لان له‌و کاتانه‌دا ته‌نها کارمه‌ندیکی ساده‌و نۆرمالی میریی بوو. له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌گه‌ر بۆ هاو زیندانییه‌کانی قسه‌یه‌کی پێنه‌بوایه‌ بۆ وتن، ئه‌وا به‌ دلنیا‌یه‌وه گوێی بۆ هه‌موو ئه‌وانه ده‌گرت که‌ له‌ گۆره‌پانه‌که‌دا رابردوویه‌کیان بۆ خۆیان تۆمار‌کرد‌بوو.

به‌مجۆره ئۆجه‌لان له‌ نێزیکه‌وه له‌ کرۆکی کاری پێپه‌ر گروپه‌ چه‌په‌کان تیگه‌یشت، ئیتر تیگه‌یشت بوونی هی‌زیککی ریک‌خراوه‌یی و ریک‌خستنی‌ک چه‌ند به‌بایه‌خه‌ بۆ ئه‌وه‌ی بتوانیت خواسته‌ سیاسیه‌کانت نو‌مایان بکه‌یت.

ئۆجەلان لە زیندانیدا چاوی بە ھەموو ئەو سەردارو سەركردانەى چەپ كەوت، كە پێداگرو پەڤگىربوون لەسەر ئەوەى كە تەنھا خەباتى چەكدارى دەتوانىت گۆران لە ڕەوشى توركيدا بەيىنىتە ئاراو.

لە گرتووخانەدا ئەو شتەى كە بۆ ئۆجەلان ھەميشە جىگەى پرسیار بوو ئەوە بوو، كە بەھىچ جۆرىك كىشەى كورد لە توركيا نەدەخرايە بەرباس.

بەمجۆرەو لە ئۆكتۆبەرى ١٩٧٢دا، پاش نىزىكەى ھەوت مانگ مانەوەى لە گرتووخانەدا، ٻىرارى ئازادكرانى ئۆجەلان درا. ئۆجەلانى پاش زیندان مرقۇڤىكىتر بوو، بۆخۆى دەيوت: "زیندان بۆ من قوتابخانەيەك بوو، كە تىیدا تەوانيم پەرە بە خەباتى سياسيم بەدەم".^{٢٤}

ھەرەھا شالۆى دەستگىركرانەكان تەنھا بەپاساوى ئەوەى كە پىئوندىيان ھەيە بە بەشدارى لە خۆپيشاندانى ئاشتىخوازانەو، ئەو باوەرەى لای ئۆجەلان سەلماند، كە لەتوركيا دا تەنھا كونجىكى گچكە بۆ خەباتى ديموكراسى نەماوەتەو. ھاوكات مشتومپرەكانى نىو زیندانو ئەو زانىارىيانەى لە زینداندا لەلای رىبەرانى چەپ كۆيىبىستى ببوو بەتەواوى رامان و پووگەى ئۆجەلانىيان بەرەو خەباتى چەك و چەكدارى وەرچەرخاندبوو. لەو شگرنگتر ھۆشيارىي و ئاگايى ئۆجەلان لەمەر پرسی كوردىي لە دەسپىكدا بوو بۆ ئەوەى بنچىنەيەك بۆ كىشەى نەتەوايەتى كوردىي دابىرژىت و گروپىكى پەيوەست بەو پرسە دابمەزىنىت.

ھەرەك ئۆجەلان لە دووايدا وتبووى: "ئەو خالى گواستەوەى من بوو بۆ ئەوەى بىمە شۆڤشگىڤىڤىكى پروفىشنال".^{٢٥}

²⁴ Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 201.

²⁵ Birand, *Apo ve PKK*, 84.

رامیاری بی باو

یه که م هه لێژاردنی نه ته وه یی بۆ ئۆکتۆبهری ۱۹۷۳ به رنامه پێژی بۆ کرابوو. له مانگی یهکی سالی داهاتوشدا سه رۆک وه زیرانی نوێ بۆلێد نه چه وید کابینه ی نوێ ده ولته که ی راگه یاندو له ماوه ی چه ند مانگیکی که مدا لێبووردنیک سهرتاسه ریشی بۆ هه موو نه وانه ده رکرد که به تاوانی سیاسی به ند کرابوون²⁶. نه گه ر حکومه ت هیوای به وه هه بوایه به نه زمیک شێوه سه ریازی بۆ دوو یان دوو سال و نیو ولاتی به پێوه به ردایه، نه و ده توانرا شوپنه واری توندووتیژی سیاسی له ته وای کیشه ودا به سپێته وه، وه ئی ده ولت له ودا که وته هه له وه. چونکه ده سته بجی چه په کان له زیندانیدا ئازادکران و دوورخراوه کان له تاراوکه گه پانه وه و سه رله نوێ ریزه کانی خۆیان له رێکخراوکه لیک کۆن و نویدا به کخسته وه و نه مجاره یان بگه ژماره یان فره ترو بیرو پایان توندو رادیکالتر بوو له جاران. به مجۆره چالاکوانه سیاسییه کانی کوردیش نه وانه ی توندی زیندان کرابوون یاخو ناچار کرابوون له زیدی خۆیان هه لکه نرێن، سه رله نوێ گه رانه وه نیو کایه ی سیاسی و بگه به ئایدیو نه جێندایه کی رۆشن تر وه قۆلی خه باتیان لیه له مالی.

چالاکوانانی کوردیش وه ک هاو لاتییه تورکه کانیان، نه وانه ی سالانیکیان له نه وروپا گوزه راندبوو، ئیتر ناشناپیوون به شێوه ی کاری رێکخراوکه توند په وه کانی نه وکاتی دنیا، له وانه پێی پارتیزانی بادر ماینه وفی نه لمانیا و بزوتنه وه ی نه یلولی ره شی فه له ستینییه کان.

²⁶ This section relies on interviews with Kurds, representing a variety of groups active in the 1970s, including PSK, Kawa, Rizgari, TKDP, and the PKK.

It also draws on Ahmad, *Modern Turkey*, 159–164.

314 Notes to Chapter 1

هاوکات له ژینگه‌ی نازادی نه‌وړپا دا به ناسانی ده‌ستیان راده‌گه‌یشت به خویندنه‌وه‌ی هر پرتوک‌یک‌ی کایه‌ی شوړش‌گړپړی و له کړپو کړپونه‌وه‌کان بېرمه‌ندو روښن‌بیرانی چه‌پو ناسیونالیسته‌کاندا ناماده‌بیان هه‌بوو. هه‌روه‌ها مشتم‌پو‌ی زانستیان ده‌کردو به‌ته‌واوی له زنجیره جیاوازه‌کانی تیوری نازاد‌بخوازی و راست‌پیه‌کانی نه‌و وه‌خته‌ی دنیا ناشنا‌ببون.

نه‌وانه‌ش که له‌نیو‌خوی تورکیا دا پی‌شتر له‌کونجی به‌ندی‌خانه نرابوون، نه‌و قوناغه بۆ نه‌وان هه‌لیک بوو تا بیروپا‌کانیان ئالو‌گړپکه‌و بگره زیندان خالی کړکه‌ره‌وه بوو تا له‌وی نه‌ته‌وه‌پیه رادی‌کال‌ه‌کانی کورد په‌کتر بناسن و کړبېنه‌وه. به‌مه‌ش توانرا بناغه‌یه‌ک بۆ چ‌یکردنی ر‌یک‌خراو‌گه‌لیکی نوی داب‌پ‌زیت و هه‌مووان بتوانن له فله‌سه‌فه‌ی خه‌باتی په‌کتری تی‌بگن.

هر له زیندان‌یدا زۆرینه‌ی چالا‌کوانه کورده‌کانی هاوش‌پوه‌ی ئو‌جه‌لان برپاریان دابوو بۆ نه‌وه‌ی له ده‌رئ ر‌یک‌خراو و گروپی سه‌ربه‌خوی کوردی تایبه‌ت به‌خویان دابمه‌زیتن. له راست‌یدا چه‌پی تورکی د‌وو‌چاری ره‌ش‌بینی و ب‌یه‌یوایی ببوون.

له‌لایه‌ک‌یت‌ریشه‌وه نه‌گه‌ی چه‌په‌کانی تورک دانی خ‌یر‌یشیان به‌ک‌یشه‌ی کورد دا بنا‌یه، نه‌وا هر گیز نه‌و ک‌یشه‌یه له ده‌س‌پ‌یک‌ی کاره‌کانیاندا نه‌ده‌بوو. له‌به‌ر نه‌وه کورده‌کان زیاتر به‌د‌وای د‌وزینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ری و ر‌ی‌گه‌چاره‌ی گون‌جاوه‌وه بوون بۆ ک‌یشه‌ی کورد، چه‌پی تورک‌یش ملی نه‌ده‌دا بۆ نه‌و خواست و خه‌مه‌ی کورد.

له‌راست‌یدا بگره و به‌رده‌یه‌کی سروشتی له‌نیو هه‌ناوی ئایدیۆلۆژیای کۆمونیستی هه‌بوو. بۆ نمونه له‌نیوان بانگه‌شه‌که‌ران بۆ نه‌ته‌وه‌چییه‌تی و نه‌وانه‌ی باوه‌ریان وابوو که چاره‌ی گرفته‌کان له کۆمونیزم‌دایه ئه‌م ره‌وشه ده‌بینرا. نه‌وده‌م له تورکیا دا زه‌مینه‌ی ناسیونالیستی تورکی له سیسته‌می په‌روه‌رده و ف‌یر‌کردنی ده‌وله‌تدا فره به‌ه‌یزو باو بوو. به‌جۆر‌یک چه‌پی رادی‌کال ناسان نه‌بوو به‌په له ژ‌یر پ‌تیان‌یدا راب‌ک‌یش‌پ‌ته ده‌رئ.

جگه له وهیش گرتی دهوله تی کوردیش بۆ چه په کان شتیک نه بوو که ویستبیتیان چاره یه کی بۆ بدۆزنه وه. له م باره یه وه که مال بورکای ده لئ: "چه پی تورک به توندی له ژیر کاریگه ری ئایدیۆلۆژیای تورکیدا بوو، له بهر نه وه نه ی توانی به شیوه یه کی کراوه و روون بێته پېشه وه بۆ چاره سه ری دۆزی کورد".

که مال بۆرکای پارێزه ریکی شلپه و و نه ندای پېشوو ی پارتی سۆشیالیستی بوو. هه ندیکجاریش سه رگرم به نه ده بو هۆنراوه ی ده نوسین. نه و له ماوه ی کۆده تا دا هه له ات بۆ نه وروپا و پاشان له گه ل لیبووردنی گشتیدا گه راپه وه ولات.

بورکای پاش گه راپه وه ی بۆ تورکیا کاری کرد له سه ر دامه زراندنی پارتیکی سیاسی تایبه ت. له م باره یه وه بۆخۆی وتبووی: "ئیمه ویستمان دۆزه که مان به کراوه یی بخه یه به رده م خه لگی کورد، نه وه شمان له کۆتایدا دانا بوو، توانیشمان نه وه نه نجامیده ی به دامه زراندنی پارتیکی په یوه ست به خۆمان".

سه ره پای نه وه یش ئیتر نه وه تیپه ریپوو که هه ر رونا کبیرانی تورک رو نکرده وه بده ن له باره ی نه وه ی کورد پتویسته چی بکات و چۆن خه بات بکات. هاوکات چالاکی کۆتایی شه سه تکان و سه ره تای هه فتاکان نه ک ته نها رابوون و هۆشیارییه کی سیاسی نه وتۆی به ره م نه هینابوو له نێو کورداندا، به لکو له هه ندی بارو دۆخدا سیاسه تی قهرکردن و توانه وه یان به ته واوی به ئاگای هینابوونه وه، که نه وه چ هه ولتیک به رده وامبوو بۆ سه رینه وه ی شوناسیان.

حکومه تی نه که ره ئومیده واربوو به توانه وه و مردنی تایبه ته ندیه نه ته وه ییه کانی کورد، له م پێناوه شدا کاریکرد بۆ پێشکه شکردنی هه لی خویندن و فێربوونی زمان و میژوو ی تورک له نێو کورداندا. بۆ نه مه ش له ۱۹۶۱ دا له هه ریمه کوردیه کاندا قوتا بخانه ی نێوخۆیی یان شه وانه رۆژی دامه زین رابوون. به ئامانجی دورخسته نه وه ی زاپۆیانی کورد له ژینگه ی خانه واده و ژیا نیان و راهینان و

گۆشکردنیان به فه رهنگو فیکری تورک و تورکاندن له سه رانسهری ولاتدا²⁷. به لام به پیچه وانه وه ئه م هه ولاته کاریگه ریه کی نه خوازاویان له سه ر بره ودان به شوناسی نه ته وه بی کوردی. چونکه پشتر لوه کان نه ده خرا نه بهر خویندن، به لکو جوانه کان له کیلگه و ره زه کاندایه خه ریکی کارو فه رمان بوون یاخۆ له ئاوا ییه دووره ده ست و کاوله کاندایه به ده ستگێڕ شه ک و کالایان ده فرۆشت.

به لام ئیتر ده یانتوانی بچنه قوتابخانه شه وانه رۆژییه کانه وه له وی پهروه ده ده کران له قوتابخانه ئاماده ییه کانی شدا فێرده کران و ته نانه ت زه مینه شیان بۆ ده په خسا تا بچنه زانکۆ کانه وه.

لاوی کورد له بری ئه وه ی له گوندیکی گچکه ی داخراودا قه تی سه بمی ئیت، ئیتر ده رویان لی کرایه وه تا له دنیای ده ری ببینن و تیکه ل به ژینگه ی نویی بیرو بچوون و خویندکارگه لیک کوردی دیکه بن و بزائن له به شه کانی دیکه ی ولاتدا چی هه یه و چی نییه. ره مه زان یولوک که خویندکارێکی کوردی باشووری رۆژه لاتی تورکیا بوو، له یه کی ک له خویندنگایانه خرابو به بهر خویندن، ئه وه ده یوت: "ئامانجی ئه وه خویندنگایانه به تورک کردنی لاوانی کورد بوو، به هۆی ئه وه ی که له وینده ر کار دانه وه هه بوو". هه ره ها وتبووی: "پیش ئه وه هه چکام له ئیمه له ئاماییه کانمان دوور نه که وتبووینه وه، وه ئی له پێکدا ئه وه له مان بۆ ره خسا که دنیای ده ری خۆمان و چۆ نه تی کاروباره کان ببینن".

ئۆجه لان.. کارامه یه ک

نێزیکه ی سالتیک پاش جودابوونه وه یان له زیندانی ماما ک، له ۱۹۷۳ دا ئیبرا هیم ئایدن و ئۆجه لان جارێکی تر پێکگه یشتنه وه. ئه وکات ئۆجه لان مرقی کی جودا بوو. ئه وه له زیندانییه کی ئارام و ئاساییه وه ببوویه مرقی کی رادی کالی توند په و. ئه وه ی

²⁷ McDowall, *Modern History*, 404.

پیداگربو له سەری ئەوەبوو، کە کورد پتوێستە دەستپیشخەریبکات بۆ خەباتیکی
 چەكداریی بۆ ئەوەی خۆی لە داگیرکاریی تورکان قوتاریبکات. ئۆجەلان ٤ لە
 ھاوێلەکانی ئەوانەیی کە دوواتر بوونە کۆلەکی پ.ك.ك لە یەكێك لە گەرەمەکانی
 ئەنکەرەدا تەنھا ژوورێکیان بەکری گرت. ئیتر لەوێ شەوانە دوازدە یان زیڤدەتر
 کۆدەبوونەووەو رێشویانی پتوێست و ئامادەکارییان دەکرد بۆ دۆزینەوێ رێهەکی
 لەبار لە بارەیی دۆزی کورد .

ئێبراهیم ئایدن لەو ژوورەدا بوو، ئەو چاوەرێبوو تا وەك مامۆستای پەرەردەیی
 بەدەنی دابمەزێت. ئایدن تا ئەوکات ھەر وابەستەبوو بە چەپی تورکەو، وەلێ
 ئیجگار لە رەوشەکی ئەوێ نارازیبوو. ھەمیشە ھاوپیەکانی لەبایەخی
 بیروباوەرەکی ئایدنیان کەم دەکردەووەو چەوت و چەوێلیەکانی چەپیان دەخستە
 روو دەریارەیی کوردەکان. ئەو بۆ خۆیشی لە رامان و بیرکردنەویدا بوو لەمەپ
 شوناسی نەتەوایی خۆی. وتووێژ لەگەڵ ئۆجەلان، ھەمیشە لەسەر پرسێ کورد
 رایدەوستاند. خۆتێدکاری زانستە سیاسییەکانیش بە تاسەو تێبینییەو بەیەخیان
 دەدا بەوێ ئۆجەلان چی پێیە بۆ ئەوەی لەسەر دۆزی کورد بیگەیهنێت.

ئەمەش وادەردەکەوت کە جۆرێک لە ھەستی نەتەواییانەیی لەوێندەر
 دروستکردبێت. چونکە ئۆجەلان ھەمیشە فرە بەباشی دەخوێندەو، ئەو ببووە
 خوێندکاریکی کارامەو چالاک لە سازدانی وتووێژەکاندا ھاوکات توانایەکی ئیجگار
 باشی ھەبوو بۆ دروستکردنی بەلگەو لەسەر ھێلکی ئایدیۆلۆژی وتووێژەکانی
 بەبەلگەو بە دروستی دەخستە روو. وەك ژۆری ئەوانی تر، ئێبراهیم ئایدن
 لەژێرکاریگەری ئۆجەلاندا بوو، چونکە ھەمیشە ئۆجەلانی دەبینی لە رامان و
 بیرکردنەویدا بوو. ھەردەم لە مەژگیدا پلان و پلار لە دەورووبەرو ئایندە
 دەخوێنرایەو. لەبەر ئەوە بۆ گەنجێکی سەرگەرم و بێ پەرەیی وەك ئایدن بیرو
 رامانەکانی ئۆجەلان، بێ ملە جێرەو چەندوچوون پەسەندو بەجێبوون.

ئايدىن دەيوت: " ئىمە ھەموومان خويندكاربووين، ئىستا باوكىك كه له نىوه ندى ته مەن دايە سىھىندەى گەنجىكى بوئو بەئەمەك له خزمەت و خەمى كورد دايە". ھەروەھا دەلى: " ئىمە ھىچ جۆرە چەك و چۆلىك و تەنەت نەماندە توانى نان و خۆرى پىويست پەيدا بکەين بۆ خۆمان، وەلى ئامادە بووين و بریارمان دابوو بچەنگىن لە پىئناو كوردایەتیدا". بۆ ھەموەلجار و لە بەھارى ١٩٧٣ دا ئۆجەلان چەند خويندكارىكى ھاورپى بانگھىشکرد تا بەنھىنى دانىشتنىك بکەن و تىیدا ئەو ھە پىشچاوبگرن چۆن لە كىشە و گرتەكانى كورد نىزىك بکەن^{٢٨}.

گروپەكە لەسەر ئەو كۆكبوون، كه له دەستپىكى كارەكانىندا واپىويستدەكات لىكۆلىنەو ەكەن تا له دۆزى كورد تىبگەن و پاشان رىگە چارەى پىويست بۆ گرتەكان دابنن. لە راستیدا ئەوان كەم و كورتى ماتيالى مۆزوى لەسەر مۆزوى كوردستان و راپەرینەكانى رابردوو، ئەو ھىزەى پىدان كە لىكۆلىنەو ەكەن و سەرلەنۆى لەبارەى مۆزويان كەرەستە كۆبەنەو ەو شىكارى رووداو ەكان بکەن تا بزائن داواى چى دەكەن و بۆچى جىوازو جىباو ەپ ترن لەوانى رابردوو.

لەم بارەى ەو ئۆجەلان دەيوت: " ئىمە توانيمان داواى گروپىكى لىكۆلىنەو ەكەين، لە ئاكامدا ھىچ پلاننىك و نەخشە پىزىيەكمان بۆ كارى چالاكى ئايندە لە ھەگبەدا نەبوو"^{٢٩}. پاش ئەو ەى لە ١٩٧٤ دا ولات گەراپەو ە دۆخى پىشچاوب و حوكمى مەدەنى دەستبەكاربوو ەو، ئىتر ئۆجەلان پىو ەندى كرد بە رىكخراوىكى نوئى خويندكارانەو ە بەناوى كۆمەلەى خويندنى بالاو دىموكراتى ئەنكەرە كە تىیدا پەرەى بە سۆشاليزم و چەرەوى دەدا. ئۆجەلان وىستى لە پال ئەم رىكخراو ە ياسايى ەدا كارو كردهو ە شاراو ەو ناياسايى ەكانى برەوپىدات. لە وكتەدا ئۆجەلان و ھاورپىكانى ئەو باو ەپەريان لەلا دروستبوو كە پىويستيان بە رىكخستنىكى

²⁸ Details of the Cubuk Baraji, or Cubuk Dam meeting, are found in Birand, *Apo ve PKK*, 84 and Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 234–238.

²⁹ Birand, *Apo ve PKK*, 84.

سەر بە خۆی کوردیی ههیه تا له پێناو مافه نه ته وه یه کانیاندا خهبات و نه بهرد بکات. ئەمه له کاتی کدا بوو که چه په کانی تورک و کورد ده یان توانی هۆیه کی هاو به ش بدۆزنه وه بۆ ئه وه ی پێکه وه ده ستبده نه شۆرش.³⁰

له گه لته وه شدا ئۆجه لان کار یکرد تا پێکه وه له نێو رێکخراوی کۆمه له ی خو یند کارانی بالای نه کهره ئه و خاله هاو به شه دروست بکات. به لام بیرۆکه کی ئۆجه لان له نێو خو یند کارانی چه پی کۆمه له که دا هه ی کار دان وه یه کی ئه وتۆی نه بوو. ئەوان پێیان وابوو پێویسته ئه و نه زمه با وه ی دۆزی کورد به ر ده وام بێت و جار ی شۆرش له پێشه وه ی هه موو نه گه ره کاندایه بۆ ئازادی هه ردوو کوردو تورک پێکه وه. ده کریت بو تر یت که چه په کانی تورک کار یگه ر نه بوون به و تیۆرو نه خشانه ی که ئۆجه لان بۆ شۆرش پێیان گۆشکرا بوو. دوا جار رێکخرا وه که که وته مه ته ر یزی یاسا و رێسا کانی تورکیا وه له چوار چێ وه ی قه ده غه کردنی پرو پا گه ند ه ی کۆمونیستیدا له ۱۹۷۵ دا کۆمه له که قه ده غه کرا.³¹

ئهمه و کار دان وه ی نێگه تی قی چه پی تورک له به رام به ر روان گه ی ئۆجه لان دا، ئیتر هه یج بوا ر یکی بۆ خه باتی هاو به شی چه پی کوردو تورک نه ه ی شته وه، هاوکات ئه و گرفته یاسا ییانه ی که رو به پووی کۆمه له که کرایه وه دیسانه وه یاری ده ی ئۆجه لان یان دا تا وازی نێت له بیرۆکه ی چێ کردنی به ره یه کی یاسایی بۆ ده ست یێ گ ر دن و به ر پا کردنی رێکخرا و یکی نو ی.

³⁰ Ocalan's experiences in ADYOD and how it affected his developing ideology are described in Birand, *Apo ve PKK*, 84–85 and Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 243–250.

³¹ Ocalan describes the meeting and decisions taken in Birand, *Apo ve PKK*, 85; also Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 280.

هاوکات ئۆجەلان ئەو بېروايەى لەلا گەلەبەو کە يانە کلتورىيەکان و کۆمەلە ياساييەکان ھەميشە جىگەى سەرنج و چاودىرى دەولەتن، لەبەرئەو ھە ئاسان نىيە مانەوەى رىکخستنىكى ئەينى لەبەردەم تىغى دەزگا سيخورىيەکان و پۆلىسدا، ھەربۆيە ئەو خالە بۆ ئۆجەلان تەمام چارەنوسسازو بەبايەخبوو. ھاوکات باوەرپىشى وابوو رىکخراو ھە ياساييەکان و بەرەى چەپەکان ھۆيەکن بۆ کىبەرکى و وتوىژى درىژخايەن و ماندووکەر لە نىوان ئەنداماندا.

ئەمەش بى گومان دەرفەتى شۆرش و ئاسۆى دەستپىکردنى شۆرشى لەتورکيا دا دوور دەخستەو. ئەم ھۆکارانە بەزوىي يارىدەى ئۆجەلانىيان دا تا لە ١٩٧٥ دا لە تەك ١٥ ھاوئيدا لە دىکمانى دەورەبەرى شارى ئەنکەرەدا کۆبوونەو ھەيەكى چارەنوساز گرىدەن. لەم کۆبوونەو ھەيەدا تەواوى خويندکارەکان بپارىياندا بە دامەزراندنى رىکخراوىكى مارکس _ لينينى و لەو پىئاو ھەدا بەتەمامى دەستبەردارى خويندنى زانکۆبوون و يەکلایبوونەو بۆ نەبەرە لەپىئاو دروستکردنى دەولەتتىكى سەربەخۆى گوردیدا.

ھەر ھە بپارىياندا راستەوخۆ تىگۆشان و تىن و تاوى خەباتيان بەرنەو ھە کوردستان و لەوى بىرو باوەرپکانيان بلۆبکەنەو ھە سەرنج و سىرەى خەلکى بۆخۆيان کىشېگەن و بىنە پىشگىرو پەناى خەلکى کوردستان.

لەراستیدا ئەم تىۆرو تىبىنيانەى گروپەگەى ئۆجەلان و کاروگرەو ھەکانيان زىدەتر خود سەرئانەو گىلانەبوو تا ئەو ھەى بەبەرنامەو بابەتيانە بىت. بۆنموونە ھىرشکردنە سەر گروپە راستپەو ھە نەتەو پەرستەکان ئەوانەى پىداگرى و پشتيوانى ناسيۆنالىزمى تورکىي بوون، ھەر ھە واتەوات و دەمەقالە و ھەندىک کات شەپو شۆر لەتەك گروپە چەکدارىيەکانى چەپى تورک ئەوانەى پىتويستىيەکیان بۆ بوونى ناسيۆنالىزمى کوردى نەدەدى، ھەر ھە رىپپوان و خۆپىشاندانى بەرفراوان و بۆ

سەرنج راكىشانى رايگىشتى و دەولەت بە بايەخو بەيداخى دۆزەكەيان شتانيكى بى ئاكام و ئامانچ بوون.

ھاۋكات گروپى تازە دامەزداۋ بېيارىدا كە ھىچ ئۆرگانىكى فەرمى ۋەك رۆژنامە يان گۇۋار ۋەشاننەكات، چونكە لە ھەر بارتىكدا ھەزارو نەدارەكان نەياندەتوانى بەدەستى بەيىنن و نەخويندەۋارەكانىش لىلى تىنەدەگەيشتىن.

لەبرى ئەۋە گروپكە پىشتەستۇ بوو بە يەكبەيەكى كۆبوونەۋەكانيان لەگەل كوردانى باشوورى رۆژھەلات بۇ ئەۋەى خىراتر خواستەكانيان بگەيەنن و پىشگىرىي ئەۋان بەدەستەيىنن. ئەم بېيارە لەكاتىكدا ھات، كە گروپە توندپەرەۋە كوردو توركەكان پىئويستبوو بەلايەنى كەمەۋە بەرەيەكى ياساىي چىبەكەن لەپىتتاۋ بلاۋكردنەۋەى بىرو بۆچونەكانيان، ۋەلى ئەمەيان ئەستەم بوو.

خالى گرىگ بۇ ئەۋان ئەۋە بوو، كە لەبرى بەھەدەردانى كات كارگەلىكى گرىگ بگەن بۇ خىركردنەۋەى پول تا ئۇفيسىك بەكرى بگرن و چاپخانەيەكى پىدەستەبەرىكەن، ياخۇ جۆرىك مامەلە بگەن لەتەك دۆسىيەكانى دادگادا كە ھەمىشە لە دىۋى گۇۋارە رادىكالەكاندا بازبوون.

دىيارە كە گرىتەبەرى ئەم نەزمە يارىدەى ئۆجەلان و ئاپۇچىيەكانى دەدا كە بقوانن شۆرشى بەلىندراۋ دەستىپىكەن. لەراستىدا ھەروەك سەلاحەدىن چلىك وتبوى: "لە توركيادا دىموكراسى روويەكى شاراۋەى ھەبوو، كە ئەمەش دىموكراسىيەكى چەۋت بوو".

سەلاحەدىن كاتىك مژولى خويندنى ئەندازىارى بوو لە يەككە لە زانكۆكانى ئەنكەرەدا، ھاۋەلەكانى بۇ ھەۋەلجار ئەۋيان بە ئۆجەلان ئاشناكرد. ئەۋ لەيەككە لە ۋتەكانىدا لەمەر ئەۋ رەۋشە وتبوى: "بۇ قوتاربوون لە ساىيەى تورك، ناكرىت رىگەى دىموكراسىيى يا رىگەى ياساىي بگرىنە بەر، لەبەر ئەۋە پىماناۋابوۋ تەنھا رىگەى بردنەۋەمان لە گەمەكەدا گرىتەبەرى خەباتى چەكدارى بوو. ئىمە لە

دېموكراسىيەدا نەزىابووېن، بۆيە ھېچ شىتېكمان لەبارەى دېموكراسىيەو
نەدەزانى".

ھەرچەندە ئۆجەلان سەبارەت بەم تىۆرانە كەمىك لە تواناكانى خۆى
نیشاندا بوو، وەلى فرە دىنباوو لە بەرنامەو پلان و تىۆرەكانى، كە دەتوانىت
بەھۆيانەو خەلكى نىۆ ئۆرگان و ئۆفيسە جوداكانى تر لە پىناو مەرامەكانىدا
بەكاربەئىت.

بۆ نمونە لە دەستپىكى ۱۹۷۶دا سەرۆكى پىشوى كۆمەلى كلتورى و
دېموكراسىي شۆرېشگىر (د.د.ك.د)، كە سالى ۱۹۷۲ وەك گروپىكى كوردىي
جوداخواى ھەوادار و پشتىوانى سۆشپەت دامەرزىنرا بوو، ئامادەىي خۆى دەرپى تا
لەيەكەك لە گردبوونەو ھەكانى ئۆجەلاندا بەشدارىيەكات. لەبەرەمبەردا ئۆجەلانىش
لەريگەى كەسكەو ھەئەى بۆ ئەو خستە پىشچاو كە: "ئەگەر توركەكان بۆنەون
كە تۆباس لە چىدەكەيت، ئەوا لە ماو ھى سىمانگدا تارومارتان دەكەن"^{۳۲}.

بەتاك و تەنھايى

ئۆجەلان نەيتوانى ھېچ پىشتو پەنایەك و ھامدەمىيەك لەنىۆ گروپە كوردىيەكانى
تردا دەستەبەرىكات. بەپىچەوانەو ھەريەرانى تەواى گروپەكانى تر(يەكەك لەو
رەبەرەنە، بەرپرسى گروپى رزگارىي خەجۆ يەشار بوو، تەنھا رەبەرى ژن بوو لەنىۆ
گروپە كوردىيەكانى ئەوكاتدا) ئەك تەنھا خۆيان بە رەبەرى سەر راست و دروستى
بزووتنەو ھى كوردىي دەزانى، بەلكو بە گومانەو ھەيانپوانىيە ئاپۆ ئاپۆچىيەكان.
چونكە بەدەر لەبەسەربەردنى ھەوت مانگ لەزىنداندا، كە بەتۆمەتى تىۆەگلان لە
خۆپىشاندا ھەكاندا قۆلبەستىكرابوو، نىتر چالاكوانە كوردەكانى گروپەكانى دىكە ھېچ
نەزمون و ئەفنىيەكى ئۆجەلانىيان لە نىۆ تەڭگەرى كوردىدا شكنەدەبرد.

³² Birand, *Apo ve PKK*, 86.

ئەوى ئەم دىگرمىيەى زىدەتر كىرد لە نىو خويندكارانى زانكۇدا، برىتى بوو لە پلانەكەى ئۆجەلان بۇ شۆپشىكى كىتوپ. ئەو لەكاتىكدا بوو كە چالاكوانەكانى دىي لە گەرمەى گىفتوگۇو وتوژدا بوون بۇ دۆزىنەوەى كاتىكى لەبارو مېتۆدىكى درووستو ئايدىلۆزىايەكى بنچىنەى ورەسەن بۇ شۆپشى كوردستان.

لەگەل ئەوەشدا ئۆجەلان سەرەراى ئەو ئەزموونەى كە رووبەرووى ببوئەو باوهرى وابوو، ئەو ئامادەىە بۇ ئەوەى رېبەرەيتى راپەپىنىكى سەرکەوتوى كوردىى بکات لە مېژوودا. بۇ ئەمەش چالاكوانە كوردەكان فرە بە ئەستەم ملان بۇ دابوو.

لە جىهانىنى ئەواندا ئەو كەمتر وەك شۆپشىگىرەك دەردەكەوت. زىدەتر كەسىكى ھەرزەو زیاد لەپادە توندو تىژو ناكامل دەركەوتبوو. گومان لەوەدا نەبوو كە ھەموو ئەو پەخنەو رەقىيەى گروپەكانى دى رېشەداركرايوون لە نەخشەى ئۆجەلان بۇ سەرەخۆى كوردستان.

ئەو بەشىك بوو لە لەمپەرەكانى بەردەم ئۆجەلان بۇ رازىكردى ئەوانى ترو شوپىنكردنەوەى خۆى لە دلى ئەوانى تردا. لە جىهانىنى تەواى شۆپشىگىرە تامەزۆكانى چەپدا، كۆمەلگەى كوردى زیاد لە پىويسى سوننەتى بوون. كەواتە بۇ ئەوەى شۆپشىگىرەك يان چالاكوانەك لەو كۆمەلگەيەدا متمانەى پېبەخىرىت، دەبوو بزانرەت سەر بە چ خىل و خىزانەكەو چ پېشىنەو پېشەيەكى ھەيەو چالاكىيەكانى لە چ مەزلىكدا بەگەپخستوو.

ھەربۆيە خانەوادەى ئۆجەلانىش سەر بە ھىچ خىزانو خىلگى نەتەوەپەرەرو ديار نەبوون، ھاوكات بەدەستبەتالى و بى بەدەستبەتالى ھىچ پىسپۆرىيەك وازى لە خويندنى زانكۇ ھىنابوو. وەلى چالاكوانە كوردەكانى نىو گروپە كوردىيەكانى تر ھەريەك مېژوويەكى زەنگىنيان ھەبوو چ لە ناو پارتى كارى توركىيدا تا ئەو كاتەى لە كۆدەتاي سەربازىدا داخرا، ياخۇ لە ناو يانە كلتورىيە شۆپشىگىرەكانى رۆژھالاندا

تا یاساگردنی له لاین میریبه وه (د.د.ك.و) یان پاریزه رو نوسه رو بلاوکه ره وه ی چالاك بوون، نه گه ر نا له خیزان و خانه واده ی به رزو به ناوبانگه وه هاتبوون³³.

هه روه ها پارت و گروهه کانی تر پتوه سستیبه کی ته وایان هه بوو به باکگراوند و ریشه یانه وه له نئو چه په کانی تورکو کورد و ته نانه ت له گه ل ریکخواوه کوردیبه کان کوردستای نئراقه وه.

له بهر نه وه گرفت ی ئو جه لان ته نها له وه دا نه بوو که تازه به تازه هاتبووه نئو کایه و کیبه رکیکه وه، به لکو نه و رابردویه کی نه بوو که شیاوی ناساندن بیت. ته نها شتیک که شیاو باسکردنیش نییه، نه وه بوو که ئو جه لان بانگه شه ی نه وه ی ده کرد که له نئو (د.د.ك.و) دا وتاریژیکی دیاری نئو کۆبوونه وه کان بووه، وه لئ گروهه کانی تر نه و بانگه شه یی ئو جه لان یان دایه دوواوه پتیا و ابوو ئو جه لان له نئو نه و یانه کلتوریانه دا هیچ به ده ست نه بوو.

نهم بارودتوخه ی ئو جه لان نه وه ی گه یاند که نه و خالی بوو له هه موو بیرو بیروکه و قه رزی پتیشوو، هاوکات کاریگه ری و پتوه ندی له ته ک هیچ رتیه رو گروپیکدا نه بوو، به لکو نه و به ئاسانی و به پشتبسته تن به به ره و بونیادی که سایه تی خوی ده سستی دایه کاره که ی و له و نئوه ند ه شدا کارو چالاکی گروهه کانی تری به کاری شوخی و شیتانه ده زانی.

که مال بۆرکای که ۱۰ سالتیک له ئو جه لان به ته مه نتر بوو، نه و یه کتیک بوو له چالاکوانه دیاره کانی کورد، بۆرکای هه ر له سه ره تاوه کارو کرده وه کانی ئو جه لانی به چه وت و ناپه سه ند ده زانی و سه رله به ریانی ده دایه دوواوه. بۆرکای پاش لیبور دنی گشتی له تاراوگه گه راپیه وه تورکیا و که وته شوین پلان و نه خشه کانی و له و پتیا وه دا پارتیکی نوئی به نئوی پارتی سۆشیا لیستی کوردستانی دامه زراند.

³³ For a description of the origins of the groups and others

پارته‌که سهره‌خۆی کوردستانی به هه‌ند وهرده‌گرت، وه‌لی بۆ ئه‌و قۆناغه‌ ئه‌و
بیروکه‌یه‌ی به‌ چه‌وت ده‌زانی، بروایشی به‌ میقتودو رییازی ناتوندو تیژیی هه‌بوو له
خه‌باتدا. گروپه‌که زۆرجار به‌ نۆوی رۆژنامه‌که‌یانه‌وه‌ (ریڤای ئازادی) نۆو زه‌د ده‌کران
یاخۆ به‌ په‌سه‌که، که کورتکراوه‌ی کوردی نۆوی ته‌واوی پارته‌که‌بوو. ئه‌م پارته‌ له
کۆتایی هه‌فتاکاندا له‌ نۆو گروپه‌ فهرمی و یاساییه‌کانی کورددا شوینی خۆی
کردبوویه‌وه، هه‌روه‌ها زۆرینه‌ی ئه‌ندامه‌ پیشووه‌کانی نۆو پارتی کاری تورکی له‌ نۆو
ئه‌م پارته‌دا درێژه‌یان به‌ خه‌بات ده‌دا.

کاتیک له‌ سه‌روبه‌ندی ۱۹۷۶دا بۆرکای بۆ هه‌ولجار گوپیستی نۆوی گروپه‌که‌ی
ئۆجه‌لان بوو، ریک له‌ وکاته‌وه‌ به‌ گومانه‌وه‌ له‌ ته‌واوی به‌لێن و پلان و پلاره‌کانی
ئۆجه‌لانی ده‌پوانی. بۆرکای هه‌چکام له‌ ئه‌ندامه‌کانی نه‌ده‌ناسی. هاوکات به‌ ره‌خنه‌و
پلاره‌ توندو زاره‌کیه‌کانی ئۆجه‌لان نیگه‌ران و ناچارامبوو، که ده‌ره‌ق به‌ هه‌موو
که‌س ده‌ینواندن.

بۆرکای هه‌موو هات و هاواره‌کانی ئۆجه‌لانی ده‌گه‌رانده‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی که که‌سیکی
هه‌لقۆزه‌ره‌وه‌یه‌و به‌ کرێگه‌ی راه‌وه‌. ئه‌و کاره‌کانی ئۆجه‌لانی به‌ به‌دترین کار ده‌زانی بۆ
گیانی ورده‌ بۆرجواو مارکسییه‌کان. بۆرکای هاندن و فشاری ئۆجه‌لانی بۆ خه‌باتی
چه‌کداریی به‌ هه‌له‌و هه‌یه‌جان ده‌زانی، چونکه‌ پێی وابوو خه‌لکی کوردستان هه‌شتا
ئاماده‌ نه‌بوو بۆ ئه‌م به‌ند و بالقۆره‌یه‌.

بۆرکای پیاویکی بالابه‌رزو باریکه‌له‌ بوو، کاتیک له‌ نۆو باره‌گای سه‌رکردایه‌تی
پارته‌که‌یدا له‌ کۆلن چاوم پێی که‌وت پێمی گۆت: "دیدگای پارته‌که‌مان روون و
ره‌وان بوو له‌ مه‌رپرسی خه‌بات چه‌کداریی". له‌وی له‌ ژووره‌کاندا چه‌ندین په‌رتوکی
میژوویی و نامیلکه‌و گۆفاره‌و رۆژنامه‌و وتار له‌ خانه‌ی په‌رتوکه‌خانه‌که‌دا هه‌لچنرابوون،
که‌ له‌لایه‌ن ریکخزایی مۆله‌تپیدراوی نوسینگه‌ی ئه‌وروپای (کۆمکار) وه‌
وه‌شانکراوون.

هاوکات چەندین وتاری کۆپیکراوی بورکای که له هەفتاکاندا له تورکیا
 بلاوکرابونەوه پارێزراوون. هەر لەوێدا بۆرکای وتی: "کورد گەلی جار راپەریوە و
 جاپی شۆرشی داوه، وەلی هیچکات سەرکەوتوو نەبووه، بۆیه ئێمه باوه‌رمان وایه
 کۆمه‌لگەی کوردیی له سەرەتادا وا دەخوازیت رێکبخزیت پاشان دەستبدا ته
 خەبات و شۆرش".

یه‌کێک له چالاکوانه دیارو به‌رچاوه‌کانی تری کورد ئەحمەد زەکی ئۆکسوغلو بوو،
 ئەحمەد زەکی له‌گەڵ چاپخانەی کاوه دا مژوڵی کاربوو. به‌زوویی نێوی ئەم خانە‌ی
 بلاوکردنە‌وه‌یه بووه نێوی رێکخراویکی کوردی پەنهان. ئەو چەند جارێک
 واریککە‌وتبوو چاوی به‌ ئۆجە‌لان بکە‌وێت. چەند سالیکی پاش ئەو من (نوسەر)
 له‌ته‌ک ئەحمەد زەکیدا که له ترسی به‌ندکردن ولاتی جێهێشتبوو، له‌ یه‌کێک له
 قاوه‌خانه‌کانی به‌رلیندا دانیشتیوین، ئەو له‌ باسی ئۆجە‌لاندا ده‌یووت: "ئۆجە‌لان
 پیاویکی ساده‌ و زۆر کاریگر نە‌بوو، پاش ئە‌وه‌ی که‌مێک گفتوگۆم له‌ته‌ک کرد، بۆم
 ده‌رکه‌وت که له‌ باره‌ی میژووی کورد هیچی پێ‌ نییه‌". له‌ راستیدا پلانی ئۆجە‌لان بۆ
 ده‌ستپێکی شۆرشی کوردستان، به‌وه‌دا ژماره‌یه‌کی ئیجگار زۆر له‌ لاوانی گۆشکرد
 فره‌ کاریگر بوو.

له‌ کۆتایدا ئیبراهیم ئایدن هاوڕێی به‌ندیخانه‌ی ئۆجە‌لان بریاری دا پێ‌وه‌ندیی بکات
 به‌ ئۆجە‌لانه‌وه، ئە‌مه‌ له‌ کاتیکیدا بوو که بۆ یه‌که‌مجار بوو وه‌ک مامۆستای راهێنانی
 له‌شو لار دامه‌زرابوو. وە‌لی ئۆجە‌لان پێ‌داگریکرد که ده‌بی‌ت واز له‌ کاره‌که‌ی
 به‌ئینیت و لی‌گه‌رپێت بۆ کاری پارتایه‌تی.

ئایدن له‌وه‌لامی پێ‌داگری ئۆجە‌لاندا گوتی، بۆ ده‌بی‌ت له‌ یه‌ککاتدا هه‌ردوو
 کاره‌کان رانه‌په‌رێنم، ته‌نانه‌ت ده‌کریت کاری مامۆستایه‌که‌م هۆیه‌ک بی‌ت بۆ
 یاریده‌دانی رێکخراوه‌که‌م.

وہزارہتی پەرۋەردە ئىبراھىم ئايدنى ۋەك کارمەند راسپاردبوو تا لە ئاۋايىەكى
تورکىيەى نىزىك ليۋارى خۆرئاۋا کارىكات. ۋەلى بەزويى کارىکرد تا لە شوپىنىكى
هەرىمى كوردستاندا كاريپۆديارىيەكرديت. لە كۆتايدا بپياردرا لە قوتاىخانىەكى
باشورى رۆژەلاتدا بکرىتە مامۆستا، ئەوى هەرىمىك بوو كە هەميشە مامۆستا
تورکەكان خۆيان ليدەدزىيەۋە. ئيتىر لەوى ئىبراھىم دەستى كرد بە ۋانەوتنەۋەو
قسەکردن بۆ خويندكارو مامۆستا هام پيشەكانى.

بانگەشەكانى ئايدن دەريارەى رىكخراۋىك بوو كە تا ئەۋكات لەويندەر نەناسرا
بوو، رىكخراۋىك كە تيدەكۆشا بۆ رزگارکردنى كوردستان لە كۆلۆنىي دەۋلەتى
تورکيا .

باسى دووہم

عەبدوللا ئۆجەلان، سەرۆك (۱۹۷۵-۱۹۸۰)

به‌هێزترین لێدان که سه‌ره‌وێنرایه‌ بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد، له‌پاش رووخانی کۆماری مه‌هابادی نیۆچه‌ی کوردیی ئێران، له‌ مارس‌ی ١٩٧٥ دا بوو.³⁴ رێبه‌ری کوردی ئێراق مه‌لا موسته‌فا بارزانی، ئه‌و پیاوه‌ی دلاوه‌ری سه‌ربازی و چاونه‌ترسیی نه‌ته‌وه‌یی پالییپۆه‌نا تا له‌ریگه‌ی خه‌باتی چه‌کدارییه‌وه‌ مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردی باکووری ئێراق وه‌رگرت، وه‌لێ ئه‌م جاره‌یان دوور له‌ خه‌باتی چه‌کداریی له‌لایه‌ن به‌غداده‌وه‌ ناچارکرا به‌ته‌واوه‌تی دانبنیت به‌ شکست و ئاشبه‌تالی شۆڕشی کوردیدا له‌ باکووری ئێراق. ئه‌وه‌بوو له‌ شه‌شی مارس‌ی هه‌مان ساڵدا هه‌ردوو وولات ئێران و ئێراق له‌ په‌راوێزی کۆبوونه‌وه‌کانی ئۆپیک له‌ جه‌زائیری پایته‌خت، ریککه‌وتن له‌سه‌ر جینگێرکردنی ئه‌و سنوورانه‌ی نیوانیان که‌ بۆ ماوه‌یه‌کی دوورو درێژ جینگه‌ی مشتوو مپی نیوانیان بوون. هاوکات وه‌ک به‌شیکه‌ی ریکه‌وتنه‌نامه‌که‌، تاران ده‌ستبه‌رداری ئه‌و کوردانه‌ بوو که‌ له‌لایه‌ن ئێران و هاویه‌مانه‌که‌ی ئه‌مه‌ریکاوه‌ به‌کارده‌هێنران و پرچه‌کده‌کران بۆ فشارخستنه‌ سه‌ر ئێراق.³⁵

ئێتر له‌ ماوه‌ی چه‌ند کاتژمێرێکدا ئێران ته‌واوی جه‌نگاوه‌ره‌کانی، ئه‌وانه‌ی شانبه‌شانی کوردی ئێراق له‌ جه‌نگدا بوون پاشه‌کشه‌ پێکرد. هه‌روه‌ها ئه‌مه‌ریکایش سه‌رچاوه‌ی یارمه‌تییه‌کانی بۆ کوردی ئێراق وشککردو بارزانی له‌ ژێر ره‌حمه‌تی سوپا و سانی سازو راهێنراوی ئێراقدا بیکه‌سو و ده‌رکرد. که‌ په‌تێکی تر، کورده‌کان بۆ پێویسییه‌کانی گه‌وه‌گه‌لیکی سیاسیی گه‌وره‌تر خۆیان له‌ ژێر پێی ئه‌وانی دیکه‌دا دییه‌وه‌. له‌به‌رامبه‌ردا بارزانی ناچارکرا دان بنیّت به‌ هه‌ره‌سی شۆڕشدا و دوو ئه‌گه‌ریشی له‌به‌رده‌مدا دانرا: داوای په‌نا به‌ری بکات له‌ ئێران، له‌ ئه‌گه‌ری رازیبوونیدا ده‌توانیّت هه‌زاران کوردی هه‌له‌اتوو له‌ سزای میریی قوتاریکات و له‌گه‌ڵ خۆیدا داڵه‌

³⁴ *Middle East Quarterly*, June 1994, Vol. I, No. 2; and Ghareeb, *The Kurdish Question*, 160–176.

³⁵ For details of U.S. assistance, and also aid by Israel, see Ghareeb, *The Kurdish Question*, 138–146.

بدات ياخۇ پەنابەرىي يەككىتى سۆفییەت پەسەند بکات، ھەرۈەك چۆن لە سالانى پەنجاكاندا دورخراپوویەو ھە ئۆپشەنە بۆ بارزانی شتیکی نوێ نەبوون، ھەل ئیستەکانی ئەو ھەردیکی پیرو بەتەمەن بوو، بارزانی نیزیکی ھەموو ۷۲ سالەکی تەمەنی لە بەرخودان لەتەك ئەم ولاتو ئەو ولاتی دیکەدا گوزەراندبوو.

بارزانی تائەو کاتیش ئەو ھە دەدەزانی کە دوچاری نەخۆشی شیر پەنجە بوو ھە تەنھا چوارسالی تر بوونی لە ژياندا ماہوو. ھاوکات رووبەرووی بەرھەستکارییەکی جدیش بوو ھەو لەئێو بزوتنەو ھە کوردیی ئیراق دا کە لەلایەن جەلال تالەباننێ ھە ئاراستە دەکرا. ئەو رکابەریکی ئیجگار جەوان بوو، سەردەمیکی زۆر بەرەنگاریکردبوو لەبەرەمبەر ھەیمەنەو ھیزی بارزاننیدا.

ئیتەر لەژێر ھەموو ئەو فشارانەدا، بارزانی وازیھێناو لیگەرا بۆ کۆپەکانی ئیدریس و مەسعود تا پاشماو ھە پارتەکە ھە بخەنە ئەستۆی خۆیان. ئیتەر بەدەر لە چەند مانگیکی کەم لە ئێران، بارزانی پاشماو ھە تەمەنی لە تاراوگەداو لە ولاتە یەگرتووەکانی ئەمەریکا دا گوزەراندو ھەر لەوێیش لە ۱۹۷۹ دا کۆچی دوایی کرد.

زەبوونی و گلازی بارزانی لە گۆرەپانەکەدا ھەك شۆکێک ھە ھاہوو بۆ زۆریک لە نێو تەڤگەری گەشەکردویی سیاسی کورد لە تورکیا، ھەر ئەو رووداو ھەیش زۆریک لە گروپەکانی ناچارکرد بچنەو بە پلان و پاشخانێ ئایدیۆلۆژیانداو چاو بە دۆستو دیاری دەووبەریاندا بگێرنەو ھە. ھێندێک تریش بپاریاندا پتویستە زۆر وردتر بن لە ئەگەری ئەنجامدانی ھەر ھەلۆیستیک و بپاریکی نویدا.

ھەرچەندە ھێچ کەس دەستگرووی بارزانی نەکرد، لەگەڵ ئەو ھەیشدا بارزانی ببو ھەرمزنی گرنگو خالی پیکەو بەستنی تەواوی کوردە جوداخوازەکان.

دیار نەمانیشی لە گۆرەپانەکەدا رێگە ھە خۆشکرد بۆ ئەوانی تر تا بتوانن درێژە بە رێو رێبازەکی بەدەن . لە روانینی ئۆجەلاندە شکستی بارزانی ئەو ھە

دو پاتده كرده وه كه هه موو ئه وانه رېبازى هه ئن له بزاڤى نه ته وه يى كورد ييدا. ديسان هه راست و دروستى و متمانه ي به رېبازو رېكخرا وه كه ي خۆى كرده وه.

ئۆجه لان وهك پياوئىكى گه نجى دگهرم ئه وهى خسته روو، هه لئى كوشنده ي بارزانى وهك مەردىكى به سالچوو له وه دابوو كه ئه وه مېشه وهك به شىك و وهك پاريزه رى مانه وهى كۆمه لگه ي دهره به گى كوردى وه هابوو، هاوكات پاليدابوو و لاتنه يه كگرتوو هه كانى ئه مەريكا و ئيرانى ئۆكه رى ئه مەريكا وه بۆ چنگخستنى هاوكارى و پشتيانى كردنى ته فگه ره كه ي. له وه يش خراوتر، بارزانى له برى ئه وهى خوازيارى سه ربه خۆى بىت، بانگه شه ي خودموختارى كردبوو بۆ كوردستان.

ئۆجه لان هه ره سى شوپشى بارزانى وهك به لگه يه ك له بانگه شه كانيدا به كار هيتا، ئه وه ده يوت بۆ ئه وهى بتوانى سه ركه و توو بىت، ده بىت سه ربه خۆبىت و خۆت له هه موو زله يژىك داماليت، ئىتر ئه گه ر ئه مەريكا ياخۆ يه كىتى سۆڤيه ت بىت.

هاوكات هه ره سى شوپش ئاماژه يه ك بوو بۆ هه مووان كه پىويستبوو له دژى رېبه ره هۆزىيه كان و خاوه ن زمينه گه وه كان بووه ستن، ئه وانه ي كه به شىكى به رىنى كۆمه لگه ي كوردىيان مۆتۆپۆلكردبوو بۆ خۆيان. له روانگه ي ئۆجه لاند، بارزانى نوينه رى ئايدىۆلۆژىا يه كى سه ره تايى بوو، كه بۆ ده يان سال له تمه ي له به ره وپىشچوونى كۆمه لگه ي كوردى دابوو.³⁶

به مجۆره ئۆجه لان هيرشه كانى بۆسه ر بارزانى رانه گرت. وتار له دوواى وتارو له هه ر دوانگه يه ك بىتوانىا يه بانگه شه كانى بخاته روو ئه وهى نه ده شارده وه كه سه ره لدانه كانى رابردوى كورد له توركي يا بۆيه شكستيان خواردوو له به رئه وهى نه به ئه ندازه ي پىويست سۆشيا لىستى بوون، نه ش خه باتكارىكى رزگار يخوازى نه ته وه يى سه ر راستبوون.

³⁶ Information on Ocalan's speeches come from the speeches themselves, in Ocalan, *Ilk Konusmalar*, Cilt II; also interviews with former PKK militants active in that period.

هاوکات ئۆجەلان گەلە گازاندەى لە سەرۆتەمەندانى کۆمەلگەى کوردی و خاوەن زەمىنە گەرەکانى و چینه پشەبىيەکان گرت لە بەرامبەر ئەوەى دەستیان خستوووەتە نۆڤدەستى دەولەتى سەرکوتکەرى تورک، ئەوەىش تەنها لە پێتئاو بەرژەوهندىيە تايبەتییەکانى خۆيان و پايمالى مافى هەموو ئەوانى تەربوو.

لە راستیدا خاوەن زەویيە گەرەکان رێک وەک خودى دەولەت تاوانبارن لە زەوتکردنى مافى سەربەخۆی گەلى کورد دا.

ئۆجەلان زۆرتەرين رەخنەکانى کۆدەکردەووە بۆ ئەوانەى وەک رکابەرى خۆى دەیبینن. گروپە تورکى و کوردیيە نوێیەکانى ترى وەک کاو، رێگەى ئازادی، دەدەقەدەو کۆک وەک هەمەدەستەکان و ریفۆرمخوازەکان لە روانگەى ئۆجەلانددا دەستتەرابوو بە روویانەو. ئۆجەلان هەموو ئەوانەى دەدايە دوواو و پیتی وابوو ئەوان لە بەرەيهکى درۆيینەو نادروستدا خواستەکانیان بۆ دەولەتى سەربەخۆى کوردی نومایان دەکەن.

هەرۆهە بانگەشەکانیشیان بۆ خەباتى چەکدارى تەنها لە چوارچێوەى وەهەم فەنتازیا تێناپەریت و بیروباوەرى چەپگەريشیان وەک نەزمیکى ترى بێرکردنەو، فێودالى و بۆرجوازیی لە دیدگای ئۆجەلانددا دەدرايە دوواو. ئۆجەلان ئەوەى نەدەشاردەو کە ئەو گروپانە وەک پەلەيهکى رەش لە بزوتنەو، نەتەوخوازی کوردیدا دیارن، سەرکردەکانیشیان، لە راستیدا سەرکردەى کرێگرتەو نەگريسن. هەموو ئەوانە لە سۆنگەى ئۆجەلانددا لە بەرامبەر هێزو هەولە سەرمایەدارییەکانى چین و سۆفیيەت و ئەمەریکا و تورکیادا دەستەکانیان لە سەرشان و ملیان کەچ بوو.

لە راستیدا گێچەل و گۆلمەزى ئۆجەلان بۆ سەر رکابەرەکانى هەمیشە نە لۆژیکى بوو نەش راستگويانە بوو. بەگشتى نەتەو، ییەکانى کورد نا ئۆمیدیيان لە بەرامبەر شکستەکانى رابردوودا و تێاندنەو، بەتۆپزى لە هەمبەر نەژاد و نەتەویان، ئەو خەلکانەى هاندا تا لە بەرامبەر ئەو پرسە ئایدیۆلۆژیيەدا راوەستن، کە بۆچى تاوێکو

ئىستا ھېچ گروپكى جوداخوازى كوردى سەرکە وتوۋ نەبوۋە . دورە پەرىزى تەمامى ئۆجەلان لە كەسە ديارەكانى بزوتنەۋەى نەتەۋەخوازى كوردى، بۇ نمونە دورە پەرىزى ئۆجەلان لە بەرزانى لە ئىراقو كەمال بورقاي لە توركىا ۋە لامى ئەۋ پرسیارەبوو، كە بۆچى ھەمىشە كوردەكان لە زىان و زەبرى كوشندەدا دەژىن . ھۆكارەكە ئەۋەبوو كە ئەۋ رىبەرانە شۆپشگىپى كوردى سەر پاست نەبوون . ديارە ئەمەيش تەنھا روونكردنەۋەىكى سانائو سەرنچاكتىشەۋ بەس . لەۋەختىكدا رىكابەرەكان ئۆجەلاننىان تۆمەتباردەكرد بە برەۋدان بەرقو كىنە، كەچى ھەندىك كورد ئەۋيان لە سەر بەزمو بالۆرە تايبەتییەكەى خۆى كە بانگەشەى سەربەخۆى دەكرد رادەۋەستاند، بەجۆرىك ئۆجەلان ئەۋ برۋايەى لای ئەۋان چاند كە دەكرىت رىبەراییەتى بزوتنەۋەىكى سەربەخۆ خوازى كورد بگىرتە ئەستۆ بۇ ئەۋەى بىنە خاۋەنى دەۋلەتى سەربەخۆى كوردى .

پەپرەۋان

سەرەپاى كۆتۈ بەندە ياسايىەكان لەمەر چالاكى سىياسى چەپرەۋەكان بەدرىژايى ھەفتاكان، ھاۋكات تەقەلاكانى مىرىى بۇ بىندەستكردنو سەركۈتى زىدەترى شوناسى نەژادى كورد، توندپرەۋەكان بە ھەموو مەزھەبو بالەكانیانەۋە كەيشتنە ئەۋ ئاكامەى كە ئەۋان دەكرىت لەگەل كەمىك دەستۈردانداندا رىكبخرىن . كاربەدەستان لە سەرەتاۋە چاپۆشيانكرد لە ھەمبەر پىشكەۋتنى چالاكىۋ بىركردنەۋەكاندا كە بەگوڭرەى ئەۋەى خەلك لەبارەيەۋە دەۋوا، ئەۋكات مىرىى كەمىك نىگەرانى لەبارەى ئەۋ مشتومرانه نوماياندەكرد . ديارە كە ئەۋەيش بەشىكى لە لوتبەرزى دەۋلەتەۋە بوو . كاربەدەستانى ئاسايشى دەۋلەت باۋەپيان وابوو كە كۆدەتاي سەربازى ۱۹۷۱ ھامرا لەگەل زياتر كۆتۈبەندى ياسايىۋ ياسا نوپىەكان ھەموو پاشماۋەكانى توندپرەۋىى خۆپىشانندانو بزوتنەۋەكانى ۱۹۶۸ى توركىاي

سپړېږي. وه لې به زوږي ژینگه ژوانی سیاسي فله گرمو گوپتر له کڅتایي نیمه دووهمی هفتا کانه ده دستپکړده.

گرفته که له ودا بوو که زوږي جار به پر سه کان له ریگه توندوتیږی و هیه جانی سیاسي ناتوندوتیږه و زاکرابوون شوږشگریانی کوردستان له وانه ه وادارانی عه دوللا توجلان له ده وروبه ری سالی ۱۹۷۵ به نه زمیکي توندوتیږ خویان له چوارچپوهی ریخراوکی دیاریکراودا مولا، به مجوره نندامانی گروپی نه نکره یان بازنه نیو خویبه که ی توجلان له نیوچه و هریمه کاند دمه زرابوون و ده ستنی شانکرا بوون. له وی هریه که له و نندامانه به پر سبوون له هاندان و به ره وپیښه و چوونی هیلی کاری گروپه نه نییبه که. نه زمه کانی نندامگیری نوی له نه نکره بویه یاخو له باشوری روزه لاتی ولات به وردی سرنجیان چرده کرده و له سر تا که به تاکی خه لکی بو نه وهی بتوانن نه چیندای گروپه که به سر خه لکیدا به سپین.

نندامه کان له دانیشته کانیاندا له ته که هموو نه وانی تر دا شه و روژ بیریان ده کرده و، پیویسته راسته وخو مشتومر له باره ی راست و دوستی گروپه نوییبه که و به کن.

یه کیک له نندامه پیښینه کانی گروپه که نه وه بیرده هیښته وه که بو ماوه ی یه ک سال به نیزیکی ته وای روزه کان له سهر دانی هاورپی کیدا بووه تا به لینی لیوه رگرتوه بو نه وهی پشتیوانی له گروپه که ی بکات. مه همد کان یوجی ده یوت: "کاتیک ده مانوت مژولی کارین، واته کارمانده کرد بو گوپینی بیرکردنه وهی که سیک". نه و بیست سال ته مهنی له کونجی زینداند تیپه پاند، ته نها له بهر نه وهی په شیمانی خوی پیشان نه دا له و روله ی که له نیو په که که دا بینیبوی. هره وها وتبوی: "نه ره و شه دوو چاری ره شبینی و بیزاریمان ناکات، گرنگیش نییبه ماوه ی زیندان چنه ده خایه نیت، گرنگ نه وهی روانگو ریازی خومانان گه یانده نه وان و

رازیمانکردن، ئەو بۆ ئیمە زۆر گرنگو گەوره بوو". زۆرجاران ئەم راستییە بۆ رازیکردنی کەسانێک بوو، لەهەوێلجاردا پێیان بسەلمێنرێت کە ئەوان کوردن. دووهم جاریش ئەو کوردانە خواوەنی مافی دەولەتی تایبەت بەخۆیان، دواتریش گەیاندنی ئەو راستییە بوو کە تەنھا کوردە شۆرشگێڕەکان دەتوانن ببێنە خواوەنی ئەو مافەو خەونەکانی کورد بھێننە دی. دواجاریش ئەم نیازو نەزمانەیی شۆرشگێڕی و فراوانخوازیی بۆ برەوی ئایدیۆلۆژیایەکی لەمجۆرە تەنھا بە چێکردنی ئەنجومەنی نەتەوخوازانی کورد مسۆگەر دەبێت.

راستیەیکە ئەوێە کە ئاپۆچیپەکان بەلێنیان دا پاسکیان هەڵمائن بۆ خەباتی چەکداریی، لەبەرامبەریشدا گروپ و دەستەکانی تر تازە بەتازە لە مشتومڕو بگرو بەردەمی ئەویدا بوون کە کەوێ و چۆن و خەباتی چەکداریی بۆچی؟، دیارە ئەوێەیش پەيامێکی روون و رەوان دەبەخشێت و سەلماندنێکی ئیجگار کاریگەرە بۆ گروپەیکە.

سەلیم جوروک کایا دەبیوت "رامانگەیاندا، ئەوێە گرنگ نییە تەنھا بڵێیت ویستمان خەباتی چەکداریی بکەین و پاشان بچینەوێ نێوچەکانمان و مالهەکانمان بۆ مشتومڕکردن لە بارەیی ئەوێە". سەلیم سەرانشەری باشوری رۆژەلاتی تورکیای تەیکرد بۆ بارگاوێکردنی خەڵک و کۆکردنەوێ هێزی مرۆیی بۆ گروپەیکە، هاوکات لە ساڵی ١٩٧٥ دا وەک خۆیئندکارێکی ٢١ ساڵ لە خۆیئندگەیی مامۆستایانی تونجەلی مابووێوێ. لەشوێنێکی تردا دەبیوت: "ویستمان لەوێ تێبگەین چۆن دەتوانین چەک و چۆڵ چنگ بخەین، هاوکات لەوبارەوێوێ مشتومڕمانکردو پاشان چووینە دەری و ئەوانەمان بەدەستھێنا. کەواتە گرنگی بابەتەیکە ئیمە لەوێدابوو کە چیمان وت و ویستمان بەتەواوی ئەخاماندا".

لەکاتیئێدا کە ئۆجەلان و ھاوڕێکانی وەک خۆیئندکار نێونووسکرابوون، بەگوێرەیی سەرچاوەکان لەلایەن میرییەوێ کۆمەکی داراییان کراوە تا لە چالاکییە نەهێنییەکاندا کەڵک وەرگیرن. ئەوان مژۆلی ئەوێبوون تا لە پێشەوێی خۆیئندکارە زانکۆییەکانی

دىكەدا شوئېنگرن. ئەو رەۋشە بەجۇرىك بوو كە زۇرىك لە خەلگى ئەنكەرە
گرىمانەنى ئەۋەيان دەكرد كە گروپەكەى ئۆجەلان بىئاگانو رىشەى كوردايەتى
خۇيان فەرامۇشكردوۋە.

سەلاھەدىن جىلىك ئەۋە بەياد دېئىتەۋە كە:" لە كۇتايى سالى ۱۹۷۵ ياخۇ
دەستپىكى سالى ۱۹۷۶ دا ھەندىك لە ھاپىيان منيان بە ئۆجەلان ناساند".
ھەرۋەھا دەيۋوت:" ئىمە ھەموومان لە بارەى ئۆجەلانەۋە شىتىكمان بىستېبو،
دەمانزانى ئۆجەلان خويندكارىكى وردو وريا بوو، ھاۋكات كاتىك دەدوا كەشىكى
ساىكۇلۇزى دروستدەكرد. بۇ نەۋنە تۇ چايەك بۇ ئەۋ بانگبەيت، ئەۋ ھەرگىز
چايەك بۇ تۇ بانگ ناكات".

بەپىي ئۆجەلان، جىلىك پايۋىكى لاۋازو كورتە بنە بوو، ئەۋ ئىستەكانى لە كۇتايى
چەكانى تەمەنىدايە، جىلىك ھىلكەيەكى پاككراۋ بوو بۇ ئۆجەلان، تەنانەت بەلئىنى
دابوۋ دەستېداتە جەنگىكى راستەقىنە لە پىناۋ سەرەخۇيى كوردستاندا. جىلىك
ھەردەم بۇ نەتەۋەخۋازانى كورد ھاۋسۇزو ھاۋ دەرد بوۋە. بابىشى دلبەرىكى
سەرەختى مەلا موستەفای بارزانى بوو. سەرنجى چىرى مشتومپەكانى ئۆجەلان
كورتكراۋوۋە لەسەر ئەۋ خويندكارە ئەندازيارە.

دوچار بەبى ھىچ دوۋدلىيەك بېيارىدا دەستبەئىشكردىنېكات و پىۋەندىكرد بە
گروپەكەى ئۆجەلانەۋە لەكۇبۈنەۋەۋ نارەزايىەكانى گروپەكەدا كە دۇ
بەسىاسەتەكانى مىرىى سازدەكران ئامادەيى ھەبوو. لەم بارەيەۋە جىلىك
وتۈۋىتەى:"ئەم نەزمى بەسىاسىكردنە ھىچ بىنەمايەكى ئايدىۋۇلۇزى دروستى لەپشتەۋە
نەبوو". ئەۋ ئىستەكانى لە يەكەيەكى گچكەى ئاپارتمانىكدا لەبەردەم كۇمپوتەرىك
لادىۋارىك كىتىدا لە كۇلۇنيا ستارىگرتوۋە. سەبارەت بەۋ رۇۋانە دەلى:" رەنگە
ھاۋەلئىكت ھەبوۋايە راپېچى گردبۈنەۋەيەكى بىكرىتايە، ياخۇ بەيادى ئاۋايىەكەت

فهرهنگییه کولله مهرگییه ده وروبهره که یان قوتار بکه ن که دایک و بابیان تا نه وکات بۆ نه وانیان وینه کیشابوو. له راستیدا هه موو نه وانه فره جاحیل بوون به جۆرێک که ته مامیان له بیسته کانی ته مانیاندا بوون، نه وان به زمانه ره وانه تورکییه که یانداو به به رزی ئاستی خو نه وارییاندا وا گومانده برا که له نیو که لچه رو کۆمه لگی تورکییدا توابنه وه. له دورترین نه گهردا نه گهر بوونی نه وان نه جێندای نه کهره بوو بیته، وه لێ سه ره پای فره ترین ته قه لای نه کهره بۆ ده ستوهردان له نه زمه نه ته وایه تییه کانی کورد، له هه مانکاتدا نه وه سه لماندنیکی ساویلکانه بوو که شوناسی کوردی به کۆمه له یه کی ناسیۆنالیستی کوردی و گروپیکی کوردی بسپریته وه.

نه وه ی له رێگه که دا ده گوزهری

له نیواری سه ری سالی نویی ۱۹۷۷ دا، نیزیکی ۲۰ کهس له نیو ته فکه ره که ی ئۆجه لاند له نیوه ندی دیکمانی ده وروبهری نه کهره پێکه وه له کۆبوونه وه یه کی نه ینییدا که دوو شه وو رۆژی خایاند گردبوونه وه، له گرنه گترین کاره کانی نه و گردبوونه وه یه به رنامه ریژی بوو بۆ پرۆگرامی پارتیکی فره میی^{۳۷}. نه وان بۆ نه و مه به سه ته رۆژیکی پشوویان هه لێ بژارد، چونکه پۆلیس که متر له و رۆژانه دا ده یه پرژایه سه ر گومانلێکرا وه کان، گهراته و پرس و جۆیه کی پۆلیسیش رووبه روویان ببایه ته وه، نه و ده کرا بلێن مژو لێ بۆنه کانی سه ری سالی نوین. له سه ر نه م به مایه له ماوه ی دوو سالدا توانیان ۲۵۰ بۆ ۳۰۰ نه ندام پێکه وه کۆیکه نه وه، هاوکات پلانیان دانا تا ئۆجه لان چه ند میتینگێکی نه ینی بۆ هه واده ره سه ره تاییه کان له باشوری رۆژه لاتی کورد نشیندا نه جامبه دات.

³⁷ This section incorporates information from Celik, who attended the meeting, also the description in Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 371–377, and interviews with early PKK members and rival figures.

بەم جۆرە کۆبوونەوهی دیکمان تەدارەکی ئەوهی کرد کاربکریت بۆ دامەزراندنی رێکخراویکی لەبارو پیشکەوتوو، ئەگەرچی ئەو رێکخراوە نایاسایش بێت. هاوکات کارکرا بۆ ئەوهی رێکخراوەکە خاوەنی دیدگا و ئایدیۆلۆژیای فەرمی خۆی بێت. بەماوەیهکی کەم پاش ئەوه، ئۆج ئالان گەشتیکی ٦ هەفتەیی دەستپێکرد بۆ دێتاتە دوورە دەستەکانی نیوچە شاخاویەکانی کوردستان و شارو شارۆچکە پایمال و خاپورکراوەکانی کوردستان. بە بپوای زۆریە ئاپۆچییهکان، ئەوه بۆ هەوێل جار بوو ئەوان لەتەک پیاویکدا کۆببنەوه کە وەک سەرکردەیی خۆیان بۆی بپوانن و وەتەن ئاکارەکانی ئانومید و رهشبینیان نەکات. "گوێگرتن بۆ وەتەنەکانی ئەو هەستی دلتیایی لە ناخمدا چاند" ئەمە وەتەن یوچی یە کە لە سالانی دواییدا پێی بە پێی ژیانی ئۆجەلان و دامەزراندنی پەکەکی بلۆکەرەوه.

هەروەها لە شوێنێکی تردا دەڵێ: "ئۆجەلان توانای هەبوو پلان و باوەڕەکانی بەنەزمێک بلایکاتەوه، کە گروپە ئایدیۆلۆژییهکەیی بخاتە ژێرکاریگەریی خۆیهوه و رامیانبات." ئۆجەلان وەک قسەکهاریکی رهوان مەبەستی بوو لێپراو بێت و شیکردنەوهکانی کۆلۆنیالیزم و نەگزیسییهکانی ئیمپریالیزم و تیۆرەکانی ئەوهی کە ئایدیۆلۆجیای مارکس و ستالین و ئەنگلز وەک رێبەری بپەرکاردنەوهکانی دەکرا پێکەوه گرێبدرێن. بەلام ئۆجەلان هەموو ئەوانەیی لە داهاووی خەباتی کوردیدا کورت و پوخت نومایانکردبوو. ئەوه بۆ ئۆجەلان گرنگ نەبوو کە ئایا مشتومڕەکان لەسەر کۆمەڵگەیی کوردی گەشتبوونە ئاستیکی پتویست لە گەشەیی ئایدیۆلۆژیدا بۆ دەستپێکی خەباتی چەکداریی یاخۆ ئایا پرسوجۆی رهوشی ئابووری کۆمەڵگا لەبار بوو بۆ ململانێی کۆمۆنیستی یا ئایا پتویستە کەلک لە تیۆری جیهانی سی وەر بگیرێت یا نا؟. لەبری هەموو ئەوانە گرفتێک هەبوو. داگیرکاریکردن لە هەرتیمی کوردستاندا هەریەک لە ئیمپریالیزم و کاپیتالیزمی پێکەوه گرێدابوو، چارەسەریش بۆ ئەو گرێ کوێرەیه سۆشیالیزم و خەباتی چەکداریی بوو.

لەو دەمەدا ئۆيان زۆر تەرتیب و ژمارە بە رێکخراوی کوردی مژۆلی کارو چالاکی بوون لە تورکیادا. رێژە ئۆ گروپانە بەدریژایی دەهەیک بە هۆی دابەشبوونی ئایدیۆلۆژی و پارچە پارچە بوونیانەو بەردەوام زیاد دەبوون. هەموو ئۆ رێکخراوانەیش، بەلایەنی کەمەو لە تیۆرەکانیاندا پشتیوانییان لە دەولەتی کوردی سەر بەخۆ دەکرد. زۆرینەشیان پێیان وابوو کوردستان دابەشکراوە بەسەر چوار دەولەتی داگیرکەر (ئێران، ئێراق، تورکیا، سوریا). لەو رێکخراوانەشدا هەبوو برۆی وەها بوو بەشیکی کوردستانی دابەشکراو لەلایەن یەکییتی سۆڤیەتەو کۆلۆنیکراوە. هەریەک لەو رێکخراوانەش نەزمیکی سۆشیاڵیزمیان لە کوردستاندا برەو پێدەدا، کەوێکی هیوا بەک بۆ دەولەتی کوردی پشتیان پێبەستبوو. دیارە هەموو ئۆ لە نێوڕۆکی پێڕەو و پرۆگرامیاندا ئامارەیان پێداو، لەگەڵ ئۆ وەیشدا جیاوازی ئێجگار تووند لەنێو گروپەکاندا سەریهەڵداو.

هەندێک لەو گروپانە پشتیوانییان لە مۆدێلی ماویزم دەکرد لە خەباتی سیاسیدا، لە کاتیکی ئۆوانی تر ستالینی یاخۆ سەر بە رەوتە جیاوازهکانی تری چەپی رادیکال و توندپەرەو بوون و ئایدیۆلۆژیای بنچینهیان لە هەست و سۆزی سیاسیاندا کاری لەسەر دانراو، بۆنموونە: هەندێکیان هەواداری سۆڤیەت بوون، هەندێکی تر هەواداری ماو بوون، یەکیکیش نەیارێ هەردوو سۆڤیەت و ماوچییەکان بوو، بەلکێ برۆی بە نەزمی شۆڕشی چینیەکان هەبوو، وەڵی پشتیوانی لە ئۆلبانیا دەکرد لە خەباتی سیاسی چەپرەویداو پێیان وابوو هەر دەستبەرداربوونێک لەو باوەرپەدا سەرلێشێوانی سیاسی بەدووادا دێت.

جگە لە پارتەکەێ کەمال بورکای، پارتی سۆشیاڵیستی کوردستان (پەسەکە) بۆ سەر بەخۆیی کوردستان پشتگیری خەباتی چەکداری نەدەکرد. بەتێکرا لەو باوەرپەدا بوون کە خەباتی چەکداری پێویستیەکە بۆ هەموو ئۆوانی خواستی ئازادیان هەیکە لە باکوری کوردستاندا. هەرچەندە لە تیۆری پارتەکەێ بۆرکایدا

دژایه تی نه زمی چه کداری نه کرابوو، وه لئ ئو باوه په چاندرا بوو که شه پری چه کداری و روپه پووبوونه وه له تورکیادا هیشتا زه مینه ی بۆ نه زه خساوه.³⁸

له م ژینگه ئالۆزو ئاسته مه دا، بۆ نه ته وه ییه کورده کان ئاسان نه بوو، که کئ هه لبرژین بۆ نه وه ی وابسته ی بنو شوینی بکون. وه لئ ره وانبیژی و نه دای ئۆجه لان ئاماره ی دابوو به جوړه نه زمیکه ی سیاسی له خه باتی چه کداریدا که له نیو ته فگه رو گروهه کانی تر دا په ی پینه برابوو.

ئۆج ئالان و ئاپوچییه کان تیوریزه یان کورده وو که سه رکوتی توندی کورد له پاش شکستی یاخی بوونه کانی بیسته کان و سییه کانی رابردوو، خه لکی دوو چاری ترسو دله پراوکییه کی ئیجگار زیاد کرد بوو، هه ریو یه ئاسان نه بوو بۆیان جارێکی تر پیوه ندی بکون به هه ر راپه رینیکه وه. به مجۆره بۆ قه ره بوو کورده وه ی ئو ره وشه، هه رچییه که پیو یستکرا بوو و هه رچی له توانایاندا بوو پیتیانکراو نه نجامیاندا. ئیتر هه ر زوو خه لکی بۆیان روژنبوو وه که گروهه که چنده په روژو و پرتاون له یاخی بوونی چه کداریدا و پشتیوانی هه ر جه نگیك ده که ن له و پیناوه دا. "گه ر خه لکی نه ریتی تاییه ت به خو یان توند ده ستیپوه بگرن و زمانه که یان بخه نه گه پ، ئه واهه ر هه نگو که لتووریان زیندوو ده مینیتته وه، دیاره ئه مه یش به ره له ستکاری و ئازادیخوازییه، وه لئ مه زنترین ئازادیخوازی و به ره له ستکاری، به ره له ستکاری چه کدارییه". نه وه یه کیک بوو له وته کانی ئۆجه لان که له سالی ۱۹۷۷ دا له ئه لازیک رایگه یاندو ئه م وتانه دوو جار بوونه بنه مای هه وه لئ نامیلکه ی بلاوکراوه ی نایدیۆلۆژیی گروهه که.³⁹

یه که له دووی یه که وته کانی ئۆجه لان ده ستیپکی هیژو پیژی سه ره تا کانی گروهه که بوون. ئۆجه لان خو ی له هه موو کییه رکیکاره کانی ته نها به وه جیا نه ده کرده وه که

³⁸ For a breakdown of the groups and their ideologies, see Imset, *the PKK*, 380–398.

³⁹ Ocalan, *Ilk Konusmalar*, Cilt II, 84.

سوریو له سەر ئهوهی راپه پینی چه کداری راسته وخۆ ده ستیپیکات، به لکو ئۆجه لان له ریگی بره و دان و هاندانی توندوتیژییه وه کاریده کرد بۆ بواردنی هر ته له زگه و په رژیئیکی به رده م گۆرپانکارییه کان. دیاره بایه خدان و سه رنج کۆکردنه وه له سه ر جهنگ و جه له به دارای لۆژیکی دلنه و بوو که هه لومه رچی سیاسی نه و کات له پشتییه وه بوو.

سیسته می دیموکراتیی تورکیا نه کاری کردبوو بۆ ئه وه نه یش دیموکراتییانه دارێژدابوو. بۆیه بۆ نه ته وه ییه کورده کان ئه سته م نه بوو گه ر هه موو ئه و هه ولانه بده نه دوواوه که خواستی کارکردنی یاساییان هه یه له ولاته دا.

پشتیویه سیاسییه کان که له کۆتایی ههفتاکاندا ته وای ولاتیان دا پۆشیبوو، نه مه یش هۆکاریک بوو تا گروپه کوردییه کان و ره وته چه په کان له و بگه ره و به رده یه دا سه رده ریئتن و ببن به به شیک له رووداوه کان. هه رچه نده چالاکییه کانی وه ک نوسین و بانگه شه کردن بۆ ده ولته ی کوردیی له ته متمان ی ئه و رۆژگاردا هه ر به قه ده غه کراوی مابوویه وه. چالاکانانی کورد که میک ده رفه تیان هه بوو. بۆ نمونه گه ر بیانیوستایه به ره و به بیروپاکیانیان بده ن، ته نانه ته ئه گه ر له گۆزاریکیشدا بیت. ئه و پتویستبوو یاسا شکێنی بکه ن. پاش ماوه یه ک، نه و جه وان و لاوانی کورد ئه و هه سته یان له لادروست بوو که له خۆیان بپرسن، بۆچی ئه وان پتویسته توندی زیندان بکړین له پینا و ده رکردنی گۆزاریک یاخۆ نوسینی بابه تیک. له کاتیکیدا ئه وه دیاره که مه ترسییه کانی ته فنگیک فره کاریگه رتره. "په که که فره به باشی له فسیؤلۆجیای تاکی کورد حاڵی ببوو، ئه وان تیگه یشتبوون مه ردوم چه ند لاوازو کۆلن، هه ربۆیه ئه وان پتویسته چه کداریکړین" ئه وه وته ی حوسه ی ن تۆپگیده ر بوو، حوسه ی ن له ساڵی ۱۹۷۸ له پارته ی دیموکراتی کوردستانی تورکیا جیا بویه وه و پتویه ندی کرد به ئۆجه لانه وه. گروپه کانی تر به رده وام بوون له سه ر ئه و نه هجه ی که له پیشدا پتویسته بیره که یته وه و گفتوگۆ بکه یته و پیشبکه ویت و هه ست و هۆشت لاگه لاله بیت

پاشان خۆت رێکبخهیت. وهێ له و قوناغه ی تورکیادا پێویستی دهکرد پێش هه موو شتیك چه کدارییته بۆ ئه وه ی هه موو شتیك دهسته بهر بکهیت.

کردار

له گه ل ئه وه ی بانگو فیغانی ئۆجه لان بۆ جهنگ له لای شۆرشگیرانی کوردستان له دهستپێکی کاردا تهنها بۆ شالاو بردنه سه ر ره وته چه په کانیان و کێبه رکێکاره کانی کورد بایه خدار بوو ، نهک بۆ ئه وه ی شالاو بهرنه سه ر دامه زراوه میریبه کان⁴⁰. له سه رانه سه ری هه ریمه کوردیبه کاند، ئاپۆچیبه کان زیاد له راده تیروانی نیکی نا هه مواره مه مه له یه کی ره قیان له به رامبه ر گروپه کانی تر گرته بووه به رو پێکدادانی چه کدارییان پێژه و ده کرد.

هه موو ئه و جهنگانه له ئاکامی به یانی لێکتینه گه یشتن و نارۆشن و گفتوگۆی له کۆنتڕۆل ده رجووه وه یاخۆ هه ولێ چه ند لایه نێك بۆ ده نگدان به به ره یه ک زیده تر هه لده گیرسان و به رو یان پێده درا. به شیوه یه کی سه ره کی بۆ هه لگیرساندن هه ر جهنگێك ئه وه به س بوو كه گروپێکی کێبه رکێکار چه لاک بووایه ، له هه مان ئه و شارۆچکه یان ئاوابیبه ی که له وێ شۆرشگیره کانی کورد مه به ستیان بوو شوێن پێی خۆیان راگیربهن.

وتاره کانی ئۆجه لان، هه ندێك له وانه که پارێزراو بوون و بلاو کرابوونه وه، ئه وه یان نو مایان ده کرد که زۆر به چاوێکی سوک و سه رکه وه ته ماشای نه یاره کانی ده کرد. ئه وه له کاتی کدا بوو که له وانه یه ئه و فه رمانی نه کردایه بۆ هه موو هێر شه کان و سه رزه نشتی ئه و کارانه یشی نه ده کرد له کاتی کدا که روویان ده دا. له هه مان کاتدا

⁴⁰ This section relies heavily on interviews with former PSK leader Kemal Burkay, former Rizgari member Kamuran, former KUK militant Selahattin, and former PKK militants active in the southeast then.

ریځخستنه پەرتو بلاوه‌کانی شوږشگێڕانی کوردستان، ئاسانکارییانکردبوو بۆ ئاپۆچییه‌کان تا به‌سانیی ئەندامه‌کانی ئەو ریځخستنه‌ ده‌سته‌مۆی خۆیان بکه‌ن و بیروپای به‌ریاکردنی خۆیان وه‌ک ته‌نها هیژی نیوچه‌که به‌نه‌زمیکی لۆژیکی بپیشجایه‌ن.

ئاپۇچىيەكان بەسۈدۈرگرتن لە دىدگای لىنىنىيەكان نەيارەكانى خۇيان وەك رىگرييەك دەبينىن بۇ ئەۋەى فەرمانرەۋايەتى پارتەكەى خۇيان دەستەبەر بىكەن، ھەربۇيە بەردەۋامىي نەيارىيەتى ھەموۋانىيان بە پىۋىستىيەك دەزانى لە پىناۋ شۇرپىشكى سەرکەۋتۈۋ دا. ھەر لەۋ ماۋەيەدا گرۈپەكانى دىكە لە ھەۋلۋ تەقەلاى ئەۋەدابۈۋن كە گەل ئامادەبىكەن و ھۇشدارىيان پىبدەن لە پىناۋ شۇرپشدا ، ھەموۋ ئەۋانەيشيان لە رىگەى گرتنى كۆرۈمىتىنگەكانەۋە رادەيەراند.

ئاپۇچىيەكانىش ھەلىئاندا بىو كايەكە روونىكەنەو، بۆيە ئەوان توانيان شۆپشەكە دەستىپىكەن. ئەم زەمىنەيە ھەمو ئەم رەوتانەي لەخۆگرتىبوو: گروپە راستپەوھەكان كە برەويان دەدا بە ناسىئوناليزمى توركىي چەكدار. گروپە كوردىيە چەپپەوھەكان كە دژ بوون لەگەل نەتەوھەگەراكانى كورد. لە ھەمانكاتدا گروپە كوردىيەكانىش رىنگەيان نەدەدا بوار لەبەردەم ئاپۇچىيەكاندا بكنەوھ. لەم رەوشەدا تىكگىران بە چەك وچۆل ياخۆ بە شىوھى دەستەو يەخە دەبووھ ئەگەريكى چەمەپوانكراو. ھەمو ئەم بگەرەو بەردانە بۆ ئەوھ بوو تا بتوانن خۆيان لەو رەوشە دژارەدا رابھيتن و ھەموان مژولئى ئەوھ بوون بتوانن لە پىچى چاخانەيەكدا ياخۆ لە قوتابخانەيەكدا مقومقۆ لەسەر بىروباوھەو بانگەشەكانيان بكنەو خۆيان لە زەبروزيانى ياسا توندەكانى رۆژم قوتار بكنە.

موحه مه د جان یوجی له م باره یه وه وتویه تی: "له م قوناغه دا له نږو ته وای ته فکره چه په کاند ا به تورک و کورده وه، هه میسه پښاگرییان له سر نه وه ده کرد که ته نها و ته نها دیدو تږوانینی خویان دروسته و روانینی هه موو ئه وانی تر قه لسو

قیژه‌ونه" موحه‌مه‌د یوجی پاش ئه‌وه‌ی له‌ په‌که‌که‌ دابراو جودا ببوه‌وه‌ له‌لایه‌ن ه‌امسه‌نگه‌ره‌ پێشوه‌کانییه‌وه‌ له‌ ساڵی ١٩٩٩ دا ده‌وڵی غافلکوشته‌نی درا. " له‌به‌شیکه‌تری بۆچوه‌نه‌کانیدا رووی ده‌می ده‌کاته‌ پێره‌وانی په‌که‌که‌و ده‌لێ: "جیه‌انبینی ئیوه‌ وابوو، ه‌هر بۆچوه‌نی‌ک له‌ده‌ره‌وه‌ی تیگه‌یشتنه‌ن بێت بۆچوه‌نی‌کی خوارو خێچه‌، له‌ راستیدا ئه‌م نه‌زمه‌ خاسته‌رین یاریده‌ده‌ری بۆرجوازیه‌ت بوو له‌و قۆناغه‌دا، له‌کاته‌یکدا ئیوه‌ رقو کینه‌ به‌رچاوی تاریک کردبوون و ره‌وایه‌تی ئه‌وانی دیتان نه‌ده‌بینی و پێتان وانه‌بوو که‌سانه‌کی تر ه‌ه‌ن که‌ مافیان ه‌یه‌ تاوه‌ک ئیوه‌ بژین ". ده‌رگه‌ری و جه‌نگ له‌نیو گروپه‌ چه‌کداره‌کانی کورد ده‌وڵ و ه‌هره‌که‌تیکبوو له‌هه‌مانکاتداو له‌سه‌رانسه‌ری هه‌رێمه‌که‌دا به‌رێوه‌ ده‌چوو، له‌م ره‌وشه‌دا ئۆجه‌لان و ئاپۆچییه‌کان ده‌بوو له‌دووی کونج و که‌له‌به‌ریکه‌وه‌ بن تا له‌نیو سنوره‌کانی باکووری ئێراقدا جاپایه‌ک بۆ خۆیان جیگه‌یرکه‌ن.

ئهو‌ی ده‌می پێوه‌ندییه‌کان له‌نیو چالاکانه‌ کوردیه‌کاندا به‌ته‌مامی تیکچووویون، به‌تایبه‌تی له‌دوای پیرۆزی و زه‌لبوونی به‌غداد به‌سه‌ر رێبه‌ری پارته‌ی دیموکراتی کوردستانێ ئێراق مه‌لا موسته‌فای بارزانی له‌ ئازاری ١٩٧٥ دا⁴¹. له‌م که‌ینه‌ به‌ینه‌دا جه‌لال تاله‌بانی نه‌یاره‌ سه‌رسه‌خت و له‌میژینه‌که‌ی بارزانی توانی بۆشایی هه‌یزو پێزی پارته‌ی بقوزێته‌وه‌و رێکخراوه‌کی ئاراسته‌دارتر به‌ بنه‌ما سۆشیالیستییه‌کان به‌ نێوی یه‌که‌یتی نیه‌تنامه‌ی کوردستان (ی ن ک) دا به‌مه‌زینێت.

دیاره‌ جێنشینه‌ی بارزانی له‌ ناو ئه‌واندا هه‌ردوو نه‌وه‌که‌ی بارزانی، ئیدریس و مه‌سه‌ود هاوکات سامی عه‌بدوهره‌حمانی به‌رپرسی بالای پارته‌که‌ی دله‌خۆش نه‌بوون به‌ هه‌ره‌شه‌یه‌کی له‌م جۆره‌ بۆ سه‌ر بنکه‌ی هه‌یزو جه‌ماوه‌ری پارته‌که‌یان. له‌ راستیدا پارته‌ی جاریکی تر به‌ شیوه‌یه‌کی فهرمی له‌ ساڵی ١٩٧٦ دا خۆی رێکخسته‌وه‌وه‌.

⁴¹ Description of KDP-PUK conflict taken from McDowall, *Modern History*, 343–345.

ئىتر لىرەو پىكدادان لەنىوان ئەم دوو گروپەدا لە كوردستانى ئىراق بە سەختى ھەلگىرسا. لەم جەنگە نىوخۆيىيەدا تاقمەكەى تالەبانى سى جار رووبەپووى ھىرشو ھەلمەتى مەرگبارو كوشندە بوونەو ەزەبرى كوشندەيان بەركەوت، ئەمە لەكاتىكدە پياوانى تالەبانى ھىچ فرسەتەىيان بۆ تۆلەو تەمبىكردى ئەيارانيان بۆ ھەلەكەوت. تالەبانى لە بەھارى ۱۹۷۸دا پلانى دانا تا ھەلەكوتىتە سەر بارەگاو بنكەكانى پارتى، وەلى ھەرزو نيازو نەخشەى كارەكانى كەوتە دەست سامى عەبدوپرەحمان. ئىتر ھىزەكانى يەككىتى كەوتنە مەتەرىزى سەنگەرەكانى پارتىيەو، پارتى داوى دانابوو بۆ ھىزەكانى يەككىتى، ھىزەكانى يەككىتى لە ژىر پەردەى ھىنانو بەدەستراگەيشتنى چەك و چۆلى قاچاغ ھىنراو ملان بەرەو سنورەكانى پارتى نابوو. لە ئاكامدا ژمارەيەكى ئىجگار زۆر لە جەنگاوەرانى يەككىتى پتوەبوون لەنىوبران. ھاوكات دوان لە بەرپرسە بالاكانىشيان بەفرمانى سامى عەبدوپرەحمان لە سىدارە دران. لە راستىدا ئەم پىكدادانانە يەك لە ھۆكارەكانى نەفرەتو بىباوھەپى و كىنەى نىوخۆيى بوو لە نىوان گروپە كوردىيەكانى باشورى كوردستاندا كە بە بە بەردەوامى تا كۆتايى نەو دەھەكان شۆرپىبوو ەو.

ھاوكات ئاپۆچىيەكان زۆر بى پەروا گەشەيانكرد، بۆ نمونە ئەوان ھىزە ئاسايشىيەكانى مېرييان لە ھەموو رووبەكەو بەھۆى زىدە بوونى چالاكىيە چەكدارىيەكانيان دەستە پاچەكردبوو، ھاوكات لە پارتە نەيارەكانيان زياتر رىكخراوتربوونو لە رووى تىورى و پراكتىكەو زياتر بەرەو پىش چوونو زەبرى كوشندەيان لە زۆربەيان وەشاند. نەيارانى ئۆجەلان دەيانووت: "دوژمنايەتى بى گرىو گۆل و يەككىنى ئۆجەلان ئەو تالەي سەلمانە كە ئۆجەلان زىاد لە راستو ناسىۆنالىستەكان مايەى ھەپەشەو گۆرەشەى". ئاپۆچىيەكان ھىرشو ھىزەكانيان بەگەرخست تا بۆ ھەمووانى پىشانبەدەن ئەوان سوورن لەسەر رزگاركردى كوردستانو ھىچ ھىزو تىزىكىش ناتوانىت لە پىش ھەنگاوەكانياندا بىتە كۆسپو

لهمپەر. سهليم چروككاييا وتبووى: "ئىمه بروامان به سۆشيااليزم هينابوو، ئهوهيش شيويهكى ستالينى بوو له سۆشيااليزمدا كه ئىمهى لهسهر گۆشدهكرا". ئهوه نههجه بوو كه رهوايهتيان لىوه وهردهگرتو ئهندامانى پيشووى پهكهكه بهكارياندههينا بۆ روونکردنهوهى ئهوهى بۆچى له كۆتايى ههفتاگاندا لهبرى ئهوهى. جهنگ له دژ تورك بهرپابكهن ئالابوونه سهركوتو سهربپىنى پارتو گروپه كوردىيهكانى دى". ههروهها وتبووى: "ئىمه ههمان مۆدىلو مۆرالى بيستهكانى پارتى كۆمونيستى روسيامان ههبوو. وهك ئهوان چۆن خۆيان له ههموو پيپرو گروپو پارتەكان پاككردهوه، ئىمه ئهو ريگهيهمان به دروستو دهگهمن دهزانى، ههريويه ههولماندا ههمان رابردووى ئهوان دووباره بكهينهوه".

خۆشهويستى

عهبدولا ئۆجهلان له سالى ۱۹۷۸ دا ژيانى هاوسهرى پىكهيتنا، هاوسهرهكهى كيژه زانكۆبييهكى خويندكارى تهمن ۲۵ سال بوو، به نىوى كهسیره يه لدرم ناسرابوو. كهسیره ههوهلین ژنىك بوو كه پشتيوانى له گروپه كوردىيه ساواكه بكات. ئهوه خاتونىكى قژ رهشى سهنگو سهلار بوو، لهگهڵ ئۆجهلان فره جياواز بوو، ئاپق پهرهدهيهكى ديهايتانهى ههبوو، وهلى ئهم له خيزانتيكى پله ناوهندي كوردىيهوه پىگهيبوو". بابى پيى راگهيهنرابوو تابيitte ئهندامى ههريمى رهوتى پاتى گهلى كۆمارى. پارتى گهلى كۆمارى ئهوپارته بوو كه ئهتاتورك دايمهزاندبوو.

خيزانهكهى له شارۆچكهكهيهكى سهه سنورى نىچه كوردىيهكان بهنىوى كهراكوكان ژيانيان دهگوزهراند. كهسیره وهك تۆبهرهى خيزانهكەيان لهلايهن

⁴² Factual details of Yildirim's life are drawn mainly from Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 327–371; and Ocalan's comments in *Dirilisin Oykusu*. Interviews with Celik, Yuce, and Arslan also were helpful, as were sections of Celik's *Agri*, especially 149–153.

بابیه وه پشتیوانی دهکرا تا خوځندنه که ی ته‌واو بکات. دواتر له په‌یمانگه ی ماموستایانی ټلازیک خوی بینیه وه، پاشان سه‌رکه‌وتوو بوو تا له سکولی روژنامه‌گری زانکوی نه‌نکه‌ره توانی کورسیه ک داگیربکات. نیتړ لیږه وه چیروکی ژبانی له‌گه‌ل ټوچه‌لان ده‌ستېده‌کات و به‌به‌کتر ناشنا ده‌بن.

ئەم ھاوسەرگىرىيە لەكاتىڭدا بوو كە ئاپۇچىيەكان پېتيان وابوو ھاوسەرگىرىيى
 بىرۆزەيەكى بۆرجوازىيەتە بۆ لاوازو مژولكردنى گەل و دورخستەنەويانە لە نەبەردو
 جەنگ. سەلاحەدين جليک لەم بارەيەو وەتوويەتى: "لە ھەوئەو ھە ياسايەك لە گۆپىدا
 ھەبوو بۆ دژايەتى ھاوسەرگىرىيى، يا گەر ئەو پرسە نەخراپىتە چوارچىوہى
 ياسايەكىشەو، دەتوانىن بىژىن ئايدىايەك ياخۇ شىوہ بىرکردنەويەك ھەبوو دژى
 ئەو پىرۆسەيە". لەوئىندەر خۆشەويستى و ئەويندارى شتىكىبوو بۆ وردە بۆرجواكان و
 پىويستىيەكى ئەوتۆ نەبوو. لەگەل ئەو ھەشدا بەشىك لە ئەندامە بەرايىيەكانى پەكەكە
 ھاوسەرگىرىيان کردبوو. ھەندىك وەك ئۆجەلان ھاوسەرگىرىيان لەتەك پىرەوانى
 پەكەكە کردبوو، وەلى ژيانى ناٹاسايى و ناياساييان زۆر بەزەحمەت مانەوہى
 پىوہەندىيە كلاسيكىيەكانى لەنتواناندا زىندوو راگرتىوو.

ئۆجەلان ھەست و نەستىكى تىكەل و پىكەل لەمەر ھاوسەرگىرىيەكەى
نوماياندەكات. ھەندىگىش پىيان واىە ھاوسەرگىرىيەكەى ئۆجەلان لەتەك خاتو
كەسىرە بۆ ئەو ھەو تا رىگە لەپىش كەسىرەدا واز بكات چالاكىيە سىياسىيەكانى لە
كوردستاندا ئەنجامبەدات، چونكە بۆ ئافرەتتىكى لاوى كچ مەھال بۆ گەشتكردن و
ھاموشۆى شارو شارۆچكەكانى كوردستان. سالانى دوواتر پاش ئەو ھەو بەلدرم لە
پەكەكە جودا بوو، ئۆجەلان لە بارەى ئەو ھەو بۆچى لەتەك خاتوو كەسىرەدا
ھاوسەرگىرىيە كوردبوو پاساو گەلئىكى تىرى خستە پوو. بەشىو ھەو كەسىرەكەى
ئۆجەلان دەلى ئەوم ھىنا تا بتوانم بىپارێزم و دورىخەم ھەو لە پەيوەندىيەكانى
خىزانەكەى لەتەك مەرىدا. ھاوكات ئاماژەش بۆ ئەو دەكات كە بەراستى خاتو

كهسيره خانميك بووه سيجرو سهرنجى له سهر ئۆجهلان داناوهو له نيتو پيڤهوانى په كه كه دا به ته واوى نيوبانگى وهك خانميكى به هوشو جوانو كارامه روښتنبوو. ئۆجهلان له پاش جودا بوونه وديان نه وه نومايان دهكات كه هه رگيز ره چاوى نه وهى نه كړدوه كه رۆژنيك له رۆژان پيڤه ندييه كانيان شكست دههينن. هه روه ها ده لئيت: "من راگيشرابووم به ره وه هستو ئه وينيكى بيستوورو پاشان زه واج"⁴³. هه نديك له پيڤهوانى ئۆجهلان هيج كه يه خوش نه بوون به پيڤه نديى ئۆجهلان و خاتو كه سيره. له راستيدا جيا له و باوه رپه ي كه هاوسه رگيزيه كه به گوږه ي خه باتى شوږشگيرپى نه وى دهم خواستنيكي نابهجى و نادرست بوو ، هاوكات ئاپوچييه كان له مه ر پاشخانى خاتو كه سيره يش دلكرمى و واسواسبوون. چوون ده و ترا قه وم و قه بيله ي خاتوون له كوتايى بيسته كان و سيه كاندا و له وه ختى ياخى بوون و هه ستانى خه لكى كوردستاندا تيكرپا هام ده ستو دل بوون له تهك ميريدا و ته نانه ت بابيشى له كارو بارى سياسى ميريدا ده ستى تيكه لكردبوو.

له سهرگوزشته كه ي خويدا بق دامه زاندى په كه كه، يوجى ئاماژه دهكات كه شوږشگيره كانى تر نه و هه ستان لادروستنبوو كه كه سيره بى لامو جيمى هه لسوپاوى ده و له ته، نه و له م باره ي وه ده لئيت: "زارپى پوليس ده بيتته پوليس و زارپى پاريزه ريش پاريزه ره"⁴⁴. رهنگه نه م ره وشه له به رژه وه ندى كه سيره دا نه بووايه، چوون خانه واده كه ي زور باشتربوون له زورنيك كه له نيتو گروپه كه دا بوون، نه و له رووكه شيكى ساده ي ژيانى هاوسه رگيزيدا خوى نومايان ده كرد، هاوكات له گله و گازانده كانى يوجى دا هاتووه كه مال و حالى كه سيره زورتر له ورده بوجوايه كى نه كرد تا له وهى له ژيانى گه ريلايه كى شوږشگيرپكات"⁴⁵. ئۆجهلان و خاتو كه سيره خاوه نى ئيراده و ئوميدنيكي به هيزو نه ستيله و هوشياربوون، هاوكات

⁴³ Quoted in Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 356.

⁴⁴ Ibid., 356.

⁴⁵ Ibid., 361.

ئىجگار شۆرشىگىچىرۇ بە يقار بوون. ئۆجەلان دەيوت: "لەبرى ئەوھى فېرىيىت ئارام بىتو لەسەرخۆبىت، فېرىبو ھۆشيارو بەئاگابىت، لەبارەھى كەسىرەشەو دەيوت: "من ئەوم لەمال نەكرە دەرى، بەلكو زۆرجار من لە مالى ھەلدەھام"⁴⁶

ھەندىك لە پېرەوانى ئۆجەلان زۆر قەلسو نىگەران بوون لە مامەلەھى كەسىرە لەگەل رېبەرەكەياندا، ئەوان ھەلسوكەوتى خاتو كەسىرە لەبەرامبەر ئۆجەلاندا جۆرىك لە بېرىزيان لىدەخويندەو. ھەر بۆيە ئەوان غايەلەھى ئەوھيان بىر دوستبوو كە خاتو كەسىرە غافلگۆز بىكەن، وەلى ھەر زوو لەم پلانە دووركەوتنەو چونكە پىيانوابو ئۆجەلان ملنادات بىر بېرىكى وەھا شىو. وەلى ھەمىشە ئۆجەلان ئەوھى وەك بەلگەيەك لە تىن و تواناى دىموكراسيانەيدا دەھىنايەو كە ئەو ناتوانىت بەرگىر لە ھىچ شىتەك بىكات تەنەت لە ژنىك كە ھاورىكانى خواستيان ھەبوو لەنىوى بەرن. ھاوسەرگىرىيەكەى ئۆجەلان بەزوى ھەلەشايەو. لەناوھراستى ھەشتاكندا ھەردو بەتەواى لىكجودابوونەو بە گۆرەھى زانىارىيەكان ئۆجەلان لە سالى ۱۹۸۸ دا گىرۆدەھى داوى ئافرەتىكى تىر بىبو. تا ئەوكاتىش خاتو كەسىرە لە ئەسىنا وەك ھەلسوپاوىكى پەكەكە خۆى نىشانەدا، ئەو لەوى ھەلەيدا ھەستىت بە ئەجامدانى كۆدەتايەك بەسەر شوو كەيدا، وەلى نەيتوانىو لە پلانەكەيدا شىكىستى ھىنا.

دووا بەدواى ئەو ئىتر خاتو كەسىرە دەنگو رەنگى نەماو گومە سارپو، ئەو دەم دەنگۆى ئەو ھەلەو ھەلەو كە ئۆجەلان تەوانوھى ھاوسەرەكەى لەبەرامبەر پىدانى بىرە پارەيەك بەلئىنى لىگەپانى تا زىندو بىت رازىكردو ھە بىدەنگى بىمىنەتەو. تاوھكو ئىستائىش رېبەرى پەكەكە خىانەتى ھاوسەرەكەى لەياد نەكردو. ھەربۆيە ژيانى كەسىرە ھاوسەرگىرىيەكەيان لە زىھنى ئۆجەلان پەكەكەدا وەك چەكىكى ستراتىژىيە لە ئەزمونپارتايەتەيدا سودى لىوھەرگىرا، چەكىك

⁴⁶Ibid., 363.

ئۆجەلان بەكارىيەننا تا پىداگىرىيە لەو بەكات كە ئو و پەكەكە رووبەپووى مەترسىيە و پلانى ترسناك بوونەو پىتويستە لە ھەموو كات زىدەتر وردو. وريابن لەبەرامبەر ناپاك و كرنگرتەكان. ھاوكات ئۆجەلان ئو ئەزموونەى بەكارهيننا بۆ پالېشتىكردن لە بۆچوون و روانىنەكانى لەمەپ دنياى ھاوسەرگىرىيە و پىئوهندىيە سىكسىيەكان.

ھەريۆيە دوواتر ھەردوو پرۆسەى سىكسو ھاوسەرگىرىيە لەنيۆ گەريلاكاني پەكەكەدا ياساگەرد. ئۆجەلان سوور بوو لە سەر ئەوھى كە ئەزموونى ھاوسەرگىرىيەكەى لەگەل كەسیرەدا ئەو دەسەلمىنىت كە ھاوسەرگىرىيە تراديشنالى كوردی مەترسىيە بۆ سەر رهوشى شۆرشگىرىيە، ھەرچەندە ئاماژە بۆ ئەوھيش دەكات كە ھاوسەرگىرىيەكەى لەگەل خاتو كەسیرەدا زۆر ھاوسەرگىرىيەكەى تەقلىدىي نەبوو. ھاوكات جەخت لەسەر ئەو دەكاتەو كە ژن پىتويستە ئازادو سەربەخوبىت لە چالاكیەكانیداو دوور بىت لە پەلپ و فشارى پياو و پياوسالارىيە. بۆ ئۆجەلان پرۆسەى ھاوسەرگىرىيەكەى ھەميشە بى كۆسپ و كورتى نەبوو، وەلى ئەنجامەكەى لەلای ئو جىگەى بايەخىكى نىجگار مەزن بوو. ئۆجەلان لە وەلامى پرسىارىكى يالچىن كوچوك وتى: "گەر ژنىك ھەولەبات بۆ ئەوھى بمخاتە ژىر فشارىيەو پاشان ناچارىكرىم فىرېم، ئىتر واتاى ژن بوون چىيە"، ھەروەھا وتى: "لەم سۆنگەيەو كەسیرە يەكك بوو لە گەورەترین مامۆستاكانم، وەلى مامۆستايەكەى توندو توپە بوو"⁴⁷.

مەرگى ناگەھان

لە ئىوارەى ۱۹ مانگى پىنجى ۱۹۷۸ خەلیل كافكون لە ئاوايەكى چەپەكى نىوچەى ھەلواندا درايە بەر دەستپىژى گوللە و كوژرا⁴⁸. كافكون يەكك بوو لە

⁴⁷ *Dirilisın Oyusu*, 91.

⁴⁸ This section utilizes the following sources for information on the Hilvan

ئەندامانى شۆپشگىپرانى كوردستان و بكوژەكەيشى يەكك بوو لە ئەندامانى ھۆزى گەرەى سولەيمانان . خويئندەو گەلئىكى جودا ھەيە، دەپرسن ئەو چى بوو بوو ھۆى ئەو ھىرشە، راست و دروست ئالۆزىيەكان لەنئو گروپە چەپە كوردىيەكان لەسەر ئەو بوو كە شوپن پيەك بۆ خۇيان لەنئو شارۆچكەكەو ھۆزەكەدا دياربيگەن.

كە لە راستيدا بۆ چەند ھەفتەيەك بوو شارۆچكەكەو دەورووبەرى لەلايەن ئەو گروپو گەجەر و گوجەرەنەو كۆنترۆلكرابوو. لەبەر ئەو سولەيمانان ئەو گروپانەيان وەك ھەپشەيەك دەبينى بۆ سەر سىستەم و سىادەى بوونيان. لەھەمان كاتدا شۆپشگىپرە كوردىيەكانىش خاوەن زەوى و دەرەبەگە سەركوتكەرەكانيان وەك خودى دەوڵەت بە نەيار و ناخەز بەتەواى ئەجیئەداكانيان دەزانى.

بەدانپێنەنى خودى پياوانى ئۆجەلان، ئاپۆچىيەكان لە سەرەتادا شكستيان ھێنا لە پلانى تۆلەى ئەو ھىرشەى كە ھۆزچىيەكان كوردیانە سەر تەڤگەرى شۆرشگىپرە كوردىيە. لە راستيدا بەدەر لەو خێزانانەى كە بە پەنجەى دەستى دەژمىردان، ھىچ كەس نەبوو كە رازى بێت بە پلان و ئەجیئەداى شۆپشگىپرى ئۆجەلان. خەلكە رەشوك و بى زەوى و زارەكەيش دودل و دلكرمى بوون لەمەر گرتنە بەرى ھەلۆيستىك دژ بە خاوەن زەوىيە فېودالەكان كە كۆنترۆلى شارەوانىيان كردبوو، لەھەمان كاتدا وایان دادەنا كە شارەوانى ھاوپەيمان و ھامسۆزى وانە.

لەرستيدا كوشتنى كەسيك لەو ژینگەيەدا ئەگەرى ئەو ھەبوو دوژمنايەتى خوین لە نێوان ھۆزەكاندا بەرپا بېت، لەبەر ئەو كوشتنى ئەندامانى ئەو ھۆزانە بۆ كەسانى شۆپشگىپرە زىدەتر بۆن و بەرامەى دوژمنايەتى خزم و خويش و خويندەى لێدەكەوتەو. لاویكى شۆپشگىپرە گەنج ئەستەم بوو خۆى لەقەرەى كارەساتىكى لەو چەشنە بدات، چوون دەيزانى بنەمالەكەى لەژێر بارى وەھا گۆفەندىك

دەرنايت. بەلەم بەنيسبەت ئۆجلانەو كوشتنى كافگون جۆرىك لەكاردانەوہى
تاييەتى بەدووى خۆيدا ھيئا. ئەو كارە دووہم دياردەى كوشتن بوو لە نيو ئەدامە
ئاست بالاگانى شۆپشگىپراندا.

لەبەر ئەوہ نيوبانگو پىگەى گروپەكە بەتەمامى رووبەرووى مەترسىيە
لەنيوچوون ببويەوہ. ئەو كات ئۆجلان بەلئىنى دابوويە شويئىكەوتوانى تا دژ
بەمىريى دەستبەدەنە چەك و ياخى بىن. وەلى تا ئەو وەختە كشتوپرو جەنگ تەنھا
لەگەل گروپە كوردىيە نەيارەكانى و چەپى تورك ياخۇ بالە راسترەوہكانى گۆرەپانى
سياسىي توركيا بوو. لەبەر ئەوہ وەلامدانەوہ و وەستان لەبەردەم خاوەنزەوييە
زەنگينەكانى ھۆزى گەورەى سولەيمانان، خواستى شۆپشگىپرى و بەرھەلستكارى
راستگريانەى ئاپۆچيەكانى نومايانكرد.

لەراستيدا ھەموو ئەو ھۆزە زەبەلاحانەبوون كە خەلكى ھەژارو رەشۇكى
دەتھاتەكانيان دەچەوساندنەوہ و لە ھەمووش گرنگتر دەستان لەگەل مەريدا
تيكەلكردبوو بۆ ئەوہى نەبنە لەمپەر لەبەردەم گەشەى رەوتى شۆپشگىپرى
كوردستاندا. ھەربۆيە ھيترشى سولەيمانانەكان بۆ سەرگروپەكە زىك و راست
گروپەكەى بەرەو خەبات و خەمى چەك و چۆل و كارى پارتيزانى برد.

ئەوہ بوو لە دەستپيئىكى كاردا دووان لە كاديژە بالاگانى گروپ نۆردانە
ھەريئەكەوہ تا لەوى ئامادەسازى بۆ ھەلمەت و ھيژ بکەنەوہ. ئەوہبوو لەماوہى
دوومانگدا شۆپشگىپرانى كوردستان توانيان دلى ھۆزى سولەيمانان بلەرزىنن و
لەئاکامى ھيترشيئىكدا موخەمەد بوجاكي رۆبەر و سەردارى ھۆزەكەيان بەسزاي مەرگ
گەياند.

ئيتەر لە چەند مانگى داھاتووى پاش رووداوہكەداو لەئاکامى ھەلايسانى تەقو
تۆق و نەيارىەتى توندى يەكتريدا نەتەوييە كوردەكان توانيان پشتيوانى بەرفراوانى
خەلكى شارۆچكەكە بەدەست بەيئىن. ھاوكات يەكێك لە ديارترين ھۆكارەكانى گروپ

بۇ دژايەتى و جەنگ لەدژ ھۆزەکان دەست تێکەڵکردنیان بوو لەگەڵ بالی راستی توندپەویی پارتی نەتەوویی تورکی (ئەلپ ئەرسەلان تورکیش رابەراییەتی دەکرد. وەرگرتن) کە یەکیک بوو لە ھاوسۆزو ھەوادارەکانی ھۆزە ستەمکارەکان. رەوشەکە تەنھا جەنگی گروپ و ھۆزەکانەو نەوہستا، بەلکو خەلکی پالەو رەشو روتیش ھاوسۆزیان بۆگروپ نیشاندا، ھاوکات چەپەکانی کوردیش دەستپیشخەری و نیازی خۆیان بۆ ھاتنە نێو جەنگی ھۆزەکان نەشاردەوہ. گروپە جوداخوازە کوردییەکانی دیکە وەک ئۆجەلان بەرھەڵستکاری زەنگین و زەویدارەکان بوون، وەلی زێدەتر بەنەزمیکی تیۆری رووبەرووی رەوشەکە ببونەوہو چالاکییەکانیان فرە سنووردارو سستبوو، ئەگەر نا بە شیوەیەکی بلۆ تەنھا ئۆجەلان و شوێنکەوتووەکانی نامادەبیان ھەبوو بۆ ئەوہی بە شیوەیەکی کرداری بیتنە نێو جەنگەکەوہ.

رەمەزان مالک دەلێت: "پاش سالاھەکانی سالن لە چەوساندنەوہو بئەستیی، ناگەھان گروپێک پەیدابوو لە رووی ھەموو ئەو نەزمە توندو تیزییەدا وەستا، لە کۆتاییدا ئەمە وەک ئەوہ وابوو، کە بەلێ دەکرێت تۆلە بکەینەوہ". رەمەزان زاپۆی ئاواپیەک بوو کە فرە لە ھەلوانەوہ دوور نەبوو، ئەو سالی ۱۹۷۷ خۆیئندکاری زانکو بوو. ناوبراو نێزیک بە ئۆجەلان و گروپەکەکی چاوی بەرووی سیاسەتدا کرایەوہ، ئەو پێی وابوو تەنھا ئەم گروپە دەتوانێت شۆرشی کوردستان و بەلێنی رزگاری نەتەوویی بەناکام بکەینەت. رەمەزان دەیوت: "لە ئاواپیەکەماندا کەسێک نەبوو ناسراوێک یاخۆ نێزیکێکی لەلایەن سەربازەکانەوہ کوتەک کاری نەکرایت، لە راستیدا پەکەکە ھات لە پووی ئەو بێ نەزمییەدا وەستایەوہ". ھەرۆھا وتی: "ھاوکات پەکەکە لە رووی دەرەبەگو خاوەن زەوییە گەرەکان وەستایەوہ، لە راستیدا دەرەبەگەکان خاوەنی ھەموو شتێکی خەلکبوون، ھەموو شتێکیان لە ژێر پکێفدا بوو، تەنانەت ئالتوونی گەردەنی خانمانیان دەپچراندو ھەپەلوشیان دەکرد.

لە پاش سالانتيك بىندەستکردنى بەردەوامى خەلك، لەپرىكدادو بەلىشاو خەلكى روويان لە سۆزدارى و پشتيوانى بۆ پەكەكە دەربىرى".

لە بەر ئەو بەنيسەت گروپە كوردىيەكەو جەنگى خەلوان دەستپىكى ھەلۆيست و ئاراستەى ھىرش و ئەجىندايەكى نوڤى ديارىكرد. لىرەو گروپەكە تەواوى سەردارو سەرزۆك ھۆزە گەورەكانى كردنە ئامانچ، ئەو سەرزۆك ھۆزانەى دەستيانگرتبوو بە سەر ئابوورى نىوچەكەو قوتى خەلكداو دەستيان لە دەستى دەولەت و بىنى خەلكى ھەژاردا بوو.

چەند مانگىكى كەم پاش ئەو لە ۲۰ مانگى خەوتى ۱۹۷۹ دا گروپەكە دەستەيەك كادىرى بوڤر بۆ تىرۆركردنى پەرلەمانتارو سەرزۆكى ھۆزى گەورەى بوجاك دامەزراند. موخەمەد جەلال بوجاك ئەندامى پارتى عەدالەت بوو، كە لە خەفتاكاندا لەگەڵ پارتى كارى نەتەوہىي توندپەرەو حكومەتتىكى ئىتلافييان پىكھىنابوو. جەلال بوجاك شۆرەتى لە توندو تىژىي و رەق مامەلەيدا رۆشتبوو، بەتايبەت لە مامەلەكردن لەگەڵ ھەموو ئەوانەى لەقەلەمپەرەكەيدا دەژيان. يەكئىك لە خزمە نىزىكەكانى بوجاك دامەزرىنەرى پارتى ديموكراتى كوردستانى توركييا بوو، كە پىئەندىيەكى نىزىكى لەگەڵ تەڤگەرى بارزانى ھەبوو لە باشوورى كوردستان.

لەراستيدا ئامادەىي ئۆجەلان و شوڤىنكەوتوانى بۆ شەن و كەوكردنى پاك و ناپاك ئامانچ و نىشانەيەكى رۆشن بوو كە نەھجىكى ديارو جىگەى بايەخى شوڤىنكەوتووەكانى بوو. ديارە پلانى ترۆركردنى موخەمەد جەلال بوجاك سەرگەوتو نەبوو، ئەو بە برىندارى مايەو، وەلى جەسارەت و پلان بۆ پشتيوانى تەڤگەرى كوردىيە كەمى نەكردو ھەروا بەرنامەى شۆپش بەرەو پىشەو دەچوو. چىليك دەيووت: "ھىرشكردنە سەر بوجاك رۆك وەك ھەلگوتانە سەر مېرىي و ھەابوو، لە كاتىكدا دەولەت پشتيوانى لە سەرزۆك ھۆزو دەرەبەگە دەسەلاتدارەكان دەكرد". چىليك پاش تەواوكردنى زانكۆ وەك ئەندازيار بۆ ماوہى سالتىك كارى كرد، پاشان

وازی له کاره‌که‌ی هیناو به‌ته‌واوی خۆی یه‌کلایکرده‌وه بۆ کاروباریی شۆپشگێریی. له‌پاش هێرشکردنه‌ سه‌ر بوجاک گه‌ڵی جه‌نگو کوشت و کوشتار رویداو له‌ونیوه‌نده‌دا خه‌ڵکانێکی زۆر تیاچوون. وه‌ڵی چیلێک ئاشکرای کرد: " ئاپۆ بپوای وابوو که‌ گهر جه‌نگێکی گه‌وره‌ هه‌لبگیرستن، ئه‌وا ده‌توانن پشگیری جه‌ماوه‌ریی بۆ په‌که‌که‌ به‌رینه‌تربکه‌ن". به‌گوێره‌ی سه‌رنجه‌کانی ئاپۆ، گهر له‌ جه‌نگه‌کاندا ۱۰۰ هاوڵاتی ش کوژابن، ئه‌وا زارۆکانیان ده‌بنه‌ گهریلا بۆ تۆڵه‌ سه‌ندنه‌وه‌ی خۆینی بابو بنه‌چه‌یان.

پارته‌که‌

هه‌ولێ غافلکۆژکردنی بوجاک زه‌مینه‌سازی بۆکرا بۆ راگه‌یاندنی سه‌رتاسه‌ریی دامه‌زراندنی پارتێکی سیاسیی به‌نیوی په‌که‌که‌ که‌ به‌ کوردیی کورته‌کراوه‌ی پارتی کرێکارانی کوردستان بوو". له‌ راستیدا پارته‌که‌ له‌ گرده‌بوونه‌وه‌یه‌کی نه‌هێندیدا هه‌شت مانگ پێشتره‌ له‌ ۲۸ی مانگی یازده‌ی ۱۹۷۸ دا له‌ گوندی فیسێ ده‌ره‌وه‌ی دیاربه‌کرده‌ دامه‌زرا‌بوو. به‌لام گروپه‌که‌ بپاریاندابوو راگه‌یاندنی دامه‌زراندنی پارته‌که‌یان دووا بخه‌ن تاوه‌کو ره‌وشو رۆژێک بێته‌ پێشه‌وه‌و له‌هه‌راو هوریاو چالاکییه‌کی گه‌وره‌دا خۆیان نومایان بکه‌ن بۆ ئه‌وه‌ی یاریده‌ی بلایه‌بوونه‌وه‌ی نێو و ناوبانگیان بدات.

هه‌رچه‌نده‌ گروپه‌که‌ شکسته‌یاننه‌یتا له‌ کوشتنی بوجاکدا. وه‌ڵی هه‌ولێ کوشتنی بوجاک په‌یامێکی خێراو ده‌نگدانه‌وه‌یه‌کی به‌رینی هه‌بوو له‌سه‌رانسه‌ری هه‌رێمه‌که‌دا و پلان و ئامانجه‌کانی کوشتنه‌که‌و بلایه‌کراوه‌و ئه‌ده‌بیاتی گروپه‌که‌ له‌ته‌واوی نێوچه‌که‌دا بایه‌خ و به‌های تایبه‌تی هه‌بوو. ئه‌و نامیلکانه‌ی له‌ده‌سته‌پێکی دامه‌زراندنی په‌که‌که‌دا بلایه‌کرانه‌وه‌ بریتی بوون له‌ پوخته‌و کورته‌ی میژووی کورد که‌ له‌ژێر ناوی

⁴⁹ This section relies on Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 226–244; Birand, *Apo ve PKK*, 96–99; and interviews with former PKK members active during the period.

شۆڤشى نەتەۋەيى بۇ لەنىۋىردنى دەۋلەتى تۈرك ۋە شانكرابوون لە ۋانە: نا بۇ ئىمپىريالىزم ۋە كۆلۇنيالىزم، بەرە ۋە سەربەخۇيى، يەككىتى، كوردستانىكى دىموكرات، بۇ سەربەخۇيى ۋە ئومەمىيەتى پىرۇلىتارىيى ، بۇ پەكەكە (پارتى كرىكارانى كوردستان)⁵⁰

جياكەرەۋەكانى نىۋان پارتىيەكە ۋە گرۇپە كۆنەكە بە شىۋەيەكى سەرەكى پىۋەستىبو بە كاروچالاكىيەكانەۋە. لەپاش كۆنگرەي دامەزراندنى پارتەكە لە ئاۋايى فېسى دەۋرۈخولى دياربەكرى، ئىدى پارتىيەكە ۋە پىرەۋانى پارتەكە زىدەترو بەگۈرەي پىسپۇرپىيان دەستىيان دايە چالاكى ۋە گرۇبۈنەۋەي جودا جودا. لەپىشدا پىرەۋانى ئۆجەلان چالاكىيەكانىيان تەنھا دەستپىشخەرىي ۋە ھەنگاۋى خۇيان بوۋ، ھەرچەندە بوۋنىيان لەچوارچىۋەي ھەستى ناسىۋنالىستى ۋە ئامانجە چەپخۈزىيەكاندابوۋ. ۋەلى كۆنگرەي فېس، بوۋە ھەۋلىك تا ھەمو ۋە تىن ۋە تاۋەي ئەندامان لە چوارچىۋەيەكى رىكخراۋەيىدا داپىزىتەۋە ۋە سەرلەنۋى ھەموۋان لەدەۋرۈخولى مېتۇدىكى ئامانجدار گرۇبكاتەۋە. ھەر لە كۆبۈنەۋەكەدا سى كەس ۋەك ئەنجۈمەنى نىۋەندى پارتەكە ھەلېزىردان، لەۋانە ۋە بىدول ئۆجەلان، جەمىل بايك، شاھىن دۆنمىز . دواتر كۆمىتەگەلىكى ئامادەكارىي نىۋچەيى لە سەراسەرى ھەرىمە كوردىيەكاندا دامەزران، ھەر كۆمىتەيەك لەپىنچ ئەندام پىكھاتبوۋن ۋە ۋادانرابوۋن تا بېيار لەچالاكىيە لۇكالىيەكان بەدەن⁵¹ ھاۋكات لەگەل ھەۋادارانى ئەم كۆپانكارىيەندە، ئەۋانەن لە راستىدا بىۋەنە ئەندامانى دىفاكتۇي رىكخراۋە نۋىيەكە. ئەۋ ئەندامانى ھەلسۇپاۋى پەكەكە بوۋن زۆرچار دەستبەردارى خۇيىندى ۋە خىزم خۇيىش ۋە بۇيى ژيانىيان دەۋوۋن ۋە خۇيان يەكلايىدەكرەۋە بۇ رىكخراۋەكەيان. ھەندىك لە پىرەۋانى ئاپۇ رەۋانەي زىدى خۇيان دەكرانەۋە تا بە چالاكىيەكانىيان

⁵⁰ Parts of the PKK founding manifesto are reprinted in Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 293–298.

⁵¹ Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 174, 190.

بتوانن دهستبگرن بهسەر سهنديكاو دامهزراوه فيركارييهكان و ريكخراوه
 جهماوهرييهكانداو له بۆتهی ريكخراوه نهيارهكاني ديكه دا دهريانهيئن. زۆرجار
 تهقو توقو بگهرو بهردهی چهكداري دهبووه بهشيك له سيماكاني كارو چالاکی نه
 ريكخراوانه. ههريويه سهره پای ههولێ ئاپۆچييهكان بۆ دهستبهسهراگرتنی نيوچه
 كوردیيهكان، كهچی ههروهك پيشوو چالاکیيهكان بهئاقاری پاشاگهردانی و بيسههرو
 بهرهیی دهچوون. ئهندامان بهبی گهپانهوه بۆ سهروهوهو بهبی رهچاوکردنی
 زانباریيهكاني كۆمیته نيوچهیيهكان، بۆ خۆيان بهپاریان دهداو سهه بهكالوی خۆيان
 بوون.

له راستیدا هۆیهکی ئهم پشيوويه دهگهرايهوه بۆ رژیمی تورکیا، چونكه ههمیشه
 بهرووی دهدا به تهنگزهكان، هههريويه ههمیشه چالاکیيهكان بهرنامهو راویژێکی
 ريكخراوهییان پێوه نهدهبینرا. ههروهها بنكهی جهماوهریی پهكهكه لهو گههجه
 دلگهرمو تامهزۆیانه پێكهاتبوو، كه وهك دهوترا هیچ سههبرو سهلوانیكيان نهبوو تا
 بهشيوهیهکی فهرمی بهپاری دهستپێکردنی خهباتی چهكداري و پارتی زانی بدریئت:
 "ههروهك سكرتیری گشتی ئهجمهههكه دهلێت، تۆ دهكرا بلییت هیچ پلانیکی
 دارێژراو نهبوو بۆ ههلمهت، وهك ئهوهی كه بهردهوام له گۆرپیدا بوو". ناوبراو
 حوسهین تۆپگیدهه، نهو بههپرسی كۆمیتهی ئهلازیگ بوو. گههجانی وهك ئهوه، بۆ
 نمونه: "بۆ خۆيان بهپاریان دهدا كه دهستدریژی بکه نه سهه خهلكی نهپاریان له
 پێناوی بهدهستهینانی چهك و چۆل و پۆل و پارهدا، هاوكات كاری ههیهجانیان
 نههجامدهداو هێرشیان دهكرده سهه بهكریگیراو كاریهدهستانی میری".
 لهههمانكاتدا راگهیهنراوی ريكخراوهكه، رهوشهكهی وهك قۆناغیکی نوێ
 گریمانكردبوو، كه ریگایهكه بۆ رزگاریی نهتهوهیی كوردستان. ئهم رهوشه بهردهوام
 بوو تا لهماوهی چههند مانگیکی كهمدا پهكهكه خۆی لهنیو بۆتهی نهيارهكانییدا
 دییهوهو له ههموو روویهكهوه تهنگی پێههچنرا بوو. ههموو ئهوه دهستهكهوتانهی

ئەوان لەسائیکی پێشوو دا پێی گەشتبوون و دەنگدانەوی فرەى ھەبوو، ھیدی ھیدی و بەکاوەخۆ دەپوکایەو و لە دەستیاندە درا. دیارە ئەویش بەھۆی دوژمنداریتی تاییبەتیبەو بوو کە دەکرایە سەریان. ھاوکات ھەلۆیستی دوژمنکارانە بەرامبەر بە ئەیارەکانیان، کارو چالاکی پێرەوانی پەکەکی سەخت و سامناک کردبوو، ھەر بۆیە ئەیان دەتوانی بە شیوەیەکی ئازادانە باوەرپەکانی خۆیان نومایان بکەن. گروپە کوردییەکانی تر ھەولیان دەدا ئەوان بخەنە پەریزەو و بلۆکیان بکەن لە بەشداریکردن لە گردبوونەو و گشتیبەکانی نێوانیان. ھەر ھەوڵەکانی دەنگۆی ئەو ھەیان بلۆدە کردەو کە ئەندامانی پەکەکی بۆ نانەو ھەوڵە پشێوی دەستیان داو ھەتە چەک. یەک لە ئەندامانی گروپە ھەکانی پەکەکی گەشتبوو ھەوڵە راستییەکی کە رژێم ئەندامانی پەکەکی لە ئاوابیەکی دەرەو ھەوڵە دۆکو بایەزید رادەھێنیت و سازیان دەکات بۆ نانەو ھەوڵە تەنگژەو توندوتیژی⁵².

ھۆزی گەورە سولەیمانان سەرلەنوێ دەستیان دا ھەوڵە ھێرش بۆ سەر پەکەکی و لەو نێو ھەندەدا شەش لە ھاوڵاتیانی ئاوابیەکانیان فراند و پاشان لە نێوانیان بردن⁵³. سەرلەنوێ ھێرش سولەیمانان پێرەوانی ئاپۆی ھاندا بکەو ھەوڵە بیرى تۆلەو تەنگژەکانی زیدەتر کرد. ھاوکات دەرگیزیەکان لە گەڵ ھیزی رزگاریخووانی نەتەو ھەوڵە کوردستان (کوک) فرە بەسەختی ھەلگیرساو بوو ھۆی بە ھە دەردانی تین و تاوی خەلکی دڵگەرمی کورد بۆ ئازادی کوردستان.

ھاوکات لە بەھاری ۱۹۷۹ دا ئەندامی کۆمیتە نێو ھەندى پەکەکی شاھین دۆنمز لەلایەن میرییەو قۆلبەستکرا. شاھین لە نێو ھاوڵاتیاندا فرە خۆشەویست و خۆشەشەرب نەبوو، وەڵا کارامەیی و وردو وریایی ئەو گەیان دەبوو ھەوڵە ئاستیکی بالا

⁵² Ibid., 219.

⁵³ Ibid., 375.

له پارته كهيدا. به هۆی كاری رێكخراوه ییه وه سه راسه ری هه ریمه كوردییه كان ده گه را،
 دواچار له ئه لازیک له لایه ن پۆلیسه وه قۆلبه سته ده کریت و ره وانه ی زیندان ده کریت.
 ئۆجه لان له کاتێکدا که له دیاربه کر بوو هه وائی ده سته گیرکردنه که ی پیگه یشت.
 به م هه وائه راسته وخۆ دیاربه کری به جیه یشت بۆ شوینێکی نێزیک میردین، وادیاربوو
 دۆنمز شوین و حه شارگه ی په که که به دروستی ده زانیته له دیاربه کر دا. بۆ ئه م
 مه به سته پۆلیس ته وای حه شه رگه کانی په که که ی له نیوچه که دا کیوما لگردد.
 ئه وه یش روون بووه وه که دۆنمز تاراده یه که له پشت هه لمالینی ئه و نه ینیانه وه بوو.
 ئۆجه لان ده یوت: "ئه وه مان بۆ ئاشکرا بوو، که کۆتایی چالاکییه کانمان له نیوچه که دا
 له گۆرپیدا یه "٤٤. به مجۆره ده سته گیرکردنی شاهین یارمه تی ئۆجه لانی دا تا ملبدا ت
 بۆ ئه و راستیه ی که پیویسته تورکیا به ره و په ناگه یه کی ئارام به جیه یشت. هاوکات
 ده نگۆی روودانی کۆده تای سه ربازی له تورکیا دا به گه رم و گوپی له گۆرپیدا بوو.
 هه یزه کانی ئاسایش رێوشوینی توندوتۆڵیان له گه لێ له نیوچه کوردییه کاندایا گرتبوویه
 به ر. هه رچه نده گله و گازانده ی له راده به ریش له سه ربازه کانیان ده کرا، چونکه
 به هۆی زالی و سه رداریه تی گروپه چه کداره کانی کورده وه له نیوچه که دا بۆیان
 نه ده لوا به ته وای ئه رکه سه ربازییه کانیان راپه رپنن. به گویره ی زانیاری یه کێک له
 راپۆرت هه والگرییه کانی هه یزه کانی ئاسایش، که ته نها مانگیك پيش قۆلبه سته کرانی
 شاهین دۆنمه ز بلاو ببویه وه نوسرا بوو: "ته نها ئه فسه رێکی قاره مانمان بجیت هه ر
 ئاوا ییه که وه که متر له بیست که سی ده رچوو له یاسا قۆلبه ست ده کات". به مجۆره
 په ستان و پایمال کردن له وانه ده سته گیرکردنی هاو لاتیان له هه لکشانیکی سه یردا بوو.
 هه یج شتیك دلنیا نه بوو، هه ره که چۆن ئۆجه لان پاش هه له اتنی له دیاربه کر توانای
 ئه وه ی نه بوو شوینێکی بیوه ی بۆخۆی بدۆزیت هه. ته نانه ت له و شوینانه یشتا که

⁵⁴ Ibid., 244.

⁵⁵ Pope and Pope, *Turkey Unveiled*, 135.

پەكەكە تەيدا بالادەستو بەھیزبوو، ھەموو شوپنەكان بەشپوھەكە كەردارى
لەلايەن مەريپەوھە كۆنتەۆلكرابوون.

ھەموو بەدوواچوونەكانى پۆليس، كۆتەركى گروپەنەيارەكانو ئالۆزى رەوشەكە
مانگ لە دوواى مانگ ببوونە فشارى جدى و لە شان و شكۆ شىرازەى كارى
پەكەكەيان كەمدەكردهوھ. ئۆجەلان دووچارى نىگەرانيپەكى ئىجگار زۆر ببويەوھ.
من لە ھەولەى دۆزىنەوھى پەناگەپەكم لە ئورفەدا. بىيارە بۆ چەند رۆژىكى كەم
لەوێندەر وەمىن. تەنەت ھاوسەرى ھەندىك لە ھەفالانمان ئىمەيان وەك گەرتو
چەلەمەپەك دەزانى و مژولەى ئەوھ بوون لە پشت دەرگاكانەوھ دەرمانبەيتن.

ھەربۆيە مال لەكۆل بووين و وەك كەتتى پاسوتا و ابووين و ھەرچارەو پۆليس لە
قوربىنەكدا دەرىدەپەراندین و ھەموو كاتىكىش دۆزىنەوھى مەنزىك ئىجگار سەخت و
سەرك بوو⁵⁶. لە مانگى تەموزى ھەمان سالدا، ئۆجەلان بە شپوھەكە كە نەيتى تەوانى
لەخاكى توركىا قوتارىبەت و پەنا بەریتە بەر سورىا. بەتەبەربوونى سالىك ھىچ لە
ئەندامانى پەكەكە ئاگادارى ئەوھ نەبوون كە ئۆجەلان لە توركىادا دەرباز بووھ.
ئەمەيش خۆى لەخۆيدا ھىما بوو بۆ توندو تۆلى و قايمكارى لەنىو رىكخستەكانى
پەكەكەدا.

لەپاش ئەوھ ئىتر سەدان ئەندام و چالاكانى سىياسى توركو كورد رىگەى
ھەلەاتنىان ھەلبژارد، ئەگەر نا يان دەستگىر دەكران ياخۇ لەنىودەبران.
خەباتگىران بۆيان روونببويەوھ كە پلاننىك لە گۆرپدا ھەپە بۆ ئەندامانى كۆدەتا
لەنىوخاكى توركىادا. لە ھاوينى ۱۹۸۰ دا، تەنە چەند مانگىكى كەم پيش روودانى
كۆدەتاي سەربازى ۱۹۸۰، ئۆجەلان پەيامىكى ئاراستەى شوپشگىران و پىرەوانى
كرد، بۆ ئەوھى ھەرچى زووترە خاكى توركىا بەجىبەيتلن و پىوھەندى بە خۆپەوھ
بەكن لە سورىا.

⁵⁶ Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 245.

تورکیا له داپوځاندا

په کیک له هویانه ی یاریده ی په که که یدا دهرکه ویت و لینه ویت بۆ چالاکی و کرده ی سه ربازی، بریتی بوو له و ره وشه نوییه ی که له نیوه ی دووه می هفتاگاندا تورکیای به ره و ئالوژی و لیکترازان و دهرچوون له کونترپولی میری بردبوو⁵⁷ هه ربویه له پاش گرته به ری ریوشوینی دیموکراسی له ولاتدا ئیتر تورکیا به کاوه خۆ به ره و لاوازی و لیکترازان و مایه پوچبوون ده بوویه وه. له ماوه ی نیوان ۱۹۷۵ تا ۱۹۸۰ هاوپه یمانیه تی له نیوان پارته گاندا چوار حکومتی لیکه وته وه، هه ری که له وانه فره به سه ختی ده یانتوانی کاره گانیان راپه رپنن. هه ری که له وانه بوونی که متر له شه ش مانگی ده خایاندو دواتر به تی کرای ده نگ متمانه ی لیده سینراییه وه. ته نانه ت کاتیکیش هاوپه یمانیه تی دروستده بوو له به رپوه بردنی ده ولتدا، ئیتر ئایدیۆلۆژیای قول و کۆنه قینی نیوان پارته به شداربوو هکان له مپه ری سه ره کی بوو له پپش جپبه جیکردنی یاسا پتویسته گاندا. هاوکات ناجیگیریی ره وشی سیاسی زیده تر ولاتی به ره و پشیویی و خرابی برد، نه مه یش به هزی نه و پاشه کشه ئابوورییه وه بوو که له لایه ن ولاتانی نه وروپییه وه له و ده مه دا سه ریبه لدا بوو.

له سالی ۱۹۷۹ دا دیارده ی هه لاوسانی ئابووری ولات گه یشتبوو ه ۹۰٪ هاوکات هاورده کردنی دراوی بیانی بووه هزی که مپوونه وه ی داها تی نه وت و هه ره ها که مپوونه وه و بچرانی رۆژانه ی وزه ی کاره با. بازرگانه گان نه یانده توانی که ره سته ی خاوی پتویست به پنه ناوه وه و دواچار به ره مه پنهان رووی له کزی و که می کرد. ته نانه ت هاوالتیان نه یانده توانی گلۆپی رووناکی، کلینیکسی ته والیت و داو دهرمان به ده سته پنه ن، له هه مانگاتدا بیتکاریی له ولاتدا روو له گه شه بوو. زانکۆکان ته نها ۲۰٪

⁵⁷ This section draws its information from Birand, *General's Coup*; Zürcher, *Turkey*; and Ahmad, *Modern Turkey*

ئەو خۆيىنكارانەيان ۋەردەگرت كە سالانە لە دووا ناۋەندىيەكانەۋە دەردەچوون. ھەموو ئەوانە كە لە زانكۆكان ۋەرنەدەگيران، بەبى كارى دەمانەۋە ئىشيان چىنگ نەدەكەوت، ھەربۆيە دەبوونە ئىچىرىكى باش بۆ گروپە راست و چەپە توندپەرەكان. توندوتىژى سىياسىي لە نيوەى دووھى ھەفتاكانەۋە لە ھەلگەشانيكى سەيردا بوو. لىزەۋە چەكدارەكانى نىو گروپى گورگە بۆرەكان گەشتبوونە لوتكەى ھىزو بەخواستى خۆيان تەراتىنى سىياسەتى نىو گۆرەپانەكەيان دەكرد. گورگە بۆرەكان پارتىكى راستى نەتەۋەيى پەرگىربوون بە نىوى پارتى كارى نەتەۋايەتى تورك و لەگەل دوو لە كابىنەكانى ھۆكۈمەتدا ھاۋپەيمان بوون بۆ پىكەيتانى ھۆكۈمەت. ئەم گروپە ھەمىشە لە بگرەو بەردەو شەپدا بوون لەگەل گروپە توندپەرە چەپەكان. لەلايەكى تىریشەۋە ئىسلامىيەكان ۋەك رەۋىتىكى توندى راستپەرە دەرکەوتن. چەپەكان زۆر لە گروپە راستپەرەۋەكان پەرت پەرت و جيا بوون. زىاد لە ۴۰ رەۋت و گروپى چەپى توندپەرە لە توركىيادا مەكۇربوون لە سەر جەنگ و مەملەتتى چەكدارىي، ھەموو ئەوانە لەمەتەرىزدا بوون دژ بە گروپى گورگە بۆرەكان و لەنىو خودى خۆياندا مژولى خۆيىنچىشتن و ناكۆكى ئايدىيۆلۇژى بوون.

گروپە چەكدارەكان سەر شەقام و شوپنە گەشتىيەكانيان كەردبوو ھەيدانى رەۋبەپوۋ بوونەۋەى يەكتىرىي. زانكۆكان شوپنىك نەبوون جگە لە تەراتىنى بېرە جياۋازەكان و شوپنى. نومايانى گروپە چەكدارەكان. تەۋاۋى بەشەكانى زانكۆكان لەلايەن گروپە جوداكانەۋە كۆنترۆلكرابوون. خەلكى بە چوونە دەرەۋەيان لە مائەكانيان ترس و دلەپاۋكى دايدەگرتن.

لە سالى ۱۹۷۶ دا ۱۰۴ روۋداۋى كوشتنى سىياسى ھەبوو، سالى ۱۹۷۷ پىژەكە بەرز بوو ۋە بۆ ۲۳۰ روۋداۋى كوشتن، لە نيوەى سالى ۱۹۷۹ دا رۆژانە ۲۰ ھاۋلاتى دەھاتنە كوشتن، ئامانجەكان زۆر بە بى سەرە بەرەيى لە برەۋدا بوون. ھاۋكات خەلكىكى كەم لەبەرەمبەر ئەو كوشت و كوشتارانەدا كە ئەنجاميان دەدا

قۆلبەستەدەكران و زۆرىنەى ئەوانە زۆر بەئاسانى لەدەست و پتوھەندى مېرىي قوتاردەبوون و ەك بەرزەكى بەر بانان بۆى دەردەچوون. لەگەل ئەوئى سەپاندنى ياساى سەربازى و عورفىي لەھەندىك لە ويلايەتەكاندا لە ١٩٧٨ دەركرابوو، سوپا بانگەشەى ئەوئى دەكرد نەھىزى پتوئىستى ھەيە و نەيش پشگىرىي سىياسىي تا بتوانىت كۆتايى بە توندو تىزىي بەئىنىت.

لەھەمانكاتدا ريزەكانى پۆلىسىش تىكچوو بوو، ئەوان بەھۆى دابەشبوونى ئايدىيۆلۆژىيەو شىرازەيان پچرابوو، بەشېكىيان لەگەل رىكخراوہ راستە توندپەرەوہكاندا دەستيان تىكەلكردبوو، ھەمىشە لە پلانگىراندە بوون. بۆ نموونە ھەول كۆرەبوونەوئى كرىكاران لە ئەستەمبول و لە سالى ١٩٧٧دا لەلايەن ماوييەكانەوہ بلۆھى پىكرا، پاش ئەوئى لە بان كوچەو كۆلانەكانەوہ خۆپيشاندەران درانە بەر دەستپىزى گوللە، لەم كاتەدا پۆلىس ئەم سەر وئەوسەرى شەقامەكانى تەنى بوو، ھەر بۆيە لەكاتى ھەلپاتندا بەھۆى پايمال و دەستپىزى گوللەوہ نىزىكەى ٤٠ ھاولاتى گيانيان لەدەستدا. لىرەدا باوہپروايە كە كوشتارگەكە دەستكىسەى ھاوسۆزان و ھەلسوپاوانى مېرىي بووہ. دووا بەدوواى ئەم رووداوہ خويئاوييە كەمىنەى عەلەويي مەزھەب لەلايەن گورگە بۆرەكانەوہ بەسەختى ھىرش گەلېكىيان كرايە سەر. بۆ نموونە كوشت و بېرى مەرەش لە سالى ١٩٧٨ دا، ئەم قىكرنە كاتىك كۆتايى ھات كە ھىزەكانى مېرىي گەيشتنە شوپنى رووداوہكە. لىرەوہ سوپا كەوتە مشتومپى ئەوئى گوايا دەتوانىت دەست بگريت بەسەر دۆخەكەدا، ھەرەك چۆن توانى سالى ١٩٧٨ رەوشى مەرەش ھىورېكاتەوہ. بەلام لەماوئى سالەكەدا بارودۆخى سىياسىي، ئابوورى، كۆمەلەيەتى ئىجگار تاريك و تەنگ بېويەوہ، ئىدى مشتومپەكان بەتەواوى لەدەورو خولى ئەوہبوون پتوئىستە كۆدەتاي سەربازىي چۆن و كەى؟ لە ولاتدا رووبەدات.

له کاترمیتر چواری بهره به یانی ۰۸-۰۹-۱۹۸۰ دا رادیوی فهرمی دهوله تی تورک له گهله دهستیپکی مارشی سه ریا زیدا، بیژهر راگه یه نراوی سه ریا زیی که نعان عیفرینی سه رۆکی ئه رکانی سوپای خوینده وهو تئیدا ئاماژه ی به وه دابوو که دهستیان گرتوه به سه ر ته وای کاروباری میریدا. لیره وه سه ریا زه کان بلاوه یان پیکرا بۆ کئومالگردنی ته وای به رپرسه سیاسییه بالاگان و دهستیگرکردنیان. هاوکات په رله مان هه لوه شینرایه وه یاسای عورفی له سه رانسهریی ولاتدا سه پینرا. ئیتر به درپژایی سی سال پاش روودای کۆده تا ده یان هه زار له چه پگه رو نه ته وه یی کوردو راستپه و رووبه پووی به ندو دادگا بوونه وهو ئه شکه نه ده دان و دهستبه سه رکردن و به ندیخانه ببووه شتیکی رۆتین و رۆژانه.

هاوکات دهنگی جوداو ئۆپۆزیسیۆنی سیاسی رێکه له کارو کرده وه ی سیاسیه یان گیرا، جاریکی تر دهستووری بنچینه یی ولات داریژرایه وهو جاریکی تر فهلسه فه و هزی ئه تاتورکی دامه زینه ری تورکیا بره وی پیدرایه وه. زانکۆکان له سه ر بنه ماو ئه جیندایه کی نوێ ریکخرانه وهو ئه و بواره یان له به رده مدا کلۆمدا، تا جاریکی تر بنه وه په ناگه ی کئیه پکی سیاسی و توندوتیژی ئایدیۆلۆژی. له م سه روبه نه ده داو کاتیک ولات له سالی ۱۹۸۴ دا هیدی هیدی به ره و هوربونه وهو دیموکراسیی ده پۆی، په که که مژۆلی خۆئاماده کردن بوو بۆ وه شاندنی هه وه له کوته ک و گورزی سه ریا زیی له سنووری تورکیادا.

باسی سیّهم: هه‌لّه‌اتن له پیناو مانه وه‌دا

۱۹۸۴ - ۱۹۸۲

کاتیڭ کۆده تاي سهربازی راگه یه نرا، ئیبراهیم ئایدن له چیاکانی دهوری شارۆچکەیی قزڵته په، که زۆر دوور نه بوو له هێڵی سنووری سوریاوه، مژۆلی به جێیهێنانی ئهرکی پاسهوانی بوو.⁵⁸ ئایدن کاتیڭ له رادیۆکه یه وه گۆڤیستی ههواله که بوو، ئیدی هه موو ئهوانی دی ئاگادار کرده وه. پێپه که ی ئایدن نێزیکه ی دوازه که سی ده بوون. ئه وان به رپرسبوون له چیکردن و هێشتنه وه ی پێوه ندیی له نێوان گهریلاکانی نێوخۆی تورکیا و رێپهری په که که له سوریا. په یک و ههواله کانیا ن له سنووره کاندای ده که یاندو هاوکات یاریده ده ربوون بۆ دۆزینه وه ی مه نزلگای سه لامه ت بۆ هه لئا توهان له قزڵته په. له لایه کی تره وه گردبوونه وه کانیا ن رێکده خستن و پلان و تاکتیکیان بۆ کاروباره کانیا ن نومایانده کرد. روودانی کۆده تا له وکاته دا ئه وه ی له لای ئه وان چه سپاند، که بۆ گه یشتن به رزگاری نه ته وه یی، کۆده تا نابێته هۆی گۆران له به رپرسایه تی و ئامانجه کانیا ن دا. ته نها ره نگه ئه و راستیه له لای ئه وان بچینه ئیت که به تین و تاوتریا ن بکات بۆ ئه وه ی جه نگه که یا ن زوتر دژ به تورکیا به رپا بکه ن.

وه ئی دوو هه فته پاش کۆده تا له سوریا وه په یکێڭ گه یشته جی، ئه و په یکه هه لگری په یامێڭ بوو بۆ ته وای شۆرشیگێره کان که پێویستبوو هه رچی زووتره نێوخۆی تورکیا به جێبهێڵن. ئۆجه لان گه یشته بریارێڭ که ئیتر سه ختبوو بۆ شۆرشیگێره کان بتوانن له نێو خاکی تورکیادا درێژه به خه باته که یا ن به ن. پاش بریاره که ی ئۆجه لان زۆرینه ی خه باتکاره کان رازیبوون به وه ی که پێویسته مائتا وای له خاکی تورکیا بکه ن. هه لمه تی به رفراوانی ده ستگیرکردن و راوه دوونا ن هه موو ده رفه تێکی بۆ کارو چالاکی و خه بات له نێو خۆی تورکیادا زه وتکردبوو. هه ربۆیه گهریلاکان ناچار کرابوون زۆر زێده تر به په نهانی و شاراوه یی وه سوڕین. به مجۆره

⁵⁸ This section utilizes interviews with PKK and other militants who fled Turkey after the coup.

قوتاربوون له خاکی تورکیا وادیاربوو تهنه ریگه چاره ی نه و رهوشه بوبیت. له م نیوهنده دا ئایدنیش دهستی دایه خق ئاماده کردن بۆ جیهیشتنی به رهکانی روویه روو بوونه وه قوتاربوون له رهوشه که. له راستیدا مرق له نیوچه سنورییه کاندایا سانانتر دهیتوانی ده ریاژ بیت بۆ نیو خاکی سوریا.

قاچاخچییهکان چه ندین شیوازو مه کړو فیل و ریگه ی هه ورازو نشیوی په نهان له هیزه سه ربازییهکانیان به کارده هیتا بۆ ده ریاژکردنی شوږشگێرهکان. ئیبراهیم ئایدن له گێرانه وه کهیدا دهیوت: "من فره به سانایی هه لاهام". هه روه ها دهیوت: "ئیمه له لایه ن ئاوییه که ی نێزیکمانه وه هاریکاریمان کړا، هه ربۆیه له و گونده دا مایه وه تا شه و داهات. سه ربازانی تورک له گونده که دا هه بوون، ته نانه ت کاتیك ئیمه له یه کێك له ماله کاندایا مابووینه وه و سه رگه رم بووین به ته ماشاکردنی ته له فزیق و خواردنه وه ی چاوه، ئه وان دابه زیبوونه نیو خانووه که ی ته نیشتمان، به لام خۆشبه ختانه هه ستیان به بوونی ئیمه نه کرد". دووچار ئایدن خۆی له شاری کوردنشینی سنووری قامیشلو دا بینیه وه. له وی و له شوینیکی تۆزاوی و ته ژنه و نامۆدا زیاد له سه د هه زار که س ته نها له لیوا رهکانی باشووریدا ده ژیان. زۆرتیرینی خه لکی ئه وی کورد زوان بوون. له راستیدا زۆیه یان ئه و کوردانه بوون که له دوا ی رابه رینه سه رنه که وتوو هکانی سالانی بیستی تورکیا له چنگی جه نگ و کوشتاری تورکیا هه لاهاتبوون".⁵⁹

له وی کورده کان نه هه ر ته نها بایه خیان به رهوشی تورکیا ده دا، به لگو له ژینگه ی سیاسیی ولاته که شیان دانه برابوون. ئه وان له ته ک رووداوهکانی ئێراقی دراوسی و جه نگ و جیدالی مه لا موسته فای بارزانی بیئاگانه بوون و هه رده م له غایه له ی پشتیوانی و ده سنگرۆیی شوږشی کوردیدا بوون. خه لکی قامیشلو زیده تر هه وادارو هاوسۆزی لق و شاخهکانی پارتی دیکو کراتی کوردستانی ئێراق و ریکخراوی کوک

⁵⁹ McDowall, *Kurds of Syria*, 10-11

بوون، وه لئ خه لکه که به گشتی فره ناسیونا لیستبوون، هه ربو به پشتیوان و سه رخه ری هه کوردیکی شۆرشگێڕو ده ربه ده ربوون و هاندهری هه ستانه وه هه به جانی نه ته وه یی نوێبوون بۆ نه وانه ی که په نایان نه هینایه نیوچه که.

ئیهراهم بۆچه ند رۆژیکێ که م له قامیشلق مایه وه، دوواتر گه شتی کرد بۆ دیمه شقی پێته ختی سوریا، له وی بۆ هه وه لجار له پاش سالتیک دابهران چاوی که وته وه به ئۆجه لانێ ریبه ری په که که.

ئۆجه لان له وه ده مه دا خواستی خۆی نه شارده وه بۆ نه وه ی هاریکاری ژماره یه ک له گه ریلا بکریت تابتوانن تورکیا به جیبه یلن. هه روه ها ئیهراهم نایدن دیگوت: "ئۆجه لان پێی گۆتم ئیمه لیڤه ده پارێزێین، نه وه مه به ستی بوو هه موو گه ریلا یه ک تورکیا به جیبه یلن تا له ده ری خۆیان بۆ جه نگی گه ریلا یی سازو ئاماده بکه ن. به لئ ئۆجه لان له سه ره نه و پرسه بۆچوونه کانی فره جددی و ره وان بوون."

هه میشه ده رباره ی نه وه ی که په که که ده بیته نه جێندای چی بیته. ئۆجه لان گه شبینی خۆی نه ده شارده وه، چونکه سه ختگی به یه کانی رژیمی سه ربازی فره سه رکه وتوو بوون له دامرکانده وه ی نه وه شه پۆله توندوتیژی به ی که ولاتی گرتبوویه وه. هه ره له پاش کۆده تا هه زاران که سه ده ستگی برکان، له نیو نه وانه دا زیاد له هه زار نه دنامو هه وادارو که سانی گومانلیکراوی نیژیک له په که که به ندی زیندانه کان کرابوون⁶⁰. له گه ل بهره وامی ده ستگی کردنه کاندای بۆ سالی داماتوو، ئیتر په که که له نیو زینداندای نیو بانگی به شتیه یه کی به رین بلاو بوویه وه وه ک ریکخوا یکی کوردی له نیو ته وای گروپه شۆرشگێڕه کاندای ده رکه وت.

له راستیدا بوونی ژماره یه کی زۆری هه وادارو دۆستی په که که له زینداندای ئاماژه بوو بۆ جه ماوه ری بوونی زنده تری په که که له چاو گروپه نه یاره کانی، نه مه یش

⁶⁰ Marvine Howe, "Turks Say They are Gaining on Kurdish Nationalists," *The New York Times*, Dec. 12, 1980

تارادهیهکی کهم دلدانهوهیهک بوو بۆ ئه و ئه ندامانهی په که که که ده رفه تیان بۆ ره خسابوو تا ده ربازی تورکیا بن. له بهرگریی زیندانیدا په که که زۆریک له به توانا ترین و که سه کاریزماکانی نیوخۆی له ژنو پیاو له ده ستدا. ساری باران ده یوت: "په که که له سهروه ختی له نیوچووندا بوو". ناوبراو له ته که هه شت له ندامانی په که که به ماوه یه کی کهم پاش کۆده تا ده ربازی تورکیا ببوون.

وهلی به پیچه وانهی ئیبراهیم ئایدن، ده ربازبوونی ساری له سه ربازگه یه کی شاخاوی دور له سنوره وه بوو. قوتاربوونی ئه وان بیست رۆژی پر ده رده سه ری خایاند. له ماوه ی ئه و بیست رۆژده ئه وان به درێژایی رۆژ خۆیان له کێوه کانداه شار ده داو به شه وانیش به په نهانی هه ورزو نشیویان ده بری. هاوکات بۆ خۆراک و جل و بهرگیشیان پشتیان ده به ست به ئاوی نشینه کانی سه ر ریگه یان. زۆرجاریش سودیان ده بیینی له گوند نشینه چاوساغه کان، وهلی ئه وانیش به یی به یی ده رنه ده که وتن و خۆیان له قه ره ی وان نه ده دا. ئۆپه راسیۆنه سه ربازییه کان زۆر زیاد بوون و فشاری سه رئاواییه کان به رین بوون. به راستی ئه وه گه شتیکی ئاسان نه بوو بۆ ئه وانهی که هه لده هاتن، هه ندیک له وانهی نیازی هه له اتنیا ن هه بوو، له ریگه دا ده کوژران و له نیو ده چوون.

هه ولی یاخیبوانی په که که بۆ گه یشتن به خاکی سوریا هه وهلی هه ولی له و جۆره نه بوو. به لکو هه میشه ئه م ولاته عه ره بییه دیمه شقی کردووه ته په ناو پیچی مانه وهی توندپه وه چه پگه راکانی تورک.

چونکه دیمه شقو ئه نکه ره له میژه ناکۆکی گه لێک له نیوانیاندا هه یه، هه ربۆیه سوریا هه میشه کاری له سه ر ئه و پرهنسییه کردووه که ئیژی "دوژمنی دوژمنه کهم دۆستمه"، له بهر رۆشنایی ئه م سیاسه ته ییش خاکی خۆی کردووه ته په نایه ک بۆ گروپه تورک و کورده یاخییه کانی دژ به تورکیا. هه ندیک له وانه ئه و لیشاوی هه له اتنه له وه دا ده بیینه وه تا سوریا وهک ویستگه یه ک به کاریه یێن بۆ به ده سه ته یێنانی مافی

پاسپورت و ڦيزاى ئوروپا. ھەرۈەك چۆن ھەندىكىش لە پلانى ئوۋەدا بوون لە سوریا دا بىمىننەۋە ياخۇ لەۋىۋە بچنە ئىراق و لوېنان. بەمچۆرە لە سى ولاتدا پەكەكە دەرڧەتى راھىتان و خۆسازدانى ھەبوو بۇ سەرلەنۆى روۋپەروۋبوونەۋە دژ بە رژىمى توركىا.

سەلاھەدىن جلىك خەباتكارى پىشۋى پەكەكە دەيوت: "كاتىك گەيشتىنە سوریا پىمان وابو ئىتر ھەموو شتىك بە سانايى دەگوزەرئىت". جىلىك بەماۋەيەكى كەم پاش خۇجەشاردان لە كۆدەتاجىيەكان، لە سنورىي قامىشلۇۋە ۋەك زۆرىك لە ئاپۇچىيەكانى تر خۇى گەياندبوۋە سوریا. ئاۋېراۋ بېۋاى وابو پاش چەند مانگىك ئىتر دەتۋانن بگەپىننەۋە توركىاۋ بەشۋەى جەنگى ڦىتنام دەتۋانن ئەرئەشى توركىا لە زىدو زۆنەكەيان ھەلگەنن. لەم بارەيەۋە دەيگۆت: "ئەمە ھەموو ئوۋە بوو كە لەبارەيەۋە دەۋاين و گفگوگۆكان لەسەر ئوۋە بوو چۆن چۆنى بەزۋىيى ۋەگەپىننەۋە جەنگ دەستپىكەين".

ئۆجەلان مالا نوپىيەكەى پەكەكە دەدۆزىتەۋە

سەلاھەدىن جلىك بۇ دوو حەۋتە لەسنورى شارۆچكەيەكى قامىشلۇدا مايەۋە، تا ئو كات لەلايەن ئۆجەلانەۋە ھەۋال گەيشت. ئىدى ويش ماشىنىكى گرتو بەرەۋ دىمەشقى پايتەخت بەپىكەۋت. لەۋى ئۆجەلان چەندىن بەشو يەكەى سەربازى لەسەرانسەرى شارەكەدا رىكخستبوۋ، ھاۋكات چەندىن يەكەى نىشتەجىبوونى ئامادەكردبوون. بەشىك لەۋ يەكانە لە نىۋچەۋ گەپەكە كوردىي ياخۇ فەلەستىنيەكانى دىمەشقىدا بوون. زۆرىك لەۋانە بەئاشكرا لەلايەن ئۆجەلان ياخۇ بەھۋى چىكرەنى پىۋەندىيە نوپىيەكانى لەتەك فەلەستىنيەكان بە كرېگىرابوون .

بە گۆتەي چىلىك ئۆجەلان بۈۋە پىاۋىكى مەزن و ديار، ئەو تۈانى بەزۈۋىي پىشتىۋانى بۇ گەريلاكان مەسۇگەر بىكەن و لە بىكەكانى مەشقى فەلەستىنىيەكان لە لوبنان و لە رۈۋى سەريازىيەۋە خۇيان گورجىكردهۋە.

ئەۋدەم بۇ ماۋەي زياتر لە سالىك بو ئۆجەلان توركيائى بەجىيشتىبوو. ئەو لە ماۋەي ئەو سالەدا بەردەوام كارى كىردىبو بۇ شوپىن پا قايمىكردى لەو ژىنگە سياسىيە پىر سەرو سەدايەدا⁶¹. ئۆجەلانىش ۋەك زۆرىك لە ھەلەئاتۋان بە پىيان و بە رووت و رەجالى ھەلەئات و بە ھىۋاشى سنۈورە تەنراۋەكانى پىرى. ئەو بە ھەماھەنگى لەتەك قاچاخچىيە لۇكالىيەكاندا تۈانى خۇي بگەيەنئە ئەمدىو سنۈور. ھەۋەلەين ئامانچى ئاپۇ لە ھەۋلەكەيدا پاراستنى گيانى خۇي بو، پاشان كارى كىرد تا پىنگەيەك بۇ راھىئانى خەباتكارەكان لە نىۋو خىۋەتگە فەلەستىنىيەكاندا لە لوبنان و سوريادا ديارى بىكات. فەلەستىنىيەكان نىۋيانگ بوون بۇ ھەماھەنگى لەتەك خەباتكارە غەۋارەكاندا. لەۋانە بۇ ماۋەيەكى كورب ھارىكارىي چەپگەراكانى توركيان كىردىبو لە سەرەتاي ھەفتاكاندا. ۋەلى ئۆجەلان بەگىشتى لە چىكردى پىۋەندىيەكاندا شىكىستى ھىئا، بەتاييەتى لە خۇناساندن لەتەك گروپە فەلەستىنىيەكاندا، كە بارەگاي سەرەككيان لە دىمەشقدا پەنا دابوو. ئەۋە بوو پاش ماۋەيەكى كەم ئۆجەلان ۋازى لە دىمەشق و سوريا ھىئاۋ مىلى رىگەي بەرەو لوبنان كىرتە بەر.

لوبنان تازە بەتازە لەجەنگى نىۋوخۇي پىر دەردى سەر قوتارىبوو، ۋلات دابەشېبوو بۇ دوۋىرەي خەباتكارى فەلەستىنى و كرىستىانييەۋە. ئەرتەشى سوريا كە لە سالى ۱۹۷۶ ھاتىبونە ئەۋىندەر تا پىشگىرىي لەجەنگ بىكەن، بەتەۋاۋى كۆنترۆلى دۆلى بىقاعيان كىردىبو ، ئەۋى شوپىنئە ھەلەكەۋتۈۋە لە ھەرىمى

⁶¹ 4. The reconstruction of Ocalan's activities draws on Birand, *Apo ve PKK*, 108–118; Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 257–260; and interviews with former PKK members and others who met with Ocalan during this period.

رۆژه‌لاتی لوبنان . به‌مجۆره سوریا به‌ته‌واوی به‌سه‌ر به‌شیکى به‌رین له‌ولادتدا ده‌سه‌لاتی ده‌شکایه‌وه. ئۆجه‌لان له‌وێ له‌ پایته‌ختی لوبناندا شوێنێکی دیکه‌ی دۆزیه‌وه‌و پێوه‌ندی له‌ته‌ك کوردانی نیشته‌جێبووی ئه‌وێنده‌ر چێکرد.

به‌شی هه‌ره‌زۆری کۆمه‌لگه‌ی کوردی لوبنان ره‌چه‌له‌ك و رابردوویان ده‌گه‌پایه‌وه بۆ تورکیا. کۆچی وان ده‌گه‌پایه‌وه بۆ چه‌ند ده‌یه‌یه‌ك پێشتره‌و دووا به‌دوای شکستی راپه‌رینه‌کانی کورد له‌ بیسته‌کان و سییه‌کاندا له‌ زیدی خۆیان هه‌لگه‌نرابوون. له‌ راستیدا که تازه به‌تازه ده‌گه‌یشتنه‌ ئه‌وێ، ئیتر هه‌میشه هه‌ژاری و نه‌داری له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا هه‌وێ بوو، هه‌ر بۆیه به‌شوین کارو که‌سه‌به‌تدا ده‌گه‌پان و له‌ کارگه‌و کۆمپانیاکانی بیناکاریدا ده‌ستیان له‌کار گیرده‌بوو.⁶² ئۆجه‌لان ده‌گه‌پێته‌وه: "له‌وێ چه‌ندین خێزانی کوردو تورک ژیا‌نیان به‌سه‌ر ده‌برد، من به‌نیوی عه‌لی بانگده‌کرام، به‌مجۆره شه‌ش مانگ بگه‌ر سائیک تیپه‌پی"⁶³. له‌کۆتایی ۱۹۷۹ یان له‌ سه‌ره‌تای ۱۹۸۰ دا بۆ هه‌وه‌لجار ئۆجه‌لان له‌ته‌ك نايف حه‌واتیمه‌ی به‌ره‌ی پشتیوانی دیموکراتی سوریا بۆ رزگارکردنی فه‌له‌ستین کۆبویه‌وه (د.ف.ل.پ)، له‌و کۆبونه‌وه‌یه‌دا که‌ شاید له‌لایه‌ن کورده‌کانه‌وه رێکخرا‌بێت، ئۆجه‌لان له‌ به‌یروته‌دا چاوی به‌ نايف که‌وت. که‌ دووا‌جار ئه‌م گرده‌بونه‌وه‌یه بووه هۆی ئه‌وه‌ی له‌ دووهم کۆبونه‌وه‌ی گه‌رنگ و چاره‌نوسسازدا له‌ دیمه‌شق، ئۆجه‌لان ئه‌بو له‌یلا (قه‌یس عه‌بدوللا که‌ریم) ببینیت، ناویراو ئه‌ندامی رێبه‌رایه‌تی سیاسیی گروپی فه‌له‌ستین بوو. ئه‌و زۆرکه‌می له‌باره‌ی چه‌په‌وه‌کانی تورکه‌وه ده‌زانی. ئه‌بو له‌یلا ئه‌وه‌ی له‌باره‌ی ئۆجه‌لانه‌وه بیستبووی زۆر قایله‌که‌ر نه‌بوو. هه‌ربۆیه ناویراو به‌ ئۆجه‌لانی وت: "گروپه‌کانی تر ئۆجه‌لانیان تۆمه‌تبار ده‌کرد به‌ به‌کارهێنانی رێگه‌ی تیۆرۆ

⁶² For an overview of Kurds in Lebanon, see McDowall, *Kurds of Syria*, 93–104.

⁶³ Birand, *Apo ve PKK*, 110.

توندو تیژ له گه‌ل نه یارانې نیو پارتې که‌ی و به‌کاره‌یتانې ریگه‌ی تری هاوشیوه‌ی
 ئه‌وه". هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی بۆ ئه‌وه دا که گروپه‌کان له رامه‌لاداو له به‌شی خۆبه‌رپوه
 به‌ری فه‌له‌ستین له که‌رتی خۆرئواو ئه‌و زانیاریانه‌ی پێدراوه. ئه‌بو له‌یلا له درێژه‌ی
 وته‌کانیدا ده‌یوت: "به‌دلنیا یه‌وه ئۆجه‌لان دانې نه‌ده‌نا به‌مه‌دا، ئه‌و که‌سیکی زۆر
 خه‌باتکار بوو له پینگه‌و په‌ ئایدیۆلۆژییه‌که‌ی خۆیدا". هه‌روه‌ها ده‌یوت: "ئۆجه‌لان
 به‌وردی ده‌رباره‌ی پراگماتیسم و نوێکردنه‌وه‌ی بیروپۆچونه‌کان دووا له‌گه‌لماو
 موخازه‌ره‌یه‌کی درێژی پێدام، هاوکات پێی وتم چۆن ده‌توانین له پراگماتیکه‌گه‌راکان
 قوتارمانبێت تا بتوانین جه‌نگ له‌به‌رامبه‌ر دوژمنماندا هه‌لبگرسیڤین". شه‌وقو
 زه‌وقی ئۆجه‌لان بۆ وتویژکردن له‌باره‌ی بابه‌ته‌کانه‌وه و وه‌رگی‌رانی و ته‌کانی بۆ
 به‌رامبه‌ر له نیوه‌ی شه‌وه‌وه تا به‌ره‌به‌یانی خایاند. له کۆتایدا ئه‌بوو له‌یلا
 به‌خه‌نده‌یه‌که‌وه گۆتی: "ئه‌وه دژوارترین و گه‌رم و گوپترین دیدارو کۆبوونه‌وه بوو له
 ژیا‌ندا".

به‌هه‌مان شیوه‌ تیک‌پای به‌رپرسه فه‌له‌ستینییه‌کان که‌وتنه ژێر کاریگه‌ری
 ئۆجه‌لانه‌وه. ئه‌وان ده‌یانگۆت ئیمه زۆریک له رێبه‌ره کوردو تورکه‌کانمان بینی بوو،
 به‌لام هیچ کام له‌وان وادیار نه‌بوو جی متمانه‌و باوه‌پێکراو بن. وه‌لی ئه‌م پیاوه واته
 ئۆجه‌لان وادیاره ئیجگار گه‌رم و گوپو جدییه. ئه‌و نه یارمه‌تی دارایی گه‌ره‌که‌و نه
 یاریده‌ی سه‌ریازی، ته‌نها گه‌ره‌کییه خۆبه‌خشه‌کانی رابه‌یتنرین و ئاماده‌بکریڤ بۆ
 داهاتوو. به‌ره‌ی دیموکراتی له‌سه‌ره‌تاوه ره‌زامه‌ندی نیشاندای که ژماره‌یه‌کی که‌م له
 ئه‌ندامانی په‌که‌که بگریته‌ خو، تا بتوانی‌ت له‌سه‌ر شیوازه‌کانی جه‌نگی گه‌ریلائی
 رایانه‌بێنیت. له‌راستیدا ئۆفه‌ریکی له‌مجۆره بۆ گه‌ریلاکانی په‌که‌که شتیکی هه‌وانته‌و
 ئا‌اسایی نه‌بوو، به‌لگه‌وه له سه‌رده‌مه جۆراو جۆرو جیاکاندا به‌ره‌ی دیموکراتی
 فه‌له‌ستینی هاریکاری زۆریک له شۆپ‌گێره‌کانی دنیای کردووه له‌وانه
 ساندیاننیه‌سته‌کانی نیکاراگوای، کۆمونیسته‌کانی یۆنان، چه‌په‌کانی ئێران و ته‌نانه‌ت

غەوارە سەئۇدىيەكانى دالەداۋە. لەم بارەيەو مەمدوح نۇفل دەيوت: "مادام بۆ خۇمان ماركسى و لينىنى بووين، ھەموو گروپە ماركسى و لينىنىيەكان لەلامان پەسەند بوون". مەمدوح سەركردەيەكى سەربازى پېشەوى بەرەى دېموكراتى بوو، ئەم بەرەيە گەرەتەين رەوتى نۆو رېكخراوى رزگارىي خوازى فەلەستىنى بوو. ناوبراو لە شوپىنكى دىكەدا دەيوت: "ئىمە شۆپشگىرپووين، ھەربۆيە پشتىوانى بزووتنەو شۆپشگىرپىيەكانىش بووين". لەراستىدا دەكرا چەندىن ھۆكارى مەلموس چىنگ بەخەين كە لەپشت ھارىكارى بەرەى دېموكراتى فەلەستىنىيەو بۆ كۆمەك و پشتىوانىيەكانى".

دالەدانى گروپە چەپخوازەكانى تر ئو ھەستەى دەگەياند كە دەخوازىت بەرەى رزگارخوازىي فەلەستىنى دابىرەت بە بەرەيەكى رزگارخوازىي لەلايەن ھاۋپەيمانانەو ھاۋكات وەك بزووتنەو بەرەى شۆپشگىرپىي نۆۋتەو بەى نۆۋزەد بىرەت. ئەم رەۋشەيش ھارىكارىي فەلەستىنىيەكانى دەكرد تا لەكاتى زىدەبوونى تەنگزەكانىيان لەگەل ئىسرائىل بىيانخەنە مەتەرىزى نەيارەكەيانەو. ھەرچەندە بەرەى دېموكرات ھىچ پلاننىكى ئەوتۆى نەبوو تاۋەكو كورد لە جەنگى دژە ئىسرائىلدا ۋەرىدات. ئەۋەش لە ئامازەيەكى مەمدوح دا رووندەبىتەو كە پىي واپوو ئەۋكات گەريلاكانى پەكەكە ئىجگارىي ئەزمون و سادە بوون. ۋەل ئەۋەيشيان لەلا گەلەلە ببوو كە چەكدارەكانى پەكەكە دەتوانن بەرگرى لە بىنكەكانىيان بىكەن لەكاتى ھەر ھىرەشكى ئىسرائىل بۆ سەريان.

ھاۋكات ئەم دەم پەكەكەيش ئەۋەى نومايانكرد كە ئەوان نايانەۋى لەجەنگى ئىسرائىل تىۋە بگلىن. سەبارەت بە بۆچوونى پەكەكەيش نۆفل وتى: پەكەكە داراي بەرژەۋەندى تايبەت بەخۇيان بوون و ئىمەيش ھىچ دەستىۋەردانىكمان نەبوو لە سىياسەتياندا". لەم سەروبەندەدا و لە نىۋەى ھەۋەلى ھەشتاكاندا ژمارەيەكى كەم لە ياخىبوۋانى پەكەكە پەرىنەو بۆ سوورىا بەمەبەستى راھىتانىيان و

پەرچە کوردنیان. ئەوەش پاش ئەوەی سەربازانی کۆدەتا سەربازییەکی زۆرتر جێدەستیان لە فەرمانبەرداری ولایتدا جێگیر ببوو. پاش گەشتنیان لە نێو کەمپەکانی بەرەوی دیموکراتی فەلەستینیی لە لوبنان بۆلایەن پێکرا. بۆنموونە ئۆردوگای حلوه لە سەر لیواری سوریه. ئەوێ واتە دۆلی بیقاع زۆر دۆور نەبوو لە ئاوازی حلوهی سەر بە لوبنان.

لە راستیدا سوریه سالی ١٩٧٦ دۆلی بیقاعی لوبنانی داگیر کردبوو تا بەو هۆیه وە بتوانیت پارێزگاری لە سنوورەکانی خۆی بکات. بەمەش توپخانهی چڕو پڕی سوریه فرە بە قورسی گەمارۆی گەردۆلکەکانی دەورووبەرەکی دەدا. سالی ١٩٨٠ کاتی کە گەریلاکانی پەکەکە لە سەربازگەیی حلوه رادەهێنران، ئەوکات کەمپەکی تەنها لە توانیدا بوو ١٠٠ گەریلا لە خۆی بگریت^{٦٤}. لەوێدا بێکی سەرەکی بە کار دەهات بۆ راهێنانی سیاسی و مشتومەر فیکرییەکان و سێ یان چوار خانەیی گەچکەر هەبوون تایبەتبوون بە چێشتخانە و تەوالێت و ژووری نوستنی گەریلاکان. وەها بابەتە سەربازییەکان لە هۆلیکی گەورەتردا بەرێوە دەچوون. لە گەردۆلکەکانی دەورووبەریشدا گەریلاکان بە شیوەیەکی کرداریی راهێنانیان پێدەکرا، ئەوێ وێنەییەکی بچوونگی هەژمە کوردییەکان بوون، کە بپاریبوو لەوێدا پلانیەکانیان داریژن بۆ خەباتی چەکداری و جەنگ. کوردەکان و فەلەستینییەکان بە گشتی مەشقە سەربازییەکانیان پێکەوه ئەنجام دەدا، وەلی لە راهێنانه تیۆری و سیاسییەکاندا جودا دەکرانەوه و لە پۆلی جیا جیادا گۆشەدەکران. تۆفل ئاماژەیی بەوە داوه و وتیەتی: "کۆرسە سەربازییەکان بە گۆڕەیی گروپەکان دەوترانەوه". هەروەها دەیکۆت: "هەندێک لە کۆرسەکان تایبەتبوون بە مەوادی تەقینەوه، ئەم کۆرسانە دە رۆژ تا دوو هەفتەیان پێویستبوو بۆ یادگیری. هەروەها هەندێک لە خولەکان دوو

⁶⁴ Description of the camp provided by Kurdish militants who trained there and the DFLP's Nofal and Abu Laila.

مانگی دەخایاند، بۆنمونه بۆ ئەفسەرانى ئەركان، ئەوان كۆرسەكانيان لە يەكەى سەربازى، تۆپگرافى، تەقینەو و تۆپخانه و جەنگى گەريلاى وەردەگرت. فەلەستىنىيەكان كەسانىكى بەئەزمون بوون لە جەنگ و جیدالدا، ھەر بۆيە ئەندامانى پەكەكەيان رادەھێنا لەسەر بنچینەكانى شتوانى خەباتى گەريلاى و جەنگى دەستە و یەخەيى. لەم بارەيەو باران دەيوت: "ئیمە هیچ ئەزمونیكمان لە مەپ خەباتى گەريلاى نەبوو، وەلى فەلەستىنىيەكان داراي ئەو ئەزمونە بوون، ھەر بۆيە خولەكانيان وادياربوو دروست و فرە پرپايەخ بوون". ھاوكات فەلەستىنىيەكان رێگەكانى دیکەى ھەلگیرساندن و سەرکەوتنى جەنگيان فرامۆش نەکردبوو، ئەوان گەريلاكانيان رادەھێنا لەسەر ئەزمى پرپاگەندە و رێكخستنى ھاولاتيانى مەدەنى بۆ خزمەتى ئامانجەكان. يەكێك لە دیارترین ئامرازەكانى جەنگ كە فەلەستىنىيەكان بۆ خەباتكارانى پەكەكە دەستەبەريانکرد، بریتى بوو لە خولەكانى بايەخدان بە ميليشیای مەدەنى لە پێناو كۆكردنەو و زانیارى لەسەر جموجۆلە سەربازىيەكان و داينکردنى خۆراك و شوپى و دامەزراندنى لیژنە تايبەتیيەكانى وەك لیژنەى قوتابیان و ژنان تا لەم رێگەيەو ئاسانتر كۆمەك و كۆنترۆلى شوپنەكان دەستەبەر بكړن. لەنێوان سالانى ١٩٨٠ و ١٩٨٢ دا زیاد لە ٢٠٠ خەباتكارى پەكەكە گەيشتنە سوريا بەمەبەستى رايانان و خۆكۆكردنەو. رێژەى گەريلاكان بەجۆرێك گەشەى كرد كە ئیتر كەمپەكانى بەرەى دیموكرات نەیدەتوانى زێدەتر پەناى پەنا بەرەكان بدات. لەم بارەيەو تۆفل گلەو گازاندەى رەوشەكەى گەيانە ئۆجەلان و ئەو وەى دركاند كە رايانەكان تیچوونىكى فرەو بارىكى سەختى خستوو و تە سەرشانى گروپەكەيان. لەراستیدا بەرەى دیموكرات تەنھا برى پارەى بۆ تیچوونى خەباتكارەكان لە بنكەكانيان تەرخان نەکردبوو، بەلكو بەگوێرەى ئاستە جووداكان پارەى مانگانەى بۆ ئەندامان داين دەكرد كە لە ١٠ دۆلارەو بیگرە تا سەد دۆلار و سى سەد دۆلار دەگەيشت. نۆفال لەم بارەيەو دەيوت: "تیبينيمان كردبوو كە

په نابه‌ره‌كان ده‌ستيان دابوويه هيناني نهدامانيكي ئيجگار زور بۆ نيو كه‌مپه‌كانمان. ئيمه‌يش گوتمان ئيمه ناتوانين رازي بين ئو هموو نه‌دنامه له‌ خۆ بگيرن ئو وه بۆ ئيمه تيجوونيكى زور گه‌وره‌ى گه‌ره‌كه‌". نوڤل پيشنيارى كرد چى دى پيوسته راهينانى په‌كه‌كه له شوينه تايه‌تايه‌كانيان له بيقاع يان له ئاپارتمانە‌كانى ديمه‌شق بيت، ئو شوينه‌ى كه زورجار ئۆجه‌لان تييدا ده‌مايه‌وه. هر بۆيه له‌هه‌مانكاتدا ئۆجه‌لان فره به گورچ و گۆلى و سه‌ركه‌وتوانه له‌لايه‌ن ريخ‌خراوه فه‌له‌ستينييه‌كانى ديكه‌وه په‌كه‌ى تايه‌تى بۆ راهينان ده‌سته‌به‌ر كرد. ئه‌مه‌يش بوارى ره‌خساند تا نه‌دامانى په‌كه‌كه له‌نيو به‌ره‌و ره‌وته جوداكانى فه‌له‌ستيندا په‌رشو بلاو ببه‌وه، له‌وانه ريخ‌خراوى فه‌تى ياسر عه‌ره‌فات، به‌ره‌ى گه‌لى جوړج حه‌به‌ش بۆ رزگاركردى فه‌له‌ستين، به‌ره‌ى خه‌باتى گه‌لى فه‌له‌ستى سمير غوشه‌وه هه‌روه‌ها پارتى كۆمونيستى لوبنانى. له راستيدا خه‌باتكارانى كورد ئيجگار گه‌لكگيريى نه‌وان بوون، چونكه ده‌كرا ببه‌ سەنگەر به‌نديكى به‌هيز له‌كاتى روودانى هر هيرشيكي سه‌ربازى ئيسرائيلدا ياخۆ ده‌كرا بېرينه به‌ره‌كانى رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ل نه‌ياره‌كانيان.

هه‌موو ئو خه‌باتكارانه ببوونه سه‌رباز ياخۆ جه‌نگاوه‌ريكي به‌هيزو كارامه‌و به‌سوود. ئه‌بوو له‌يلا وتبووى: "ئوه ئاشكرا بوو كه عه‌بدولا ئۆجه‌لان دارايى بنكه‌يه‌كى جه‌ماوه‌ريى به‌رفراوان بوو، پياوه‌كانيشى ديسپلينترو يه‌كگرتوو تر بوون له نه‌دامانى گروپه‌كانى ديكه. ئيمه بېرمانكرده‌وه كه ئه‌م گروپه مه‌ترسيداى ترين گروپه له كوردستانى توركييا دا، هر بۆيه ئيمه ئو گروپه‌مان له‌نيو كه‌مپه‌كانى خۆماندا پاراست". گه‌ريلاكانيش تاراده‌يه‌كه عه‌قلانى ده‌يانروانييه بارودۆخه‌كه.

چيليك له روونكرنه‌وه‌يه‌كدا ده‌يوت: "ئيمه له هر شوينيك بمانيايه‌ته‌وه هه‌مان به‌رگمان ده‌پوشي، هاوكات له‌سه‌ر ئوه كۆك بووين كه له جه‌نگو جىدالى نيوان گروپه فه‌له‌ستينييه‌كان و فه‌له‌ستينيى لوبنانيه‌كان نه‌گلين". وه‌لى دابه‌شبوونى

ئەندامانى پەكەكە بەسەر گروپە فەلەستىنىيەكاندا ھىچى لە بارگرانى گەريلاكان بەسەر شانى ئەو رىكخراوھ فەلەستىنىيەنەوھ كەمنەكرەوھ، بەلكو نيازىان بوو پەكەكە وەك پەرژىنىك بۆ ئامانچ و خواستەكانىيان بەكاربەتتن. چىلىك لەم رووھو دەپىرسى: "بە ھاتنمان بۆ سوريا چىمان بەدەستەيتنا. پاشماوھەك دۆشدامان، لە راستىدا ئىمە وەك رىكخراوئىك لە پاش ١٩٨٠ كۆتايما پىھيتنا بوو. ئىمە داراي ھىچ ھىزو ھەرەكەتەك نەبووین نە لە ئەوروپا و نەيش لەتوركيا، ئىمە لەزىنداندا بووین، تەنھا لە سوريا توانىمان بۆ خۆمان خۆمان گرد بەكەينەوھ. ئىمە ماوھەكەكى فرەكەم بوو دەستمان گەشتبەوھ پولۆ پارە، ناچار بووین خەلكىمان دەنارد بۆ ئەوروپا تا لەوى كاربەكن. لە فەلەستىنىيەكانىشەوھ شتانىك فىرەبووین. لەوانەوھ فىرەبووین لەمەراسىمى شەھىدەكانمانداو لە بۆنەكاندا خۆپىشاندان ئەنجام بەدەين. ھاوكات شتانىكى فرەمان لەسەر جەنگى خەلك و راھىتەنى سەربازى خۆيندەوھو ئەنجاماندا. ئەوان جل و بەرگو جگەرەيان پىدەداين. ئىمە گەلى قەرزدارى فەلەستىنىيەكانىن."

وابەستەگى سورىيەكان

لەراستىدا ياخى بووھەكان رەنگە وىستبەتتايان سنوربەزاندىيان بۆ سوريا بەشتوھەكەكى نەپنى بىت، وەلى دەزگای ھەوالگىرى سورىيە ئاگادارى رەوشەكە بوو^{٦٥}. كامەران حاجۆ ئاماژەى بەوھەكردووتى: "كە كاتىك پەنابەرەكان دەگەيشتنە سوريا لەسەريان بوو نىوى نەپنى بۆ خۆيان بەكاربەتتن، ھەرەھا ئىمە خەشارمان دەدان لە مالاكانى خۆماندا". پاشان لەدېھاتە سنورىيەكانى قامىشلۆدا قوتابىيانى ئامادەى كورد دەژيان. ھەرەھا دەپوت: "ئىمە واماندەزانى كەس ھىچ شتىك

⁶⁵ Additional information on Syrian attitudes toward militant groups comes from Reuven Ehrlich, "Terrorism as a Preferred Instrument of Syrian Policy," Institute for Counter-Terrorism (Israel), www.ict.org.il and interview with Ely Carmon of the ICT

نازانیت، بەلام ئەو. تیگەیشتنیکی ساویلکانە بوو، لەکاتیکی هەندیک لە کوردەکانی تورکیان پێیان وابوو ئەوان بە شاراوەیی و ئەسپایی گەیشتوونەتە جی. لەراستیدا هەندیک ئەو هەستەیان هەبوو، وەڵی ئەمە زۆری نەخایاندو هەر زوو بۆیان دەرکەوت کە هەموو ئەوانەى سنوور شکستنییان کردوو و بەوردی لەژێرچاودێریدان. یەکیک لە خەباتکارەکانی گروپی رزگاریی لەلایەن یەکیک لە دەزگەى هەوالگریی سوریه وە سەردانی کرابوو، پاش رۆژیک لە دەرکەوتنی ئەو کەسە لە سوریا دا. "سوریهیەکان چۆن زانیان تۆ لەم ولاتەدایت". ئەو پرسیاربوو لە ئەندامیکی پێشووی گروپەکە بەنتوی کامەرەن. لەوەلامدا وتبووی: "ئێمە هێندەى بوتريت یەکو دوو لە سنوور پەپینەو و گەیشتنە ماله کوردیک. ئەویش راستە و خۆ خۆی گەیانده دەزگای هەوالگریی نیوچەکە، لەوێ پێی راگەیاندن کە میوانیکی غەوارەى هەیه، گەر وای نەکردایە ئەو رووبەرپووی گێچەلی دەزگا سیخوپیەکان دەبوویەو". لەپرسی ئەوێ ئایا دەمێنەو لە سوریا یان نا، لەکاتیکی دەسەلاتدارانی ئێرەیش فەرمانرەوایی ولاتەکیان بەجۆریکە کوردەکان دەچەوسیننەو، ئەویش پرسیاریک بوو زۆرجار دەورژا. هەرەها کامەرەن دەیوت: "لە مشتومپی ئەو دا بووین ئایا دەتوانین رینگە بدەین بە خۆمان لە ژێر دەسەلاتی سوریا دا بمیننەو، ئەم مشتومپە لەکاتیکی بوو کە جیا لە رۆژمە غەدارو سەریازییەکی تورکیا ئەو راستیە گەلە ببوو کە سوریا زیاد لە تورکیا رۆژمەکی چەوسینەر دیکتاتۆر دووا کەوتوو بوو لە نەزمی سیاسیدا.

لەبەر ئەو گروپیک لە کوردەکان لە دووی بەدیليک دەگەران بۆ رۆژمی سوریا، ئەوان پێیان وابوو بیری پشت بەستن بەدیەشق بیریکی هەلەیه و تەرەقداری سوریه نەبوون، ئەوان نیازیان وابوو بنکەى هێزەکانیان بەرنەو خودی کوردستان، ئەگەرچی ئەو دەم کوردستان بەشیک بوو لە ئێراق و تورکیا. وەڵی بەبێ رەچاوکردنی

ئەوێ ئایا ئەوانە دەیانەوێ لە دەریی سوریه کار بکەنە یان نا، تەواوی گروپەکان نوێنەرانی و کەسە بالاگانیان لە پایتەختدا هێشتەو.

ئێبراهیم ئایدن رێبەری پێشوی پەکەکە لەم بارەیهوه دەیوت: "لە راستیدا ناکۆکی و مشتومڕ لە گۆرپدا بوو، ئایا پشت بە سوریا بیهستن یان نا، وەڵێ زۆرتین ناکۆکی لە سەر پرستی رۆژەلاتی نیوە راست بوو". لە سەرەتاهە پشتیوانی سوریا بۆ گروپە کوردییەکان فرە لاوەکی و بێ سەر و سەدا تر بوو تا ئەوێ ئاشکراو روون بێت. ئەو هیش مانای ئەوه بوو کە دیمەشق نایەوێت دەرگا لە بەردەم ئاواره نا یاساییەکانی تورکیا داخات، ئەوکات بەرپەستیش لە بەردەم پەنابەرەکان دروست ناکات تا شوێن بۆ حەوانەو و مەنزل بۆ ژانیان لە ولاتەکیدان دابین بکەن و هاوکات رێگەیشی نە دەگرت لە هامو شۆی گروپەکان لە سوریاو بەرەو لوبنان.

سوریا هیچ کام لەوانە نەکرد، لە هەمانکاتیشدا بایەخی نە دەدا بەوێ هانی کەسانی تر بدا زێدەتر پەنا بەرنە بەر ولاتەکە. لە سەرەتاهە سوریا نێگەرانی ئەوه بوو کە کوردی ولاتەکە بە هەمان شێوه بیری دژ راوەستان دژ بە میریی لەکە لە یان زیندو نەبێتەوه، هەر بۆیه نیازی بوو دُنیا بێت لەوێ ئەو رهوشه کارناکاته سەر ئەوانیش.

پەکەکە زۆر باش ئاگاداری سنوورو تەلەزگەکانی سوریا بوو، سەرەپای ئەو هیش دروشمە فەرمییەکانی خۆی دەبینییەوه لە کوردستانیکی سەرەخۆ، کە کوردستانی سوریايشی دەگرتەوه. چیلیک دەیوت: "ئەو زۆر روون و رهوان بوو کە ئێمە هیچ چالاکییەکانمان رانە دەپەراند کە دژ بێت لەگەڵ سوریا، لە راستیدا هیچ بریارێکیش لە گۆرپدا نەبوو، ئێمە باش ئەو هەمان لە گۆی گرتبوو کە ناتوانین هیچ کارێکی ئەوتۆ لە و بارەیهوه ئەنجام بدەین، ئەو هیش کورتە یاسەکە بوو".

هاوکات گروپە فەلسەتینییهکانیش کە دەستگرتویی کوردهکانیان دەکرد، هەمیشە بەرژەوهندی سوریا یان لە پێشچاو دەگرت و بەوردی سەردجیان دەدا یە ئەو

مه سه له يه. سوريائيش پشتيوانتيكي گرنګ بوو بۆ فه له ستينييه كان، به تاييه تي له و
جهنگه ي كه ئيسرائيل بۆي تواندبوونه وه.

كۆنترۆلي سوريا به ته مامي ببوو ه ئه مري واقع له لوبناندا. هه ر بۆيه جيهان بيني
سوريا ده بوو له نيو هه موو فه له ستينييه چالاكوانه كانى نيو ان سوريه و لوبنان ره چاو
بكرابه، به تاييه تي هه و گروه سياسيانه ي كه باره گا سه ره كيه كانيان له ديمه شقى
پايته خندا بوون ده بوو رهنگدانه وه ي سياسي سوريا له ئه داي كار ياندا نو ميان
بووايه. مه سعود هه كيول، كه ناو يكي خوازاوي چه پگه ريكي تورك بوو ده بوو: "به
به ي روخسه تي سوريا، هه چ گروه يكي فه له ستيني نه يده تواني له ته فگه ره كوردي و
توركيه ئاواره كان نيزيك بيته وه". ناو براو له و ده مهيدا هامو شقى نيو وه وه
ده ره وه ي سوريائى ده كرد، له شوينيكي تر دا ئا ما ژه ي به وه ده كردو ده بوو: "به
روخسه ت و به لي ئنى سوريا مه رجي سه ره كي بوو". له راستيدا يه كي كه له وه كارانه ي
كه سوريا راسته وخز خۆي له ري كخوا وه كوردييه كان تي نه ده گه ياند، ده گه پايه وه بۆ
ئه وه ي كه سوريا ده يه ويست واخۆي پيشانبدات كه هه و جهنگا وه ره هه له اتوانه ي
ژير ركيفي دادو هه ماني توركي له كيشوه ري ويدا نين.

گروه ئۆپۆزسيۆنه كوردو توركيه كان شونا سنامه يان له لايه ن گروه
فه له ستينييه كان، كورداني ئيراق، پارتى كۆمونيستي سوريه كان، گروه
ئۆپۆزسيۆنه كانى ترو ته نانه ت هه نديك كات له لايه ن ده زگاي هه والگري سوريه وه
شونا سنامه يان بۆ ده كرا. دياره هه وه يش ته نا له پيئاو هه ودا بوو كه تو په ي
بيته ندازه ي توركي له مه پ ره وشه كه رابگرن. كامه ران له م باره ي وه ده گي رته وه: "به
ئيمه هه موومان نيوي عه ره بيمان لي ترابوو".

كامه ران له لايه ن ده زگاي هه والگري سوريه وه شونا سنامه ي بۆ ده ره ي ترابوو،
هه و له شونا سنامه كهيدا وه ك كوردي ئيراقى هه ژمار كرابوو. سوريه كان ئيمه يان
ناچار كوردبوو كه هه و شونا سنامه وه ر بگري ن بۆ هه وه ي گه ر هاتوو توركي داواي كرد

بگه پئینه وه بۆ زیدی خۆمان، پاساوی ئه وه یان هه بێت که بۆن که سانیك شك نابین به شیوه یه کی نایاسایی له ولاتدا بن. له راستیدا سوريا ناکۆکیگه لێکی فره ی له تهك تورکیادا هه بوو، ئه وان دانوو یان پێکه وه نه ده کولا، هه ر بۆیه ئه م ده رفه ت و ده ره تانه ی بۆ گروپه تونده ر و خه باتکاره یاخییه کانی تورکیا ره خساندبوو، گه ر نا هه رگیز بوارێکی له م جۆره ی بۆ ئه وه موو گه ریلای خه لکی جیا جیا و گه جه رو گوجه ر نه ده کرده وه که روو له ولاته که بنن⁶⁶.

سوريا هه میشه خوازیاری پارێزگای ئه سکه نده رۆنه بوو، که له پاش راپرسی ۱۹۳۹ تورکیا توانی به ته وای له ژێر رکێفی سوريا به یه نێتته ده ر. هه ر بۆیه سوريا هه رگیز به فره می ئه وه پارێزگایه ی وه ک به شێک له تورکیا نه ده ناسی. پشێوی و په ستی تورکیایش له وه بوو که نه خشه کانی سوريا به رده وام ئه وه یان ده خسته پێشچاو، نێوی پارێزگای هاتایان گۆپیوه وه ک به شێک له ولاتی خۆیان له نه خشه دا دیارییان کردوه.

هه روه ها زێده تر ئه سه د نیگه رانی ئه وه بوو، تورکیا مژوئی دروستکردنی پرۆژه ی به رفراوانی گاپ بوو به نیازی گلدانه وه ی ئاوی رووباره کانی دیجله و فورات، تابتونیت به وه هۆیه وه بۆمه به ستی کشتوکالی نێوخۆ یاخۆ بواره کانی کاره با که لکیان لێوه ر بگرت. هه ردوو رووباری دیجله و فورات که له تورکیا وه هله ده قولن، پاش ئه وه ی دیجله ده رژێته نێو به شێک له سنووره کانی سوریا و پاشان ده چێته نێو نێراق، هه روه ها فوراتیش سه رانه ری سوریا ته ی ده کات و دواتر دێته نێو خاکی نێراق، ئه م رووبارانه به هۆی پرۆژه ی گاپه وه ده دن له که می و وشکی و ده یمی رووده کاته به شێکی گه ره له زه ویه کانی سوریا. هه روه ها سوریا له و به وایه شدا بوو که تورکیا داڵده ی ژماره یه ک له ئه ندامانی برایانی موسلمان، هێزی چه کداری

⁶⁶ Information on Syrian-Turkish discontent largely drawn from Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis," and Daniel Pipes, "Hafiz al-Asad Should be Careful," *Turkish Times*, Dec. 15, 1994

ئۆپۆزسیۆنى دابوو كە ھەستابوون بە ھێرشىكى ھەمەلايەن بۆ سەر حكومەتى
سوريا بەتايىبەتى لەو كاتەوہى كە ئۆجەلان و ھاوہلەكانى پەريپوونەوہ بۆ نۆو خاكى
سوريا.⁶⁷

لەم رەوشەدا سوريا تەنھا ھەلبژاردنىكى لاوازى لەبەردەمدا بوو، لەكاتىكدا
فشارەكانى توركيا بۆ سەر خاك و خەلك روى لە زيادى دەكرد، ھەر بۆيە توركيا لە
رووى دانىشتوان و خاكەوہ كە پىنچ جار قەبارەى ھىندەى سوريا دەبوو فرە
بەئاسانى لە بگرەو بەردەكەدا دەيدۆراند. ھاوكات توركيا بۆ ماوہيەكى دوورو دريژ
ئەندامى ناتقو ھاوپەيمانيكى بەبەھاي ولايەتە يەكگرتووەكانى ئەمەريكا بوو.
سنورى توركيا لەتەك بەشى خۆرئاواى دوورى يەكيتى سۆفییەت، ئەوہى
دابىندەكرد كە بەلايەنى كەمەوہ لە بگرەو بەردەكانى جەنگى ساردا ناكريت
دەستبەردارى توركيا ببن.

ئەسەد باش لەو راستییە گەشتبوو، كە لە روى سەربازییەوہ چەنسىكى ئىجگار
كەمى ھەيە بۆ ئەوہى بتوانیت دژ بە توركيا بوەستیت. ھەر بۆيە باشترین دەرفەت
بۆ سوريا كە كارىكاتە سەر سیاسەتى توركيا پەيدا كردنى گروپ و دەستەيەك بوو
كە زۆرانگريت لەگەڵ بەرژەوہندییەكانى توركيا. ھەر بۆيە گەران بۆ دۆزینەوہى
نۆینەرو نۆوہندىك نا ململانى ھەرىمییەكان بەقازاجى سوريا ھەلسۆپنیت شتىكى
نۆی و نادان نەبوو بەنيسبەت سورياوہ. لەراستیدا سوريا داراي رابردوویەكى زەنگین
بوو لە پشتبەستن بە ھیزو گروپە غەوارەو دەرەكییەكان تا برەو بدات بە ئامادجە
سەربازى و سیاسییەكانى خۆى.⁶⁸

⁶⁷ This was a frequent complaint of Syrian officials, who made their views clear to many Turkish and Kurdish militants. Jalal Talabani also discusses this in Birand, *Apo ve PKK*,

⁶⁸ For details on Syria's general approach and policy goals see Ehrlich,

بۆ نموونه ریکخواه فه‌ل‌ستینییه‌کان که سوریا پشتگیریده‌کردن، ئیجگار به‌سوود بوون، هیزشه‌کانی ئه‌وان دژ به ئیسرائیل زیده‌تر کۆمه‌کی ده‌کرد به ئاره‌زووی ئه‌سه‌د بۆ لاوازکردنی کیانی جوو له‌ نێوچه‌که‌دا، هاوکات ئه‌وان شوێن پای ئاسایشی ئه‌سه‌دیان له‌ لوبناندا زیده‌تر پایه‌دارو پته‌و ده‌کرد، که ده‌کرا ئه‌وه به‌کاربهێنرێن دژ به‌ ولاته‌ عه‌ره‌بییه‌کانی دیکه‌ گه‌ر پێویستی بکردایه‌.

هه‌موو ئه‌م ده‌ستگه‌وتانه‌ ده‌کرا به‌ده‌ستهێنرێن به‌بۆ ئه‌وه‌ی سوریا به‌شێوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ تێوه‌ بگلێنرێت له‌ بگه‌وه‌ به‌رده‌ی هه‌رێمی و مشتومڕی ده‌ره‌کییه‌وه‌. له‌ راستیدا سوریا له‌ پێناو رێبه‌رایه‌تی کردنی هه‌رێمه‌که‌ که‌وتبووه‌ کێبه‌رکییه‌کی سه‌خت و دژواره‌وه‌ له‌ گه‌ڵ ئێراق. ئه‌وده‌م کوردانی ئێراق له‌ پاش هه‌ره‌سی خه‌باته‌که‌یان له‌ ساڵی ١٩٧٥ دا، به‌ته‌واوی دواچاری ره‌شبینی و نامۆبوون ببوون، هه‌رێویه‌ له‌و قوناغه‌دا ئاماده‌ییان ده‌ر ده‌بێی بۆ ئه‌وه‌ی بێته‌ به‌ره‌ی سوریاوه‌ له‌ مله‌لانێکانیاندا له‌ ته‌ک ئێراق⁶⁹. له‌ هه‌وه‌ڵ ئه‌نگاودا جه‌لال تاله‌بانی توانی مافی په‌نابه‌ریتی له‌ سوریا وه‌ربگیرێت و پاشان توانی له‌ دیمه‌شقی پایته‌ختدا ریکخواوێکی نوێ به‌نیوی به‌کیتی نیشتمانی کوردستان دابه‌رزییێت و هه‌وه‌ڵ به‌یانی دامه‌زراندنی ریکخواه‌که‌ له‌ دیمه‌شقدایه‌ شانبه‌کات، هاوکات پارتی سۆشیاڵیستی کوردستان پاش ئه‌وه‌ی ساڵی ١٩٧٩ له‌ به‌کیتی جودا ده‌بیته‌وه‌، به‌هه‌مان شێوه‌ باره‌گاکی له‌ دیمه‌شقدایه‌ هه‌یلتیه‌وه‌، هه‌روه‌ها حزبی شویعی عێراقیش که‌ هاوپه‌یمانی کورده‌کان بوو، دیسانه‌وه‌ باره‌گاکی له‌ دیمه‌شقدایه‌ بوون.

“Terrorism . . . Syrian Policy” and Maoz, *Asad*, 170–177; information on Syrian-Iraqi relations is taken from Maoz, *Asad*, 112–113, 146–147

⁶⁹ Details taken from McDowall, *Modern History*. 343 – 347; see also Montgomery, *Kurds of Syria*, 136–139

دیاره نەرم و نیانی سوریا لە گەڵ گروپە کوردییەکان ئێراق و سوریا، ئاماژە نەبوو بۆ چۆنییەتی مامەڵەکردنی ئەو رژێمە لە تەك کوردەکانی خۆیدا.⁷⁰ چونکە هەمیشە دیمەشق بەو زەندەقی چووبوو کە کوردەکانی خۆی داوای خۆ بە پێوە بەری بکەن یاخۆ ببەنە مەترسی بۆ سەر جێلەوی ئارامی و ئاسایشی ولاتەکەیی. هەر بۆیە لە شەستەکاندا نێزیکەی سەد و بیست هەزار ھاوڵاتی کورد لە سوریا مافی ھاوڵاتیبوونیان لێ زەوتکراو ناچارکران لە هەرێمە بێ پیت و بەرە کەتەکاندا ژیاڵ بگوزەڕێنن، ئەوان زۆریک لە مافە سەرەتاییەکانیان لێ قەدەغە کرا.

کورد بۆی نەبوو مۆلک و مال و ماشینی هەبێت، ھاوکات بۆیان نەبوو پاسپۆرتیان هەبێت تا ولات بە جێبەجێلێن یاخۆ پیشە و پێناسی دیاریکراویان نەبوو. هەروەها سوریا هەموو جۆرە پارتیکی سیاسی کوردی لە ولاتدا قەدەغە کردبوو، ھاوکات ھاو شیوەی تورکیای دراوسێی کۆت و بەندی بە سەر هەموو جۆرە جموجۆلیکی زمان و فێرکاری و بلاوکراوەی کوردییەو دانابوو. کوردانی سوریا ئێجگار پەست و رق پیشاوە بوون لە بەرامبەر ئەو کۆت و بەند و سنوورانی رژێمدا، وە لێ زەبرو زەنگ و دپندەیی رژێم دەسەلاتداران کە ئەسەر رێبەرایەتی دەکرد، چەنسیکی ئێجگار کەمی بۆ کوردی سوریا هێلا بویەو. بەلام لە قامیشلق و لە شارۆچکە کوردییەکانی ھاوسنووری تورکیا و سوریا، بە کاریگەریی پەکە کە و گروپە کوردییەکانی دیکە بە جۆش و خرقۆشیکی زۆرەو کاریگەرییان لە سەر دانرابوو. ھاوکات مشتو مێو شەپری نێوان چەندین رەوتی نا کاریگەری کوردی سوریا، کوردانی لە وەهم و خورافیات و پوچەلی سیاسەتی ئەو گروپانە ھۆشیار کردبوویەو. ھاوکات لە گەڵ مەلا موسستەفای بارزانییدا ئەوان بە شیوەیەکی دلسۆزانە نوینە خەبات و بوونە پاروییەکی چەور بۆ ئاماژەکانی هەلایسان.

⁷⁰ For details see Montgomery, *Kurds of Syria*, and McDowall, *Kurds of Syria*

ئۆچ ئالان پىدەگات

ئۆجەلان ھەمىشە خۇي وەك رىبەرى بزووتنەوہى نەتەوہىي كورد بىنيوہ لە
توركيا. ئىستا كە ئو لە دىمەشق جىگىر كراوہ، كاتى ھەبوو بۇ ئوہى كۆلنەوہ
بكات و بزانت چ ھىزىك مابوونەوہ بۇ مەملەتتەكان^{۷۱}. توندپەوتىرەن رىكخراوہكان لە
ھەولى دووبارە دامەزراندنەوہدا بوون، ئەوان بەشى زۆريان لە زىنداندا بوون ،
رىبەرە رىگار بووہ كانىشيان نەياندەزانى پلانى دابى و داھاتوويان دەبىت چىبىت.
ھەموو بەلن و پەيمانىك كە چەپرەوہ كوردو توركەكان دابوويان تىكرا بە كارەسات
كۆتايان ھات. فەرمانپەرەوایى بە زەبرو زەنگى رىژىمى سەربازىي ھەركىز تا ئو كات
ئەزموون نەكرابوو. مەتىن كە ھەرمان كە ھاوسوزىكى چەپ بوو، ۲۵ سال پىش
ئىستا وتبووى: " ھەموو كەس لە شۆك و شىرەزەيدا بوو، مەن بۇ خۆم تىكشكا بووم"
. لە راستىدا بە روودانى كۆدەتار تەنەت تا يەك دوو سالتىك پاش كۆدەتايىش لىرەو
لەوئو لە چەند شوئىنىكى دوورو دابراو و تەقو و تۆقو لە روو وەستانەوہى مىرى
روویدەدا. وەلى راستىيەكەى ئو وردە بەرەنگارىيانە ھىچ ئەنجام و جۆششىكى
نەدايە رەوشەكە و بگرە نەھامەتى و نانىانى زىدەتر پەرەى گرت^{۷۲}.

لە بۇ ئۆجەلان توانەوہو داپمانى سەرلەنوئ. جەماوہرىي گروپو پارته
سىياسىيەكان مايەى پرسىيار نەبوو. بەلكو لە مەژگى ئۆجەلاندا ئو رەوشە تەنھا

⁷¹ The analysis of Ocalan's activities and plans during this period is based on interviews with those who had contact with him during this period. It also draws on the unpublished English-language copy of Mesut Akyol's political autobiography, "A Slice of My Life." Information about the 1st Conference

comes from

Birand, *Apo*

ve PKK,

116–117, Imset, *the PKK*, 32–33, and

Celik, *Agri*, 53–54

⁷² Quoted in "Express" dergisi, Sept. 2005, 58

بزووتنه وهی رزگار یخوازی نه ته وهی تورک". هروه ها مه سعود ئاماژهی به وه دابوو که جهنگی سه ره خویی تورکیا نه نجامی هاوپه یمانی له نیتوان کوردو تورکدا بوو. ئاپۆ هه میشه ده یگۆت ئه دی ئیمه بۆ ناتوانین هه مان ئه و کاره بکهین که باپیرانی ده ره به گو بۆرجوامان به ده ستیان نه یئابوو.⁷⁴ ده ف یۆل که به هیژترین ریکخواری توندپه وی چه پ بوو له تورکیا، له پاش کۆده تای ۱۹۸۰ به ته وای هه لوه شابوو به وه.

زۆرینه ی ئه ندامه کانیان یان له زیندانیدا مردبوون یاخۆ له وه ختی ده ستگیرکردن و هه لپهاتنیاندا کوژرابوون. مه سعود سالی ۱۹۷۷ پاش ئه وه ی به تۆمه تی پروپاگه نده بۆ کۆمۆنیزم و کورد ۸ سال زیندانی به سه ردا سه پابوو، له ولات هه لدیت. ئیتر له ده ری بیویه رییه ری دیفاکتوی بزووتنه وه که.

له راستیدا په یامه که ی ئۆجه لان چاره سه ری گه ئی ته نگ و چه له مه ی له خۆ گرتبوو، که تا ئه وکات چه په کانی تورک گازانده یان له ره وش ی لیکترازی ریزه کانیان و ئه و شکسته گشتیه ی که روویکردبوویه هه موویان هه بوو. ئاکیۆل نویسیبوی: "پیشنیازه که ی ئۆجه لانم گه ئی کاریگر ده هاته پیشچاو". هروه ها گۆتی: "کاتیک پیوه ندیم ده کرد به هاوه له کانه وه له باره ی په یامه که ی ئۆجه لان، ئه وانیش پێیان ده گوتم هه مان په یاممان له ئۆجه لانه وه بۆ هاتووه، ئایا بۆ له باره ی وته کانی ئۆجه لان هه لۆیسته ناکه و بۆچی گویناگرین داخۆ ئه و له باره ی چیه وه ده دی."⁷⁵

له به هاری سالی ۱۹۸۱ دا ئاکیۆل له ریگه ی فرۆکه وه گه شتی کرد بۆ دیمه شق، تا له نێزیکه وه له گه ل ئۆجه لان وتووێژیکه ن. له وی ئۆجه لان میوانه که ی برد بۆ ته ماشا کردنی بنکه سه ربازییه کان و شوینی راهێنانی گه ریلاکان له حله و. له راستیدا

⁷⁴ Akyol, "Slice of Life," 6

⁷⁵ Ibid., 6

بۆ ئاکیۆل ھاوریکی ئامادەسازیی بۆ شوپشیکى چەكدارىی خەونیک بوو که لەویندەر ریکەیکى زۆر دريژيان بينى بۆ به ئاکامگەياندى ئو خەونه. ئيتەر هەرکه ئاکیۆل گەراپەوه بۆ کیشوهرى ئوروپا، لەوئ بئى چەندو چوون به هەمو لای راگەياند که ئۆجەلان له غايەلەى ئەوه داپە خەباتیکى چەكدارىی له هەمبەر رژیمی تورک لێنەوئیت، هەر بۆیه فرە بەجدى بۆ کارەگەى کاردەکاتو دەخوازیت لەتەک گروپە رکابەرەکانى پیکەوه کاربەکنو هەموو گێرمەو کیشەو توندوتیژیەکانى رابردوویشى فەرماؤشکردووه.

لەپاش چەند مانگیکى کەم، هەردوو لا لەبارەى ئەوهى چلۆن ھاوپەیمانییەکیان دەتوانیت رۆل بگێریت و توێژيان کرد. کارى ئەوان وەستان بوو لەسەر ئو گریمانانەى که تەنها خەباتى چەكدارىی دەتوانیت رژیمی سەربازى ناچارىکات دەستبەردارى هێزو هاتو ھاوارى توندوتیژیى بێت. هەربۆیه تەنها خەباتى چەكدارى و جەنگانى تورکو کورد له سەنگەرێکداو به ھاوبەشى دەتوانن تیکۆشانیکى دروست به ئاکامبەگەینن. ئاکیۆل گۆتبووی: "ئابۆ ئەوهى روونکردبوویوه، که له خواریدا (کوردستان) خۆيان نومايان دەکەن، ئێمەيش له سەرێرا (شارەکان)" وهلى زۆرێک له ئەندامانى دەف بۆل فرە دلگرمى و خوتخوتەى راستى و دروستى نيازى پەکەکیان بوو، ئەوان دەیانپرسی ئایا بەراستى پەکەکه دەیهوئ واز بێنیت له هێرشو دەستدریژی بۆ سەر نەیارەکانى، له کاتیکدا ئو نەزمە پێناسەى پێشووترى پەکەکو ستراتیزی ئابۆچیبەکان بوو.

ئاکیۆل سەرانشەرى ئوروپا دەگەراو گروپو تاقمە چەپەکانى دیکەى لەمەپ پەيامەکەى ئۆجەلان و بەرهى پێشنیازکراو هۆشیارده کردەوه و ئەوهى به هەموان رادەگەياند که ئۆجەلان نيازو نوایىنى رابردووى له هەگبەدا نییەو کارى لهو جۆره له داهاووى پەکەکه دا دووبارە نابێتەوه. له شوێنیکى تردا ئاکیۆل روونى کردەوه که ئەمە مەرجى بنچینەى ئێمە بوو.

هاوکات ئۆجەلان لە ھەولێ ئێوەدا بوو کە خۆشنوودی خۆی بۆ گروپە کوردییە بەرھەڵستکارەکانی دی دەربەریت و پەیامەکانی دەناردە دەری و دەیخواست لەتەک رێبەرە کوردییەکانی دیکەدا دیدار و وتوێژ بکەن. ھەولێ ئۆجەلان بۆ دانوستان و ئاشتی ھەوێجار لەلایەن رێبەری یەکییتی نیشتمانی کوردستان، جەلال تالەبانییەو پێشوازیلیکرا. جەلال تالەبانی لەوکاتەوێ ھەلکەنرابوو بۆ نێو سنووری جیاکەرەوێ نێوان ئێراق و ئێران، لە سەرکاری ئێوەدا بوو کە بگەرێتەوێ بۆ سنووری سوریا. "من ناویژوانیم کرد"، جەلال تالەبانی ئێوەی وت بە موحمەد علی بیراندی رۆژنامەنووسی تورک "من دەمەویست زالبم بە سەر جیاوازییەکان لە تیروانییەکاندا یان هیچ نەبێت کۆتایی بەینم بەو کوشت و برەیی لە نێوانیاندا ھەیە"⁷⁶.

بەمجۆرە تالەبانی ھامرا لەگەڵ حزبی شویی ئێراقی و پارتە جۆراوجۆرە کوردییەکانی سوریا کەمال بۆرکایان ناچارکرد تا وتوێژ لەتەک عەبدوللا ئۆجەلاندا بکات. کەمال بۆرکای رێبەری پارتی سۆشیالیستی کوردستانی تورکیا بوو. پارتەکەیی ئێوەیەکی بۆ لە کاریگەرترین پارتە کوردی و تورکییەکانی تورکیا. بۆیە لێک نێزیکبوونەوێ لە نێوان ئێوە و ئۆجەلاندا دەکرا رێگەی نێزیکبوونەوێ لە نێوان پارت و گروپەکانی تریش خۆشبکات. بۆرکای لە ئێورپا دەژیا، ئێویش وەک ئۆجەلان پێشبینی روودانی کۆدەتای کردبوو، ھەربۆیە پێش رووداوێکە قوتاریبوو. بۆرکای جارەجارە سەردانی سوریا دەکرد، چونکە لەوێ بەشێک لە نوێنەرانی گروپەکەیی پارێزراوون.

رەخنە توندەکانی سەرپەکەکە لە ھەمبەر ھێرشەکانی بۆ سەر نەیارەکانی، لە سەرەتاوە رێگر بوون لە برەودان بە ئایدیاکە. ھاوکات کوشتنی چالاکوانێکی پارتەکەیی بۆرکای لەلایەن گەریلاکانی پەکەکەرە لە مانگی سێی ۱۹۷۹دا ،

⁷⁶ Quoted in Birand, *Apo Ve PKK*, 194

هۆكاريكى تر بوو كه بوركاي باوهپ به ئۆجهلان نهكات. بۆركاي دهپوت: "گروپهكانى دى پيمان دهلئين پهكهكه كهوته ههلهوه، ئىستا ئيوه رازىبوون بهههلهكان". ههروهها دهپوت: "گروپهكانى دى پيمان خوش نهبوو بهوهى من چ دهلئيم، ئهوان وايان دادهنا پهكهكيش ههركوردن". بهمجۆره ههريهك به شتێك ئهوى دى تاوانباردهكرد، له راستيدا ئهوه زۆرپيمانابوو كه بهوتهوسهوه ههستێك ههبوو بۆ يهكتر تاوانباركردن. لهلايهكى تریشهوه ههندێك دهيانوت ئىستا ئۆجهلان له توركيادا نيه، كهواته وهرن با ههولبدهين گروپهكه بگۆرين.

دواچار لهگهڵ بوونى كهمێك لامو جيميدا، بۆركاي مليدا بۆ ئهوهى لهتهك ئۆجهلاندا قسهبكات. ههردووك له مالتێكدا له پێتهختى سوريا كه ئهندامانى پارتهكهى بۆركاي تێدادهمانهوه، يهكترىيان بينى. ئهوان سى تا چوار سابل بوو كه دواين جار له ئهنگهههه پێتهختى توركيا يهكترىيان بينى بوو. ئهوكات ئۆجهلان پياويكى گهنجى سهركهزم بوو، مژولى ئهوه بوو پارتێكى تاييهت بهخۆى چێبكات. ئۆجهلان ئهوكات لهتهك هاورپيهكيدا هاتنه ديدارى بۆركاي له ئۆفيسهكهيدا كه كارى پارێزههه دهكرد.

ئهوان له گهرمهى مشتومرى شىوازى خهباتو چالاكيدا بوون و لهوتهوهههيهدا دهسورانهوه ئايا كوردستان داگيركراوه يان نا؟. بۆركاي كتيبيكى تهنها لهبارهى ئهوشومرانهوه نووسيبوو.

بههههه حال ئۆجهلان شادومان بوو بهوهى كه توانيوهتى ريگهه راست ببێكێت. ئۆجهلان لهو دهمهدا دههاته كن بۆركاي تا نيزيكتر له بنهمايهكى يهكسان كارپهكن. بۆركاي دهگيرپتهوه: "دادهنيسهتین و پێكهوه دههوان". ههروهها دهیگوت: "ئۆجهلان گازاندهه لهخۆى دهكردو دهپوت كه وهك رابردوو نابین". له مشتومرو دانيسنهكاندا پينچ كهس له گۆرپدا بوون كه تالهبانى يهكێك بوو لهوانه. ههروهها بۆركاي دهگيرپتهوه: "وتم به ئۆجهلان، ههموو ئهمانه ههله نهبوون، تو دهتكوشتن،

تۆ بهرنامه يەكت هەلبژاردو هەولت دەدا گەلەكەمان وەك دۆژمن تەماشامان بكات، هەلەكە ئەمە بوو، گەر ئەم كرده وانهت هەلەبوون، ئىستا پەيامەك بلاوبەكەرەو وە بلى كە رابردوومان هەلە بوو، ئەمانە دۆژمن نيين، ئىستا كاتى ئەو هاتوو پێكەو لە سەنگەرىكدا كار بەكەين". وەلى بۆركاى لە بیست سالى رابردوو زیدەتر لە ئۆجەلان و كارو كرده وەكەانى ناجۆرو ئاومید بوو. رێكخراوە كوردییەكانى تریش بە پێى وتەى بۆركاى ھەر ھەمان داواكارییان لە ئۆجەلان ھەبوو، ئەوانیش رازیبوون بەوێ ئۆجەلان میتۆدى رابردووی بگۆریت و دان بنیت بە ھەلەكاندا، ئەوكات پێكەو دادەنیشن و باس لە ئەگەرەكانى كارکردنى ھاوبەشو پێكەو یی دەكەن.

پاش ئەو بە ماوہیەكى كەم، پەكەكە یەكەم كۆنفرانسی خۆى گریدا، ئەو ھەول گەردبوونەوێ بەرفراوانى پەكەكە بوو لە ماوہى دامەزاندنییەو وەك پارتیكى سیاسى. لە گەردبوونەوہكەى ٢٥-٢٦ تەموزى ١٩٨١ لە كەمبى حلوہ نێزىكەى ٨٠ كەس لە ھەلسۆپاوانى پەكەكە ئامادەبوون. خالى گەنگ لە كۆنفرانسەكەدا جەختكردنەوہ بوو لەسەر ئەوێ كە چى پێویستە بگريت بۆ ئەوێ گروپەكە پایەداربیت و جارىكى تر دەستبكاتەوہ بەخەبات لەنێوخۆى توركيا دا. ھەرەھا بپاردرتا بەنەزمىكى رێكخراوہی برەو بدريت بە چالاكى و كردهوێ رامیارى لە نێو كوردانى ئەوروپادا. ھاوكات لەداپشتنى پلندا بوون تا دەستبەنە چەك لەنێوخۆى توركيا دا. وەك ئەوێ بۆركاى و ئاكيۆل و ئەوانى دیکە داوايانكرد لە ئۆجەلان تا رەخنە لە رابردووی كارەكانى بگريت، خواستەكانى ئەوان بۆ پاشگەزبوونەوہى ئۆجەلان بوو لە رابردووی بپرو سەرنج و وتەكانى و وەستان بوو لە رووى كرده توندو توند رەوپیەكانى پەكەكە. رەخنەكان ھاوپا لەگەل بەیانىكى نوسراوى شایستە بوو لەبۆ رێكخراوى توندپەوى دەف یۆل یش. بەمۆرە سالى دواتر بەرەى شوپشگێپانى یەكگرتوو دژ بە فاشیزم راگەینرا. كە پەكەكەو دەف یۆل و نێزىكەى پێنج پارتى گچكەى چەپی لەخۆگرتبوو^{٧٧}. دەف یۆل و پەكەكە لە ئەوروپايش ئەنجومەنى

⁷⁷ For further details on the Front, see Celik, *Agri*, 63–64; for informa-

ئەوروپىيى-بىرلىك كۆمۈنىستىيان تامەرزاند، ئەم ئەنجومەنە بوو نۆۋەندىكى گىرگى بۇ بەرھەلىستكارە چەپەكانى تۈرك بۇ خەملىنى ئەنجومەننىكى سەربازىيى. ھاۋكات لە سورىيائىش ھەردوۋ گروپەكە ستافىكى ھاۋەشىيان پىكەۋەنا تا پلان داپىژن بۇ جىموجولۋ خەباتە سەربازىيەكەيان. ھەروەھا دىف يۆل بەشىۋەيەكى سەربەخۇ دەستى دايە ناردنى ئەندامەكانى بۇ سورىاۋ لوبنان تا لەگەل بزووتنەۋەي فەتخى فەلەستىنىدا خۇيان بۇ كوردە سەربازىيەكان رابەيتن. ۋەلى ھەۋلەكانى ئۆجەلان بۇ كەمەندىكىشكردنى پارتە كوردستانىيەكان و گىردىدەنەۋەيان لە بەرەيەكدا دوچارى تەنگو چەلەمە بوۋىۋەۋە شىكستى ھىنا.

بۆركاۋ بەرپرسە كوردەكانى دى ئەۋانەي لە پىش كۆدەتادا بەھۋى توندوۋىتۋىيەكانى ئۆجەلانۋە لەتمەيان بەركەۋتېۋ، نەيان دەتۋانى باۋەپ بە دروستى بۆچۈنەكانى ئۆجەلان بىكەن و پىيان ۋابوۋ بانگەشەكانى ئۆجەلان ھىچىتر نىيە جگە لە مەكرو مەيلى سەركردايەتىكردنى تەڭگەرەكە.

ھەندىك لە چالاكانە كوردەكانى تر پەلپى ئەۋەيان دەگىرت لە ئاكىۋل گە ھاۋەپەيمانىيەكەي لەتەك ئۆجەلاندا جۆرىك شەرىيەتى داۋە بە ئۆجەلان كە لە راستىدا شىيارى ئەۋە نەبوۋ. خەجۇ يەشار يەككە لە رىيەرانى ئالاي رىزگارى ھۆشدارى دايە ئاكىۋل، كە بەلى ئەۋ مژۋلى ھەلەيەكى مەزنە. خەجۇ دەيوت: "ھەرگىز لەۋ باۋەپەدا نەبوۋىن ئەۋ پىاۋە بگىزىت، لەكاتىكدا پەكەكە ئاتاجى بە خويىن بو".

پەكەكە لە ئەۋروپا

پەكەكە ھەمىشە رىژەيەكى كەم لە ئەندامانى لە ئەۋروپا دا ھەبوۋ، ۋەلى لە نۆۋەندى ۱۹۸۱ دا پىنچ لە بەرپرسە بالاكانى ناردنە ئىۋى تا بتۋان كۆمەك بە چالاكىۋ چەلەنگىيەكانى پارتەكە بىكەن و بازىنەي كوردەكانىيان فراۋانتر بىكەن^{۷۸}. لە

tion on internal Dev-Yol debates on the alliance by a leading member, see Aslan, *Devrimci-Yol*, 63–99

⁷⁸Details on PKK operations and other militant groups in Europe in the

راستیدا ریگەى گەيشتن بە ئەوروپا بەبى ئەوەى ئاتاج بە پاسپورت بىت ئىجگار ئاسان و بۇ لوواو بوو. هەندىك لەوانەى سنوورىان دەبپى، ئەوانە بوون كە لەداخو دەستى دەسەلتدارانى توركيە دەريازىبوون. باوترين ريگە بۇ بەدەستەينانى پاسپورتى ساختە، كەلك وەرگرتن بوو لە پاسپورتى خانەوادە ياخۇ كەسو ناسراويكت، پاشان وینەكەيت دەگپى و لە دیمەشقىدا سواری فرۆكە دەبوويت بەرەو ئەویندەر.

ئىبراھیم ئايدن لە ئامازەيەكىدا وتبووى: " لە سوريادا بە پارە دەتوانى هەموو شتىك ئەنجامبەدەيت"، ناوبراو بۇخۆى لە ريگەى فرۆكەو تكتى سوريەى بۇ ئالمان بپى بوو. دووجار ئەورپا بوويە نىشتمانى نىزىكەى دوومليۆن، كە پتيان دەگوترا ميان. زياتر لە نيوەى ئەوانەى كە لەتوركياوہ مىلى ريگەيان گرتبوو لە ولاتى ئالماندا گىرسابوونەوہ. ئەم ولاتە لەلايەن گروپە خەباتكارەكانەوہ وادەبينرا كە ژینگەيەكى باشە بۇ كەمەندكىشكردى پشتيوانانى پرۆژە سياسيهكەيان و گلێركردنەوہى كۆمەكى دارايى وداھات .

ھاوكات ئەوروپا بۇ چالاكوانەكان جايەكى ئىجگار سەرنج راکيش و سەرحالبوو، ھەر بۆيە پاش بالادەستبوونى توركيە بەدەيان ھەزار ھەلسوپا و روويان ن لەو

early 1980s benefited from interviews with Kemal, Burkay, and former Turkish leftist leader Ertugrul Kurkcu. General information on the situation of political refugees taken from Info-Turk, *Black Book*

نوییه نا^{۷۹}. مه سعوو ئاککول ئیژی: "له سه ره تاوه چه پخوازه کان ئه وروپایان به ئیمپریالیست نئوده برد، وه ئی کاتیک گه یشتنه ئه وئو دالده دران، ئیدی هیند ژینگه که یان لا په سه ند بوو، به ئه وروپا سویندیان ده خوارد".

ئو به کیک بوو له وانه ی له ۱۹۷۷ دا له بهر جه وری رژیم هه له اتبوو، ئیدی له ریگه ی سوریا وه خۆی گه یاند بوو به ولاتی ئالمان و داوای مافی په نابهری کردبوو.

ئاکۆل هه ره له سه ره تاوه ده یزانی نه زمی دیموکراسی ئه وروپا جیگه ی ئه و ده کاته وه. خالی دووهم له ملتان به ره و ئه وروپا ده گه پایه وه بۆ ئه وه ی که ئه وئو په سه ندو په نای پالو کریکار بوو. ده ستپیک ی کاری ریکخواوه یی په که که له ئه لمانیا وه ده ستی پیکردو پاشان به ره و ولاتانی هۆله نداو سویدو فه ره نسا ته شه نی سه ند. سه لمان ئه رسلان ده یوت: "له سه ره تا دا په که که له نیو په نابهره کاندای زۆر کاریگه رو کرده ده رکه وت، به تاییه تی له نیو ئه وانه ی له نیوچه دیتاییه کانه وه هاتبوون" په که که بۆ خۆیشی گرنگی ده دا به ریکخستنی ئه وانه ی که ده گه یشتنه ئه وروپا و ئه مه یش زیده تر ئه وانی گه رمده کرد بۆ خۆ پیچاندن له په که که وه. نئوه ندگه لیک بۆ چالاکی نواندنی په که که له ئه وروپا بریتی بوون له پانه کلتورییه کان، ئه وانیش بریتی بوونی له قاوه خانه کان، هۆله کانی خۆیندنه وه، دامه زراوه کانی خۆشگوزه رانی کۆمه لایه تی و نئوه ندگانی مشتومر.

له ویدا ئایدیاکان خه لگه که یان گۆشه کردو پیده گه یاند. ئه رسلان ده یگوت: "یاریده یان ده درا بۆ خستنه رووی گرفته کانیان و کۆمه لکردنی به کتری و زیده تر په یوه ستیان به یه که وه". ئه رسلان بۆ خۆی کۆمه له ی فه ره نگه ی کریکارانی فرانکفورتی له ۱۹۸۱ دا دامه زراند. هاوکات ته نگو چه له مه و ناسۆریی زیندانیا نی سیاسی و سه رگوتی سه ربازی نیو تورکیا، زیده تر ئه جێندای کارو چالاکی گروپه

⁷⁹ About 110,000 people applied for political asylum in Europe after the military coup, *Black Book*, 234.

خه باتکاره‌کانی له ئەوروپادا بره‌و پێدا. له‌ناوخرۆی ولاتدا ته‌واوی پارته‌ سیاسییەکان و گروپ و کۆمەڵه‌ فه‌ره‌ه‌نگییەکان و سه‌ندیکا کۆمکارییه‌کان داخران و به‌تۆمه‌تی هاوسۆزییان بۆ ره‌وتی چه‌پ و کۆمۆنیست روژنامه‌و گۆڤارو نێوه‌نده‌ ئەکادیمییه‌کان یاسا‌ه‌گران.

هاوکات جارێکی تر ده‌ستوری بنچینه‌یی نوسرایه‌وه‌و تێیدا زی‌ده‌تر کۆت و به‌نده‌کان توندکرانه‌وه‌و کۆڵانه‌کانی ئازادی له‌ولاتدا ته‌سکتر بوونه‌وه‌. له‌و ده‌ستووره‌دا ئەوه‌ ده‌خوێنرایه‌وه‌ که‌ به‌لێ تورکیا ولاتیکی فاشیسته‌و به‌بێ شۆپش ناتوانرێت هیچ نه‌زمیکی دیموکراسی به‌سه‌پێنرێت. له‌گه‌ڵ ئەوه‌یشدا گرتنی به‌کۆمه‌ڵ و دادگا سه‌ربازییەکان بره‌ویان سه‌ند، جگه‌ له‌وه‌یش راپۆرتەکان ئاماژه‌یان ده‌دا به‌ زه‌برو زه‌نگ و ئازادانی زیندانییه‌کان و کوشتن له‌ ژێر سزادا. به‌م جو‌ره‌ دادگا سه‌ربازییەکان و له‌سه‌پداره‌دانی زیندانیان، له‌گه‌ڵ ناچارکردنی زیندانیانی کورد به‌ گوته‌وه‌ی سرودی نیشتمانی تورک و سوکایه‌تی و ئازادانی ده‌روونی گه‌یشته‌بووه‌ لوتکه‌، دوا‌جار له‌کاردا نه‌وه‌ی ئەو ره‌وشه‌دا ئاماده‌کاری و زه‌مینه‌ی فراوانبوونی بازنه‌ی به‌ره‌ه‌ستکاری له‌ ده‌ری کاری بۆکرا.

په‌که‌که‌یش وه‌ک گروپه‌ به‌ره‌ه‌ستکاره‌کانی دی له‌ ئەوروپا راهاتبوو به‌ بره‌ودان به‌ ئەجێندای سیاسی تایبته‌ به‌خرۆی. هاوکات نه‌به‌ردی زیندانیانی په‌که‌که‌ له‌ گرتوخانه‌کانی دیاربه‌کردا، به‌ته‌واوی چه‌ماوه‌ری په‌که‌که‌یان ئا‌پاسته‌ ده‌کرد، کاردا نه‌وه‌ی رێبه‌ره‌ به‌ندکراوه‌کانی په‌که‌که‌ له‌ دپ‌دانه‌ترین گرتوخانه‌کانی تورکیادا ئامێزی خه‌لکی ئارازییان بۆ په‌که‌که‌ کرده‌وه‌.

له‌ راستیدا ئەندامانی دیکه‌ی گروپه‌ کوردییەکانی تر هه‌ولیانده‌دا له‌به‌رامبه‌ رژیمی دیسپۆتیزم و واقیعه‌که‌دا بووه‌ستنه‌وه‌، وه‌لێ ئەندامانی په‌که‌که‌ له‌ زینداندیدا زۆرینه‌ بوون و به‌تین و تاوتر ده‌یان‌توانی رووبه‌روو ببنه‌وه‌و نه‌به‌ردی ئەنجام به‌ده‌ن⁸⁰.

⁸⁰ The description of abuses inside Diyarbakir prison was taken from

مههدی زانا سه‌ڕۆکی شاره‌وانی دیاربهر که له‌باره‌یه‌وه له‌سه‌ر مه‌شه‌دی نێو زیندانه‌کان نوسیوی: "هه‌موو شه‌ویك فه‌ریادو هاواری پیاوان، که له‌ژێر زه‌بری شه‌لاقو سه‌زادا به‌رزده‌بووه‌وه ده‌ژنه‌ورا". مه‌هدی زانا هاوسۆزو هه‌واداری په‌که‌که نه‌بوو. له‌ پاش کۆده‌تای ۱۹۸۰ وه توندی زیندانی سه‌ریازی دیاربهر کرابوو. ناوبراو باس له‌ ناله‌و فیغانی زیندانییه‌کان ده‌کات له‌ شه‌واندا، ده‌نوسیت چۆن هاتوو هاواری گرتوو که‌کان تیکه‌ل به‌ لووره‌ لووری ئاژه‌لان ده‌بوو، له‌ راستیدا ئه‌وه نه‌زمیک بوو بۆ چه‌شتنی ئازاری ده‌روونی له‌ناو ناخی هه‌ر تاکیکدا^{۸۱}. زیندانییه‌کان به‌شیوازی جۆراوجۆر ئازاری چه‌سته‌یی و گیانیان روپه‌پووده‌بووه‌وه، له‌وانه ده‌یانخوساندن له‌نێو چه‌وزی پڕکراو له‌ بۆگه‌نی و پیسی، هاوکات سه‌گی هاریان تێبه‌رده‌را یاخۆ ناچاریان ده‌کردن به‌ پۆشاکێ ژێره‌وه‌یان له‌سه‌ر سه‌هۆل و به‌فردا رابکشین، هاوکات له‌نێو مارو میروو مشکدا جێیان ده‌هێشتن و ئاوی خواردنه‌وه‌یان تیکه‌ل به‌ تایت و سابووناو ده‌کردن. هه‌روه‌ها له‌پێناو ئه‌حجامدانی خواسته‌کاندا زیندانییه‌کان تال و ترشی زۆریان چه‌شت، ئه‌وان ناچارده‌کران هاوار بکه‌ن و بلێن شانازی به‌تورکبوونه‌وه‌ ده‌که‌ین، هاواریان ده‌کرد تورك شیاوترین و به‌ئه‌رزشتینه له‌ته‌واوی جیهاندا^{۸۲}.

له‌ شه‌وی ۲۱ی مانگی ئازاری ۱۹۸۲ که‌ هاوکاته‌ له‌گه‌ل هه‌وه‌ل رۆژی سالی نوێی کوردی، مه‌زڵۆم دۆغان که‌ هه‌لسوراویکی کارای په‌که‌که بوو له‌ زیندانییدا، وه‌ک نومایانی ناڕه‌زایه‌تی و به‌رخودانیکی نێو زیندان گیانی خۆی به‌خه‌تکردو خۆی

Zana, *Prison No. 5*, and interviews with former prisoners. There are numerous books in Turkish about Diyarbakir prison; see especially the personal memoir of lawyer Kaya, *Diyarbakir'da Iskence*, and the Internet site about the prison, www.diyarbakirzindani.com, organized by former PKK prisoner Selim Curuk-

kaya

⁸¹ Zana, *Prison No. 5*, 26

⁸² Ibid., 19

خنکان. له ۱۸ ی مانگی پېنجیشدا چوار نهدامی دیکه ی په که که له زینداند خویان سوتاند، له ۱۴ ی مانگی شەشی هه مانسالد له پیناو دواپهینان به رهوشی تۆمه تبارکردن و دهستدریژی بق سهریان، چەندین نهدام مهرگیان هه لبارد، هاوکات له گەل مانگی نهیلوی هه مانسالد چوار کادییری پېشکه وتووی تری په که که له و پیناوه دا گیانیان سپارد. راپورت و هه والی نه به ردی زیندانیانی په که که له و ساله دا زیده تر نیو و ناوبانگی په که که ی بلاوکرده وه. نه رسلان ده گێرپته وه که نه م هۆکاره بووه هۆی جه ماوه ریی بوون و جیکردنه وه ی شوینی په که که له دل و دهروونی خه لکدا.

هاوکات هاندەریکیش بوو تا خه لک ته رکیزی زیاتر بخته سهر په یام و پتیره وی په که که. نه دمانی په که که یش له نه وروپادا به رده وام بوون بق پیداکریکردن له سهر ساغکردنه وه ی نه و برپایه ی که خه باتی چه کداریی ته نها ریگه ی تیکوشانه بق رزگارکردنی کوردستان.

گروپه کوردیه کانی دیکه له م رهوشه دا یان باوه پیان وابوو که رهوشه که وهختیکی گونجاو نییه بق شۆرش یاخو ده رگه ی بوون له گەل مشتوومره باو و نیوخوییه کانی دیکه له مهر تهنگ و چه له مه که. نه رسلان نوی: " ئیمه زیاتر باوه پردارو په کلابووین و بیچه ندوو چون لینه ویبووین". ناوبراو خۆی وه ک مرقفیکی به باوه پرو جدی نومایان ده کرد. ده یگوت ئیمه هه میشه پیداکر بووین له سهر پیویستی خه باتی چه کداریی دژی تورکیا، ئیمه ته نها به ووتن ناتوانین هه رگیز مافه زه وتکراوه کانمان به دهستبه یینه وه. هه روه ها نه سلان ده یگوت، له رژیمیکی دیکتاتورییه تا نه سته مه بتوانین به ریگه ی ناشتی مافه زه وتکراوه کانمان چنگ بختین.

پێكهوه نانی بارهگا له باكووری ئێراق

چهند مانگێك پاش كۆچی دوایی مهلا موستهفای بارزان، مهسعود بارزانی وهك سهزۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان دهستنیشانکرا. مهسعود بارزانی تهمه ۳۳ سال، زیاتر له نیمه ی تهمه نی وهك پێشمه رگهیهکی جهنگاوه رگوزه راندبوو، نهو بووه میراتگری رێکراویکی په رته وازه و په رت به بیروبوو چوونی سیاسی په راگه نده و لاوازو شکستخواردو له بواری سه ربازیدا. هه ره سی جهنگ و رووبه رووبوونه وه ی کورد له تهك به بغداد ۴ سال بوو قه و ما بوو. هه ره سو ئاشبه تالی شۆرش پاش رێکه و تننامه ی دیپلۆماسی نیوان تاران و به بغداد، پارتی دیموکراتی کوردستانی له پاشا گه ردانیی و بینه زمیدا هیشه وه، دوا جار هه ندیک له ئه ندامانی ئاست بالای پارته که جودابوونه وه و پارتی سیاسی تایبه ت به خۆیان پێکه وه نا. یه ککتی نیشتمانی کوردستان یه کیک بوو له پارته سه ره کییه نوێیه کان، نه م پارته سیاسییه له نیوچه شاخاوییه کانی باکووری ئێراقدا هه میشه له گه ل پارتی دیموکراتی کوردستاندا له کێشه کێشو بگه وه به رده دابوون^{۸۳}. له راستیدا پیشووتر میری یاسای خۆبه رپۆه به ری بۆ نیوچه ی کوردستان ده رکردبوو، وه لێ له ئاکامی پێکنه گه یشتن به ئه نجامیکی دروست جهنگ له نیوان ۱۹۷۴-۱۹۷۵ هه لگه رسابوو.

به کۆتایه اتنی جهنگ و شکستی کورد له گۆره پانه که دا نێزیکه ی ۱۴۰۰ ئاوا یی کورد خاپوورکران و به لایه نی که مه وه ۶۰۰۰۰ کورد ده ره به ده ربوون و به تۆپزی له

⁸³ Details on Barzani and the situation of the Iraqi Kurdish groups at this time draws on McDowall, *Modern History*, 335-347; Gunter, *Kurds of Iraq* 37-39; and Ghareeb, *Kurdish Question in Iraq*, 14-28, 187-193. The description of developing PKK-KDP relations utilizes also Ozcan, *PKK*, 228-229; Birand, *Apo ve PKK*, 123-124; and Dagli, *Birakuji*, 20-32

زیدی خۆیان هه‌لکه‌نران. له ره‌وشیکی وه‌هایشداو له پاش هه‌ره‌س هه‌رچه‌ند کوردانی ئێراق دابه‌شبوون به‌سه‌ر چه‌ند پارتیکی رکا‌به‌رو نه‌یاری به‌کتریدا، وه‌لێ دووباره‌ قالی خه‌باتی چه‌کدارییان دایه‌وه به‌ گوێی میریدا.

وه‌لێ نه‌مجاره‌ جه‌نگ نه‌سته‌م بوو، یاده‌وه‌ری شکسته‌ چه‌کدارییه‌که نه‌زمی چه‌نگ و رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی له‌ نێو کورداندا بێ‌بایه‌خکردبوو، هاوکات جه‌نگی چه‌کداریی نێوخۆی پارتی سیاسیه‌کانیش هێنده‌ی تر رێچه‌کی خه‌باتی خوارو خێچکردبوو.

رووخانی رژیمی شای ئێران له‌ سالی ۱۹۷۹ دا، هاوکات ده‌سپێکی جه‌نگی نێوان ئێران و ئێراق، سه‌ره‌له‌نوێ زه‌مینه‌ کۆنه‌که‌ی بۆ کوردانی ئێراق فه‌راهم هێنايه‌وه، دیسانه‌وه‌ بایه‌خی کوردان بۆ هێزه‌ هه‌ریمیه‌کان نو‌مایان بوو. پارتی له‌ته‌ک رژیمی ئیسلامی ئێراندا پێوه‌ندی نێزیکي دامه‌زراند.

ئێران نیازی بوو یاخیبوونی کوردانی ئێران له‌ رێگه‌ی کۆمه‌ککردن به‌ پارتی دامه‌کێنێته‌وه، نه‌وان دارای خواست و خولای سه‌ربه‌خۆیی و مافی ئۆتۆنۆمی بوون له‌ رژیمی تازه‌ دامه‌زراوی ئێران.

له‌ لایه‌کی تهره‌وه، پارتی‌که‌ی تاله‌بانی بووه‌ هاوپه‌یمانی پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا). به‌کێتی به‌ روانگه‌ی چه‌په‌گه‌رایانه‌ی خۆیه‌وه‌ یاریده‌ی حدکای دا له‌ هێرشه‌که‌ی‌اندا بۆ سه‌ر شاری مه‌ه‌باد. هاوکات هه‌ردوو پارتی و به‌کێتی له‌م ره‌وشه‌دا له‌ته‌ک به‌کتریدا ده‌رگیربوون و له‌جه‌نگدا بوون. به‌هاتنی سالی ۱۹۸۲ جه‌نگ شانه‌ب‌شانی ئێران دژ به‌ رژیمی سه‌دام ئا‌راسته‌ی خۆی گرت.

نێتر رژیمی ئێراق ناچارکرا به‌شیکێ گه‌وره‌ له‌ هێزه‌ سه‌ربازیه‌کانی به‌ره‌و باشووری ولات رابگوزێت تا رێگه‌ له‌به‌رده‌م پێش‌په‌وه‌یه‌کانی ئه‌رت‌ه‌شی ئێران بگ‌رێت. هه‌رچه‌نده‌ سه‌دام حوسه‌ین باوه‌پی وابوو دابه‌شبوونی پارتی سیاسیه‌ کوردیه‌کان نه‌گه‌رێکی کاریگه‌ره‌و خا‌لیکی به‌هێزه‌ له‌ فه‌رمانه‌رواییه‌ته‌که‌یدا، له‌گه‌ڵ

ئەۋەيشدا رۇڭم ھەستا بە دروستکردنى ھىزى تايىت لە كوردەكان كە ھەۋادارو سەرخەرى پىرۇڭەى مىرىى بوون تا لەم رىيەۋە ئاسايشى ھەرىمەكانى باكور زامىبكات. لە راستىدا نىۋچە سنورىيەكانى باكورى ئىراق ئەستەم بوو لە باشتىن بارودۇخىي سوپاى رۇڭمدا كۆنتۇلبىكرىت، ئەۋى سنورىكى شاخاۋى سەختو ئىچكار دىۋار بوو بۇ مىرىى. بارودۇخى جوگرافى و ئالوگىرى سەربازى رۇڭم ھەلىكى زىپىنى دايە پارتە كوردىيەكان تا زياتر شوپىنپى خۇيان لە نىۋچە سنورىيەكاندا جىگىر بگەن. ھەيمەنەى ھىزەكانى بارزانى بە درىژاى نىۋچە سنورىيەكانى ئىران تا سەراسەرى نىۋچە سنورىيەكانى توركىا درىژدەبوۋىەۋە.

ھەموو ئەو ئاۋچانەى كە ھىزى سەرەكى پارتى لىبوو بە نىۋچەى بادىنان دەناسرا. تەنانت لەو نىۋچانەدا دىھانتىيەكان لەژىر ھەيمەنەۋ ھىزى پارتىدا گەپانەۋە سەرمال و حال و زىدى خۇيان. ھەروەھا جەنگاۋەرانى تالەبانى لە نىۋ قسەكرانى سۇرانى زمانى نىۋچەى سلىمانىدا بەھىزترو تۆكمە تىبوون لە پارتەكانى دى. كە شوپىنى نفوسيان دەكەۋتە باشورى نىۋچە كۆنتۇلبىكرەۋەكانى ژىر دەستى بارزانى. ھەرچەند ھەردوۋ پارتى نەيار لەسەر ئەۋە كۆك بوون كە جەنگاۋەرانىان بۇيان ھەيە بەنىۋ نىۋچەكەكانى يەكتىدا بەبى قەلسكردى يەكتىرى ھاموشۇيكەن، ۋەلى ئەم رىككەۋتە سالىك كەمترى خايدىۋ ھەرزوۋ لە سالى ۱۹۸۳دا پىكدادان و بەرىەككەتن لەنىۋ ھەردوۋلادا رويداىەۋە.

ئۇچەلان زۆر گرنگى بە پىكدادانەكانى نىۋخۇى كوردستان نەدەدا، ئەو تەنھا مژۋلى ئەۋە بوو ھىزەكانى خۇى لە نىۋ سنورىى كوردستانى ئىراقدا جىگىربكات. چەند ئەندامىكى كەمى پەكەكە پىش دەستپىكردى جەنگ لەنىۋان ئىراق و ئىران رۇيشقېۋونە نىۋ خاكى ئىرانەۋە، لەۋىۋ لە نىۋچە سنورىيەكانى توركىاداۋ لەنىۋ كەمپە سەربازىيەكانى حدكا دا شوپىنى خۇيانكردبوۋىەۋە.

وهل پتوهندييه كه فره كه مو له سهر ئاستيكي لاوز بوو. به لام پتوهندييه كان له تەك جەنگاوهرانی كوردستانی ئیراقدا فره تر تۆكمه و تهواو بوون، رهنگه هۆكاره كه بگهړتیهوه بۆ ئهوهی هیزه كوردییهكانی ئیراق كاراترو به هیزتره به نه زمونتر بوون له جەنگه گهړیلايه كه داو زۆرجاریش پتیشوازییان له گروپه كوردییهكانی باكوری كوردستان كردبوو. وهل ئه م جاره په كه كه بۆ شوینێك ده گه را كه شوینێکی كاتی و سه رپیتی نه بێت و ده یخواست زیاتر تێیدا جیگه ربێت و هیزه كانی خۆی باشتەر رێكبخاته وه. له راستیدا په كه كه ئاتاجی به پێگه یه ك هه بوو تا لێیه وه هیزشه كانی بۆ ناو قولایی خاکی تورکیا رێكبخات و پاشان بكشینه وه بۆی. هه رچه ند ئه م پێگه یه تا ئه و كات هیچ رێگه یه کی له پێشدا ته ختنه كرابوو.

له هاوینی ۱۹۸۲دا هیژشی ئیسرائیل بۆ سهر لوبنان. رهوشیكي نا ئارامی به سهر بنكه و باره گاكانی په كه كه دا هانی بوو له دۆلی بیقاعدا. هاوكات سوريا كه تانه و كات مه نزلگایه کی باشبوو بۆ وه رگرتنی ئاواره و گهړیلا په راگه نده كان، وهل شوینێکی گونجاو نه بوو بۆ ئه وهی لێیه وه هیژشو ته كبیری شه ر بكریت بۆ نێو خاکی تورکیا. زه ویه كانی نێوان سوريا و تورکیا پانتاییه کی ئیجگار ته خت و ده شتایی بوو. جیا له وهیش دیمه شق ناجۆربو له گه ل هه ر هه ولێكدا گه ر بیهه ویت له قه له مپه وهی ئه ودا په لاماری تورکیا بدا .

سوريا له گه ل ئه وه نه بوو كونی زه رده واله كه بدیوینریت به رووی خاکی ئه ودا. له بهر ئه وه تیگه یشتنی ئۆجه لان له وه دا بوو كه پتویسته شوینپێیه ك به تاییه تی له و ناوچانه دا كه له ژێر كۆنترۆلی بارزانیان چنگبخات. هه ربۆیه ئۆجه لان ناچاربوو چاوبخشینتیه وه به بیروبۆچوونه له میژینه كانی و باری سه رنجی له مه ر بنه ماله ی بارزانی كه نه زمێکی شه ره نگیزانه بووه بگۆریت. له راستیدا ره خنه توندو شه ره نگیزییه كانی ئۆجه لان له سهر مه لا موسته فای بارزان به ته واوی جیگه ی قه لسی و قسه و باسبوون و به هه ند وه رده گه ران له لایه ن پارتی دیموكراتی كوردستان.

به تاييهت له کاتیکيشدا بوو که سهرداري تهو پارتو کۆچی دوايي کردبوو. وه لى
 ئۆجه لان وهك خوى تاييهتى خوى فره وردو وريابوو، بۆيه ههميشه کارو
 کرده وه کاني له پيشه وهى هزو ئايدىلۆژياوه شوينده کرده وه. ههريويه ئۆجه لان
 لهو سهرو بنده دا له تهك مه سهوود بارزانيدا گهيشته ريکه وتننك، به گويهرى تهو
 ريکه وتننه گهريلاي په که که بۆي هه بوو تهو نيوچانهى که سهر به قهله مپه وى
 پيشمه رگه کاني پارتين به کاربهينن. ههر به گويهرى ريکه وتننامه که، که سالي
 دوواتر زيده تر گشتى کراو به فره مى راگه يه نرا، گروپه کوردیيه کاني ئىراق
 نيوچه يه کيان ته رخانکرد بۆ گهريلاکاني په که که تا تنييدا باره گا سهريازيه کاني
 خويان دابمه زريننو له هه موویش گرنکتر به پتي ريکه وتننه که گهريلاکان ده يانتوانى
 له نيوچه کاني ژير کۆنترۆلى پارتيدا بپه پنه وه بۆ نيو سنوره کاني تورکياو کهس
 بۆي نه بوو ريگه يان ليبيگريت. ئاكيۆل ده لى: "ئۆجه لان له کۆتايى ۱۹۸۱ ياخۆ
 به دريژايى ۱۹۸۲ پيوه ندى باشو پته وى له گه له مه سهوود بارزانيدا پيشخستو
 رووخسەتى له پارتى وه رگرت تا باره گا کاني له باکورى ئىراقدا پيکه وه بنيت".
 ئاكيۆل زۆرجار له توانا کانيان وهك ئەندامانى سهركردايهتى ديف يۆل وهك ئۆجه لان
 به تين و تاويوون.

ناوبراو ده گيژيته وه که ئۆجه لان له يه کيک له وتوويزه کانياندا پتي گوتووه، تهو
 ريکه وتننه وهك وه رچه رخانتي ميژويى وه ها بوو له ميژويى په که که دا. له
 راستيدا ريکه وتننه که فره چاره نووساز بوو بۆ ده ستپيکى خهباتى چه کداريى
 په که که و خالى ده ستپيکردنى هه لمهت و هيرشه کان بۆ نيوخاکی تورکيه. ههر بۆيه
 له گرنگيدا تهو ريکه وتننه هيجى که متر نه بوو له پيوه ندىيه کانيان له تهك سوريادا.
 له راستيدا به بي تهو ريکه وتننه په که که رووبه پويى دژواری و داپرانيکى گه وره
 ده بووه وه له ده ستپيکردنى پلانه کانياندا بۆ جهنگى گهريلايى له ناوخوى تورکيا دا.

هەر بۆیە تیگە‌یشتنی بارزانی له ده‌رهاویشته‌کانی رێککه‌وتنه‌وه ئیجگار بێ نه‌زم و په‌روا بوو. به‌دریژیی ئه‌و سالانه‌ی که بارزانی دوورخرا‌بوویه‌وه بۆ مه‌نفا، ئیدی پار‌تی جه‌ما‌وه‌رو جه‌نگا‌وه‌ری له‌ده‌ستدا‌بوو. چون‌که پار‌تی ئیتر وه‌ك جا‌ران ته‌نها پار‌تی کوردیی نه‌بوو له‌گۆرپه‌پانه‌که‌دا، له‌لایه‌کی تریشه‌وه ئاماده‌یی نیشاندانی بۆ ئه‌وه‌ی هی‌رش به‌ریتته‌ سه‌ر کوردانی ئی‌زان له‌ به‌رژه‌وه‌ندی تارا‌ندا. گور‌زێکی به‌هیزو له‌تمه‌یه‌کی گه‌وره‌ی دا‌بوویه‌ هی‌زو هه‌ره‌که‌تی پار‌تی له‌پیش‌چا‌وی جه‌ما‌وه‌ره‌که‌یدا. هه‌روه‌ها پار‌تی ها‌وپه‌یما‌نه‌ دێ‌رینه‌کانی ده‌نیو بز‌ووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردی تورکی‌ادا له‌ده‌ستدا‌بوو، چون‌که زۆرێک له‌و گروپه‌ نه‌ته‌وه‌ییانه‌ی کورد له‌ تورکی‌ادا له‌چالا‌کی که‌وتبوون و شو‌ینه‌وا‌ریان نه‌ما‌بوو، هاوکات ره‌وشه‌که‌ رووبه‌رووی هه‌ره‌شه‌ی چه‌کداری ک‌رد‌بوویه‌وه له‌لایه‌ن یه‌کێتی نیشتمانی کورد‌ستانه‌وه.

به‌م حا‌له‌یشه‌وه رێککه‌وتنی پا‌تی له‌گه‌ل ئۆجه‌لاندا ئه‌وه‌ی دو‌پا‌ت‌کرده‌وه که ئا‌پۆچییه‌کان و کوردچییه‌کان خوا‌زیاری چا‌وپیا‌خشانده‌وه‌ن به‌ ئه‌زموون و ئارمانجی پار‌تییدا. سالی‌ک دو‌واتر بارزانی له‌وه‌لامی رۆژنامه‌نوسی‌کدا گو‌تی: "هه‌میشه‌ ئه‌وه جی‌گه‌ی شانازی‌مانه‌ که به‌ قوربا‌نیدا‌ن و رشتنی خو‌ینمان نێ‌وچه‌یه‌کی ئازادو رزگار‌کرا‌ومان له‌ژێر ده‌ستدا‌یه، ئه‌م نێ‌وچه‌یه‌شمان وه‌ك قه‌لایه‌ك والا‌کر‌دوه‌ له‌به‌رده‌م هه‌ر پێش‌مه‌رگه‌یه‌کی کورد دا".

هه‌روه‌ها بارزانی له‌ دی‌مانه‌که‌دا و‌تی: "ئێمه‌ له‌ پێناو ئه‌م لۆژیکه‌و بۆ ئه‌م هۆ‌کارانه‌ وا‌ژۆی رێککه‌وتنمان له‌ته‌ك په‌که‌که‌ دا ک‌رد"⁸⁴. وه‌ڵی په‌که‌که‌ پاش جی‌گه‌یر‌بوونی شو‌ین پێ‌ی و شا‌ره‌زا‌بوونیان له‌ نێ‌وچه‌که‌دا ئیتر کا‌تی خۆیان بۆ وا‌ژ‌کردنی په‌یما‌نێکی نو‌ی له‌ته‌ك پار‌تی‌دا به‌هه‌در نه‌دا، ئه‌وان ب‌ن‌که‌و باره‌گا

⁸⁴ Balli, *Kurt Dosyasi*, 447.

سەرەکییەکانیان بۆدە سینگۆشەى سنوورى ناسراو کە درێژدەبیتهوه لەنێوهى هێڵە سنوورییەکانى ئیراق و ئێران و تورکیە . لە راستیدا ئەم شوێنەیش هەمیشە بنگەیهکی گەرنج بوو بۆ جەنگاوەرانى پارتى لە چىادا . هاوکات نێزىكى جوگرافىی لە سنوورى تورکییهوه تهواو شوێنەگەى لە پێشچاوپهکهکهدا بهبایهخکردبوو . هەر بۆیه تهواوى گەریلا پهراگەندهکان و ئەوانەى لە تهك گروپه کوردییهکانى تر مابوونهوه ، هەمووان بانگهێشتکران بۆ بارهگاى نێوهندیى پهکهکهو بۆ بارهگاكانى بهرهگانی پێشهوهى سنوورى تورکیه .

هەندێک لە گەریلاکان لە دیمەشقەوه بهفرۆکه قوتاریبوون و چوونه ئێران و لهوێشهوه بهپێیان هاتنه نێو خاکی ئیراقهوه . هەندێکی تریش به لاپلاو کورتبڕیانیکرد لە سنورهگانی ئێران و ئیراق و تورکیادا ، ئەوان به کورتى توانیان بچنه نێو تورکیاوه بهبێ ئەوهى پێیان بچێته ناو ئیراقهوه . جێلیك دهیوت: " پێویست بوو به هەر نرخیك بێت خۆمان بگهیهنینه بارهگاى سەرەکی ، ئێمه به پێیان هەموو ئەو سنوورانهمان بپری ، بهراستی گەشتیکی سەخت و دژوار بوو ، رێگەکان به فراوى و کەشو هەوا سەرماو سۆلەبوو " . لە راستیدا بارودۆخى گەریلاکان لە نێوبارهگاكانیشیاندا لە نێوچهى سینگۆشەى نێزىك سنوورى تورکیا هیچ باشتەر نهبوو . جېلیك دهیوت: " لە لوبنان هەموو رۆژێك خواردنى باش و گۆشتمان دهخوارد ، جگەرەو بهرگی باشمان هەبوو ، وهلى له چىاداو له بارهگا نوێیهکانماندا هیچ شتیك نهبوو ، تهنها شۆرباو لاسکى گەنم وهندى گزۆگای کێویمان دهخواردو له پېسو پۆخلیدا ئەسپى تێیدا بوین " . لە راستیدا ئەم رهوشه دژوارو ناهاهواره یاریدهدهریکی باشبوو بۆ راهێنانى گەریلاکان لهسەر نهزمو نهزیتى جەنگى چهكدارى . گەریلاکان لە لوبناندا فێربوون چۆن بۆمبهكان بهتەقیننهوهو چلۆن نارنجۆكێك بهاوێژن ، وهلى له باکورى ئیراقدا یادیانگرت كه چۆن خۆیان زیندوو رابگرن لە چىاداو وهك هێزێكى پارتیزان خۆپاگربن .

دەريازېوونى زۆرىنەى ئەوانى تر

چېرۆكى دەستپېكردنى خەباتى گەريلايى لە بانگەشەكانى ئۆجەلاندا وردە وردە لە نىۆ گروپە بەرھەلستكارو نەيارە كوردىيەكانيدا، ئەوانەى لە ديمەشقەو قوتار بېوون وەك نوكتەيەك باسى لىوہ دەكرا⁸⁵. چونكە سى سال بەسەر روودانى كۆدەتاي سەربازىي توركيا دا تىپەرى بوو، هيشتا پەكەكە ئەو بەلئىنەى كە دابووى بۆ دەستپېكردنى جەنگى پارتى زانى نەيبردبوو سەر. هەرچەند پەكەكە لە ناردنى جەنگاوەرەكانى دا بوو بۆ نىۆ سنوورەكانى ئىراق، بەلام زۆرىك لەوانە لەكاتى تىپەرپوونيان بەنىۆ سنوورەكانى توركيا كوژران ياخۆ دەستگيركان، هەندىكىشيان پاش ئەوہى دەرڤەتيان بۆ پەخسا لە گروپەكە تەكىنەوہو ھەلھاتن.

ئاكيۆل دەيگوت: " ئەو بەھەلسوپاوەكانى خۆى دەگوت، كە ھاوینى داماتوو دەستبەكار دەبین، وەلى ئەو ھاوینى ۱۹۸۲ ھاتوو هيشتا خەباتى چەكدارىي دەستى پىننەكردبوو، ئەوكات دەيگوت پرۆژەى خەباتە چەكدارىيەكەمان تا ۱۹۸۲ دوواخستووہ". بەمجۆرە دەنگۆى خەباتە چەكدارىيەكەى پەكەكە بېووە نوكتەو جىگەى شۆخىكردنى نىۆ خەلكى، وەلى بۆ ئۆجەلان پرسەكە ئىجگار جددىو بەبەرنامەوہ دەجولایەوہ. ھەرۆھا ئاكيۆل دەيگوت: "ئۆجەلان گوێى بەو مقومقۆبە نەدەدا، ئەو بەرنامەيەكى جىگىرى ھەبوو، لە زېھنىشيدا كاتىك ديارىكراو ھەبوو بۆ جىيەجىكردنى پرۆسە چەكدارىيەكە". كەمال بۆركاى سەرسەخترين رەخنەگرى كورد لەبەرنامبەر ئۆجەلان لە ۱۹۸۰ بلاترين رەخنەو گازاندەى خۆى لەسەر پەكەكە

⁸⁵ This section draws primarily on interviews with Kurdish and Turkish activists in Syria at the time. Information on Syria and the Palestinians uses Seale, *Asad*. 378–396, and Maoz, *Asad*. 119–122, 167–169.

وه‌شانده‌کرد، ئه‌و له‌ سالی ١٩٨٢دا کتێبێکی به‌ چاپگه‌یاند، ئه‌و کتێبه‌ فره‌ به‌وردی و سه‌رنجه‌وه‌ شیکاری پرس و جۆی په‌که‌که‌و ره‌وشی رێکخراوه‌یی ئه‌و هیزه‌ی کردبوو. بۆرکای ئه‌نجامگیری کردبوو که‌ په‌که‌که‌یش ته‌نها بزووتنه‌وه‌یه‌کی شکسته‌خواردوه‌ له‌ نێو تێکرای شکسته‌کانی تردا. هه‌روه‌ها ده‌یگوت ئه‌وانه‌ خه‌لکی نه‌خوێنده‌وارو ئاست نزم له‌ رووی ئاگاهیی و هۆشیارییه‌وه‌^{٨٦}. ئه‌وانه‌یش که‌ خۆنه‌واری نێو پارتیه‌که‌بوون، برپاری وازه‌ینانیان داوه‌و له‌ ئۆجه‌لان داپاون.

له‌ راستیدا بانگه‌شه‌گه‌لێک که‌ په‌که‌که‌ تێیدا دۆپاو بوو، بپونه‌ گۆشه‌نیگایه‌ک بۆ پارتیه‌کانی ترو نه‌یاره‌کانی، هه‌ر بۆیه‌ تێکرا له‌و رابردوه‌وه‌ ته‌ماشای هه‌ر کارو جموجولێکی په‌که‌که‌یان ده‌کرد.

دیاره‌ ئۆجه‌لان ته‌نها که‌سیک نه‌بوو که‌ به‌لێنی دابوو بۆ رزگارکردنی هه‌ریمی کوردستان له‌ چنگی داگیرکه‌ر. رکه‌به‌ره‌کانی ئۆجه‌لانیشت تاوتوویی ئه‌و پرسه‌یان کردبوو، وه‌لێ تائه‌وکات هه‌یج کام له‌وانه‌ نه‌یانتوانی بوو سه‌رکه‌وتن به‌ده‌سته‌بێتن. بۆ نمونه‌ ئالای رزگاری له‌ سالی ١٩٨٠ دا نێزیکه‌ی ١٥٠ چه‌کداری نارده‌ سنوره‌کانی باکووری ئێراق. ئه‌م چه‌کدارانه‌ی ئالای رزگاری به‌هۆی گرفتی دابه‌شبوونی ئایدیۆلۆژی و په‌راگه‌نده‌یی هه‌زییه‌وه‌ هه‌رزوو چه‌که‌کانیان فری داو له‌ هه‌وه‌لی سالی ١٩٨٣دا چیایان به‌جێهێشت^{٨٧}.

له‌ راستیدا هه‌ر ده‌وله‌تێک له‌ هه‌رێمه‌که‌دا دارای ته‌نگو چه‌له‌مه‌و گرفتی تایبه‌ت به‌ پرسی کورده‌کانی خۆی بوو. خه‌جۆیه‌شار که‌ ژنه‌ سه‌ردارێکی نێو رزگاری بوو به‌ده‌م جگه‌ره‌کی‌شانه‌وه‌و به‌تووندی پتووستی بۆ ده‌وله‌تی سه‌ربه‌خۆی کوردستان دوپاته‌ده‌کرده‌وه‌و ده‌یگوت: "هه‌ر رووداوێک له‌ هه‌ر پارچه‌یه‌ک له‌ پارچه‌کانی

⁸⁶ Burkay, *Devrimcilik Mi Terorizm Mi*, 207

⁸⁷ For a full discussion of Ala Rizgari's activities during this period, see the interview with Yasar, one of the group's leaders, in Balli, *Kurt Dosyasi*, 83-106

کوردستان رووییدا یه راسته و خۆ کاریده کرده سەر پارچه کانی دیکه. هەر بۆیه ههریه که له و دهوله تانه گهر یاریده ی گروپیکی کوردی بدایه بۆ ئه وه بوو ئه و گروپه کۆنترۆلبکات و سود له توانا مۆبییه کانی وه ریگریت له بهرژه وهندی خۆیدا". هەر بۆیه خه جۆ یه شار پیتی وابوو: "ئهم جۆره پتوهندیانه له تهك ولاتانی ههریمیدا، له کۆتاییدا جگه له خۆ دۆراندن هیچی دیکه ی لێسه و زنا بیئت".

هەر بۆیه پاشه کشه ی ئالای رزگاری و وازهێنانیان له خهبات و چیا، نێزیکه ی ٤ مانگی خایاند، له و ماوه یه داو به نهینی توانیان له تورکیاوه ده ربازی سوریه بنو له ویش تیکرا ملیان نا به ره و ئه وروپا. تیکرای گروپه کانی تر چاویان خشانده وه به زیان و سودیياندا و هه مووان ده ستیان دایه چۆلکردنی مهیدانه که و سوریا یان کرده ئامانجی چۆلکردنی خهبات به ره و ئه وروپا. هەر بۆیه له نیوان سالانی ١٩٨٢ بۆ ١٩٨٤ به شیوه یه کی نهینی ته وای کادیرو کاروچالاکییه کانیان گواسته وه بۆ ئه وروپا. کامه ران کادیری بالای رزگاری گوتی: "ئیمه له لایه ن تورکیاوه تیکشکێنرا بووین، هیچ کادیرو جهنگا وه ریکمان به دهسته وه نه ما بوو، بریارماندا ئیدی نه مینینه وه". به هه مان شیوه (د.د.ک.د) که له لایه ن فه تحی یاسر عه ره فاته وه مژولی راهێنان ببوون، ئه وانیش بریارماندا سوریه جێبهێلن. وه هبی ئایدن ده گێرێته وه: "ئیمه وهك د.د.ک.د نێزیکه ی دوو سال له سوریا دا سه رقالی خۆ سازدان بووین و دارای کۆمه لگه یه کی تایبهت به خۆمان بووین، وه لی هیچ کام له ئه ندامانمان له تهك ئه وه دا نه بووین که پتوهندیمان له تهك سوریا دا هه بیئت". وه هبی ئایدن له سالێ ١٩٨١ له تورکیاوه ده ربازی سوریا بوو تا سه ربازه کان قۆلبه ستی نه که ن، ناوبراو ئیسته کانی له پاريسدا ژيان به سه رده بات. له گه ل ئه وه يشدا هیچ کام له و گروپانه پلانی خۆ سازدانیان بۆ جهنگی گه ریلایی نه خستبووه بواری کارو فه رمانه وه. ئایدن رایگه یاندبوو: "هه ندیک له ئه ندامانی بی چه کمان ئاردبووه وه خاکی تورکیا و به شیک له ئه ندامانی شمان ده ستگیر کرابوون". هه ره ها

دەيگوت: "ئىمە بىر كىرىندە مان لەو چوارچىۋە يەدا بوو كە برەو بە ھۆشيارىيى خەلكى بدەين، پاشان دەست بدەينە خەباتى چەكدارىيى".

لە ھەمانكاتدا ھاۋەلە چەپەرەۋە تور كەكانى ئۆجەلان و خەباتكارەكانى نۆر دەڧ يۆل ھەموو ئەوانە لەسەر بەندى چاۋخشان دەدا بوون بە ھاۋپەيمانىيە كە ياندا لەگەل پەكەكە. ھاۋكات ئامازەگە لىكىش لە گۆرپىدا بوون كە پەكەكە دەستىدا بوۋى ھەمان ئەو نەزمى ھەلس و كەوت و رىيازە دىرىنە توندەي كە لەتەك پارتەكانى دەۋر بەردا ھەيىو. ھاۋكات ھەندىك لە ئەندامانى پەكەكە ديار نەدەمان، تەنانەت دەنگىزى ئەۋە بلۆبوو كە لەلايەن خودى پەكەكە ۋە قۇلبە سىكران. رىكخراۋى كۆمكارى كە مال بۆركاى لە ئەۋرۇپا پىئەندى كرد بە ئاكيۆل و لىستىك لە ناۋى خەباتكارانى پەكەكەي دايە كە لەلايەن خودى پەكەكە ۋە دەستبەسەر كرابوون. ئاكيۆل لە ژياننامەيى سىياسى خۇيدا ھىتايۋەتەي: "پەكەكە دەستىدا بوۋى دەستگىر كىردى ھەندىك لە ئەندامەكانى خۇي و كەسپىش زانىارى لەو بارەۋە نەبوو كە چ بەلايەك بەسەر ئەۋانەدا دەھىتەيت". ھەرۋە ھا دەلەيت: "نامەيەكى پەلەو توندەم نوۋسى بۆ ئۆجەلان و پىيىم راگە ياند كە پىۋىستە يەكسەر ھەموو ئەندامان ئازاد بكات. ئەو كارەي ئەو ناسازگارە لەگەل ئەو رىككە ۋەتەنەي كە لەگەل پەكەكە كىردى بوۋمان، بەپىچە ۋانەۋە ناچارىن بە ئاشكرا جاپى ئەۋە بدەين و سەرزەنشەي خەراپە كارىيەكانى پەكەكە بگەين"⁸⁸. بەلام ئۆجەلان ھەرپەشەو گۆرپەشەكەي ئاكيۆلى پىشتگويىخست. دىڧ يۆل ئىتر ئەو رىكخراۋە بەھىزو سىياسىيەي جاران نەبوو، كە پەكەكە ۋەك ھاۋپەيمانىك پىشتى پىيەستەيت. ئاكيۆل دەلەي: "رىكخراۋىكى ھىند سىياسى و كارىگەر نەبوۋىن كە داۋاكارىيەكانمان كارىكاتە سەر

⁸⁸ Akyol, "Slice of Life," 7

ئاكارو راميارى ئۆچلەن. ھاۋكات لەسەرۈبەندى لىككەلۈەشانو پارچە پارچە بوۈنىشدا بوۈين⁸⁹.

ئەندامانى دەڭ يۆل لەنئۈەندى مشتومپىكى نئوخۆى تالدا سەبارەت بە نەزمى زانپارى رىكخراۋەى و لىنىنگەراىى گروپەكە و ئامانچە شۆپشگىرپىيەكانيان ژيانپان دەگوزەران. ئاكيۆل رىبەرى رەۋتپكى نئو دىڭ يۆل بوو كە بەپئويستى دەزانى چاۈبخشپىرتتەۋە بەنەزم و نواپىن و ئارمانچەكانياندا. مشتومپەكان داراى چەند ھۆكارىك بوۈن، گرنگترىنيان كارىگەرىيەكانى ژيانى شپۈە دىموكراسيانەى ئەۋروپا بوو لەسەر ئەندامەكانى دىڭ يۆل، ئەۋان لە ئەۋروپا دا داراى ژيانپكى جياۋازبوۈن و لەۋى دەرەكان بە ھەموو نابەرابەرىيەكانى ژيانى دىموكراسيانەى خۆيانكردبوۈ.

لەم ئالو گۆرپە ھزىيەدا كە بەسەر ئەندامانى دىڭ يۆل دا ھات، ئىتر پلانەكان بۆ دەستپىكردنى خەباتى چەكدارىى لە نئو ھەندىك لە ئەندامانى گروى دىڭ يۆلدا فرە بە ناۋاقيەى دەھاتنە پىشچاۋ، ئاكيۆل يەككە بوو لەۋ ئەندامانە كە زەرورەتى خەباتى چەكدارىى بە رەۋا نەدەبىنى. ئاكيۆل لە نوۋسىنەۋەى ژياننامەى سياسىى خۆيدا نوۋسىۋىەتى: "دەتۋانم بىژم، كە بزۋوتنەۋە ساۋاو رۆمانسىيەكەمان بەزۋوى بەھۆى پئۈەندىيە تالەكانى رۆژگارمانەۋە روۋبەروۋى تەنگو كۆسپ دەبىتتەۋە". ھەرۈەھا دەنوسىت: "ئىمە داراى رىكخراۋىك نەبوۈين كە بتۋانپت خەۋنەكانمان بكاۋە ۋاقىع، ھەر بۆيە بە زۋوى تىگەپشتم كە ئىمە خەرىكىن لە نئو دىنپاى خەۋن و خەيالدا ژيان دەگوزەرىنن⁹⁰". لە راستىدا ئەم مشتومپو چەندو چۈۋنەى كە لەنئۈ ئەم رىكخراۋەدا روۋىدەدا، راستەۋخۆ كارىگەرىى و كاردانەۋەى لەسەر خەباتكارو چەنگاۋەرەكانى دى درۋستدەكرد.

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ Ibid., 6

پرسیاری سهرهکی له نێۆ ئه و گروپانه دا بهردهوام له دهوری ئه و تهوه رهیه دا ده سوپایه وه، ئایا دهستبردن بۆ خهباتی چهكدارى زه مینه ی بۆ ره خساوه یاخو هیشتا بقیه و خهونیکی ئه سته مه ؟ له بهر ئه وه ههچ كام له گروپه كوردیه كان ئه و توانایه یان نه بوو له نێۆ تورکیادا دهستبگه نه وه و شه په ته قه ی چهكداریی بنێنه وه، چ جای ئه وه ی بنكه و بنه مای سه ریازی و كۆمه ك بۆ خۆیان كۆبگه نه وه.

له تورکیادا پێش روودانی كۆده تا توندوو تیژی و ئاگری توپه یی له لایه ن چه پو راسته كانه وه و گروپه نه ته وه ییه كوردیه كانه وه هه لده گه رسیتر او ولاتیان دووچارى تۆقین و ترس كردبوویه وه. له ره وشیکی وه هادا زۆرینه ی خه لکی تورکیا عه ودالی ئارامش و ناشتییه کی هه میشه یی بوون بۆ ولات.

ئاکیۆل ده نوسیت: "هه ربۆیه زۆرینه ی گه ل پشتیوانی خۆیان بۆ ئه نجومه نی سه ریازی نیشاندده دا، ئه وێ دم بزووتنه وه كه مان كۆنترۆلی سه راسه ر شه ره كانی تورکیای كردبوو، وه لئ هه موو پشتیوانیه کی جه ماوه ریمان له ناخی جه ماوه ردا له ده ست دابوو".⁹¹ لێره به دوواوه له رۆژگاری داها تودا به كاوه خۆ ئاکیۆل هه ولی ده دا گۆپان له ئه جێئداو هزری سیاسیدا قبولبكات و روونیبكات وه، ئه و ته متومانه ییش لاده دا كه به لئ ئه وه ی له سوریا و ئه لمانیا دا مژولی بووین، فره گه مژانه وه زا رۆیا نه بووه. ئاکیۆل ده نوسیت: "ئیدی رێكخراویك له تورکیادا نه بوو. نه گه له كۆمه یه کی پشتیوانی و نه هه چ، جگه له چه ند گه جه رو گو جه رێك و گه مه چیه کی كۆده تا له ده رێ و بۆ خزمه تی كۆده تا هه لده سوپان".

هه روه ها كێشه گه لیکی دیکه له گۆره پانه كه دا قوتیبوونه وه كه په یوه ندیدار بوون به پێوه ندیه كانی نێوان دیمه شق و گروپه خه باتكاره ده ره كیه كانه وه كه بانگه یشتكرا بوون. هه لمه تی سه ریازی ئیسرا ئیل بۆ سه ر لوبنان له ١٩٨٢ دا، هاوژه مان هی رشی له ناكاو بۆ سه ر پێگه و په ناگه ئاما جداره كانی سوریا، له رووی

⁹¹ 34. Ibid

مادی و معنەوییه وە سوریا و سەرۆك ئەسەدی خزانە رەوشیكى بەرگریکارانە وە .
 لە هەمانكاتدا تێكچوونی پێوەندییەکانی یاسر عەرەفات و ئەسەد لەسەر مناوەراتی
 سیاسیی سەرۆکی رێكخراوی ئازادیخوازی فەلەستینی لەتەك ولاتە عەرەبییەکانی
 دیکەدا، ئیدی پێگەدان و مشتومڕی ئەسەد لەتەك ولاتانی عەرەبییدا بەتەواوی
 ئەسەدی ماندوو دلكرمی کرد لەسەر ئەو نێوچانەی كە دەیفخواست بەسەریاندا
 بالادەستبێت. سەرۆکی سوریا زێدەتر بەرچاوتەنگبوو بۆ كۆنترۆلكردنی زیاتری
 گروپە فەلەستینییهكان. ئەم نیازو نەزمەى سەرۆك جاریكى تر بەسەر گروپە
 كوردی و تورکییهكانە وە رەنگی دایە وە، كاتێك كە خاكی سوریا یان كوردبوو پەناو
 پێگەى چالاکییەکانیان. ئەوەبوو لەناكاو سوریا هەموو ئەو بەلگەنامە و
 شوناسنامەى رێكخراوە فەلەستینییهكانی دایە دوواوە كە بۆ گروپە بیانییهكانی
 وەك دیف یۆل كرابوون.

سوریا بەمەرجێك قایل بوو ئەو رێكخراوە تورکیانە شوناسنامە هەلبگرێ كە
 لەلایەن دەزگای هەوالگریی سوریه وە ئەو كارتانەیان بۆ دەریكێت. هاوكات
 پەكەكەو رێكخراوە هامكارەكەى دیف یۆل داوايان لێكرا بەزویی لیستی نێوى
 ئەندامەکانیان لە سوریا و ئەلمانیا دا بۆ ئامادە بكەن. ئاكیۆل دەلێت ئەم خواستەى
 دەزگەى هەوالگریی سوریا سەر و سەدایەكى فرەى نایە وەو بوو خاڵێكى
 وەرچەرخان لەنەزمى چالاكى ئێمەدا. هەر وەها دەلێ ئەم خواستەى سوریا ئەوەى
 دەگەیاندا ، كە ئیتر ئێمە بۆمان نەبوو خەبات بكەین بۆ دیموکراتیزەکردنى تورکیا.

ئاکیۆل دەنوسێت: "ئەگەر نا ئێمە بارمتەى سوریا بووین، ئێمە زۆر بەسەختی
 هەستمان بە وە دەکرد، ئەوە بێكردنە وەى ئێمە بوو لە سوریا". بەلام بە بۆچوونی
 ئاكیۆل ئەوان نەیان توانیووە ئۆجەلان قایل بكەن بە وەى پێدانى لیستی نێوەکانیان
 بە دەزگای هەوالگریی هەنگاوێكى مەترسیدار دەبێت بۆ ئایندەیان. ئاكیۆل لەسەرى
 دەروات دەلێت: "لەوبارە وە وتویژم كە لەتەك ئۆجەلاندا ، بەراستى ئەو كەسێكى

که مژه نه بوو، پټیم وت گهر زږېده تر له سوریادا وه میتین دهبینه بارمته ی ولاتانی هریمی. ئوچلان له وه لامدا گوتی: "به دلنیا ییه وه نه وه ده زانم، وه لی له نیستادا من ناتاجم به وهخت هیه، ده زانم نه وان ته مایانه من به کار بهیتن، وه لی منیش وان له داهاتوودا به کار ده یتنم". له سه روبه ندی کوتایی ۱۹۸۲ دا دیف یۆل ته وای له نندام و دۆستانی خۆی له سوریادا پاشه کشه پیکردو نه چوه ژیر نه خواستانه ی رژی می سوریاه. ئاکیۆل ده نویست: "ده سه لاتدارانی سوړیا تیگه یشتن که نیمه ساردو سپرن له هه مبه ر پشش نیاز ه که یاندا، هه ربۆیه نه وان هیچ ته گه ره یه کیان له پششماندا دروست نه ده کرد وهختی که له سوریادا قوتارده بووین".

له راستیدا نه م بریاره ی دیف یۆل گورزیکی کوشنده ی سره وانده پلانه سه ربازییه کانیا ن بۆ رو به پوو بوونه وه ی تورکیا، وه لی له وهختی نیستادا پلانه که ی نه وان هیچ بایه خو بنچینه یه کی نه بوو. ئیدی نه م گروپه په رتو په رته وازه بوون و توانه وه. نه وباله ی که سه ربه ئاکیۆل بوون، وازیان له خه ونی خه باتی چه کداری هاوردو له خه م و خولای ده سنگرتن به سه ر پیکهاته ی نیوخۆیی پارت ه که یشدا ره وینه وه. هاوکات هاوپه یمانیه تیشیان له گه ل په که که دا به ته وای له گۆرپه را. ئاکیۆل ده نویست: "له وکاته وه ی په که که خۆی بۆ خه باتی چه کداری ماوه دریژ سازده کرد، نه وه هه نگا وه ی منی بۆ دوواوه وه ک خیانه ت ده ناساند".⁹²

هه رچه نده دیف یۆل سوریایان به جیه یشتن و هاوپه یمانیان له ته ک په که که کوتایی پته یتناو توانه وه، وه لی هیشتا به ره ی به رگری یه کگرتوو دژی فاشیزم (نیف. که ی. بی. دی. سی) به رده وام بوون، نه وه ته نها هیمایه کی لاوه کی بوو، یاخۆ ئاماژه بوو بۆ شکستی پرۆژه ی هاوبه شی تورکی کوردی بۆ شۆرش له تورکیا. تاراده یه کی فراوانیش ئاماژه یه کی بی پتچو په نا بوو له سه ر شکستی بیست سال له نه زمه ونی شۆرشی رادیکالی تورکییدا .

⁹² 35. Ibid., 7

چونكه له تەك برپاړى ئاشبەتالې دېف يۆلدا تەواوې ھېزە چەپەكانى توركيش مەيدانەكەيان چۆلگرددو وازيان له خەباتو خەونى چەكدارى ھېتاو لەتوركياو لەپېتاو نيازىكى ناروونو ديارينه كراودا خۇيان ھەلپەسارد. بەمجۆره ھزرفانەكانى چەپى توركى يا مردن يان له زيندانەكانى توركيا دا پەراگەندەو پيرو كەپوون ياخو ژيانيان لەمەنفاو لە دابراڼى ئەوروپا دا بەھەدەردا. ئەمەبوو داھاتووى ناديارو لىلى چەپ لە توركيا دا. ئاكيۆل دەلى: "روون نەبوو بەرەو چ داھاتوويەك ملدەنيين ، تەنھا پىويست بوو سوريا چۆلكەينو لە قوناغەكانى داھاتوودا كاربەگەين".

ناوبراو دوواتر گەرايەو ھەسەر خویندە ئەكادىمىيەكەى و ئەلئان لەيەكى لە زانكۆكانى خۇئاوادا مژۆلى دەرسو دەورى خۇيەتى و وانە دەلئتەو ھە. ئاكيۆل لە شوپىنكى دىكەدا دەلى: "گەر پىويست بىت بەلى، دەگەپىينەو ھە بۆ خەباتى چەكدارى، گەر ۹۰ سالى تريش پىويست بىت، وەلى لە ئىستادا خەباتى چەكدارى ئەستەمەو ئەنجامىكى ناكامى ھەيە".

باسی چواره م

ریگا به ره و جهنگ (۱۹۸۲-۱۹۸۴)

بەنئوبانگترین خەباتکاری دێرینی پەكەكە بە ساری باران ناسرابوو. ئەو قەدو بالا درێژوو باریك و نێوچەوان قوڵ بوو، لە كۆتایی ١٩٨٢ نێردرایە باكوری ئێراق. ئەم هەولەی پەكەكە بەشێك بوو لەو پلانەی كە خوازیاریبوو بە كاوەخۆ بنگەو بارەگاكانی پەكەكە لە سوریاو بەگوازێتەوێ بۆ نێوچە سنورییەكانی نێزیک تورکیا لە باكوری ئێراق.

لە راستیدا لە مانگەكانی زستاندا هاموشق لەنێوچە شاخاوییهكاندا ئیجگار ئەستەم و ناھەمواربوو، مەزۆ نەیدەتوانی بە سانایی پەڕیتە ئەودو سنوورو خاکی دوژمن، وەڵا لە نەورۆژدا نێوچەكە دەكرایەو بەرووی رێبوارانداو دەكرا لەوێندەرەوێ گۆزەر بكرێت. پاش ئەو باران و دوو لە ھاورێكانی بەنھێنی و بە شاراوھیی دەستیان دایە ئەنجامدانی گەشتێکی شەش مانگەیی پڕ لە ناسۆر بۆ ئەوێ رێو شوێن بۆ پلانەكانیان تەخت بكەن. لە ھەكارییەو دەستیان دایە گەشتەكەیان تا تونجەلی. ھاوكات تیمێکی تر رەوانەی نێوچەكانی باشوری رۆژھەلاتی تورکیە كران و لەدیاریبەكرو ھەریمی شەرنەخدا كەوتنە شوێنپێتەلگرتنی رەوشەكە.

لەسەر ئەم تیمانە بوو بەتەواوی زانیاری وردو درشت كۆبكەنەوێ لە سەر باروودۆخی نێوچەكان و خەلك و شێوەی ئەندازیاری نێوچەكە ئایا كات و شوێنەكان لەبارن و رێگەدەدەن بەپەكەكە دەستبەداتە چەك و تیۆرە شۆرشگێڕپێەكانی بخاتە بواری جێبەجێكردنەوێ یان نا. باران دەیوت: "لە چیاكاندا دەماینەوێ، لە چیاپەكەوێ دەچووینە چیاپەكە دیکە".

باران لە سالی ١٩٧٨ دا، پاش ئەوێ لەپارتێكی كوردی تر جودابوێوێ پێوەندی كردبوو بە پەكەكە وێ. ئامانجی تیمەكان بریتی بوو لە شەن و كەوكردنی شوێنە جوگرافییهكان و ئاشنابوون بەو جێگایانە كە دەكرێت گەریلاكەن خۆیان تییدا ھەشاربەدەن، لەلایەكی ترەوێ دەبوو تێبگەن لە سەرئۆر و روانینی خەلكی

له مه پر خه باتی چه کداریی په که که و هاوکات ناشنابن به بنکه و باره گاکانی سهربازانی تورک له نیوچه که دا.

له راستیدا وه ک چوڼ گه ریلاکانی په که که ناماژه بیان پیده دا، زیاد له نیوهی خه لکی کوردستان له دیهاته کاندایان و به شیک له ناواییه گچکه کان نه کاره بایان هه بوو نه ریگه یه کی ته وهن ریژ⁹³. دووری زوړیک له ناواییه کان، ناسانکارییان کردبوو بقی تيمه که ی باران تا دهسه لاتداران دهستیان رانه گات به قوالبه سترکردنیان. به گشتی باره گاو بنکه سهربازییه کانی تورک له شاره کان و ریگه سهره کییه کانه وه نژیکتربوون تا له و ناواییانه وه که گه ریلاکان خوځیان تیدا هه شار دابوو. هه رکاتیکیش ده ولت گوئی بیستی سهره سداو پشیوی بوايه، نه واه به زوویی تيمه که ی باران ده کرا شوین پییان ونکه ن خوځیان هه شاریده ن.

باران ده گپړته وه: "له هه ندیک له شوینه کاندایان گوئی بیست ده بووین و پیمان راده گه یه نرا که میری هه لیان کوتاوه ته سهرمان، وه لی نه وه له پاش کاتیک بوو که نیمه نه و شوینه مان جیه پشستبوو". له رهوشیکی له م جوړه دا نه وه ناسان بوو بقی سی که سی یاخی که هه لبین و خوځیان هه شاریده ن. هه ربویه فهرمانه که زوړ روون بوو، یاخو کزکردنه وهی زانیاری و به سلامه تی گه رانه وه بقی باکووری نیراق له بار بوو. بقی نه وه یش مه ترسی ده سترگریانیا ن له لایه ن نه رته شی تورکییه وه کالکه نه وه، نه واه پشتر پییان راگه یه نه را بوو له نه گه ری هه رچالاکی و کرده یه ک خوځیان به دووریگرن که ده کرا رووبه پوویان بیته وه. باران له روونکردنه وه یه کدا ده لی: "نیمه چه کمان

⁹³ 1. In 1985, the national average of people living in Turkey's urban centers stood at 53 percent. In southeastern Turkey, the percentage of people living in urban centers ranged from a high of 50.5 percent in Diyarbakir province to a low of 23.1 percent in Mus province. All figures from the II Gostergeleri, 1980– 2003 (Ankara: T.C. Basbakanlik Devlet Istatistik Enstitusu Yayinlari, 2004).

هه لگرت، وه لئ له تهك ههچ كه سىكدا. پىكدادانمان نه كرد، ئامانجى ئيمه ته نها به دهستهينانى زانيارى بوو."

پتړه كهى باران له ههچ كام له ئاوايه كاندا شه وان نه ده مانه وه، ئه وان ته نها له و كورده نيشته جيئانه نيزيك ده بوونه وه كه له ده وروخولى نشينگه كانى خه لكدا بوون. چونكه له ره وشيكي له و جوړه دا گهر كوښپو كيشه يه كيش روويديا به ده كرا به خيترايى وه خو بگه ويت وه لبييت. ياخو هه رگيز نه يانده هتلا كه سيك ئاگابيت وه ختى سهر يان له مالىك ده دا، چونكه دوور نه بوو كه سه كه هه والى نه و خيترانه به پوليس رابگه يه نيت. له هه ريمه كوردييه كه دا. شتيكي ئاسايى نه بوو بۆ كه سانتيك كه تيوه گلابوون به به يتو بالوره ي چه پگه ريو نه ته وايه تى كورديى ياخو هه ر له ياساده رچونيكى تر كه بۆ خو لادان له ده ستگير كردنيان په نابهرنه بهر ئاوايه كان، له روانينى ئاوايه كاندا نه و سى كه سه، كه سانتيكي هه لئاو بوون. وه لئ باران ده يگوت هه نديك جار ئاوايه كان له ته كماندا هاو سۆز بوون و ته نانه ت بۆ خو يان زانياريان بۆ ده هاوردن كه كام له ديهاتيه كان هاوكاريى ميرينو كامه يش وهك كورپه روهر ناسراون. وه لئ ديهاتيه كان پرژه ي خه باتى چه كدارى په كه كه يان فره به هه ند وه رنه ده گرت.

خه لكى كورد له رووى رۆحى و ده روښيه وه بنده ستكرا بوون. ديهاتيه كان هه ميشه گوښيان بۆ ده گرتين، وه لئ به راستيان نه بوو، ئه وان و ايان داده نا ئيمه قوتابين، نه و قوتابيانى له توركيادا له ژيتر ره نچ و ئازار دابوون، بۆيه واگومانيان ده برد هاو توين و خومان هه شارداوه، ئه وان كاتييك له ئيمه يان ده پوانى، وهك نه وه و ابوو زاړوكانى خو يان ببينن، پييان و ابوو خه لكى كين و ناچار كراوين ريگه ي چيا بگرينه بهر. نه وان له لايان و ابوو گهر ميرى ئيمه يان ده ستبگه ويت، نه وا له نيومان ده بات، بۆيه به داخ بوون بۆمان و ده ستى هاوكارييان بۆ دريژده كردن و خواردنيان بۆ ده هانين، وه لئ داواشيان ده كرد ئاوايه كه يان جيئيه تلين و ئيدى نه گه رپينه وه. له

راستیدا ئیسته‌یش و ئه‌وسایش گروپه‌که‌ی باران ، هه‌رچه‌نده رووبه‌پووی خه‌لکانیکی زه‌به‌ند بوونه‌وه، وه‌لی ته‌نها مه‌گر له‌ته‌ك شوان و گاوان تیكه‌لییانکردبیت، ئه‌وانه‌ی له‌ ئاواپیه‌ دورره ده‌سته‌کاندا می‌گه‌له‌کانیان ده‌له‌په‌واند.

بارانی‌ش وه‌ك هه‌وانی دیکه‌ی ئیو په‌که‌که‌ فره‌ لی‌زانانه ده‌یتوانی پرپه‌گه‌نده‌کانی به‌رپیت و بدوریت بۆ جه‌ماوه‌ره‌که‌ی. گه‌ر به‌که‌سیك بگه‌یشتی‌نايه و جی‌گه‌ی بایه‌خبوایه، راسته‌وخۆ له‌باره‌ی مارکسو لینینه‌وه قسه‌مان بۆی ده‌کرد، ئه‌گر نا له‌باره‌ی خه‌باتی چه‌کدارییه‌وه ده‌واین. ئه‌وه‌یش ری‌گه‌یه‌ك بوو که خه‌لکی گرنگیان پێده‌دا. ئه‌وان یان هیچ شتیکیان له‌مه‌ر سۆشیالیزم نه‌ده‌زانی، یاخۆ ئه‌وان دژی سۆشیالیزم بوون و پێیان وابوو ئه‌م ری‌بازه‌ له‌گه‌ل ئیسلامدا پێکه‌وه دانووین ناکوئیت. هه‌ندیک له‌ لاهه‌کان که له‌وتویژدا بوون تا پێوه‌ندی له‌ته‌ك په‌که‌که‌ دا دروستبکه‌ن، تیمه‌کان خواسته‌کانی ئه‌وانیان بۆ ئه‌وه‌ی بێنه‌ ئیو ریزی په‌که‌که‌ وه‌ ده‌دایه‌ دواوه‌.

به‌ به‌پوای باران ئه‌و رامیارییه‌ له‌ده‌ره‌وه‌ی ئامانجه‌کانیان نه‌بووه. باران ئه‌م روونکردنه‌وانه‌ی کاتیک ده‌دا که له‌ بالکۆنی شوقه‌که‌یداو له‌ شوینیکی ده‌وربه‌ر ستۆکۆلندا دانیشتبوو، ئه‌و له‌ کۆتایی نه‌وه‌ده‌کاندا داوای مافی په‌نابه‌ریی کردبوو له‌و ولاته‌دا⁹⁴.

باران ده‌یگۆت: " ئیمه‌ خواستی ئه‌وه‌مان بوو ئه‌و خه‌لکه‌ ری‌ك بخرین تا له‌ ده‌ریی تورکیادا پێوه‌ندیمان له‌گه‌ل بکه‌ن و رووبکه‌نه‌ باکووری ئی‌راق ". کورد به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی له‌ ئاواپیه‌ دورره ده‌سته‌کاندا ده‌ژیان، سه‌رچاوه‌ی زانیارییه‌کانیان رادیو یان قسه‌ی ده‌ماو ده‌م بوو، ئاستی خۆنه‌واریی له‌ هه‌کاریدا ۳۱,۶٪ بوو وه‌لی له‌ تونجه‌لیدا ئه‌م ئاسته‌ به‌رز ببویه‌وه بۆ ۶۰,۶٪ له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌دگومانی‌شیان له‌مه‌ر

⁹⁴ In 1980, the average literacy rate in Turkey was 67.48 percent. All figures from Il Gostergeleri, 1980–2003.

تیمه‌که‌ی باران، دیسانه‌وه چانسێك بوو تالییانه‌وه راستی و دروستی بارودۆخه‌که بزائن.

نۆرچار ئه‌وان ده‌یانپرسی له‌ باشووری کوردستاندا خه‌ریکه‌ چی رووده‌دات. ئه‌وان ده‌یانویست بزائن ئیمه‌ چیمان ده‌وێت و چ گره‌نتیه‌ك هه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی په‌که‌که‌ براوه‌ بێت له‌ خه‌باته‌که‌یدا. هه‌ر بۆیه‌ باران وا هه‌ستی کردبوو که هه‌وه‌ل جه‌نگی په‌که‌که‌ جه‌نگێك ده‌بێت بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و خه‌لگه‌و پشتیوانی نیوچه‌که‌ به‌ده‌ستبه‌یێت و ئه‌مه‌یش شتیکی ئالۆز بوو. کوشت و بڕو سه‌رکوت له‌پاش کۆده‌تا سه‌ربازییه‌که‌وه‌ خه‌لکی چاوترسێن و به‌رچاو تاریک کردبوو له‌ به‌رامبه‌ر هه‌ر ئه‌گه‌ریکی داها‌تو‌ودا. له‌هه‌مان کاتیشدا توره‌یی له‌ ده‌وله‌ت، گرتنی به‌کۆمه‌ل و ئه‌شکه‌نج و زیندان، ژینگه‌یه‌کی به‌ر هه‌مه‌ینابوو که هه‌ر هێرشێکی تۆله‌سێن به‌گه‌رمی پیشوازی لێوه‌ ده‌کرا.

باران دوپاتی ده‌کاته‌وه‌: "خه‌لکی ئاماده‌بوون، به‌لێ تامه‌رزویی بۆ خه‌باتی چه‌کداریی له‌ گۆرپیدا بوو". به‌لام به‌ هۆی شکستی شۆڕشه‌کانی پیشوو تروه‌و نا‌ئومیدییه‌کی تایبه‌ت له‌نیو چین و توێژه‌کانی خه‌لکا چێنرابوو. باران ده‌لێ: "پیرمانکرده‌وه‌ گه‌ر ده‌ستبه‌دینه‌ چه‌ک و واخۆمان نو‌مایان که‌ین به‌هێزو هه‌ره‌که‌تین، ئه‌وا پشتیوانی و کۆمه‌کی خه‌لکی بۆ خۆمان به‌ده‌ستده‌هێنین".

شتانێك که‌ باران تیبینی کردبوو نا‌ئومیدییه‌کی دیاریکراو بوو که‌ هامپابوو به‌ بێزاریی و توره‌یی خه‌لک له‌ میریی، ئه‌م تیبینییه‌ رێک له‌لای گروپه‌ کوردیه‌کانی دیکه‌یش دروستببوو.⁹⁵

هه‌مان سال ئه‌ندامێکی ته‌مه‌ن ۲۹ ساڵی رزگاری له‌ سو‌ریاوه‌ گه‌یشته‌ جێ، ئه‌و ده‌یه‌ویست ئه‌ندازه‌گیری بکات بۆ پلانه‌که‌یان تا سه‌ره‌له‌نوی خۆیان رێکبخه‌نه‌وه‌ بۆ

⁹⁵ A handful of unidentified militants, apparently from Dev-Yol, who took to the mountains in Turkey after the coup, described similar experiences in Uyan, Gerilla Kartaldir

خەباتى چەكدارىيى. سەيموس ئۆزەنگىن دەگىزىتتەۋە: "ھەموو كەس چاۋەپىي رىڭخراۋەكانى دەرىيى توركىيا بوون تا بەلكو شتىك بكن بەشت. بەلى بارو دۇخەكە بەجۇرىك بوو كە پىششىبىنى روودانى شتىك دەكرا لەنىۋچەكەدا". ناوبراو پىاۋىكى رەۋان و كارابوو، پاش سالىك بەنھىنى ھاتنەناۋەۋەى بۇ توركىيا لەلايەن ھىزەكانى ئاسايشەۋە قۇلبەستكرا. ئەو لەو ماۋەيەدا گەيشتبۈۋە بېروايەك كە ھەركەسىك دەستىداتە خەباتى چەكدارىيى لەلايەن گەلەۋە پىشتىۋانى لىدەكرىت، بەلام پىيى وابوو لەو قۇناغەدا ھىچ گروپىك لە ھىچ پىگەيەكدا نەبوو بۇ ئەۋەى دەستىدەنە كارو چالاكى. ئەو دەيوت: "گروپىك نەبوو كە بەشىۋەيەكى سىستەماتىكى كارىكات".

لەرستىدا جەماۋەرو قاعىدە ھەبوو بۇ كۆمەكىي گروپە كوردىيەكان ، بەلام گروپى چالاك و كىردە نەبوو. بەلام خەباتكارانى پەكەكە لەو قۇناغەدا رەۋشەكەيان جودا دەبىنى. ھەرچەندە خەباتكارىكى كەمىان ھەبوو تا لەنىۋ توركىيادا دەستىدەنە چالاكى، ۋەلى گروپەكە ھەم خۇى بەچالاك دەزانى ھەمىش وايدەبىنى كە لە گەشەكرىدنايە. باران لە ھەرشوئىنىك رىي بىكەۋتايە كارىگەرىي دادەناۋ ھۆشدارىي دەدا كە پەكەكە لە ئامادەكارىدايە بۇ جەنگىكى دوورو درىژ.

شەپ

لە دەستىپىكى سالى ۱۹۸۴ دا، پەكەكە سازو ئامادەبوو، ئەۋى دەمى تىمەكانى ھەلسەنگاندن و شەن و كەركىرنى رەۋشەكە لە توركىاۋە بە زانىارى تىرۋتەسەلەۋە لەمەپ رەۋشى ھەست و سۆزى نەتەۋەيى خەلك و شوئىن و پىگەى ھىزۋو لەشكرى تورك گەرابوونەۋە نىۋ گەريلاكان لە چىادا. دەيەھا شۇرششگىر لە جەرگەى توركىيادا بە تۆكمەيى خۇيان خەشاردابوو، ئەۋان لەھەۋلى پىكەپىنانى مېلىشىاي مەدەنى بوون لەنىۋ چىن و توپژەكانى خەلكدا. ژمارەيەك لە پەكەكە ئەۋ باۋەپەيان لادروستىبوو كە پەكەكە توانىۋيەتى لە ھەرىمەكەدا ھاۋ ھەلۋىستى و ھاۋسۆزى

به ده سته پیتیت. له دیمه شقیشدا ئۆجه لان سه رکرده بالاکانی په که که ی گرد کرده وه تا له باره ی ره وشه نوییه که وه وتویژ بکن. پیتستر له وه هار یاخو ده سته پیکدی هاویندا، ریه ی په که که دوا فره مانى دابوو، که ئیتر کاتی هه لایسانی جه نکه دژ به تورکیا⁹⁶.

گه ریلاکانی په که که یش مژوولی دوا پلان و چالاکیه کانیا ن بوون، ئه وان ئۆرچار له ئاواپیه کی چۆل و راگو یزراوی کوردی ئیراقدا که هه لکه وتوو له سه ر سنووری نیوان تورکیا و ئیراق بوو، گرد ده بوونه وه، هه لېژاردنی ئه م ئاواپیه ش به هوی نیزیکی بوو له باشوری شارۆچکه ی یه کسینکۆفای تورکیه وه. ئه وکات چیلیک ده یوت: "شوینیکى زۆر نهینیه". ئه و یه کیک بوو له سى ریکه ره سه ره کیه که. ناوبرا و سى پاریزگای دیاری کردبوو، ئه و له سى ویلايه تى تورکیادا ورد ده بووه وه تا شوینیک دیاری بکات، شوینیک هه م هینده سه خت بیت که بسازیت له گه ل خه باتی گه ریلاییدا، هه میش هاوسۆزی نه ته وه گه رایانی کوردی تیدا به رجه سته بکریت.

بۆ ئه و مه به سته سى یه که ی سه ربازی له نیوان ۱۰ بۆ ۲۰ چه کدار پیکهات. هه ریه که یان به رپرس له ئامانجیکى جیاوازا. ده ستیانکرد به په رینه وه بۆ نیو خاکی تورکیا، تابتوان بگه نه ئه نجامیک له و پاریزگایانه دا که له سه ری ریکه وتوون. ئه وان به دووی پینگه یه کی نیوه ندییه وه بوون تابتوان لئییه وه هیرش ئه نجام بده ن و ده رفه تی قوتار بوونیش مسۆگه ر بکن تا نه که ونه ده ست دوزمن.

هه موو ئامانجه سنوورییه کان پشتگو یخران، له بهر ئه وه ی پیکدادانه کان له وسنورانه دا، هه م له لایه ن قاچاخچیه کانه وه هه میش له لایه ن ده ولت و کورده کانه وه ره نکه رووبه رووی پلارو گازانده بینه وه. باران ده یوت: "له راستیدا ئامانجمان کوشتنی ریژه یه کی زۆر له سه ربازان نه بوو". یان ده یوت: "ئامانجمان

⁹⁶ Extensive details on the practical planning, along with information on who took part in the attacks can be found in Celik, Agri, 73–98.

ئەو بوو پشتیوانى خەلك بەدەستبەينىن و كەمەندىكىشيان بگەين تا بېنە نىو رىزەكانمانەو".

لەھەمانكاتدا خواستىك بوو تاۋرەو بېروا بدەن بەخەلك و ھىرشەكانىشيان پلەبەند بگەن. ھەوەلجار ئامانجەكان دەستنىشانكران و ژمارەيەك خەلك دوايىن بۆچوون و سەرنجيان لەوبارەو دا.

باران دەيوت: "ئىمە نىازمان بوو بچىنە نىوشارەكان(لەويۆە تەواۋى پلانەكان دادەريژران) لەشارەكاندا ئاگادارى ئالۆگۆپى پاسەوانەكان و جموجوللى سەربازەكان دەبووين و لەنزيكەو چاومان بەرووى رەوشەكەدا دەكرايەو". ھاۋكات خەباتكارەكان رىگاكانى رەفت و ئامەدى نىۆچەكە زۆرئاشنا بوون و توانيان چەندىن يەكەو خەشارگەى تاييەت بە گردبونەوەى چەك و چۆل چىبەكەن". ھاۋكات باران بەزەردەخەنەيەكەو دەيوت: "زانباريەكانمان لەو دا بوو كە ميرى پىشبينى روودانى ھىچى نەدەكرد، ميرى لەو باۋەپەدا بوو كە داراى ھىزو توانايەكى زۆرە"^{۹۷}.

باران سەبارەت بەيەكەم چالاكى و لىدانى يەكەسەربازيەكانى ئەرۋو سىمىدىلى بەمچۆرە ھاتە دىوان: "ئىمە چاۋەپى رۆژىكى لەو چۆرە بووين، ھەستىكى زۆر سەيرمان لەوشەو دا ھەبوو، ئاخىر ئىمە خۆمان بۆ چارەنوسىكى دژوار ئامادە دەكرد. ئەرۋو تەنھا ۴۰۰۰ دانىشتوۋى لەخۇگرتىبوو، ئەم شارۆچكەكە بە زنجىرە چىايەك گەمارۆ درابوو. لەكاتژمىر ھەوتو نىۋى بەيانىدا گروپىكى ۳۰ كەسىي لە گەريلاكانى پەكەكە خۇيان خزانە نىۋ شارۆچكەى ئەرۋو، يەككە لە تىمەكان راستەوخۇ ھەليانكوتايە سەر بارەگايەكى سەربازى لەنىۋچەكەداۋ يەككە لە پاسەوانەكانيان كوشت. ھاۋكات يەككە لە يەكە سەربازيەكانى پەكەكە بەردەم

⁹⁷ The Erub attack was recreated based on descriptions in Celik, Agri, 90–92, and Ozcan, PKK, 95–96, and an interview with Celik, one of the people responsible

پایگا سەربازییەکیان گرت تا رێلە هەردزە هێرشێک بگرن، گروپێکی دیکەیان لە نێوشارێداو لەبەلندگۆی مزگەوتەووە هاواریان کردو بوونی خۆیان بۆ خەلکی شارۆچکەکە نومایانکرد.

هەندێکیشیان لەسەر شەقامە سەرەکییەکانی شارۆچکەکە دەستیان کرد بە دابەشکردنی نامیلکەو بلاوکراوەکانی پەکه‌کو لەبەردەم چاخانه‌و کۆگا بازەرگانییەکاندا بۆخەلکیان رووندەکردەووە کە ئەمە دەستپێکی شەرو خەباتی رزگارێخوازی کوردستانە. کاتیکیش ئەووە روونبووەووە کە هیچ هەپەشەپەکی کتوپەر دژە هێرشێک لە گۆرێدا نییەو سەربازەکان هیچ ئامادەکارییەکیان بۆ کارێکی لەم جۆرە نەبوو، هیچ کام لەوان سەربازخانەکیان چۆلنەکردو شۆرشیگێڕانیشت لەپێناو جەبەخانەکاندا سەربازگەکیان دایە بەر دەستپێژی گوللەو توانییان ئەو جەبەخانەو چەکو چۆلە کە لەسەربازخانەکان هەبوو دەستیان بەسەردا بگرنو لە شارۆچکەکە بیانبەنەدەری.

لە سیمیدێنلێش دوو سەعات پاش ئەو، هێرشێ دووهمی گروپە چەکدارییەکانی پەکه‌کە دەستی پێکرد. ئەم شارۆچکەپەیش لەنێوەندی چیاکانی نێوچەکەدایە، لەوێش هەمان تاکتیکی ئەرووح گیرایە بەر لە هێرشەکانداو هەشت گەریلا لە کۆی هەژدە گەریلا کە لە نەخشەکەدا ئامادەبوون و توانیان شوێنێک لە دەرەووی سەربازخانەکانی شارو یانە فەرمییەکان دیاریبکەن. ئەوانی دیکە شۆپبوونەووە بۆ نێوەندی شار تا دانیابن کەسێک دژەهێرش ناکات. هاوکات پەکه‌کە لە پەکه‌کان پاسەوانی رێگەکەبوون نەکا پۆلیسی شیۆه سەربازی دێهاتییەکان سەربازگەکە جێبەجێلن و رووبکەنە نێو شارۆچکەکە.

وەلێ سەربازەکان نەیانده‌توانی کارێکی لەوجۆرە بکەن، چون بەیان نەلوا پێگەکانیان چۆلێکەن. لەنێوندی شاریشدا گەریلاکان کە باران لەنێو ئەواندا بوو بەدەنگی بەرز بەیانی ئامادەکراوی پەکه‌کیان خوێندەووە، کە بەناوی هێزی رزگاری

كوردستانه وه بوو، باسی له پېكهنانی هیزی رزگاری كوردستان ده كرد، نه مهیش له ژیر کاریگری شوپشگېرانی ښتنامی باکوردا بوو كه جهنگی رزگاری نه ته وه بیان دژ به نه مریکا كړد بوو. نه وانهی له و نیوه نده دا كۆبونه وه زیده تر مه ردی به تاسه و تینو تاو بوون تاوه كو كه سی ترساو و له رزكو.

باران باسی ده كرد: " خه لگی دوشدا ما بوون، نه وان گه ره کیان بوو بزنان كه خه ریکه چی رووده دات. نه وان گوځیان له ته قو توق بوو، بویه ده كرا پییان بیژین كه خه باتی چه كداری دهستی پېكرد، نه وهیش نه ك لیږه به لكو له شوپنه كانی دیکهیش به هه مان شیوه بوو". كورد له باشوری روزه لاتی توركیه و ته نانه ت له ئیران و ئیرا قدا ئاشنا بوون به خه باتی چه كداری، بژنه وان روشنبوو كه هه موو نه و راپه رینه نه دو اچار مایه پوچ و شكست نامېزن. بژ رو به روو بوونه وهی نه م ره وشهیش، په كه كه پیو یستبوو پر روزه یك بخاته پېشچاو له نازیه تی و هیزوو خه باتی درېژ ماوه دژ به رژی می سهر بازیی توركیا. ئامانجه كه لیږده كوشتن و برینی سهر بازیگه لی تورك نه بوو. به لكو ئامانچ له چالاكیه كه پساندنی پیوه ندی نیوان خه لك و سهر بازیانبوو.

له لایه کی تریشه وه راگ یاندنی یه كه سهر بازییه كانی په كه كه ئامانجیكی دیکه بوو. له م باره یه وه باران رو نیده كاته وه كه ئامانچ له هیرشه كاندا دروست كړدنی متمانه بوو له نیو خه لكدا. شوپشگېرېكی پېشو و هختك له باره ی ره وشه كه وه ده دوا، خوی له بان كورسیه كه یدا هاورده پېشه وه و به تاسه وه ده پرسی، ئایا سهر كه و توو بووین و توانیمان ئامانجه كانمان وه چنگ خهین، نه و ئامانجانه ی كه دارای بووین و باوه پمان پیان هه بوو؟. له پاش هیرشه كان گریلاكان ده كشانه وه بژ پېگه نه پنییه كانیان له چیاكان تا نه توانن شوپنی پیان هه لېگرن.

باران ئامازه به و ره وشه ده یوت: " نه رته شی توركیا ده ستیان دایه كۆمال و گه پان به دوو اماندا، وه لی هیچیان بژ نه كرا، ئیدی به هه ورازو نشیوه كاندا پاشه كشه مان كړد بژ سیمینده لی". هه روه ها ده یوت: " له راستیدا ئیمه هه ریمه كه

فره به باشی شاره زابووین. له لایه کی تره وه شوپشوانه کان نیگه رانی نه وه بوون که
 ئاواپیه دوزده دهسته کانی نیو چیاکان رهنگه هه والی هیرشه کانیاں بهرگویی
 نه که وتبیت یاخو رادیوی میری به جۆرێک رونکردنه وهی له باره داوه که
 له بهرژه وهندیی په که که دا نه بووه. هه ریه که ریلاکان خویان ده که یانده دوزترین و
 گچکه ترین ئاواپیه کان و هه والی جه که کانیاں بلاوده کرده وه. له گه هه مووان
 دیدارمان ده کردوو گرد ده بوینه وه، هه موانمان تیده که یاند که ریه که تر جگه
 له جهنگی که ریلایی له خه باته که دا شک نابریت.

بۆنموونه له مهیدانی سیمیندلیدا له مانگی شهشدا چه ندين هاوالاتیی به تاسه وه
 گردیبوونه وه گوئیان راگرتبوو، هاوکات نیگه رانی و دلخوتخوتیشیان
 لیده خوینرایه وه. ئه وان ده یانپرسی ئایا ته نها لیره ی نیوچه سنوورییه کاند
 دهستان داوه ته چه ک یاخو جهنگه کانتان بره و پیده ده ن بۆ شوینه کانی دی، یاخو
 ده یانپرسی هیزی ئیوه له چیدایه و چیه ؟ شتگه لیکه دیکه هه بوو که دپهاتییه کان
 خوازیاربوون بیزانن، نه ویش نه وه بوو ئایا میری کاردانه وهی چی ده بیته.

جاریکی تر له مانگی ئۆکتۆبه ردا که ریلاکان گورزیکی دیکه یان وه شانده، له و
 هه لمه ته دا سی له سه ربازانی تورک کوژران، هیرشه که له کاتی که دا بوو که سه رۆک
 که نعان عه فرین هاوالبوو نیوچه که بۆ ده ربپینی هیزو پیزی ده ولته و بهر زکردنه وهی
 وره ی سه ربازانی ده ولته. له م کاته دا رۆژنامه ی تورکی ده ربپینیکی سه رۆکی
 بلاو کرده وه که له ئه و په پیی تورهیدا رایگه یانده بوو: "مار ده بیته بکوژریت، نه که ر چی
 سه ریشی بچوک بیت"^{۹۸}. چه ند رۆژێک دووای نه وه. دیسان که ریلاکان هه شت له
 سه ربازانی تورکیایان له جورو کای نیزیکی له سنووری ئیراق له نیو بورد.

دواتریش کاپتنیکی سه ربازی بۆسه ی بۆدانراو کوژرا. ئه م هیرشه سه ربازیانه
 وه که شۆکیک وه هاوو بۆ سه ر ئه رته شی تورکیا و کاریگه ری نه وتوی له نیو خه لکیدا

⁹⁸ Cumhuriyet, October 5, 1984

به جيٽهٽ. هاوکات جهنگي پوپاگه ندهي په که که مژولي کاري خوي بو. نه زمي نانه وهي پشيو وي هيرشانه کاريگه ري خويان له نيوخه لکدا چاندو متمانه يان دروستکرد. باران که زوري مه تهريزو بوسه کاني له نيوچه ي سيميندلي داده ناو کاري پارتيزاني ده کرد نه و پوانينه ي لا گه لاله بيوو که خه لکي بپويان به خه باته که هه يه. نه وه له کاتيکدا بوو که هه زاران سه ربار له نيوچه که دا دامه زرابوون، وه ي نه يانده تواني و بويان نه ده لوا هيچ زيانک به گه ريلاکان بگه يهن. باران ده يوت: "هيرشه کانمان هاني چهندين لوي دابوو تا پيوه ندي به ريزه کانمانه وه بکه نو بينه پارتيزان".

هه روه ها ده يوت: "له هه وه ل هيرشماندا له سيميندلي تنها له تيمه که ي مندا ۱۸ نه ندام ده بويون، وه ل له کوتايي ۱۹۸۴ دا بيوينه په نجا نه ندام، له راستيدا به که يه که گه وره ترمان هه بيوو، به لام هه نديک له وانه نيردران بؤ باکووري نيراق وه هه نديکيشيان وه ک پارتيزانيک ياخو نه نداميک له نيوخه لکداو له هه ريمه کاندا هيلرابوونه وه. له نوکتوبه ري ۱۹۸۴ دا چيليك که مپي ميقرزي به جيٽهٽ و چوه تارانو له ويشه وه به فروکه چوه ديمه شق تاجاوي به توجه لان بکه ويټ. چيليك له م باره يه وه ده يوت: "چاوم که وت به توجه لان که له ره وشيکي نيچگار باشدا بوو، نه و به ته واوي چوبوه خه يالي واقعي خويه وه". توجه لان توماريکي دهنگي شهش کاترميري سپارده چيليك تا بيباته وه بؤ گه ريلاکان له شاخيدا. توماره دهنگيه که ي توجه لان له چند وتاريکدا وتبوي پيوسته گه ريلاکان له سالي ثابنده دا چي بکه نو چ رابه پيټن".

سه رکه وتنه کاني په که که توجه لان يان واليکرد که پاش توهانه وهي به فرو نه ماني دژوايي زستان له چند مانگيکي که مدا بازنه ي هيرشه کان يان به رينتر بکه نو تا زياتر

⁹⁹ Some details taken from Imset, the PKK, 41–42, 130–131, Birand, Apo ve PKK, 135

بتوانن شۆپېننه وه بۆنئۆ خه‌لک و نئۆخۆی تورکیا. هاوکات کۆمیتە‌ی نئۆه‌ندیی به‌ره‌ی رزگاربخوازیی نه‌ته‌وه‌یی کوردستانی پێکهانی. ئەندامانی ئەم به‌ره‌یه هه‌ڵیاندا له به‌هاری ١٩٨٥ به‌ته‌واوی بچه نئۆ تورکیاوه.

ئۆجه‌لان پێشبینی کردبوو به‌کاریگه‌ریی ئەم به‌ره‌یه ده‌توانرێت له هاوینی هه‌مان سالدا راپه‌رین دژ به ده‌ولەت بێته گۆڕی. به‌لام به‌هاتنی سالی نوێ، ره‌وشی ناوخۆی تورکیا و په‌که‌که به‌جۆرێک شکایه‌وه که ئۆجه‌لانیان له خه‌م و خولیا‌ی هێرشه‌وه گه‌رانده‌وه بۆ خه‌م و خولیا‌ی به‌رگریی و خۆپاراستن.

تورکیا سه‌رسوپمان دایده‌گریت

له ئاکامی هێرشه له‌ناکاوه‌کانی ئه‌روح و سه‌مینه‌له‌یدا تورکیا رووبه‌په‌روی هه‌ژان و سه‌رسوپمان بوویه‌وه. ئەوه له‌کاتی‌کدا بوو ته‌نها هه‌شت مانگ تێپه‌ری بوو به‌سه‌ر گواستنه‌وه‌ی حکومه‌ت له ده‌سه‌لاتی سه‌ربازی و هێزه‌وه بۆ حکومه‌تیکی مه‌ده‌نی و دیموکراتیکی هه‌ڵبژێردراو.¹⁰⁰

ئه‌وده‌م ولات له کۆده‌تای ١٩٨٠وه له نئۆ حوکمی عورفیدا تێده‌په‌ریی، ورده وهرده یاسای عورفی و سه‌ربازی له هه‌لگیراندا بوون. هه‌رچه‌ند ده‌بوو ده‌ولەت ئاگاداری به‌رنامه‌ و پلانی په‌که‌که و ئۆجه‌لان بوونایه. رۆژنامه‌ی سه‌ربه‌خۆیی که له ئەلمان ده‌رده‌چوینرا هه‌موو مانگی‌ک توانا و تینی په‌که‌که‌ی بۆ هه‌لایسانی جه‌نگ و هه‌ره‌شه‌ی هێرش وه‌شانده‌کرد. به‌لام ئەم ئەنجامگیریه‌ی ده‌ولەت یه‌کی‌ک بوو له بڕپاره هه‌له‌کانی ده‌ولەت له‌سه‌ر هێوربوونه‌وه‌ی ره‌وشی باشوری رۆژه‌لات. له‌راستیدا ٣ سال دوای ئەو رووداوانه جه‌نه‌رال یازگان قایا دانی به‌وه‌دا نا که هه‌موو ئەو رووداوانه پێشبینی نه‌کراو بوون. ناوبراو له‌سه‌رو به‌ندی هێرشه‌کاندا به‌رپرس بووه له یه‌که‌ی حه‌وته‌می ئه‌رتەشی تورکیا له باشوری رۆژه‌لاتدا.

¹⁰⁰ This section relies on the following: Ahmad, Modern Turkey, 181–190

جەنەرال کایا وتەوی: "ئۆجەلان تا ئەوکات نەدەزانرا کێیە، ناوی ئەو ئاشنا بوو، وەلئ شوینکە وتووێژکانی وەك رێگرو گروپێکی دز ناسیترابوون". جەنەرال گازی دەهێ دەگرت کە تەنانت. پاش هێرشەکانیش دەوڵەتی تازه دەستبەکاربووی مەدەنی و هەلبژێردراو، هیچ رێوشوێنێکی ئەوتوو تەواوی بەرامبەر بەو هێرشانە نەگرتەبەر کە شیاوی کاریگەرییەکان بێت. سیاسییەکانیش لە ئەنکەرەدا پێیان وانهبوو ئەو هێرشانە ئامارەیهکی سەرەتایین بۆ دەستپێکی گەورەتر. ئەوان تاوتوێی رەوشەکیان بەو دەخەملاند کە هێرشەکان پاشماوەی رووداوەکانی کۆدەتای سەربازی ١٩٨٠^{١٠١} بە چاوخشاندنەو بە رابردوویشدا ئەو روونە کە هیچ جێگەی رامان و سەرسورمان نییە کە بێتاگایی دامەزراوەی سیاسی و سەربازی لە ئاست هەوێل لێدانی پەکەدا لە گۆرپیدا بوو. فەرمانرەوایانی سەربازی لە ١٩٨٠-١٩٨٣ دا بەتەواوی سەختگیر و بێبەزەیی بوون و بەزەبرو زەنگ رێیان ئامانجەکانیان لەپێشچاوگرێبوو، بەلام توانیان سەرکەوتن بەدەستبەیتن.

ئیدی توندوتیژی سیاسی ٩٠٪ دای لەکەمی و ئابووری ولات جێگیربوو، جەنەرالەکانیش پەيوەستبوون بەو بەلێنانە کە دابووین بۆ ئەوێ لێگەرپن لە دەسەلات بۆ سیاسییەکان. رەنگە ئەمە هۆکاریکی گچکە بێت بۆ سەرلەنوێ بێکردنەو لە هەلایسانی توندوتیژی سیاسی لە ولاتدا. جەنەرالەکان تەنها بەرۆکی ئەوانەیان نەدەگرت کە بە پشێوییەکان و ئانارامییەکانی کۆتایی حەفتاکان سزایاندابوون، بەلکو پێیان وابوو گۆڕانی یاساکان دیسانەو پشکی مەزنیان هەبوو لە کردنەوێ بوارگەلێک بۆ روودانی پشێوی لە ولاتدا، هەر بۆئەم مەبەستەبوو ئەجۆمەنی ئاسایشی نەتەوێی تورکیا لە پاش کۆدەتا سەرلەنوێ سیستەمی ئایدیۆلۆژی و سیاسی و یاسایی تورکیای دارێشتەو. هاوکات دەستووری بنچینەیی

¹⁰¹ Birand, Apo ve PKK, 126

ولایت سەرلەنۆی نوسرایەووە بۆ ئەوێ بەتەواوی ئازادی دەربرین و بزوتنەووە کۆمەڵەو تەنانەت لێکۆڵینەووە زانستییهکان سنوورداریکات.

هەموو ئەمانە بەشیوەیهکی گشتی که خۆیان له سنووردارکردنی چالاکییهکاندا دەدییهو له پێناو پاراستن و پەنادانی ئاسایش و یهکێتی خاکی تورکیادا بوو. ئەم دوو وشەیه پاراستنی ئاسایش و یهکێتی ولات و اتای نادیاران هەبوو، هەربۆیه بهخواستی دەولەت رافەیان بۆدەکراو له سۆنگەیانەووە ئامانجەکانی میریی دەپێکرا. کهنعان عفرین له یادداشتهکانیدا نوسیویهتی: "پێویستبوو به بڕێک له مافیی شەخسیمان قوریانی بدەین تا بتوانین ئاسایشی کۆمەڵگە جەمو جۆر بکەین". جەنەرالەکان هەمیشە گازاندهی ئەو هیان هەبوو که پارتە سیاسییەکان و سیاسەتی پارتەکان نەتەوان بوو له ئاست رووداوەکانداو نەیان توانیوه پێکەووە پەرلەمانی مەنگو و مۆلق بخەنە گەر. ئیدی بەشیوەیهکی سیستەماتیکی کاریانکرد بۆ تێکشکاندن و بەربەستدانان له بەردەم پارتەکۆنەکان و دوورخستنهووی سیاسیه کۆنەکان. رێبەری پارتەکان بۆ ۱۰ سال له کاری سیاسی دووردهخرايهووەو پەرلەمان تارە کۆنەکانیان بۆ ماوهی ۵ سال له رهوشی سیاسی دووردهخستهو و بۆیان نەبوو له دامەزراوهی میریدا یاخۆ پارتی سیاسی نوێ دامەزریزن. بهمجۆره هەموو ئەو پارتانەي که له پێش کۆدەتادا له گۆره پانی سیاسیدا هەبوون هەلۆه شێترانەووە.

له دەستووری بنچینهییادا و له نێو یاسا نوێیهکاندا هاتبوو که پارتە نوێیهکان قەدەغەیه لقی تایبەت به لاوان و ژنانیان هەبێت یاخۆ له ئاوايهکاندا بنکهو بارەگا بکەنەو^{۱۰۲}. بۆ هەموو قوتابی و پروفیسۆرو فەرمانبەرانی میریی نەبوو له دامەزراوه مەدەنییهکاندا، پەيوەندی بکەن به پارتە سیاسیهکانەووە. ئامانج لەم کۆت و بەندانهدا خۆ لادان بوو له دووباره بوونهووی ئەو رهوشه توندو ناهاه موارهی بەرۆکی

¹⁰² Quoted in Pope and Pope, Turkey, 148

ولاتى له كۆتايى ھەفتاكاندا گرتىبوو ، ئىدىيە بەم بەندو كۆتانه لوان نەياندەتوانى خۇيان لەناو گروپو رىكخراوو كۆمەلەكاندا رىكبخەنەو .

ھەوللى جەنەرالەكان لە بوونىادنەنەوھى كۆمەلگەى نوئى توركىدا بە ياسا نوئىيەكانو رىكخستە نوئىيەكانەوھە نەوھەستا . لە سەرۋەختى ھەلېئاردنى نەتەوھىيى بۇ نەوھى دەۋلەت لە نەزمىكى سەربازىيەوھە بەرن بەرەو دەۋلەتتىكى مەدەنى . نەنجومەنى ئاسايشى نەتەوھىيى نەو مافەى پىدرا بوو كە ھەر پارتىكى سىياسى يان كەسايەتتىيەك بداتە دوواوھە ، بەتايىبەت لەنئو ئەوانەدا كە لەئامادەسازىدا بوون بۇ پەرلەمانى داھاتوو .

بەمجۆرە نىزىكەى ھەسەد كاندىد كە خۇيان پالوتىبوو بۇ پەرلەمان ، لەلايەن نەنجومەنەوھە درانە دوواوھە ھاۋكات لە كۆى پانزە پارتى سىياسىيدا تەنھا دوو پارت رىگەيان پىدرا كە بەشدارىيەكەن لە ھەلېئاردنەكاندا . لەو سى پارتەيشدا تەنھا يەككىيان سەربە رەۋتى سەربازىو ئايدىيۇلۇژياو سىياسەتى سەربازەكان نەبوو . بەم جۆرە لەنئو نەو رەۋشە پىر لە بەندو باوھى دەسەلاتدارىيەتى سەربازىدا بۇ دووبارە پىككەينانەوھى كۆمەلگەى توركسالار ، پارتى نىشتىمانىيى سەربەخۇ بەرئىيەرايەتى توركوت ئۇزال ، كە تەكنۇكراتىكى ئابورىناس بوو ، توانى لە ھەلېئاردنەكاندا سەركەۋتن بەدەستەبھىتت . جەنەرالەكان لەم رەۋشەدا چەند ھەنگاۋىكىيان گرتە بەر بۇ نەوھى دۇنيابن لەو رەۋشەى كەلەپاش گەپانەوھى ھوكمى ولات بۇ دەسەلاتى مەدەنى بەر گوئىيان دەكەۋىت . ئىدى دەستورى بىنچىنەى تەۋاۋى توانا دەسەلاتى بەخشىيە كەنعان عفرىنى سەۋك بۇ ماوھى ھەوت سال ، نەو تا ئەۋكاتەى پۇستەكەى جىدەھىتت ھەموو ھىزىكى پىدرا بوو . ھاۋكات نەنجومەنى ئاسايشى نەتەوھىيى ۋ ئەندامى مەدەنى زىادكرىد ، ئەمە لەپاش گواستەنەوھى دەسەلاتەۋە ھات بۇ دەسەلاتىكى مەدەنى ، ئەمانە لەلايەن پىنچەم ئەندامەۋە كۆنترۇلكرابوون كە كەنعان عفرىنى سەۋكى كۆدەتا بوو . لە راستىدا ئەم نەنجومەنە

دووباره ریکخستنەوهی وهک ئەنجومه نێکی راویژکاری بوو، بەلام خۆی لەخۆیدا دیسانەوه ئەرکی پاراستنی ئەنجومه نی ئاسایشی نەتەوهیی لەپیشچاوان بوو. هەروەها لەدەستووری بنچینهیدا هەموو راگەیه نراوه کانی پتۆیستبوو پتگی هەوه لێان هەبێت لە لایەن وهزاره ته کانه وه. له تورکیای دیموکراسی سه ره نوێ دامه زراودا، چالا کوانانی کورد ئیدی له مه نفا یاخۆ له زیندان یان ئەوانه ی له تورکیادا ئازاد بوون، له و باوه رده نا بهوون، که ته نها ژورێک هەبێت بۆ چالاکی و کاری ئەوان.

هاوکات بەلگه یه کیان شکنه ده برد که بتوانن به هۆیه وه مافه سه ره تاییه کانی نه ته وه ی کوردی تیا دا ببینه وه. له ده ستووری بنچینه یی نوێدا که له ژێر فرمان ره وایانی سه ربازیدا له دایک بوو، راگه یه نرابوو که هەموو هاو لاتیانی تورکیا تورکن و توکی زمانی فره می ده و له ته، له لایه کی تر دا ئاماژه درابوو که ئەو به ندانه قابیلی گۆرپانکاری نین. هاوکات پارتە سیاسیه کان له ژێر ئەو به ندو یاسایانه دا بۆیان نه بوو بانگه شه ی بوونی که مایه تی نه ته وه یی بکه ن و بۆشیان نه بوو ده م به دن له و پرسانه ی که باس له فره هنگ و کلتوو ر گرفت ی نه ته وه یی ده که ن له تورکیادا^{۱۰۲}.

هاوکات زمانی کوردی له ژێر به ندی تاییه تی ۱۹۳۲ دا بۆی نه بوو به کار به یتریت یاخۆ بخوینریت. به م جۆره به یی ئەوه ی ئاماژه ش به وشه ی کوردی کرابیت ، هەموو بواریک له به رده م زمان و ئەده بیات و بوونی کوردیدا قه ده غه کرابوو. هەموو ئەم رێگریانه نوێ نه بوون، ته نها شتێک که نوێ بوو ئەوه بوو که ته نانه ت ده ربهرینێک که بۆن و به رامه ی نه ته وه ی تری ده دا به ده ستوو ری له به رده م هه ناسه یدا گیرابوو.

کاتێک هێرشه کانی په که که روویاندا، به ته وای جێگه ی تیرامان و سه رسو رمان بوو، چونکه به فره می له تورکیادا و به ده ستوو ر شتێک به ناوی کورده وه بوونی نه بوو. به لام له شه ست و هه فتا کاندا گه ر کاریکی وه هاش بوایه ئەوا پارت و ریکخرا و

¹⁰³ Political Parties Law No. 2820, section 81

بلاوکراوهی نیمچه کوردی و ههلبژاردنی شارهوانیهکان بوونیان ههبوو، ههموو ئه و دهستکهوتانه له کۆدهتای ۱۹۸۰دا له گۆپنران. له تورکیای ویدا ههموو بۆن و بهرامهیهکی کوردی به یاسا ریشهکێشکرا. تهنانهت سه رهتاییترین بوونی کورد، ناوی منداڵ و شوێن و تهعبیره کوردیهکان بوون، ههموو ئه وانه به تهواوی له دامهزراوهکانی تورکیادا قه دهغه کران و هه ردهسته واهیهکی له و جۆره تیکرا به کاری جوداخوژای نیوده برا. تهنانهت به چهند رۆژێک پاش هیرشهکانی په که که کاتی که رۆژنامه نووسیکی تورک سهردانی ناوچه که ی کردبوو نویسیبووی: "له وێندهر تورکگه لێک هه ن که فره به سهختی به تورکی قسان ده که ن". تا ئه و رادهیه نه توانرا بوو بو تریت به زمانیکی جیاواز ده دوین که زمانی کوردیه^{۱۰۴}.

¹⁰⁴ Cumhuriyet, October 18, 1984.

به شى دووهم
په که که روله هیژ ده نیت

باسی یه که م
توندوتیژی و نه مه کداریی ۱۹۸۵-۱۹۹۰

دو سال پېش د سستیځی خه باتی چه کداریی په که که. چه تین غونفور نه ندای
بالای کۆمیتهی نه وروپای گروپه که، ده ستیدابویه وتویژ بق ریفورمیکی نیوځوی.
نه و به همو ریگه یه کی زیره کی و کاریی سهختگیو وریایانه هؤشداری دایه گروپه که
که به نه زمیکی زور ره هاو تاکړه وانه مامه له له گه ل نه ندامانی په که که دا ده کریت^{۱۰}.
نیگه رانی چه تین به ته وای تاوی سه ندبوو، نه ویش زیده تر له وکاته وه بوو که
بؤماوه ی سالیک له ته که گروپه که دا له نه وروپا کاری کرد. نه و سالی ۱۹۸۱
نیرد رابویه نه وی تا بقوانیت تورپکی پشتیوانی له نیو کوردانی ناواری نه وروپا دا
چینکات.

چه تین خوازیار بوو بره و بدریت به مشومړه نیوځوییه کان له کۆنگره ی دووهمی
په که که دا که بریار بوو سالی ۱۹۸۲ بیه ستریت. چه تین له نه لمانیا وه به مه به سستی
به شداری له و کۆنگره دا گه راپه وه و کۆنگره که یش له توردوگای راگویتراوی
فه له سستیځیه کان له نیوان سنوری نه رده و سوریا گړدرا. نه و شوینه گه ل دوو
نه بوو. ئوجه لان له م کۆنگره یه دا به زمانیکی ته نز نامیزه وه له به رامبه ر چه تین و
نه زمی نه وروپا و هر جوره مشتموړو گفتوگو یه که وه ستایه وه و همو دهنگیکی
جوداوازی سه رکوتکرد.

به مجوره نه ندامانی دیکه ی کۆنگره بایه ختیکی ئیجگار که میان دایه نه و باسو
خواسه ی که له نیازو نوایینی چه تین غونفور دا هه بوو. ئیس که نه ندامیکی پېشووی
په که که و سه رکرده یه کی به رچاو بوو ده گپړته وه: " ئیمه ته نها هؤشمان له لای

۱. تاراوی نتم باشه بریتیه له زنجیره دیداریکی ضرور ل لطلل بتررسه ئیشوونکانی ئمکه کتا.

A variety of unpublished sources were critical to this section, including the open letters of Cetin Gungor to the PKK, dated April 15, 1983, May 10, 1983, Oct. 19, 1983, March 18, 1984, and August 16, 1984, and an unsigned, undated eulogy for Enver Ata in 1984. Also used was a pamphlet from Die Gruenen/GAL, "Politische Mord in Europa," 25/6/87.

دەستپېڅى خەباتى چەكدارى بوو، ئىدى نەماندەپەرزا بېرىكەينەوۈ بۆچى ئو
بەرەو بالايى دەپوات، پېمان وابوۈ ھەموو ئو شتانه شتانيكى لابلو لاوۈكىن".

ناوبرو لە ئەلمانىادا ژيانىكى سەرکەوتوانەو بالەخانەيەكى دلگىرى پېكەوۈنابوو.
لەراستىدا ئۆجەلان وادىاربوو بەشېك لە خوليا نەتەوۈيەكانى لەدەستدابوو.
ھەربۆيە غونغور كە ناوى نەتېيەكەى بە سەمىر ناسراو بوو. بەھىچ جۆرىك ئامادە
نەبوو دەستبەردارى دلخوتخوتەو نىگەرانيەكانى بېت. ھەربۆيە پاش ئوۈى لە
كۆنگرەى دووۈم گەرايەوۈ ئەلمانىا، ئىدى بەجدى دەستى دايە مشتومر بۆ
چاكسازى و گۆرانكارى. چەتىن بەدەر لە نىگەرانيەكانى لەمەر پېكەتەى ئاپۇشنو
ستەمگەراى پەكەكە. خوازىارى ئوۈ بوو جارىكى دىكە چاو بە رېكخستەكانى
ئەوروپا بخشىنرېتەو، بەتايبەتى لەوكتەدا ئاراستەكرابوون تا پولو پياو بۆ
جەنگى چەكدارى نەخشەبۆدارىژراوى پەكەكە گرەبكەنەوۈ. چەتىن لەوياوۈرەدابوو
لەجياتى چالاككەكانى پەكەكە لە ئەوروپا پېويستە رووبىكرېتە نېۋچەكورىدەكانو
ھاندىرېنو رۆشنېرىكرېنو يارىدەيان بدرېتو لەگەل ئازارەكانى مىللەتدا بژىن.

ھاوكت چەتىن لەو باوۈرەدابوو پەكەكە تابازنەى پەيوەندىيەكانى لەدەرەوۈى
گروپە چەپە لاوازو لاوۈككەكاندا فراواننەكات ناتوانېت چالاكتر دەرەكەوېت. پەكەكە
پېويستە لەگەل رېخراوۈناحكومىيەكانو پارتە سىياسىيە سەرەككەكاندا بازنەى
پەيوەندىيەكانى بەرىنبكات، ھاوكت پېويستە كۆمىتەيەكى تۆكمە لە
رېكخستەكانى ئەوروپادا دىارىبكاتو ئازادى بۆچوونو رافەى رووداوۈكانىيان
ھەبېت. لەراستىدا نەويستراوۈ ئەوراستىيە بوترېت ياخۇ تېيىنى نەكراوۈ، ئەگەرنا
دەسەلاتى ئۆجەلان لە چالاككەكانى ئەوروپادا دىارىكراوۈ بووۈ. سەرلمان ئەرسەلان
كە خەباتگىرىكى پېشووۈ پەكەكەوۈ كەسكى نېزىك لە سەمىر بوو لە ئەوروپا لەم
بارەيەوۈ روونكرەنەوۈ دەداتو دەلېت: "سەمىر مرقۇئىكى دۆگما نەبوو، ئو پېى
وابوۈ ھەمووشىك دەكرېت مشتومرې لەبارەوۈ بكرېت، پېويستىش نىيە ھەمىشە

بېياره كان له سهره وه بڼ خواره وه دابه زن. خه لگى پټويسته سود له نه زموني
خويان ببينن و سهر به خوښ له بېيارو خودموختارين له بېيارداندا".

توجه لانيش هميشه نيگه راني نه و کار دانا نه وه بوو که له هم بهر ده سه لاتيدا
قوتده بڼه وه هميشه له خه مي ليکترازاني ريزه کاني په که که دا بوو، بڼ نه م
مه به ستايش سه ميري به ته گه ره و کوسپ ده زاني. هر بڼ په له سهره تا دا هولي دا
کاريگه ربي و هيزي سه مير له نيو کوميته ي نه وروپاي په که که دا که مېکاته وه.
نه وه بوو هه لمه تيک بڼا بوتکردني توانا کاني سه مير له ديمه شقه وه سرچاوه ي گرت،
له وږنده ر نزيکه کاني توجه لان گه لي پرس و جويان له سر توانا کاني سه مير وروژانده
هاتنه نه وروپا. نه وان به ناماژده دان به خوښ ساردي سه مير له پابه ندېون به بڼه ما
شورپشگيري به کانه وه ره خنه و گازانده له رهوشی کاروباره ناوځويه کاني په که که و
زيادکردني نه زمي لادان له ريکخسته کاندو رو به رووکرايه وه. نه رسلان ده لي: "نيدي
په که به په که هم مووانيان دووانده نه وه يان تيگه يانندن ياخو هولياندا مليانپېدېده که
سه مير خه ريکه کاريکي هه له نه جامده داتو نه نجومه ني نه وروپاي په که که
نه يتيوانيوه نامانجه کاني به يتيته دي". هه روه ها ده يوت: "نه وړو که ناوړده ده مه وه
ده بېنم هم مو پلانه کان له ده وروخولي نه وه دا بوون که خويان له سه مير
قوتاريگه ن". سه مير که سيک بوو له ده وروپه ري ۱۹۷۵ دا وازي له پلانه کاني هينا تا
بېيته ماموستاو په يوه ندي کرد به توجه لانه وه، نه و داراي بېوايه ک بوو که په که که
بڼ سهر به خوښي کوردستان ده سته به ري ده کات. سه مير که سيکي وردو ورياو فزول
بوو، نه و مله جيره ي له هر شتيکدا ده کرد که ده هاته پيشه وه. هر بڼ په سهره پای
نه وه ي نيردراواني توجه لان فشارو قووي زوريانکرد به زړاندي نيوي سه مير داو
هه ولياندا پاشگه زي بکه نه وه له باوه په کاني، نه و به پيچپه وانه وه سوريو له سره
کاره که ي و دوپاتي کرده وه که په که که وه ک پارتیکی پيکها ته لينيني پټويستی
به راستکردنه وه ي ناوځويه. سه مير هيند وريا بوو تا له پرس و جوکاني توجه لان وه ک

رېښه پکې خوی دهربازیکات، وهلی هه میښه نه وهی خواستېوو، ئایا ئوچه لان پټوښته له هه موو کیشو چاره سهری گرفتیکدا پښتی پټېبه ستریت؟ نه هه میښه ده پیرسی چالاکیه کانی پارتی به ته نهایی له گهل ئهرکی جېبه جېبکړینو ئهرکی شخسی و تایبه تدا ناتوانریت سهرکه وتووبن.

له نامه په کدا که ناراسته ی ئوچه لان کرابو ناماژه یان به وه دابوو که پټوښته له و ژيانه خه یالییه دا به ناگایته وه¹⁰⁶. سه میر بق ماوه ی ۳ سال بوو له ئه وروپادا ژیا بوو، له ویی فیتری گفتوگزی ئازادو نه زمی دیموکراتی و دیموکراسییه تی راسته قینه ببوو. هاوکات له ته ک هاوپه یمانه چه په تورکه کانی په که که له وانه دیف یول دا له نژیکه وه پټوه ندی هه بوو. ئه وانیش ده ستیان دابوویه چاوخشانده وه به هه لوښته لینینگه راکانیان و پټیان و ابوو دیموکراسی دواچار. ده بیت شوپش له هه گبه یدا هه لگیراییت.

ئیدی کوی هه موو نه م هؤکارانه بوونه داینه موی باوه پری سه میرو نه وه سته ی لا که لاله بوو که په که که ناتاجی به گؤرانکارییه. له راستیدا ژيانی ئوچه لانیش له گهل شوینی جیاوازی جیهاندا بوو، بنکه ی مانه وهی نه و له دیمه شقدا بوو که دیکتاتوریه ت هیشتبوویه وه، ولاتانی دیکه ی ده ری سنبوره کانی سوریايش هه دیکتاتورو دیموکراسییه کی مه نگول و ناتاواو بوون. له هه موو نه و ولاتانه دا که ئوچه لانی لیوو گفتوگزی ئازاد نه بوو نه شیان ده ویست رهوشیکی له و جوړه سره له لبات. ئوچه لان که ته ماشای پټوه ندیبه کانیشی له گهل ده د یول ده کرد تیده گه یشته که خالی هاوپه شیان له نیتواندا لاواز بووه. نه و تاوانی هه موو نه وانه ی خستېوو نه سته ی سه میر، پټیشی و ابوو سه میر له نیتو دنیای خه ونو خه یالدا ده ژی. ئوچه لان له وتاره کانیدا جه ختی له وه ده کرده وه که له ناو په که که دا هه میښه

¹⁰⁶ Semir, open letter to the European committee, April 15, 1983.

لایه‌نی لاوازو به‌هیز سهرکه‌وتن و شکست باسکراوه و وه‌ستان له‌سەر پێشهاته‌کان کراوه‌و گیانی ره‌خنه‌ زیندوو بووه‌ ئه‌وه‌یش که سه‌میر با سی لیوه‌ ده‌کات ناره‌وایه‌و ئه‌و ره‌خنه‌کانی زاده‌ی نێو کۆنگره‌نین و له‌ ئه‌وروپاوه‌ ده‌دوێ. هه‌ر بۆیه‌ نیازی سه‌میر نیازیکی شه‌رخوازان و غایه‌له‌ی سه‌میر غایه‌له‌یه‌کی خراوه‌. هه‌روه‌ها ئه‌وه‌یشی دوپاته‌ده‌کرده‌وه‌ که سه‌میر هیچ کاریکی نه‌کردوه‌ تا په‌که‌که‌ به‌هیزیکات^{۱۰۷}.

له‌راستیدا تائه‌وکات سه‌میر خۆی به‌به‌رپرس له‌ ئه‌نجومه‌نی په‌که‌که‌ ده‌زانی له‌ ئه‌وروپا، وه‌لێ نێردراوانی ئۆجه‌لان ئه‌ویان له‌و به‌رپرسایه‌تییه‌ دوورخسته‌وه‌و پێیان راگه‌یاند که پێویستت به‌کات هه‌یه‌ تا به‌ هه‌لۆیسته‌کانتا بجیته‌وه‌. له‌به‌رامبه‌ردا سه‌میر ئه‌وه‌ی درکاند که به‌لێ له‌ ئێستادا دۆگماتیزمی نێوخۆیی حزب زۆر له‌ بیرکردنه‌وه‌و ئیراده‌ی من به‌هیزتره‌. هه‌ربۆیه‌ به‌ پێویستی ده‌زانه‌م که ریزه‌کانی ئه‌و حزبه‌ چۆلێکه‌م. سه‌میر له‌ نامه‌یه‌کی کراوه‌یشدا بۆ هاو رێبازانی نووسی: "ئه‌سته‌مه‌ بتوانن له‌ ئێستادا له‌ ئاستیکدا بن که له‌من تێبگن، ره‌نگه‌ کاتێک بێت ئه‌وه‌ رووبدات".

له‌راستیدا ئاسان نه‌بوو بۆ سه‌میر که‌واز له‌په‌که‌که‌ به‌یڤیت. ئه‌و جیا له‌ ره‌خنه‌ ئایدیۆلۆژییه‌کان له‌ ئۆجه‌لان و چالاکییه‌کانی په‌که‌که‌ به‌هه‌موو واتایه‌ک پشگێرو پشتیوانی په‌که‌که‌ بوو، ئه‌و نێزیکه‌ی حه‌وت ساڵ له‌ته‌مه‌نی ته‌رخانه‌کردبوو بۆ په‌که‌که‌. هه‌ربۆیه‌ چه‌ند مانگێک پاش وازه‌یانه‌که‌ی رازی بوو له‌یه‌کێک له‌ به‌شه‌کانی کۆلیژدا له‌ ئالمان له‌گه‌ڵ چالاکوانانی په‌که‌که‌ به‌مه‌به‌ستی پێکهاته‌وه‌ دانێشتن و دیداریکات. دوو‌جار سه‌میر له‌ته‌ک چالاکوانه‌کان کۆبوویه‌وه‌، هه‌رچه‌ند بیروپراکانی سه‌میر گۆرانیان به‌سه‌ردا هاتبوو، ته‌نانه‌ت لێدوانه‌کانی زۆر پۆزه‌تیف بوون، ئه‌مه‌

¹⁰⁷ Ocalan, PKK'ye Dayatilan, 47.

وای کرد که گومان له په یوه نندی سه میرو شاهین دۆنمز بکه ن که به کریگیرای میتی
تورکی و نه ندامی پیشووی په که که بوو.

له بهرنه وه چالاکونه کان به سه میریان وت، نه و ناتوانیت شوینی کړیوونه وه که
جیبه یلایت تاوه کو له و باره یوه لپیچینه وهی له گه لدا ده کریت.

دواچار سه میر له و پلانه دا توانی هه لیت، وهی پاسه وانه کان ده یگر نه وه و له
شه ویکدا توندی شوقه یه کی ده که ن، ئیدی سه میریان نه و شه وه هیشته وه و له لایه ن
چوار پاسه وانه وه هه موو پاره و پول و شوناسنامه یه کیان لیزه و تکرد. سه میر له
نامه یه کدا که له ۱۹-۱۰-۱۹۸۲ نویسیو یه تی زور به توره یی و قه لسییه وه باس له وه
ده کات که نه پیشبینی کاریکی له و جوړه ی کردبو نه یش توانای نه وه ی هیه
هه لسه نگاندن بق هه لویستیکی له و جوړه بکات. له راستیدا هیشتنه وه ی سه میر
به ده سته سه ری وایکرد له هاوه له کانی به دویدا بگه رین، پاسه وانه کانی سه میریش
ناگاداریان کرده وه گه ر روودای رفاندنه که ی باس بکات له ناو شوړشگتراندا نه و
ژیانی ده که ویته مه ترسیه وه. هه رچونیک بیت سه میر توانی بق دووه مجار له چنگ
چالاکونه کان قوتاریت.

له پاش هه لپه اتنی له ده سته سه رییه که، له و نامه کراوه دا که نویسیووی نه وه ی
خستبووه روو که هه موو پیوه نندیه کی له گه ل په که که دا پچراندووه، دویاتیشی
کردبوویوه که به لی دژ به هه موو پرهنسیه کانی په که که یه و له روویان
ده وه سیتته وه و هه هیژکی ئایدیولژی مه ترسیداریش لیان ده وپوانیت. له و
باره وه نویسیووی: "نیستا ده زانم نه هیژه چه ند ترسناک بوو، چه ندیش له سه ر
هه ق و ره و ابووم که دژی نه م ره و ته نه فره تییه وه ستابوومه وه". سه میر به مجوره له
گاژانده و گله یی له په که که به رده وام بوو. پیشی و ابوو له پیناو شوړشی کورد دا
ناتوانیت ده سته برداری خه بات و چالاکی بیت، وهی ناتوانیت له سه ر نه هجی په که که
بروات. نه و هوشداریشی دا که بایکوتکردنی نه و هه لیه. نه وه هیچ سوودیک

بەپەكەكە ناگەيەنیت كە بمكەنە دوژمنى خۆيان. ئەم راگەيانراوھى سەمىر بۇ بەردەوامبۇنى لەكارەكەى دروست وەك ھەپەشەو گۆپەشەيەك بۆسەر ژيانى شەخسى ئۆجەلان و وەك تەجەدايەكى راستەوخۆ بۇ سەر پەكەكە لىكدرايەو. پەكەكە ھىچ كات لەئاست دابەشبوونەكاندا بىدەنگ نەبوو و نەرمى نەئواندوو. ھەر لەسالى ۱۹۷۷دا پەكەكە دووان لەچالاكوانەكانى خۆى لە غازى عەينتەدا كوشت، ئەوھىش پاش ئەو روويدا كە بانگەشەى ئەوھيان دەكرد لە گروپەكەيان جودا بوونەتەو. ھەر بۆيە سەمىریش خۆى وەك ركا بەرى پەكەكە راگەياندبوو، بۆيە لە دەستپىكى ۱۹۸۴ دا لە رۆژنامەى سەرىەخۆى كە رۆژنامەيەكى نۆوخۆى پەكەكە بوو سەمىر وەك غەيان بە شۆپش لەقەلەم درا. ئەوھىش لە ئەدەبىياتى پەكەكەدا ئامازەيەكى روون و رەوان بوو كە پىويستە خۆى بۇ مردن ئامادە بكات. لە راستيدا ئەو بۇ پەكەكە گىرنگ نەبوو كە سەمىر رۆشنپىرىكى ورياو وردە، نەبوونى ئەو ھىچ لەمپەرىكى لەبەردەم ھەيمەنەو ھىزى گەشەكردوى پەكەكەدا دروست نەدەكرد. لەنۆ پەكەكەيشدا زۆرينەى ھاورىكانى و پىوھندىيەكانى لەتەك ويدا پچراپوون. بەمەيش دەرفەتى كاركردى لەنۆ گروپىكى دىكەدا سنوورداركرابوو. ھاوكات بانگەشەى سەمىر بۇ زەمىنە سازكردن بۇ ئازادى بىروپاو دىموكراسى نۆوخۆى ھاوتانەبوو لەتەك مېتۆدى ھىچ كام لەپارت و گروپەكانى دىكەدا.

نوسىنەكانى لەبوارى چەپرەويدا و تۆمەتباركردى ئۆجەلان بەوھى كە كەسىكە گرفتى دەروونى ھەيە، ھۆيەك بوو تا گروپە فاشىستەكان كەلك لە زىموكرتى نۆوان خودى چەپەكان وەربىگىرن. تەئانەت ھەندىك لە چالاكوانانى پەكەكە ئەوانەى وابىريان كىردبوويەو كە ئۆجەلان بۇ پالېشتىنى پىگەى سەروكايتى خۆى ئەو ھەرا ھورپايەى لە سەمىر بەزىكردووھتەو، ئەوان بە ھىرش و ھۆشدارىيەكانى سەمىر نا ئارام بوون. لەم بارەيەو ھەرسەلان دەيوت: "لەراستيدا پىم وانەبوو سەمىر بەكرىگىراو بىت، ھاوكات پىشم وانەبوو ئەوھى ئەو دىكات كارىكى باش بىت بۇ

پەكەكە "يان" ئەوھى من دەمبىنى تەنھا دىيۈك بوو، ئەوېش ئەوھبوو كە ئەم رىكخراوھ لەخەبات و مەملەتدەپە لەپىتئەو كوردو دەولەتى كوردەدا، پىشمان واپوو كەسەك دژ بەم رىكخراوھ دەنگ بەرز بكا تەوھ، بەھىچ جۆرىك خزمەت و خەمى خەباتى رىزگارخوۋى كوردى پى نىيە".

سەمىر پىشتى بەستبوو ھاپىكانى لەنىو چەپى توركىدا تاوھكو سەلامەتى گىيانى بپارىزن. بەلام ھەلسوپاوانى پەكەكە بەشوېن ئەوھوھبوون و بەدوويدا دەگەپان. ئىس كە ھاپىيەكى چەپى سەمىر بوو لە ھامبورگ و تېبوى: "ئەوان لەوھ دەگەران شوېنەك بدۆزىتەوھ بۆ مانەوھو پاشان ھەلبكوتنە سەرى و لەنىوى بەرن". لەكۆتايى ۱۹۸۴ دا بوو ياخۆ لەسەرتاي ۱۹۸۵ سەمىر داواكارى پىشكەشكردو مافى پەنابەرىتى سىياسى لەولاتى سوېد وەرگرت. ھەندىكى دىكە لە بەرھەلستكارو نەيارى پەكەكە لەوېندەر دەژيان. مەسعود ئاكىۆل لەم بارەيەوھ دەلى: "سەمىر لەسەرەتادا بپياري نەدا دەستوھرىداتە كارى سىياسى لەتەگيان، وەلى ھەولتى دا چەندىن بلاوكراوھو نوسراو بنوسىت تا برەو بە ھزرو بۆچوونەكانى بدات بۆ پىشخستنى دىدى دىموكراسى لەنىو پەكەكەدا".

مەسعود سەركردە پىشوى دەف يۆل بوو، ئەوېو سەمىرى پەنادا پاش ئەوھى توانى لە دەستبەسەرىيەكە پەكەكە لە شارى كۆلن قوتارىيەت. ھەر بەگوېرەى گىزانەوھكانى مەسعود، سەمىر پاش ئەو قۇناغە بپياري دا بىتە ناو كايەى گىشتىيەوھ، ديارە ئەمەيش ئەو رۆژەبوو كە واژوى لەنىوبردى بوو بە ئەمرى واقع. ناوبراو ھەلوېستەكانى سەمىر بەمجۆرە دەگىرپىتەوھ: "لە ئىستادا ئىمە تەمەنمان ھەلگشاوھو شەكان جىاوازتر دىنە پىشچاومان، وەلى لەو كاتەداو لە تەمەنى سەمىرداو لەقۇناغىكى وەھادا، سەمىر ھىند باوھپى بەھزە دىموكراسىيەكەى ھەبوو، ئامادەبوو لەپىتئەویدا ژيانى خۆى بخاتە مەترسىيەوھ".

له ئىۋارەيەكى مانگى تۆفەمبەرى ۱۹۸۵دا سەمىر دىۋان لە ئەندامانى پېشۋوى پەكەكە بەشداريانكرد لە گردېۋونەۋەيەكى چالاكوانە كوردەكان لە شارى ستۆكۆلندا. ئىدى ئەمە ھەول دەركەوتنى سەمىر بوو لە شوپنە گشتىيەكاندا. ھەر لەو ئىۋارەيەدا يەككە لەپشت سەمىرەۋە بەچەند فېشەككە كۆتايى بەژيانى ھېناو ھەلھات. ھارپكانى سەمىر تېنەدەگەشتن بۆچى دەبىت پەكەكە سەمىر بكوژىت.

پەكەكە بۆ خۆيشى لە بلاۋكراۋەيەكدا بكوژى سەمىرى بە قارەمانو نىشتمانپەرۋەر نىۋېرد. ئۆجەلان سەبارەت بەم رووداۋە گوتىۋوى: "ئەو بەكرىگىراۋە لەلايەن گەلەكەمانەۋە گەيەنرا بە راستى و يەكسانى"^{۱۰۸}. لەم وتانەدا دياربوو كە ئۆجەلان لە بەرپرسايەتى شەخسى كوشتنەكە خۆى دەپەپننەتەۋە، ۋەلى دوۋاتر بەناشكرا دركاندى كە سانكە كە ئەندامى پەكەكە بوون و بەناشكراۋ بى پېچە پەنا دەبنە گرفت و تۆوى جياۋازى دەچېنن، پىۋىستە پېشېنى ئەۋە بگەين كە بېدەنگ دەكرېن. ئۆجەلان لەشۋېنكە تىردا وتىۋوى: "سەمىر لە ھەرشۋېنكەدا بىت، دەكوژىت"^{۱۰۹}. بەمجۆرە كوشتنى سەمىر بوۋە ھەول ئامازەى سەركەوتنى ئۆجەلان بەسەر نەيارانى دەسەلاتدارىيەتەكەيدا.

بەلام سەمىر يەكەم قورىانى نەبوو لە جولانەۋەكەى ئۆجەلاندا، سەركەشېيەكەى ئۆجەلان لەبەرامبەر نەيارانى خۆى و يەككىتى گروپەكەيدا قورىانىگەلىكى دىكەى لىكەۋتەۋە. تەنھا لەماۋەى سالانى ئىۋان ۱۹۸۲ بۆ ۱۹۸۵ ئۆجەلان فەرمانى دەرکردۋ ھانى دا تا بەلايەنى كەمەۋە ۱۱ ئەندامى بالاي پېشۋو و ئەۋكاتى پەكەكە لەنىۋەرن، كە سەمىر تەنھا يەككە بوو لەو يازە ئەندامە. ھەندىك لەو يازە

¹⁰⁸ From the German-language translation of a November 1985 brochure issued by the PKK in Europe: "PKK-Vertretung in Europa," November 1985

¹⁰⁹ Birand, Apo ve PKK, 163.

سەرکردەى پەكەكە توانیان هەلبەنێ و خۆیان بشارنەو، وەلى زۆرىنەيان لە ئۆردوگای دۆلى لۆلانى پەكەكە لە باكوورى ئىراق ياخود لە ئورپادا گوللە بارانكران.¹¹⁰ بەمچۆرە نۆزىكەى هەموو ئەوانەى كاریان لە تەك سەمیردا كردبوو لە نۆو چالاكییه پەرەگرتووەكانى ئەوروپای گروپەكەدا، تەنانهت ئەوانەيش كە قسەیهكیان لە بەرژەوهندى سەمیردا نەكردبوو، تەنها پەيوەندییهك بەسبوو بۆ ئەوێ سەرکۆنەبكرێن. ئەوانى دىكەيش فرەبەسانایى ئەو دەخوێنرایەوێ لێیان كە بە ئەندازەى پێویست ئەمەكدارنەبوون بۆ رێبەرایەتى ئۆجەلان. ئۆجەلانىش بۆخۆى قەد فەرمانى بەكوشتن نەدەكرد، وەلى ژینگەیهكى رەخساندبوو كە قێیدا غەيانەكان پێویستبوو لە نۆو بێرێن.

یهكێك لە خەباتكارەكانى پەكەكە دەلى: " ئەو كەسەى پرسىارى لەسەر كوشتنى كەسێك بكردا، ئەو بەخائىن ناو زەد دەكرا". ئۆج ئالان و ئىبراهیم ئایدن یەكەمجار لە سالى ١٩٧٢ دا لە نۆو زینداندا ئاشنا بوون بە یەكترى. ناوبراو لە مشتومڕەكانیدا لە تەك سەمیردا پالێشتى ئۆج ئالانى دەكرد. ئەویش پاش ئەو هات كە لە ولاتى ئالمان گەرابوو یەو لە سوریدا مژولى كارو بارى پەكەكە بوو. لە كۆتایى ١٩٨٤ یشتا نۆردرا بۆ كەمپى لۆلانى پەكەكە لە باكوورى ئىراق. ئىبراهیم یەكلا بىكرابوو یەو بۆ خەباتى پەكەكە و رازیبوو بە هەموو فەرمانەكان بەبێ هیچ پرس و لامو جیمىیهك. لەگەڵ ئەویشدا برايم بۆخۆى تێبینى ئەوێ كردبوو كە لە لایەن ئەوانى دىكەو بە شۆڕەیهكى گومانناوییهو مامەلەى لە تەكدا دەكرێت. لە دەوروخولى مانگی ئازارى ١٩٨٥ دا ئىبراهیم هەستى بە بوونی مشتومڕێك كرد كە

¹¹⁰ This figure is my own. Hatice Yasar, writing in the magazine *Sterka Rizgari*, No. 21, 2002 (Istanbul), 89fn12, names many of the same people; Bيراند, in his *Apo ve PKK*, 121, came up with a figure of 10, but did not specify names

له باره ی نه وه وه سازکړابوو، نيتړ تېگه يشت که ژيانی له مه ترسيدايه و وهخته به ناپاک نيو ده بريټ و پلانټک له گورځدايه بڼ له نيوبردنی.

هر بڼيه بڼ پوځی دوایی ئيبراهيم به بيانووی گردکردنه وی چيلگه و دار بڼ سوتاندن توانی خوئی قوتاريکات و په نا بهرځته بهر هيزه کوردیيه کانی ژير سرکردایه تی مه سعود بارزانی که ټوکات له نيو سنووره کانی ئيراندا ستاريانگرتبوو. دوواتر ئيبراهيم له دیداریکی تاييه تداو له دره نگاننکی شه ودا وهختک له ټوتاقيکی خواردنی پیتزادا بوو له سويد، نه وهی راگه ياند که دوواين بپياری داوه و هرگيز ناچيټه بهر ی دوزمه نه که په وه له تورکیا و نايه وهیټ واز له خوئی بهيټيت و ليتناگه پټ تابه دهستی په که که يش بکوژيټ. ئیدی له وی له تاراوگه دا به گوشه گيری ژيانی ده گوزهران.

یه کک له خاتوونه کانی ناو په که که يش له نه وروپا به ناوی نهیټی نه ټين له گل سهریدا مژولی کاری ريکخستن بوو، وهی له مشتومرو بگرو و برده سیاسی هزريه کاندا تره فداریی له ټوج ټالان ده کرد. له راستیدا تايديا په کی ساکاربوو بڼ نه وهی ته فگره که دامالريټ له هر که سيک که به هر جوړک به شداریکردبوو. نه وه وته ی یه کک له خانمه خه باتکاره کانی په که که بوو که له و ده مه دا له لوبنان به کاره کانی هله ده ستا. سامیه ئاسکين پاش نه وهی له سرخواستی ټوجه لان له سالی ۱۹۸۳ دا له نه لمانیاوه هاته ديمه شق، ناوبراو له ته وای ناگوزکيه ناوخوييه کاندا پالېشتی له سهر میر ده کرد، هر بڼيه به گورجی له کولگرایه وه و له نيوبرا. سهره تا ټوجه لان فه مانی کردبوو به سامیه ئاسکين تا بچيټه که مپی ټولان له باکووری ئيراق. به وته ی یه کک له خه باتکاره کان که سامیه ی له که مپی ټولان ديپوو: "نه و له جوړه ژنانه بوو که مشتومریان ده کردو له سر بابته کان راده وه ستان". هر بڼيه له روانيني هه مواندا چاره نویسیکی مه ترسیدار بڼ نه و خانمه ده بينرا. دوواچار له کوتاييه کانی ۱۹۸۴ يان نيوهی هه وهی ۱۹۸۵ دابوو

له لایه ن په که که وه له سیداره درا. هه روه ها سوفی قه ره قوس که ناوه نه یی نه که ی شۆرش بوو دیسان یه کیک بوو له هامکاره کانی سه میر، ئو له سه ر فه رمانی ئۆجه لان نیردرا بوو بۆ شیوی لۆلان له باکور ی ئیراق و له کۆتایی ۱۹۸۴ یشدا هه ر له و ی له نیوبرا. به لایه نی که مه وه سیان له ئه ندامانی په که که یش که له ته ک سه میر له ئه وروپا کاریان ده کرد پاش ئه وه ی سه میر له نیوبرا، دوا ی سالتیک هه موو ئه وانه له ۱۹۸۴ دا به شیوازی جۆراو جۆر کوژان. ئه وانیش ئه نوهر عه تاو زولفو گوک و موراد بایره کیلی بوون^{۱۱۱}.

پور موراد که یه کیک بوو له خه باتکاره کانی په که که ده لئ: "له راستیدا هۆیه که نه بوو بۆ کوشتنی سه میر، وه لئ کئ ده زانی، ره نگه ئۆجه لان به جۆرک له جۆره کان هه په شه یه کی به دی کردبیت" ئه ما سه باره ت به عه تا هه رچه ند که له لایه ن بړیک له ئه ندامانی په که که وه وه ک پالەوان ته ماشا ده کرا، ناوبراو په یوه ندی کردبوو به سه میره وه، هه ربۆیه به هه ره شه یه کی جدی ده بینرا یان بۆ سه ر ئۆجه لان یاخۆ بۆ سه ر ته فگه ری په که که. ئه نوهرش هه رگیز قسه یه کی نه کردبوو. خاتمیک که له جگه ره کیشانه که یدا قولبونه وه ی لیده بینرا، وه ختی خۆی له نیو ته فگه ری ده ف یۆل دا بوو، ئه و ئه نوهری ده ناسی. پرسی له ئه نوهر بۆچی په که که سه میری کوشت، من نازانم. جۆک یش ئه سته م بوو به توانیت ئاماژه یه ک بدۆزیه وه بۆ سه رپێچی له نه زمی په که که بوونیدا. به م جۆره ئۆجه لان کاری ده کرد بۆ له ناو بردنی هه رکه سو کاریک که مایه ی دروستکردنی پشیوی و جوداخوازی و ره خنه بیت له میتۆدو پلانی په که که دا.

به خویندنه وه ی بچوکترین ئاماژه ی ناکۆکی و سه رپێچی له هه ریه کیکدا راسته وخۆ له نیو ده برا. ره سول داود ئه لسینۆکی کۆمیته ی ناوه ندی په که که له لایه ن

¹¹¹ The men arrested for the attacks on Ata and Gok had worked in the PKK's Serxwebun newspaper according to the Gruene/GAL report, "Politische Mord in Europa," 14.

پارته‌کە‌یه‌وه له ١٩٨٢ دە‌ست‌به‌سه‌ر‌ک‌رابوو، دو‌ات‌ر گ‌وا‌ز‌ای‌ه‌وه بۆ ش‌ی‌وی لۆ‌لان له با‌کو‌ری ئ‌ی‌راق و له گۆ‌تایی ١٩٨٤‌ی‌ش‌دا له س‌ی‌داره‌ درا. ئ‌ه‌و ک‌ه‌س‌ی که ف‌ه‌رم‌انی ک‌وش‌تنه‌ک‌ه‌ی پ‌ی‌گ‌ه‌ی‌شت‌بوو به‌م‌جۆ‌ره روون‌کرد‌نه‌وه‌ی دا: "ف‌ه‌رم‌انی له‌س‌ی‌داره‌دان‌ه‌که‌ راسته‌وخ‌ۆ له ئۆ‌جه‌لان‌ه‌وه ده‌ر‌ک‌را". ده‌ی‌گ‌ی‌ر‌ای‌ه‌وه که ئۆ‌جه‌لان رای‌گ‌ه‌یان‌د‌بوو: "هۆ‌گ‌ه‌ل‌ی‌کی فر‌ه له‌به‌رده‌ست‌دا نی‌یه بۆ ئ‌ه‌وه‌ی له ژ‌یان‌دا به‌ی‌ل‌ر‌ی‌ته‌وه". ج‌ه‌م‌ی‌له ق‌ه‌ی‌تان فر‌ه خۆ‌ش‌به‌خت بوو، ئ‌ه‌و ن‌از‌نا‌وه نه‌ی‌نی‌یه‌ک‌ه‌ی به‌سه‌ح‌ه‌ر رۆ‌ی‌شت‌بوو. ئ‌ه‌و‌ی‌ش له س‌ال‌ی ١٩٨٢ دا و‌ازی ه‌ی‌تا له گ‌رو‌پ‌ه‌که‌و به‌ش‌دار بوو له نا‌جۆ‌ری‌یه‌کان‌ی سه‌م‌یر‌دا له‌گ‌ه‌ڵ‌ په‌که‌که‌، ه‌ه‌م‌ی‌شه ده‌ی‌پ‌رسی کار‌وب‌اره‌کان چ‌لۆ‌ن ده‌گ‌وزه‌ر‌ی‌ن. نا‌و‌ی‌را ئ‌ه‌و شه‌وه‌ی سه‌م‌یر له هۆ‌له‌ک‌ه‌یدا که به‌ک‌ری گ‌رت‌بوو ک‌وژ‌را، له‌گ‌ه‌ڵ‌ سه‌م‌یر‌دا بوو. وه‌ڵ‌ی ئ‌ه‌و ت‌وان‌ی خۆ‌ی ح‌ه‌ش‌ار‌ب‌د‌ات‌و له ئ‌ه‌ور‌وپ‌ادا ژ‌ی‌ان‌ی‌کی نو‌ی بۆ‌خۆ‌ی به‌ده‌ست‌به‌ی‌نی‌ت. ئ‌ه‌ند‌ام‌ی‌کی دی‌ک‌ه‌ی کۆ‌م‌ی‌ته‌ی نا‌وه‌ندی پ‌ی‌ش‌و‌وی په‌که‌که‌ فر‌ه به‌سه‌خت‌ی ت‌وان‌ی خۆ‌ی ق‌وت‌اری‌ک‌ات. ئ‌ه‌و‌ی‌ش له‌س‌ال‌ی ١٩٨٢ دا ده‌ست‌به‌سه‌ر‌ک‌رابوو، دو‌ات‌ر ن‌ی‌ر‌د‌را بۆ ش‌ی‌وی لۆ‌لان. وه‌ڵ‌ی به‌هۆ‌ی ب‌ی ئ‌ا‌گ‌ایی پ‌اس‌ه‌وان‌ه‌کان‌ی‌یه‌وه ت‌وان‌ی خۆ‌ی ده‌رب‌از ب‌ک‌ات. دو‌وات‌ر‌ی‌ش پ‌اس‌ه‌وان‌ه‌ک‌ه‌ی ت‌وان‌ی خۆ‌ی ق‌وت‌اری‌ک‌ات.

ئ‌یدی له سو‌ید کار‌ی‌ر ت‌وان‌ی م‌اف‌ی په‌نا‌به‌ری‌یه‌تی به‌ده‌ست‌به‌ی‌نی‌ت و په‌ی‌وه‌ندی‌ش ب‌ک‌ات به گ‌رو‌پ‌ه‌ک‌ه‌ی سه‌م‌یر‌ه‌وه بۆ شه‌رم‌ه‌زار‌کرد‌نی پ‌را‌ک‌تی‌کی په‌که‌که‌و ر‌ی‌به‌ره‌ک‌ه‌ی. ک‌ات‌ی‌ک سه‌م‌یر ک‌وژ‌را، کار‌ی‌ر‌ی‌ش در‌وست له ه‌ه‌مان هۆ‌ل‌دا بوو. کار‌ی‌ر به‌ما‌وه‌یه‌کی که‌م پ‌اش ک‌وش‌تن‌ی سه‌م‌یر له ل‌ی‌د‌وان‌ی‌ک‌یدا بۆ رۆژ‌نامه‌یه‌کی تور‌کی رای‌گ‌ه‌یان‌د: "ه‌ست به‌ په‌ش‌ی‌مان‌ی ده‌که‌م که له ر‌ی‌ک‌خ‌را‌و‌ی‌کی خ‌و‌ی‌نا‌وی له‌و جۆ‌ره‌دا به‌ش‌دار‌بو‌ومه، ه‌مو‌و ئ‌ه‌و س‌ال‌انه وه‌ک په‌له‌یه‌کی ره‌ش له ژ‌یان‌دا ده‌م‌ی‌ن‌نه‌وه".

ه‌ه‌روه‌ها گ‌وت‌ی: "ه‌مو‌و ئ‌ه‌و ت‌ا‌وان‌ی ک‌وش‌تن‌انه ئ‌ه‌وه دی‌اری ده‌ک‌ات که له‌دا‌ها‌ت‌و‌وی چه‌ند س‌ال‌ی‌کی که‌م‌دا چ ده‌گ‌وزه‌ر‌ی‌ت و چی د‌ی‌ته پ‌ی‌شه‌وه. به‌م‌جۆ‌ره په‌که‌که‌ له ج‌ه‌نگ‌ه‌ک‌ه‌یدا بۆ خۆ‌دا‌مه‌ز‌ان‌دن له ن‌ی‌وخۆ‌ی تور‌کی‌ادا، به‌رده‌وام بوو له

پاکتاوی ره‌خنه‌گرو سەرپېچکارانی ناوځوی رېځخراوه‌کەى، له‌لای ئۆجه‌لان پەرتبوون و ناکوکی وەك مەترسیى بۆ سەر دەسەلات و پارتەكەى لێكده‌درايه‌وه. زۆرێك له‌ ئەندامانى پەكەكەيش بەسانایى دەیان‌پوانییە جوداخوازان و بە مەترسیان دەزانین بۆ سەر ره‌وش و ره‌ونه‌قى گروپەكە. بێرکردنه‌وه له‌نیۆ پەكەكە دا به‌و جوړه بوو كه‌ ئەوه‌ى پەكەكە ئەنجامى دەدا ئەركێكى پېرۆزو بێ هەل و پەلەیه. یەكێك له‌ ئەندامانى پېشوو پەكەكە رایده‌گەياند: "له‌ ژینگه‌یه‌كى وه‌ها دا كەس نه‌یده‌توانی ره‌خنه‌و گازانده‌كانى بكات، زۆرێك له‌ و تاوانى كوشتنه‌وه كه‌ ئەنجامه‌ده‌را خودى ئۆجه‌لان بزۆینه‌رى پشت رووداوه‌كان بوو، زۆرێك له‌ ئەندامانى پەكەكەيش رازى بوون به‌ هەر بېرارى به‌ندێك كه‌ له‌لایەن ئۆجه‌لانه‌وه ده‌رده‌كراو ئەنجامه‌ده‌را". هه‌روه‌ها ده‌یگوت: "ئۆجه‌لان رېگه‌كەى دانا‌بوو، ئەوانى دیکه‌يش له‌ نێمه‌ شوینی كه‌وتبووین"¹¹². له‌ راستیدا ئەم دیدگا توندو بێ باکەى پەكەكە له‌ به‌رامبەر نه‌یاران و جوداخوازانى ناو گروپه‌كەى یاریده‌ى پەكەكەى دا تا له‌ لاوازیی و ره‌وشى كاره‌ساتنامیزی رېځخراوه‌كوردیه‌كانى دیکه‌ رزگاریبێت كه‌ به‌هۆى پەرته‌وازه‌بیه‌وه رووبه‌پووى ببوونه‌وه. له‌هه‌مانگادا ئەم ره‌وشه‌ى ناو پەكەكە بووه‌ هۆیه‌ك تا زیده‌تر هێزى تاكپه‌وى ئۆجه‌لان به‌هێزبێت. ئیدی ئۆجه‌لان و سەردارانى دیکه‌ى پەكەكە راهاتن له‌سەر ئەوه‌ى كه‌ به‌سانایى هه‌موو ئەوانه‌ له‌ كۆلێكه‌نه‌وه كه‌ گه‌ره‌كیانه‌ دژین له‌گەڵ پره‌نسیپه‌ سەره‌كیه‌كانى ئاپۆدا.

یاخود به‌سانایى ده‌یان‌توانى ئەوانه‌ له‌ناو به‌رن كه‌ جینگەى باوه‌پنین یا له‌مه‌یدانه‌كانى جه‌نگدا كه‌لكیان نییه‌و مایه‌ى سەر ئێشه‌ن بۆ گروپه‌كە. ئەندامه‌گەلیكى پېشوو پەكەكە كه‌ له‌نیوه‌راستى هه‌شتاكاندا له‌ باكوری ئێراقدا جینگێركرابوون. ئەوان ده‌لێن نێزیکه‌ى شه‌ش یان هه‌شت و زیاده‌ له‌ رێژه‌یه‌ له‌ ئەندامانى به‌ ئەزموونی پەكەكە له‌وێن‌ده‌ر له‌نیوان سالنێ ١٩٨٤ بۆ ١٩٨٥

¹¹² Cumhuriyet newspaper, Nov. 12, 1985.

له نیتوبران و که سیش نهیده زانی چۆن و له کۆی، ته نهها له بهر ئه وهی وهك هه پره شهیهك ده بینران بۆ سه ر پره نسیپه کانی گروپه که .

بۆنمونه یه کێك له و خاتوونانه ی که له ژێر ئازادو ئه شه که نهجی زیندانه کانی تورکیادا باری ده روونی تیگچوبوو، پاش ئه وهی له زیندان ئازاد کرابوو، جارێکی دیکه په یوه ندی کردبوویه وه به ریزه کانی په که که وه . به لام نازانریت ئایا بۆ ئه وهی که وهك به کرێگیراو سه یریان ده کرد یاخۆ نه یانده زانی له گه لّ باره ده روونییه ناته واوه که یدا چی بکه ن گولله بارانیانکرد¹¹³.

به مجۆره تا بیست سالی دوایی ته وایی ناوی کوژراوان و رووداوه کان که له نیوچه شاخاوییه دووره ده سه ته کانی باکوری ئیراق قه ومابوون به نه ئینی مابوونه وه و کرابوون به ژێر گله وه، ئیتر له ترسا بوویت یان به هۆی دلسۆزانی په که که وه . هه ندیک له ره خنه گرانی په که که پێیان وایه ئه و کوشتاره ناوخرییه ی په که که مانای لاوازیی په که که بووه، وه لی راستییه که پێچه وانه ی ئه و بۆچوونانه یه، چونکه په که که کاتیک ئه و فرمانانه ی ده رکرد که هه وه لّ ده ستپێکی خه باتی چه کداری به سه رکه وتوویی دژ به تورکیا له مانگی هه شتی ۱۹۸۴ راگه یاندبوو. یه کێك له خه باتکاره چالاکه کانی په که که ده یووت: "هه موو ئه وانه پاش راگه یاندنی چه نگ بوو".

گه رانه وه بۆ تورکیا

سه لاجه دین چیلیک پاش سازدانی دیداریک له تهك ئۆج ئالان له کۆتایی ۱۹۸۴ دا گه راپه وه باکووری ئیراق و پلانی دانا تا له ده ستپێکی سالی نویدا بخزێته نیو

¹¹³ In his letter dated August 16, 1984, Semir identifies her as Ayten Yildirim, a name I also was given

تورکیاوه، وهلې ته م پلانه نه که ریځی دوورېوو^{۱۱۴}. نه و زستانه نیجگار سخت بوو ،
 ته ستم بوو بتوانریت ته و به فره بېریت که چیا سنوورییه کانی داپوشیبوو. چەندین
 له ئەندامانی په که که به ته ستم له خاله سنوورییه کانی تورکیا و نیراق
 په پېیوونه وه له لایه ن ئیشکگره سنوورییه کانی تورکه وه درابوونه بهر ده سترپیژی
 گولله و کوژرابوون.

چیلیک و ته ندامانی پیشکه وتووی دیکه ی په که که له ئاماده کاریباند بۆ قوناغی
 داهاتووی نه بهر دبییه که یان، ته م زه وشه یان له پیشچا و نه گرتبوو. دوواتر چیلیک له
 ته ئامانیا وه و به ته له فون پتی راگه یاندم که : " گروپنکمان ناردنه نیو تورکیا، وهلې
 هر زرو ده سترگیرکران". هه روه ها پتی راگه یاندم : " له نیو هندی زستان تکی پر
 کړپوه ی تر دا ، گروپ و خه لکی دیکه مان ناردن، ته وانیش یان کوژران یاخو
 ده سترگیرکران. هه روه ها هه شت که سی دیکه پاش ته وه ی نیږد رانه نیوخوا ی تورکیا
 له پیکدا دانیکدا کوژران.

سەربازانی تورک فره به باشی له خاله سنوورییه کاندای جیگیرکرا بوون". بۆیه
 جه نه راله کانی تورک سەریان له هیرشه هه وه ئینه کانی په که که سەر سوږما بوو.
 ته وان چەندین مانگیان له بونیادنانی ستراتیژیکی توکمه دا بۆ پرسى په که که
 به هه ده ردابوو. له و ده مه دا پینچ ده ورییه ی تایبەت گوازا ربوونه وه بۆ باشوری
 روژه لاتى تورکیا و ژماره ی پۆلیسی دپهاته کان زیادکرا بوون، ته وان فرمانیان
 پیکرا بوو کارا تر به شوین ئامانجه کانیانه وه بنو یاخی بووان سەرکو تبه کن. له گه ل
 ته وه شدا پایگا سەربازییه کان له نیزیك دپهاته و گونده شاخوا ییه کاندای دامه زرا بوون و
 بهر پر سه ته منییه کان به ریژه یه کی زږد بلا وه یان پیکرا بوو.

¹¹⁴ . This section utilizes especially the firsthand experiences in the region of Baran, Celik, and former PKK militant S. The main published sources were Birand, Apo ve PKK, 134–143, and Imset, the PKK, 41–44, 107

بەتايىبەتى لەو شوپىنانەدا كە پەكەكە ئاتاجى بەخواردن و زانىارىيى و ھىزى مرقىي ھەبوو بۆ پشتىوانىكىردنەيان^{۱۱۵}. جەنەپالّ موستەفا نەجدەت كە لىپرسراوى ھىزە وشكانىيەكان و سەركردەيەكى ديارى ئەرەشى تورك بوو لە لىدوانىكىدا بۆ رۆژنامەنووس موخەمەد عەلى بىراند و تىبووى: "لە سالى ۱۹۸۵ بۆ ھەولجار لە ھەرىمەكەدا خۆمان دامەزراندو دەستبەكاربووين و سەربازەكانمان لە ھەرىمەكەدا گەردىرەبوويەو فرە بە وريايىيەو ھەشەن و كەوى نىچەكەمان دەكرد". ھەروەھا و تىبووى: "ئىزىكەى ۲۰۰ لە ياخيىبووانى كورد لە نىر توركىدا ھەبوون، فرە كىتوپر تىيىنى گۆرانيكەمان دەكرد لە ناوچەكەدا. يەكە چەكدارىيەكانى پەكەكە لە شوپىنىكەو بۆ شوپىنىكى دىكە كە لە ژىر چاودىرى سەربازانى تورك بوو بەنھىنى ھاموشۆيان دەكرد".

لە راستىدا چەكدارەكان بە رۆژدا دادەبارىنە شوپىنە ئامانجارەكان و بەشەويشدا پاشەكشەيان دەكرد. زۆرجار سەربازانى تورك بۆ ماوھى رۆژىك دەمانەو ھە دەجەنگان. زۆرجارىش سەرجاوەكانى ئاوو خواردنەيان لە پەكەكە دەگرتەو ھە پشەيان دەبەست بەرەوانەكردنى سەربازگەلى زياتر بۆ نىچەكانى جەنگ. باران لەم بارەو ھە وتى: "بەمجۆرە ھەموو كاتىك سەربازەكان زيانگەلىكى فرەيان رووبەپوودەبوويەو". ھەروەھا دەپىگوت: "ئىمە توانامان سنوردار بوو بۆ ئوھى بچىنە نىو ئاوايىيەكانەو. ئىمە ئاسان نەبوو بۆمان و نەماندەتوانى پرەپاگەندە بكەين بۆخۆمان، چون ھەركارىكەمان لە ئاوايىيەكاندا زيانى دەگەياند بەپەيوەندىيەكانمان لەتەك خەلگداو مىريى رووبەپووى ئاوايىيەكان دەبوويەو.

ھاوكات برى خواردن و خۆراك فرە لەبەردەست نەبوو بۆمان، زۆرجار تەنھا بايى دوو رۆژ خواردنمان ھەبوو، لەسەرەى سىھەم رۆژدا شتىكەمان شك نەدەبرد بۆ خواردن". بەھاتنى نىمەى سالّ خەباتكارانى پەكەكە رووبەپووى مەترسىيەكى نوئ

¹¹⁵ Birand, Apo ve PKK, 136.

بوونەو. لەوکاتەدا ئاوايە کوردییەکان چەکداردەکران و پۆل و پارەیان پێدەدرا بۆ ئەوێ جەنگی گەریلاکانیان پێبەگەن. لەراستیدا دەوڵەتی تورک لەدەستپێکی دامەزراندنی کۆماردا میلیشیا کوردییەکانی چەکدارکردبوو تا سنوورە نوێیەکانی کۆمار بپاریزن. وەڵێ لەشەستەکاندا وادانرا ئەم یاسایە نادیموکرات و نەسازە، ھەربۆیە پوچەلکرایەو و ئیدی کاری پێنەکرا. دوو بەدوای ھێرشەکی پەکەکە لە مانگی ھەشتی ١٩٨٤ دا، ئیدی ئەم جۆرە پەلامارو ھێرشانە دووبارە و چەند بارە کرانەو.

دوو بەدوای ئەو سەرۆکی تورکی تیشکی خستە سەر ئەوێ کە ھەمو ئەو ناوچە نیشتەنێیە دوورانی ولات کە بەدەست ھەژاری و خرابی رێگەوبان و کارەباوە دەنالتن، ئیدی ھۆیک نییە بۆ ئەوێ بتوانن ئاسایش و ئارامییان بپاریزن. لەو شوێنانەدا پاسەوانی دیھاتەکان مانگانە موچەیەیان لەمیری وەرەگرت کە نێزیکەی ٢٥ ھزار لیرە تورکی دەبوو کە دەیکردە ٧٠ دۆلاری ئەمەریکی. ئەویش بڕیکی بەس بوو بۆ ئەوێ بتوانن بژیوی خۆیان و خێزانیان دابین بکەن، ھەربۆیە لە کۆتایی ١٩٨٥ دا نێزیکەی ١٢ ھزار پیاو بەنیوی پاسەوانی ئاوايەکان نیویان تۆمارکرا.

ئەمانە تەنھا ھەرەشەیکە نوێ نەبوون بۆ سەر پەکەکە، بەلکو ھۆیک بوو تا یاخی بووکان دووچاری نا ئارامی و دلەپاوی بکات. ئەندامێکی پێشووی پەکەکە کە لە سالی ١٩٨٤ وە لە نێوچەیی ھەکاری دەستی دابووێ چەک، بەناوی خوازاوی ئیس. دەیوت: "من ناتوانم دژ بە پاسەوانانی دیھاتەکان بچەنگم، ئاخر ئەوانیش کوردن، ھەر بۆیە توشی ئیفلێج بوونێک ھاتبووم بەرامبەریان". ھێشتا سالتیک بەسەر خەباتی چەکداری پەکەکەدا تێنەپەری بوو، وادیاربوو دەوڵەت لەو سیاسەتەیدا قازانجی فرەیی کردبوو. ھەرۆھا بەھۆی دەرکردنی یاسای لیخۆشبوونەو ھەندیک لە شۆپشگێزان وازیان ھێنا لە شۆپش و بوونە سەرچاوەیکە گرتگ بۆ زانیاری

لهسەر گروپه که له لایەن میرییه وه. چیلیک وتی: "شتهکان به کامی ئیمه هه‌لنه ده‌سوپان و هەر هه‌والێک که له‌تورکیاوه به‌ده‌ستم ده‌گه‌یشت، هه‌والێکی پۆزه‌تیف نه‌ده‌بوون و خه‌لکی خه‌ریک‌بوون خیانه‌تیان لێده‌کردین، خه‌لکه‌که‌مان وازیان له‌خه‌بات ده‌هێناو له‌سەر شاشه‌ی تیڤیه‌کاندا ده‌رده‌که‌وتن و باسیان له‌و تاوان و کوشته‌نانه‌ده‌کرد که له‌نیۆ گروپه‌که‌دا تیۆه‌ گلابوون".

به‌وته‌ی چیلیک ته‌نها له‌ رووبه‌پووبوونه‌یه‌که‌دا له‌ته‌ک ئه‌رته‌شی تورک نێزیکه‌ی ٩٠ گه‌ریلا کوژرا‌بوون. تا ئه‌وکاتیش ژماره‌ی ئه‌وانه‌ی که پتیه‌ندیان به‌ په‌که‌که‌وه ده‌کرد رووله‌ زیاد بوون بوون. چونکه به‌وته‌ی کادیزیکی پێشوو‌ی په‌که‌که‌ له‌ هەر کاتی‌که‌دا جه‌نگێک رووبه‌دایه‌وه له‌ هه‌رشوێنێک فیشه‌کێک به‌ته‌قابه‌، ئه‌وا ده‌بووه‌ هه‌وی ئه‌وه‌ی ژماره‌یه‌کی نوێ بێنه‌ نیۆ ریزه‌کانی په‌که‌که‌وه¹¹⁶.

هه‌روه‌ها باران ده‌یگوت: "هاوکات رۆحی به‌رگری و به‌رده‌وامی له‌ناو شوێرپه‌شواناندا هه‌بوو، ئه‌گه‌ریش له‌ شوێنێکی دیاریکراودا جه‌نگه‌که‌یان بدۆراندایه‌، هەر به‌رده‌وام ده‌بوون. میری نه‌یده‌توانی ئیمه‌ وه‌ده‌رنیّت، خه‌لکی ئه‌وه‌یان به‌چاوی خۆیان ده‌دی، هەر بۆیه ئه‌وه‌ کاردانه‌وه‌یه‌کی باشی له‌ناو خه‌لکه‌دا هه‌بوو بۆ ئیمه‌، هه‌ربۆیه ده‌وله‌ت نه‌یتوانی به‌رده‌وام بێت و سه‌رکه‌وتوو بێت، چونکه ئیمه‌ له‌هه‌موو ئه‌و ناوچانه‌دا که لێی بووین توانیمان خۆمان را‌بگیرین".

هاوڕێکانی په‌که‌که‌

هه‌میشه ئه‌وه ئه‌زموونکراوه که هه‌ریه‌ک له‌ ئێران، ئێراق، تورکیا و سوریا توانیویه‌تیانه گروپه‌ کوردیه‌یه‌کانی په‌که‌که‌ به‌کاربه‌ێنن وه‌ک کرێگرته‌یه‌ک دژ به‌ گروپه‌ کوردیه‌یه‌ نه‌یاره‌کانی خۆیان. گروپه‌ کوردیه‌ی تورکیا له‌و ده‌مه‌دا فره‌ به‌به‌هێزی ده‌رکه‌وتبوون. هه‌وه‌ل‌جار سوریا توانی ئه‌م هه‌له‌ بقۆزێته‌وه‌ و بۆ قازانجی خۆی

¹¹⁶ Birand, Apo ve PKK, 138

به کاربان بهیئت. ئیراق شکستی هینا له به کارهێنانی کوردی تورکیه و ئێرانیش له کوتایی ههشتاکاندا توانی به به یوهندییه کانی بدات له گهڵ کوردی تورکییه دا. هه میسه سووریا نێزیکترین پێوهندی له گهڵ په که که دا هه بووه، له ده و یوهی ۱۹۸۵ پێوهندی هه ردوولا به روی زیده تری پێدرا^{۱۱۷}. په که که شانبه شانی گروپه فه له سینییه کانی دیکه له شیوی بیقاع توانی شوینی خۆی بکاته وه و گه ریلاکانی فیتری مه شقی سه ربازی بکات. سووریا پشتی ده به ست به ده زگا هه والگیریه کانی پۆ چیکردنی په یوهندی له گهڵ گروپه بیانییه کاندا.

هاوکات جه میل نه سه دی برا بچوکی حافظ نه سه د به تایبه تی بایه خی ده دا به په که که و سه ردانی که مپی حیلوه ی ده کرد. جگه له کورسی نه نجومه نی گه ل جه میل نه سه د دارای پۆستیکی دیکه نه بوو له ده وه تدا. وه ئی له بنچینه دا کۆنترۆلی ته وای به نده ری لازقییه ی له ده ستدا بوو. هاوکات په که که یش له و باوه رده بوون که نه و به ره پرسی رێکخستنه عه ره بییه کانی نێو هه ریمی هاتای تورکیی بوو. نه و پارێزگا پێشووه ی سووریا که تاوه کو ئیستایش سووریا بانگه شه ی گه پانه وه ی ده کات.

سووریا به چیکردنی پێوهندی له گهڵ په که که دا ده یخواست فشاریکی زیده تر له سه ر تورکیا دروستبکات له به رامبه ر نه و کێشه که شه بی پایانه ی که له پێوهندییه ئالۆزه کانی نێوانیاندا ده گوزه را.

له ساڵی ۱۹۸۷ نه وه ده خوێنرایه وه که سووریه هه ر به رده وامه له نیازی په یوهندییه کانیدا. سه رۆک وه زیرانی تورکییه تورکوت ئۆزال له سه ردانیکی

¹¹⁷ Sources for this section included Syrian Kurds, Ely Carmon, an Israeli expert on Syria and the PKK, and former PKK members active in the Bekaa. Some details relied on Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis"; Seale, Asad, 427; and David Barchard, "Ozal Signs Security Agreement with Syria," Financial Times, July 18, 1987.

دەگمەنیدا بۆ دیمەشق کاریکرد تا فشاری زیدەتر دروستبکات بۆدەستدانە
پروتۆکۆلی ھاوکاری نێوانیان.

هەرچەند کە سوریا بەفەرەمی پێی لێنەدەنا کە ئۆجەلان لە سوریا بێت. بەلام
هەردوو لا رێککەوتن کە چیدی هیچ ھێرشێک لەسوریاوە نەکرێتە سەر قەلەمپەوی
تورکیا و ھاوکات زانیاری ھاوالگێری و ئاسایشی لەنێوان یەکیددا ئالوگۆرپەکن .
لەبەرامبەردا ئۆزال ھەولێ دا کە چارەسەری ئەو تەنگژەییە بکەن کە لەمەڕ پرۆژەی
زنجیرە بەنداوەکانی سەر رووباری دجلە و فورات ھاتوونەتە گۆڕی.

ھاوکات بەلێنی دا هیچ کەلێنێک لە بڕی ئاوی رۆشتوو بۆ سوریا لە ئایندەدا
دروست نەبێت. بەمجۆرە سوریا توانی پەکەکە وەک چەکیکی ستراتیژی
بەکاربھێنێت لەپێناو بەرژەوێندییە تایبەتییەکانیدا بۆ فشار خستە سەر سوریا.
بەمجۆرە لەسەر بنەمای پروتۆکۆلە نوێیەکە سوریا ھۆشدارێ دایە پەکەکە تا لە
خاکەکەییەو سنورەکانی تورکیا نەبەزێنن. وەلێ پوون نەبوو ئەو پروتۆکۆلە نوێیە
تاجەند کاریگەری دەبێت لەسەر فشار خستە سەر پەکەکە.

لەو قوناغەدا پەکەکە پلانێکی دیکەیان گرتە بەر بۆ ئەوێ رووبەکە تاران یاخود
لە سنورەکانی نێوان ئێراق و تورکیادا جێگیربن. ھاوکات سوریا ئیدی کاری نەکرد
بۆ راھێنانی گروپە چەکدارییەکانی پەکەکە و رێکخستن و گەرد کردنەوێیان و هیچ
بەدەمەوێ چوونیکیشی بەرچەستەنەکرد لە چالاکییەکانی ئۆجەلاندا.

لە ھەوێلدیداریی رۆژنامەنوسیکی تورک بەناوی موحمەد علی بیراند لەگەڵ
ئۆجەلاندا ئەم پرسیارەکرا: "ئەگەر سوریا بیویستایە یاخۆ بیتوانایە ئێوەی
دەوستاند؟"، ئۆجەلانیش لەوێلامدا وتی بەلێ بەدلتیاییەو، خۆ ئەوان بە
فەرمانێکی دیاریکراو ئێمەیان لە سوریا وەستاند"¹¹⁸.

سوريا هه‌ميشه هۆشى له‌لای كه‌مینه كوردییه‌كه‌ی خۆی بوو، به‌رده‌وام ئه‌وه‌ی ده‌خسته پوو كه‌ په‌كه‌كه‌ ناتوانیته‌ له‌جیاتی كوردانی سوریه‌ی بێته‌ گۆ بیانورویته‌. هاوكات دیعه‌شق کاریكرد تا په‌كه‌كه‌ له‌نیوكوردانی سوریه‌دا هێزی مرۆیی خۆی تۆكمه‌ بكات و ئه‌ندامگه‌لی تر به‌هێنیه‌ ئێو ریزه‌كانییه‌وه‌. سوریه‌ ئه‌م هه‌ولێی به‌ ئومێدی ئه‌وه‌ بوو تا ئاراسته‌ی كورده‌كانی له‌ جه‌نگ و جیدالی ناوخۆی سوریاوه‌ بگوازیه‌وه‌ بۆ دژایه‌تی تورکیا. له‌ راستیدا په‌كه‌كه‌ پێشتر له‌نیو كوردانی سوریه‌دا ناوو شۆره‌تیا ن فره‌ بوو. له‌سالانی هه‌ولێدا ئۆجه‌لان و تاره‌كانی ئاراسته‌ی كوردی سوریا ده‌كردو گه‌ریلاكانی پێره‌كانیان به‌نیو ئاواپیه‌كانی كوردی سوریه‌دا ده‌گه‌ران و پروپاگه‌نده‌یان بۆ كوردایه‌تی و خۆیانده‌كردو یارمه‌تی و پۆل و پاره‌یان گرد ده‌كرده‌وه‌.

كوردانی سوریه‌ش گه‌رموگورپوون له‌گه‌ڵ په‌كه‌كه‌دا، به‌تاییه‌تی قوتابیانی زانكۆكان زۆر په‌رۆشی ئه‌و دروشمانه‌بوون كه‌ په‌كه‌كه‌ تێیاندا ئاماژه‌ و ئامانجی ده‌وله‌تی كوردی ده‌دا به‌ده‌سته‌وه‌، ته‌نانه‌ت گه‌ر باسیشیان له‌ ده‌وله‌تی كوردو تورك پێكه‌وه‌ بكردایه‌.

پارته‌ كوردییه‌كانی سوریا ته‌نها نوزه‌یه‌کیان تێدامابوو، ئه‌وان بنده‌ست و گه‌ڕۆده‌ی مملانی ناوخۆیی و فشاری میریی بوون. ئه‌وان له‌م ره‌وشه‌دا دارای چانسێکی ئێجگار كه‌م بوون تا پێكه‌وه‌ به‌رنامه‌یه‌ك دابنێن و بكه‌ونه‌ خۆیان. له‌كاتێكدایه‌ كه‌ به‌ راستی له‌ جه‌نگ و جیدالدا بوو دژ به‌نه‌یاره‌كانی.

عاكیف حه‌سه‌ن كه‌ موویه‌کی ره‌ش و نه‌رمی هه‌بوو، به‌ ئینگلیزییه‌کی رێك و ره‌وانیش ده‌دوا و تی: "خه‌لكی له‌ گروپه‌ كوردییه‌كانی سوریه‌ پڕ بپوون، ئه‌وان تا ئه‌وكات هه‌چیان بۆ كورد نه‌كردبوو، ئه‌وه‌ی هه‌یانبوو ته‌نها قسه‌ و قسه‌لۆك بوو". په‌كه‌كه‌ له‌ گروپه‌ كوردییه‌كانی سوریه‌ فره‌ جیاواز بوو، واده‌رده‌كه‌وت په‌كه‌كه‌ هێزێکی زیاد هه‌زی و دیسپلین و سۆشیالیستی بێت. په‌كه‌كه‌ له‌ هیوا ی كوردانی

سوریا دا وهك تیشكى خۆر وابوو، هیچ كام لهوان دژو نه یاری پارتیكى كوردی
توركیا نه بوون و پشتیوانیان ده كرد. كوردانی سوریا دارای هاموشۆو خزمایه تی
بوون له گهڵ دیووی توركیا و قاچاخچییه تی و بازگانی له نێوانیاندا هه بوو. هه وه ها
هیچ ریگریه كیشیان له چێبوونی لێنكیكى سیاسى نه بوو له نێوانیاندا.

كامهزان حاجۆ كه چالاكوانیكى كوردی سوریه بوو، ئه و له هه وه له وه هۆگرى
په كه كه ببوو، له دیداره كهیدا گوتی: "كوردستانی توركیا وهك به رینترین به شی
كوردستان هه میشه له هۆشو هیواماندا زیندوو بووه". هه وه ها گوتی: "نێمه له
غایه له ی نه وه دا بووین كه پێویستبوو پشگیری كوردستانی توركیا بكهین، چونكه
له كوردستانی ئێراقدا شكسمان هێنا له وه ی كه ببینه ده و له ت". له گهڵ نه وه یشدا
به رنامه ی په كه كه وێناى هه ر چوارپارچه ی كوردستانی ده كردو ئامانجی به كبوون و
یه كێتی نێوانیان بوو.

له به رنامه ی په كه كه دا سه ره تا پێویستبوو كوردستانی توركیا ئازاد بكړیت پاشان
ده یان په رژایه سه ر پارچه كانی دیکه. هه وه ها هه سه ن ده یگوت: "نێمه ی قوتابی
ئه و هه سه مان له لاگه لا له ببوو كه شتێك خه ريكه رووده ات". كاتێك هه سه ن
پێوه ندی كرد به په كه كه وه له سالی ۱۹۸۵ دا ته نها چه ند كوردیكى كه می سوریه له
نێو ریزه كانی په كه كه دا بوون. وه ئی له و ساله دا ژماره یان گه یشته ۴۵ گه ریلایو بۆ
سالی ئاینده ئه م ژماره یه سی جار زیادی كردوو بوونه ۱۲۰. ئه و ژماره یه ته نها
ئه وانه بوون كه له ریزه كانی په كه كه له حیلوه مژۆلی راهێنانی سه ربازی بوون، گه ر
نا به درێژایی سنووری سوریه و توركیه كوردی سوریه هه بوون و یاریده و
ده سگرتوییان له بواری خۆراك و پول و په ناگادا كردوه بۆ گه ریلاكانی په كه كه.

دۆسته عێراقییەکانی پەکه‌که

هەریەک لە ئێراق و سورییە بێ ئاگا نەبوون لە پەکه‌که، بەردەوام دەزگای هەوالگریی ئێراق سەوداسەری چێکردنی پێوەندیی بوون لە گەڵ کوردانی یاخی بووی تورکیا. لەو دەمەدا بەغدا نەیدەویست پەکه‌که دژ بە تورکیا بە کاربەینیت. چونکە لەو دەمەدا ئێراق بڕێک لە نەوتی خاوی خۆی لە رێی بۆرییە نەوتییەکاندا بە نێو تورکیادا دەناردە دەری. لەبری وی ئێراق دەیه‌ویست پەکه‌که سازبەدات بۆ جەنگ لە دژی پێشمەرگەکانی مەسعود بارزانی کە نە یاری ولاتەکە ی بوون. ئەودەم ئێراق لە ساڵی ١٩٨٠ وە لە جەنگێکی دژواردا بوو لە گەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران. هەرچەند کە ئەمەریکا ئێراقی لەو دلتیا کردبوو وە کە ئێران ناتوانیت جەنگەکە بەریتەو، وەڵا سەدام حسینی سەرۆکی ئێراق لە بەرامبەر رەوشی کوردانی باکووری ولاتەکە ی هەرنیگەران و دڵ خوتخوتە ی بوو.

نیگەرانی گەورە ی سەدام بریتی بوو لە مەسعود بارزانی. بارزانی لە لایەن ئێرانەو تەوانی بووی دەستی بگات بە چەک و چۆڵ و پشتیوانی مادی لێدەکرا. هەروەها بۆیه زۆرجار شانە شانی هێزە ئێرانییەکان دژ بە ئەرته‌شی ئێراقی دێ جەنگان. هێزەکانی پەکه‌که کە وتبوونە نێوچەیه‌ک کە لە ژێر قەڵەمپەوی هێزی پێشمەرگە ی پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێراقدا بوون. هەر بۆیه چەند جارێکیش تێکگێران لە نێوان پەکه‌که و پارتیدا روویدا بوو. لە راستیدا دوو هۆکار هەبوون کە ئەگەری بایە خدانی بەغدا ی بۆ پەکه‌که هێنا بوو یه‌ گۆپی¹¹⁹.

سەلمان ئەرسە لان ئەندامی پەکه‌که ساڵی ١٩٨٥ لە ئەوروپاوه گەرابوو وە دیمەشق. ناوبراو لەوێشەو رووی کردبوو یه‌ باکووری ئێراق، وەڵا لە دەورە ی ١٩٨٦ لە لایەن سەربازانی ئێراقییەو لە سەر سنووری نێوان تورکیا و ئێراق قۆلبە سترکابوو.

¹¹⁹ Information on Iraq and Iraqi Kurds relies mainly on McDowall, Modern History, 347–352.

پاش لیپرسینه‌وه‌یه‌کی سهره‌تایی ئهرسه‌لان به قۆلبه‌ستکراویی گوێزرابوو‌یه‌وه بۆ باشووری به‌غداد. ناوبراو به‌چاوی به‌ستراو ره‌وانه‌ی ئه‌وێ کرابوو، ئه‌و شوێنه‌ی ئه‌وی تێدابوو، نێوه‌ندی زیندانێکی سه‌ربازی بوو، ره‌نگه‌ به‌شێک بووبێت له‌ زیندانی به‌د ناوی ئه‌بوو غریب.

له‌ راستیدا زیندانییه‌کانی ئێراق به‌هۆکاری سیاسیی ده‌ئاخرانه‌ کونجی به‌ندیخانه‌. ئیدی هه‌له‌هاتن و زرگاریبون له‌و زیندانه‌دا ئه‌سته‌م بوو، وه‌لێ ئهرسه‌لان شه‌نسی هێنابوو بۆ ئه‌وه‌ی به‌زیندووی به‌مێنێته‌وه‌، یاخۆ وادیار بوو ده‌زگای هه‌والگریی رژێم ده‌یه‌یه‌یست له‌پێی ئه‌م مه‌رده‌وه‌ پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ په‌که‌که‌دا چێبکات. ئه‌وان ئیدی ده‌یانتوانی له‌ رێی ئه‌مه‌وه‌ پێوه‌ندی راسته‌وخۆ له‌گه‌ڵ ئۆجه‌لان دروستبکه‌ن و به‌مه‌یش جاریکی دیکه‌ هه‌لی ژیان بۆ ئهرسه‌لان ده‌که‌رايه‌وه‌.

ئهرسه‌لان که‌ ئێسته‌کانی له‌ ئه‌لمانیا ده‌ژی ده‌یگوت: "ده‌متوانی گوێم له‌ هاوارو ناله‌ی ئه‌وانی دی بێت، دیاربوو ئه‌وان له‌ژێر ئه‌شکه‌نچه‌دا بوون". هه‌روه‌ها ده‌یگوت: "شه‌ویک که‌سیکیان هێنایه‌ خانه‌که‌ی منه‌وه‌، ئه‌و خه‌لکی سووریا بوو، پێی وتم ئێره‌ شوێنێکی زۆر ناخۆشه‌، له‌پێشدا دانم نه‌ده‌نا به‌وه‌دا که‌ له‌گه‌ڵ په‌که‌که‌دا بووم، جاریک تا دوجار لێیاندام و ته‌زووی کاره‌بایان خسته‌ سه‌رم، وه‌لێ ئه‌وانی دیکه‌ هه‌یچان لێنه‌ده‌کردن". پاش چه‌ند هه‌فته‌یه‌کی که‌م ئهرسه‌لان به‌چه‌رو پێی پرسیاوی له‌باره‌ی په‌که‌که‌وه‌ لێ کرا. به‌گوێره‌ی بۆچوونی ئهرسه‌لان، ئه‌وان نه‌یانویستوه‌ په‌که‌که‌ دژ به‌ تورکیا بجوڵێته‌وه‌. هاوکات داواشیان نه‌کردوه‌ ئایا په‌که‌که‌ له‌گه‌ڵ گروپه‌که‌ی تاله‌بانی ده‌جه‌نگی یان نا؟ وه‌لێ ئه‌وان به‌تێرو ته‌سه‌لی له‌مه‌ر په‌یوه‌ندییه‌کانی په‌که‌که‌و پارتیه‌که‌ی مه‌سه‌ود بارزانی کۆلینه‌وه‌یانکردوه‌. ئهرسه‌لان ده‌لێ: "ئه‌وان ده‌یانوه‌یست بزائن ئایا په‌که‌که‌ نیازی هه‌یه‌ له‌گه‌ڵ پارتیدا بجه‌نگێت، به‌لام پێم وتن وایه‌رناکه‌مه‌وه‌ نیازیکی له‌م جۆره‌ له‌ ئه‌جێندای په‌که‌که‌دا هه‌بێت، وه‌لێ ئه‌گه‌ر بخوازیت پێم وانییه‌ په‌که‌که‌ خۆی له‌ شه‌پکردن له‌گه‌ڵ پارتیدا لابdat".

ههروهه به گوێره ی گێڕانهوه که ی ئه رسه لان ، ئێراقیه کان وتووێنه گهر چه کو
چۆل بۆ په که که دابین بکهین، ئایا ئه وان په سه ندی ده که ن یان نا؟ ئایا دوواتر
داوا بکهین له گه ل پارتیدا ده جه گن یان نا؟ . ئه رسه لان له وه لامی ئه و پرسیارانه دا
وتی: " گهر په که که چانسی پێددری، به ئی ده خوازیت له گه ل به غدادا پێوه ندی
درووستبکات". پاش تێپه رپوونی چه ند مانگ ئه رسه لان فشاری ده روونی تینی بۆ هانی
بوو، ئیدی داوای له کاربه ده ستانی زیندان کرد ئازاد بکری. به رپرسیانی زیندان
نه یانده زانی چی له ئه رسه لان بکه ن، نه شیان ده ویست راده ستی تورکیای بکه نه وه .
ئه رسه لان پێی وابوو هۆی مانه وه ی ئه و له زیندانا ئه وه بوو ، له لایه که وه
گهره کیان بوو په یامی ده زگا هه والگریه کان به ئۆجه لان بگه یه نی، له لایه کی تریشه وه
دلتیا نه بوون که ئایا ئه و کاره ده کات یان نا؟ پاش تێپه رپوونی ئۆ مانگ به سه ر
ده ستگیرکردنی ئه رسه لاند، وادیاریوو ده زگای هه والگری ئێراقی وازی له و بۆچوونه
هێنا بوو، هه ربۆیه پاسپۆرتێکی ساخته یان دایه ئه رسه لان و سواری فرۆکه یانکرد به ره و
به له گراد. ناوبراو دیپلوماتیک ئێراقی له گه لیدا بوو. پاش ئه وه ی خالی پشکنین و
کوئرتیۆل ته و او بوو دیپلومه ته ئێراقیه که پاسپۆرته که ی له ئه رسه لان وه رگرته وه . ئیدی
ئه و به بی پۆلۆ پاره و به بی هیچ شوناسنامه یه ک له به له گراد به ره لاکرا، هه ربۆیه
به زوویی له لایه ن ده سه لاتدارانی یوگسلافیا وه ئه رسه لان ده ستگیرکرایه وه . به لام
جاریکی تر ئه رسه لان ئازاد کراو دیسان پێوه ندی کرده وه به په که که وه .

ئێراق له و ده مه دا ده ستی دابوویه هێرش و ته مبی کردنی هێزه دیموکرات و نه یاره
کورديه کان و له و پێناوه شدا ئاتاجی به هیچ هێزێکی ده ره کی نه بوو. په که که گومانی
له دیارنه مانی ئه و ماوه درێژه هه بوو که ئه رسه لانی تیکه وتبوو، دوابه دوای
لێپێچینه وه لی، گومان ده کرا به کریگیرای یه کێک له تورکیا یان ئه لمان یاخود
پارته که ی بارزانی بی. بۆیه تا کو تایی هه شتا کان ئه و بۆی نه بوو هیچ نامه و په یامێک
هه لبگری. پاش ئه وه ی هێزه ئێراقیه کان ده ستیانگرته وه به سه ر به شیک
له خاله سنووریه کاندایه گه ل تورکیا، ئیدی پێوه ندی راسته وخۆیان له گه ل په که که دا

چێکرد. هاریکارییه‌کان قه‌تیس مابوو له چوارچێوه‌ی به‌رپرسه سه‌ربازیه نێوچه‌یه‌کاندا. به‌رپرسه سه‌ربازیه‌کانی ئێراق چاوپۆشیان ده‌کرد گه‌ریلاکان له‌به‌رامبه‌ر ئالوگۆڕی زانیاری له‌سه‌ر پارته‌که‌ی بارزانی.¹²⁰

ئه‌زمان کادیری پێشوو په‌که‌که که له‌کۆتایی هه‌شتاکاندا له‌ناوچه‌که‌دا مژۆلی چالاکی بوو، ده‌یوت: "به‌گشتی رژیمی به‌غدادا چاری له ئاستماندا داخستبوو، یارمه‌تییه‌ک له‌گۆڕیدا نه‌بوو، له‌به‌ر ئه‌وه نه‌بوو که په‌که‌که یارمه‌تی نه‌ده‌ویست، به‌لکو له‌به‌ر ئه‌وه بوو که سه‌دام یارمه‌تی نه‌ده‌داين". له‌راستیدا جوړێک له په‌یوه‌ندی نافهرمی تا جه‌نگی که‌نداوی ۱۹۹۱ هه‌بوو، وه‌لێ پاش ئه‌وه‌ی هێزه‌کانی ئێراق پاشه‌کشه‌یان له‌ باکووری ئێراق پێکرا، ئیدی به‌شیوه‌یه‌کی دراماتیکی هاوسه‌نگی هێزه‌کان گۆرانکاری به‌سه‌ردا هات.

کوردانی ئێراق

جاریکیان مه‌سه‌ود بارزانی به‌ میوانێکی کوردی تورکییه‌ی وتبوو، که ئۆجه‌لان کوردی تورکییه‌ی رزگار ده‌کات. وه‌لێ پاش ده‌ستپێکردنی شه‌په‌ گه‌ریلایه‌که‌ی په‌که‌که، روانینیکی جوداتر بۆ مه‌سه‌ود بارزانی دروستبوو.¹²¹ ئه‌نکه‌ره ئاگاداری جێگیربوونی که‌مپی سه‌ربازیه‌ی په‌که‌که بوو له سنووره‌کانی نێوان تورکیا و ئێراق.

¹²⁰ . They also were reported to be providing information on Turkish troops movement: See McDowall, *Modern History*, 426.

¹²¹ . This section utilizes interviews with former PKK militants active in Iraq and the Bekaa during this period; and also non-PKK sources familiar with events at the time, including Mesut Akyol and Paris-based Kurdish Institute chairman Kendal Nezan. Published sources: Celik, *Agri*, 119–120; Dagli, *Birakuji*, 29–47; McDowall, *Modern History*, 347, 350–351; and Chubin and Tripp, *Iran and Iraq*, 142. Barzani's comment on the PKK, probably half in jest, was made in 1982 to Nejdett Buldan, who had crossed into Iran to avoid an unrelated jail sentence in Turkey.

هەربۆیە بارزانی قایلکرد تا چەكدارهكانی پەكەكە لەژێر كۆنترۆڵی خۆیدا بکاتە دەری.

ئەوێ بارزانی نیگەران کردبوو، ئەوێ بوو كە هێزو هێرشى تورك و تۆلەسەندنەوێ تورك لە ساڵى ١٩٨٢ دا ئەگەرى ئەوێ هەبوو لەبەرى خاپوركردنى بنكە و بارەگاكانى پەكەكە، پێگە و پایگاكانى وان لەتەك خۆیدا رامالێت. هەربۆیە ئیدریس بارزانی بۆى مەسعود بارزانی داواى كرد لە سەرانی پەكەكە كە پێویستە بنكە و بارەگاكانیان راگوێزن و لە نێزىك سنوورەكانیاندا هێرش و هەلەتەكانیان بۆ سەر توركیا ئەنجام نەدەن. سەلاحەدىن چىلىك كە ساڵى ١٩٨٤ لە كۆبوونەوێكى بارەگاى پارتى دیموكراتى كوردستانى ئێران لە دۆلى پازان ئامادەبوو رایگەياند: "ئیدریس بارزانی ئاشكرای كرد، كە ئەوان لەلایەن توركیاوە قەناعەتیان پێكراوە". بەلام پەكەكە خواستەكەى بارزانىان دایە دوواوە و رایانگەياند كە ئەوان ئاتاجیان بە سنوورەكانە تا لەوێوە تێپەڕنە ئێو سنوورەكانى توركیا. وەلى هێدى هێدى گۆرپەكانیان لە دەرفەتى هێرشەكانیاندا كەمكردهو، نەكا توركیا تۆلە لە ئاوابیەكانى سنوورو پێشمەرگەكانى كوردستانى ئێراق بکاتەو. گۆرپانكارییە هونەرى و رووكەشییەكانى پەكەكە بۆ توركیا جێگەى بايەخ و گرنگى نەبوون. لە ئۆكتۆبەرى ١٩٨٤دا وەزیری دەرەوێ توركیا هاوێی لەگەڵ ژمارەیهك بەرپرسی سەربازی توركیا سەردانى بەغدادیان كرد بۆ مشتومێكردن سەبارەت بە بارودۆخەكە.^{١٢٢}

هەریەك لە توركیا و ئێراق نەیارى سەربەخۆیى كورد بوون لە هەپارچەیهكى كوردستاندا، لەم پێناوەدا توركیا تارادەیهك بە سەختى توانى دانوستان و رێككەوتنێك ئەنجامبدات تا هەلبكوتیتە سەر بنكە و بارەگاكانى پەكەكە لە باكوری

¹²² . See Birand, Apo ve PKK, 130-133

ئىراق. لە راستىدا دوو ھۆكار ھەبوون بۆ ئەو ھى ئىراق رازى بىت توركىا كىتومالى
نىوچە سنوورىيەكانى باكوورى ولاتەكەى بكات.

ئەو لە كاتىكدا بوو ئىراق ھەمىشە نىگەرانى خواست و خولياى توركىابوو بۆ
كۆنترۆل كۆردنەو ھى نىوچە ناعەرەبىيەكانى باكوورى ئىراق، ئەو ناوچانەى زەنگىن
بەنەوت و بىرەنەوتەكان بوون و لە رابردودا لە ژىر دەستى وسمانىيەكاندا بوون.
ھۆكارى يەكەم، ئىراق دەيەويست پىئوھندىيەكى تۆكەم لەتەك توركىادا زىندوو
رابگرىت، چونكە نەوتى خاوى ئىراق لە رىگەى توركىاوە رەوانەى دەرى دەكرا،
ھاوكات پىئوھندىيە بازىرگانىيەكانى دىش لەو رىگەيەو دەستەبەر دەكرا. دووھم
ھۆكار خۆى دەبىنييەو لە تەمبى كۆردنى ھىزە كۆردىيەكانى نەيارى رىژىم، چونكە
ھەر ئۆپەراسىيۆنىكى توركىا بەدرىژاى پىنج كىلۆمەتر بۆ راوھدوونانى ھىزەكانى
پەكەكە، كارىگەرى دەكردە سەر شىواندى ئەو بىكەو بارەگايانەى پارتەكەى
مەسعود بارزانى.

لەگەل ئەو ھىشدا ئىراق بەئەندازەى پىئويست بەورىيى مابوويەو لەبەرامبەر ھەر
زىدەرەوييەكى زياتر لە ھەم بۆنىو قۇلاى خاكى ئىراق. نىگەرانىيەكانى توركىايش
لەو ھەو سەرچاوەيانگرتبوو كە رىژىمى ئىراقىش بۆخۆى دەسلەتەى نەدەشكا بەسەر
نىوچە سنوورىيەكانى خۆيدا. ھەريەك لە تالەبانى و بارزانى پەشىتوبوون بەو
رىكەوتەنامەيەى نىوان ئىراق و توركىا. بارزانى ھەموو ئەو ناوچانە تاسنوورەكانى
توركىا لە ژىر كىفیدا بوون. ھەربۆيە تارادەيەك پەشىتويى بارزانى لەو ھەو
سەرچاوەى گرتبوو كە لە ھەر ئۆپەراسىيۆنىكدا ئەوان دووچارى گرتەدەبوونەو.
ھاوكات پىئوھندىيەكانى رىيەرى كۆردەكانى ئىراق لەگەل ئۆجەلاندا زىدەتر بەرەو
خراپى دەچوون. ترسى بارزانى لەو ھەو دابوو كە لەگەل ھەر سنووربەزاندنىكى
توركىادا، ئەوانىش بەئامانج بگىرین.

له دووهم سالوه گه پى ده ستيپكى خه باتى گه ريلايى په كه كه دا دژ به توركيه له ۱۵ هه شتى ۱۹۸۶ دا هيزه ئاسمانيه كاني توركيه توپبارانى نيوچه سنوورييه كاني باكورى ئىراقىانكرد. له ئاكامدا نيزيگه ۱۰۰ كهس له هاولاتى كوردى سيفيلو پيشمه رگه پارتى ديموكراتى كوردستانى ئىراق كوژدان. له سالى ئاينده يشدا هيزه كاني تورك توپه راسيونيكي گچكه تريان بۆ نيوچه كه ده ستيپكرد.

له مانگى ئازارى ۱۹۸۷ دا ديسان توپه راسيونيكي گه وړه سنبوره زاندى و توپباران ده ستيپكرد، له ئاكامدا چه ندين كهس بريندار بوون و ده يان خانووى ئاوايه كوردنشينه كان خاپووركرا^{۱۲۳}. دوو مانگ دوواتر بارزانى به شيوه يه كى فرمى ئو پروتوكول له گه ل په كه كه دا واژوى كردبوو هاليوه شانده وه. رهنه هوشيارى بارزانى له مېر زيادبوونى جه ماوهرى په كه كه وه بوييت، ئو هه ستيان له لاي بارزانى چاند كه په كه كه وهك دوزمن نه بينيت. له م باره يه وه بارزانى رايگه ياند: "ئيمه له باره ي هيرشه كاني په كه كه وه بۆ سر توركيه، هيچ شتيكمان نيبه بۆ وتن، به لام پاش نه وه ئو هه موو رووداوانه روويانداوه، ئيدى نه سته مه بۆ په كه كه بتوانيت له نيوچه كاني ژير كونترولمان بمينيتته وه"^{۱۲۴}.

كاتيك بارزانى داواى كرد په كه كه نيوچه سنوورييه كان جيبه يان. په كه كه له رووى داواكه ي بارزانى نه وه ستانه وه. دياره كونتاى هاوپه يمانيه تى نيوان په كه كه و پارتى كه ميك كاريگه رى له سر په كه كه و چالاكيه كاني په كه كه هه بوو له نيوچه كه دا. چونكه هاوپه يمانيه كه ريگه ي دابوو به په كه كه بنكه و باره گاكاني خويان له باكورى ئىراقدا دامه زرينن. له و ماوهره دا گه ريلاكاني په كه كه به ته واى باره گاو سهنه ركه كاني خويان له ناوچه كه دا دامه زراذبوو، ئيدى نه سته مېوو له و نيوچانه دا هه لېكه ندرين به بى به كارمېنانى هيزى سه ربازيى توند. توجه لانيش ده ميكبوو بايه خى هاوپه يمانيه ته كه ي له لاي بى بايه خ ببوو.

¹²³ Attacks cited in Dagli, Birakuji, 44-45

¹²⁴ Quoted in Yeni Gundem, 27 Sept.-3 Oct. 1987, 14

ھەربۆيە لەو ماوەی پېششودا دەستیدا بۆيە زنجیرە یەك رەخنە وەو گازان دە
لە بارزانی و پیتی وابوو خەباتی بارزانی خەباتیکی سەرەتاییە لە بەرئەوێ ئامانجەکانی
لە پێناو ئۆتۆمیدایەو ئامانجی نەم سەر بەخۆییە. ئێس کە نازناوی کادیزیکی
پەكەكە بوو لە ھەریەكەدا و مژۆلی چالاکی بوو دەیوت: "چەندینجار مەسعود بارزانی
نارەزایەتی دژ بەو زمانە دەریپۆوە و پیتی وابوو زمانیکی شەرمەتەرە"، ھەر وەھا
لە شوینیکی دیکەدا دەیوت: "بارودۆخی ئێمە وەك بارودۆخی كورد نییە لە تورکیا،
خواستی سەر بەخۆیی لە ئێستادا خواستیکی سەختە". لە ھەمانكاتدا مەسعود بارزانی
فرە سەغڵەت و تورپە بوو لەو دەستدریژیانە پەكەكە کە دەیکردە سەر گروپ و
ریكخراوە کوردییەکانی دی لە ناوچەكەدا. بۆ نموونە لە بەھاری ۱۹۸۵دا چەكدارانی
پەكەكە ھەلیان کوتایە سەر بارەگاكانی حزبی كۆمۆنیست. دیارە ئەوێش بە پاساوی
ئەوێ بوو کە پشتگیری گروپە کوردییەکانی تورکیایان کردووە وەختێك کە لە
شوینەکانی دیدا لە گەل پەكەكەدا لە جەنگدا بوون. بارزانی ئێم ھێرشە پەكەكە ی بۆ
سەر كۆمۆنیستەكان بەو جۆرە لێكدا یەو کە ھێرشە بۆ سەر پارتی، چونکە پارتی لەو
كاتەدا لە گەل كۆمۆنیستەكاندا لە یەك ھاوپیەمانیدا بوون.

لە راستیدا ھێرشکردنە سەر كۆمۆنیستەكان و تورپەیی بارزانی لەو ھێرشە
رەنگدانە وەو مەملانیتی بالادەستی ئێوان بارزانی و رییازی سەرۆکایەتی ئۆجەلان بوو.
ئۆجەلان لەو دەمەدا چەپێکی توندپەرەو بوو، ئەو بۆخۆی ببوو رییەری پەكەكە،
بارزانییش رییەریکی ھۆزگەرایی ترادیشناڵ بوو، ئەو سەرۆکایەتیەكە ی بەشیوەی
بۆ ماوەی لە بابییەو بۆ ماوەی وە، پاش ئەوێ بابی مرد، ئیدی ئەو ببوو رییەری
بزووتنەوێكە ی. بارزانی دەكرا توندوتیژی پێت لە بەرامبەر نەیارەکانی، لەوانە پارتە
كوردییەکانی دی، ئەوانە ی چاویان برپیوو دەسەلاتەكە ی، وە ئی لە بەرامبەر ناوخی
پارتەكەیدا خەیاڵی تەخت بوو. بەلام ئۆجەلان وانەبوو. بارزانی نەزمی لە سیدارەدانی
بۆ نەیارانی ناو پارتەكە ی بەكارنە دەھێنا، ئەو نەزمی لە ناو تەڤگەرە چەپە
توندەرەوێكاندا فرە باو بوو. ھێرش و ھەلگوتانە سەر پارتی كۆمۆنیست و نواندن

توندوتیژی له بهرامبهريان، هاوکات هیږشی زاره کی په که که بۆ سهربارزانی دهنگدانه وهی بهرینی هه بوو، به تاییه تی له نیوان ههردوو گروپه ئیتراقیه که په نای چه کدارانی په که که یان دابوو وهختی که هه لهادابوون بۆ نیوچه کانیان.

بارزانی به ته وای له هه لچوونو پشیویه کانی ئۆجه لان تینه گیشتبوو، ئۆجه لان دلگرمی بوو له بهرامبه ر زۆریک له ئەندامانی گروپه که، به تاییه تی نه وانهی وازیان له په که که هینا بوو. ته نانه ت جارێکیان بارزانی هه وای دا تا به سه لامة تی په کی که له ئەندامانی په که که بگه پینتیه وه بۆ ناویان، نه و ئەندامه ترسی نه وهی هه بوو له سیداره ی بدهن. ئیبراهیم نایدن پاش نه وهی له په که که هه لدیت، له سه ر سنووری ئیران سوپای پازداران قۆلبه سستی ده که نو پاشان پيشمه رگه کانی پارتی په نای ده ده ن. نه و ده یوت: "مه سعود بارزانی هه وای نارد بۆ جه میل بایک، پاشان مه سعود بارزانی پپی راگه یاندم که ده تگه پینمه وه بۆ نیو په که که". هه روه ها وتی: "من داواکی بارزانیم دایه دواوه، نه و نه یده زانی به گه پانه وه م ده مکوژن".

له راستیدا بۆ ئۆجه لان کیشه نه بوو چه ند سه رکرده ی کورد رقیان لیتی ده بیته وه یاخود به لینه کانی ناباته سه ر، به لام به هیچ جۆریک نه ده بوو ئەندامی کی په که که واز له په که که به نینیت. جه لال تاله بانی له کوتایی هه شتاکاندا وتی: "په که که به هیز نه بوو، به لام له هه موو گروپه کوردیه کانی دی جه ماوه ریی تر بوون". هه روه ها وتی: "بۆ نه وهی به هیز بیت، پتویسته ریکخستنیک ی به هیزو سه رکرده یه کی به هیزو جه نگاوه ریکی سه رکه شت هه بن، نه وانه ش له په که که دا نه ده بینران، نه وان نه وهی هه یانبوو پشگیرییه کی جه ماوه ریی بوو"^{۱۲۵}.

¹²⁵ Birand, Apo ve PKK, 197.

باسی دووہم
خہ بات لہ پیئاو سہرکہ وتندا

له كۆتايدا سەلاھەدىن چىلىك لە نۆۋەندى ۱۹۸۵ دا گەپرايەۋە بۇ نۆۋ توركييا . ئەو دەبوو لە چياكانى باكوورى ئىراقەۋە بۇ نۆۋچەى شىناخى باشوورى رۆژەلاتى توركييا دەريازىيىت. بۇخۇى دەيگىپرايەۋە: " ئىمە ۲۰ تا ۵۰ كەسىك دەبووين، دەبوو بەھىۋاشى تىپەپېۋىنايە، ھەرچەند كە سەريازەكانى تورك دەسەلاتيان بەتەۋاۋى بەسەر زنجىرە شاخەكانى سنووردا نەدەشكا".

چىلىك لەدەستىيىكى ھىرشەكانەۋە بۆسەر توركييا جارىكى دى توانى بە بابو براكەى لە ئاۋايىيە كۆنەكەياندە شاد بىتەۋە^{۱۲۶}. ۋەلى ئىدى ئىستەم بوو بتوانىت بەسانايى بىمىنىتەۋە لەتەكيان. سوپاى توركييا ئەزموونى باشى لە يەكە گەريلايىيە بى ئەزموونەكان دىتېو. ئىستەم بوو بۇ گەريلاكانى پەكەكە بەنۆۋچەكاندا گۈزەرىكەن ۋە ھاۋكات رۈۋبەپۈۋى جەنگى دىۋارۋىيەك لەدۈۋى يەك بىنەۋە. مەحسوم قىرماز لە مانگى ئۆدە يەككە لە ھىرشەكانى بۆسەرتوركييا رىكخست، ۋەلى توركييا فرە بەسەختى تۆلەيانكردەۋەدو كەسيان لى برىنداركر. چىلىك دەيوت: " من شەنسەم ھىتابوۋى كە دوۋچارى شەپ نەبوۋمەۋە".

كۆتايى ئەو سالاھ چىلىك گەپرايەۋە باكوورى ئىراق ۋە لەسنوورەۋە دەريازى ئىرانىبوو، لەۋىشەۋە چۈۋە تاران. ئىدى لەۋى لەرىگەى پاسپۇرتە ساختە توركيىيەكەيەۋە سوۋارى فرۆكە بوو بەرەۋ دىمەشق. ناۋبراۋ پىش ئەۋەى بچىتە كەمپى حلۈۋە چاۋى بە ئۆجەلان كەۋت. چىلىك دەيوت: "ئۆجەلان سەرقالى گەۋ گازاندەبوو لە خەلكى، ۋەلى من ھىچ سەنجى رانەكىشام". ھەرۋەھا دەيوت: " من تەنھا مژۋلى ئەۋە بووم چى پىۋىستە بىكەين لەپىناۋ جەنگە گەريلايىيەكەماندا". لەۋ دەمەدا پەكەكە لە ئامادەسازىدا بوو بۇ كۆنگرەى سىيەم. كۆنگرە لە كۆتايى

¹²⁶ Description of the 3rd Congress draws mainly on Celik's recollections, along with information provided by PKK members who later received information about the proceedings. Published sources include Birand, Apo ve PKK, 141; and Yuce, Bildirgesi, 233-234

۱۹۸۶دا به نامه ریژی بۆ کرابوو. له کهمپی حیلوه دا سه رقاییه کی جدی هه بوو بۆ شیکاری بابته کان و به زرکردنه وهی راپۆرت بۆ قۆناغی جهنگی داهاتوو. چیلیک په یوه ستبوو به گروپیکی چالاکه وه و مه زنتین شیکاریان هه نجامدا له سه رووبه پوو بوونه وه کان و به های جهنگه کان.

دواتر پاش سێ مانگ کاری جدی و هه لسه نگاندن، چیلیک له لایه ن خودی په که که وه قۆلبه سترکا. چیلیک تاراده یه که به نیگه رانییه وه ده یگتیرایه وه: "له ئیواره یه کدا قۆلبه سترکام، ئه و دهم هاوینبوو، که شو وه وای حیلوه خۆشبوو. که سێک که به باشی دهمناسی، به ناوی خه لیل کایا هاته نێو ژوره که م، ناویراو گوته پیویسته بته یه نه زیندان تا راپۆرت که دهنوسریت. ئیدی ناویراو چه که که ی هه لگرتم، من هه میسه پیستۆلم پیبوو، پاشان بردمیه ژوریک و ته نها هیشتمیه وه. زیندانی په که که که وتبو هه کی که له نهۆمه کانی بینا کانی په که که وه له که مپه که دا.

نهۆمی په که م هه میسه به کار ده هێرانرا بۆ ئه وانه ی که تۆمه تباربوون به کریگرتیه ی و کاری تیک ده رانه. نهۆمی ژیره وه یش به کار ده هێنرا بۆ ئه و نه داما نه ی په که که که خراپ ئه رکه کانیان به پێوه ده بردو کاریان ده کرد بۆ ته گه ره خسته به رده م خه باتی گروپه که. چیلیک که به نا ئارامیه وه له سه ر کورسییه که ی جموجوئی ده کرد وتی: "بۆ چه ند مانگیکی که م له و زیندانه دا مامه وه، له ویدا به ته وای په راویزنه خرابووم، ده متوانی به پیاده په وای بچه ده وروبه ر، سه ردانی کتیبخانه م ده کرد، هه رچه ند پاسه وانیکم بۆ دانرابوو، وه لێ پیویستی به پاسه وان نه ده کرد، ئاخه تۆ چیت پێده کریت له زینداند، پاسه وان ته نها بۆ هه ره شه کردن بوو له تۆ".

له راستیدا ئۆجه لان نیگه ران بوو له وه ی که ئاماچه سه ر یازییه کانی نه گه یشتوونه ته جی، هیشتا گه ریلاکانی په که که له نێوخۆی تورکیادا مژوولی خۆ سه لماندن بوون وه که جه نگاوه ریک. هاوکات تورکیا توانیبووی ژماره یه کی زۆر له ئه داما نی په که که که له نێوبه ریت، له نێو ئه واندایه سه رکرده ی ئه فسانه یی. په که که قرقماز

له مانگی ئازاری ۱۹۸۶دا کورژابوو. له راستیدا ئه نجامدان ئه و جهنگانه ی که له لایه ن گه ریلاکانه وه به پتوه ده بران، وادیاربوو به شیک بوون له و تیروانینه ناراستانه و نه و پشبینیه هه لانه ی که ئۆجه لان بۆ تواناو هیژو قه باره ی پارته که ی کردبووی له رووبه پووبوونه وه کاندای.

هه رچه ند له به رامبه ر چالاکییه کاندای له سه ر زانیارییه کانی ئۆجه لان گله و گازانده به رزبوویه وه، وه ئی ئۆجه لان له وتاری کۆنگره دا وه ک هه وره برووسکه هاواری ده کرد: " ئایا ریگرییه کانی پش ئیمه چ بوون، ئه دی بۆ که س لینه نه وی، ئایا من هه له بووم، بیگومان هه رگیز".^{۱۲۷}

له راستیدا فه رمانده سه ربازییه بالاکان هه له گه لکیان له جهنگه کاندای ئه نجام دابوو. له به رپاره کانی سه ره تادا بۆ چیکردنی گروپینکی چه کدار سی تا پینچ که سیک راسپێردرابوون، هه ر ئه وانه بوونه هوی ئه نجامدانی گه ئی گه روگرفت بۆ گه ریلاکان. هاوکات ئه و گروپانه گه ئی گچکه بوون تا بوه ستنه وه له رووی هه ر هێرشینکی تورکیدا، له هه مانکاتدا بۆ تورکه کان ئاسان بوو تا ئه وان کیتوما لکه و له نیویان به رن.

ئهم ره وشه رووینه دا تا چیلیک و سه رکرده سه ربازییه کانی دی یه که کانیان ریگخست و هیژی گه ریلای گونجاویان دروستکرد له نیوه راستی ۱۹۸۵دا. ژماره ی که م و بی ئه زمونیان هه له گه لیک ئیجگار دژواری لیکه وته وه. ئۆجه لان ملی نه ده دا بۆ به رپرسایه تی هه ر هه له یه کی ستراتیژی و تاکتیکی. ئۆجه لان هه میشه به باوه ریکێ چه سپاوو به هیژه وه بۆچوونه کانی ده ربیره وه له مه پ توانای په که که بۆ سه رکه وتن و باوه پی و ابووه کارێزما بوونی پیگه یه کی دیاری کردوه و گه ریلاکانیشی له نیوته فگه ری کوردا نه یاریان که مه، ئه وه یش کاتیک رهنگی دابوویه وه که پشتیوانی نوی ده هاتنه ناو ریزه کانیانه وه.

له راستیدا هه له سه ربازيه كاني په كه كه ده راويشته ی بۆچوونه كاني ئۆجه لان بوون و بوونه مايه ی به خششيكيش بۆ ئۆجه لان. چون ئۆجه لان ده ييینی هه ليك ره خساوه بۆ به ره به ره له نتيوچوونی سه ركرده كاني په كه كه، ئیدی نه وانه ی كه ته حه دای پيگه و كورسی ئۆجه لانيان ده كرد ون و گومه ساريوون. موحه مه د خان يوجی رتبه ری به ندرای پيشووی په كه كه ساليك دوواتر نوسيبووی: "ئۆجه لان له كۆنگره ی سته مه دا كۆده تاي كرد و هه موو ده سه لاته كاني په كه كه ی گرت هه ست". ئۆجه لان راهاتبوو به گرتنه به ری رتوشوینی ساده، وه لي به ته دايپرو نه خشه ی كاريگه ر. له كۆنگره دا دروست وهك چيليك چهند سه ركرده په كي تری ده سته سه ركردن و چه كي كردن و ناچاری كردن به توپزی به يان و په يامی زه بوونی و زه لیلی بده ن.

به مجۆره لاوازی دهنگه نه ياره كان هۆكاريك بوو تا ئۆجه لان به پروالت پيگه و په نای به هيزو توكمه بكات. چيليك به هياوشي و به ده نگیكي خه مناكه وه ده يگيرايه وه: "نه وانه ی له شاخ بووين تینه ده گيشتين له نیازو نه ریتی سیاسی و نه و ماحه رایانه ی سیاسیه كان، نه وه بۆ ئیمه رووينده تا بتوانين ده سته بگرين به سه ر ريخراوه كه داو له چنگی نه و تاكره ویه قوتاری بکه ين. له راستیدا ئیمه له چيادا سه رگه رمی كاری خۆمان بووين، وه لي ئۆجه لان له خه می شتيكي ديكه دابوو، نه و جودا بیری ده كرده وه نه يده ويست هه چ شتيك به سه ريده تپه رپیت و هه موو هه ليكي ده قۆسته وه بۆ جیگيركردن ده سه لاته كه ی^{۱۲۸۱}.

دياره كۆنگره له ۲۵ مانگی ئۆداب و ماوه ی پينچ رۆژ ده رگا كاني والا بوو، له رووی تيورييه وه ده بوو كۆنگره مه يدانتيكييت تا نه داما ن ئازادانه مشتومرو ملاملانی له سه ر پرس و چۆكان بکه ن، وه لي به كرده كه ی نه م نه زمی به ريوه چوونی كۆنگره په نه يينرا. دياره كه كۆنگره ی دامه زراندنی په كه كه له سالی ۱۹۷۸ دا له ناوخوی تورکیا

به ستر، نه و کۆنگره يه پتيويستيه کي به په له بوو. دوهم کۆنگره ي په که که له سوريانو له ۱۹۸۲ دا به ستر. له کۆنگره يه دا هه وه له کاني چه تين سه مير بۆ ليپرسينه وه له ئاپو، له لايه ن خودي ئاپو وه بى بايه خ پيشاندرانو دواتر له دهره وه ي په که که دا له نيوبرا. له کۆنگره ي سيئه ميشدا نه وه روونبوو که ريگه ي گفتوگوي واقعي به که س نه دراو و پانتاييه کاني ئازادي ته واو به رته سکيبوون و هه موو شيکاره کان پتيويستبوو دا کۆکي له بۆچوونه کاني ئۆجه لان و جيهان بيني نه و بگه نه وه، بۆ نه مه يش بۆخوي هه موو راپۆرته کاني نوسيبيوونه وه و نوماياني کردبوون.

چيليك له کۆتايي کۆنگره دا ديتته سه رشانقوي کۆنگره، باشيه که ي له وه دا بوو ئاپو له وي نه بوو. چيليك به سانايي ده بيرسيي نيئه يه کتريمان له نيوبردوه، له کۆنگره که دا ۸۰ که سيک روويان له چيليك بوون نه وان له سه ر کورسييه دارينه کان دانيشتبوون، چيليك به دهم قسه کانه وه هه ستايه سه رپي. گوته ئه وان نيوه تۆمه تبارده که ن به به کريگيراوي بۆ دوژمن و بابتان به به کريگيراو نيوده به ن و تۆمه تبارت ده که ن به وه ي که ساني دي ژه هراوي ده که ن. نه وان ده لئين شوين فه رمانی ئاپو ناکه ون، پاشان وه ستاو جگه ره يه کي داگيرساند. نه وه زۆر سه خت بوو بۆمن، نه وه يه که مجارم بوو له ژياندا دوچارو رووبه رووي تۆمه تگه لي له و شيوه بکريمه وه، نه وه به راستي سه خته بۆمن، نه وان ويستيان که سايه تي من تيگبشکينن، نه وان ته نانه ت هيج فرسه تيک ناده ن به تو تا قسان بکه يت. نه وه ماناي وايه که تو دري حربه که ي".

چيليك سه ريکي راوه شان دو گوته: من پتيويستبوو له شتانيک دلنيايم، راپۆرتيکم نوسي و له رۆژنامه ي په که که دا وه شانکرا. وام دانا بوو نيوه ده کريت بلين ئۆجه لان برديه وه. به هه مان شيوه ئۆجه لان چه ند به رپرسيک که گه يشتبوونه پله ي به رپرسيه تي و ريز بوونه جي ئامانجي.

لەپاش دەستپێکی خەباتی چەكدارى لە ئۆگەستى ١٩٨٤ دا تەقريبەن ھەموو
 كەسێكى ديار لە نێو پەكەكەدا بوو جى ئامانجى ئۆجەلان. دوران بالكان(عەباس)
 كە لە دوای كۆنگرەى دووھەم بەرپرسي سياسى تىكراى ھىرشى سەر سەمىندىلى
 بوو، ئەو ديارى كرابوو بە جىگرى عەبدوللا ئۆجەلان، يەكێك بوو لەوانەى كە
 قۆلبەستكرا. ھەروەھا عەلى (تېررى جەمال) ئۆموركان فەرماندەى ھەلگوتانە سەر
 كەتاك بوو لە ئۆگۇستى ١٩٨٤ دا دروست لەپەش كۆنگرەى دووھەمدا ئەویش
 دەستگیركرا. ھەروەھا كەسیرە يەلدرەم(فاتىمە)ى ھاوسەرى ئۆجەلان، كە بەشداریبوو
 لە دووایىن بېريارى دەستپێكى خەباتى چەكداریدا، ئەویش بەبېريارى ئۆجەلان
 دەستگیركرا. كەسیرە خانمىكى زمان پاراو بوو، ئەو لەسەر ھێلێكى سەربەخۆ
 دەپۆى لەناو پارتەكەدا، دووچار لەگەڵ ئۆجەلان دووھۆكار بوونە ھۆى پێكدادان
 لە نێوانیاندا، پڕوپاگەندەگەلێك ئەو باوەرەيان لاچاندبوو كە ئۆجەلان لەگەڵ
 خانمىكى دىكەدا دەستى تىكەلكردووە. لە راستیدا ئەوانەى كە لە ترسو توپەرى
 ئۆجەلانىش ھەلھاتبوون يان لە نۆبەران وەك كۆرك مەزى فەرماندەى ھەلگوتانە سەر
 ئەروھ لە ئۆگەستى ١٩٨٤ و عەبدوللا ئاكىنجى فەرماندەى ھەلگوتانە سەر سەمىندىلى
 لە ھەمان سالددا ياخود نەيانتوانى ھىچ شتێك ئەنجامبەدەن لە دووھەم كۆنگرەى
 پارتەكەدا سەركۆتكران. يەكێك لەگەريلاكانى پېشەوى نۆو ئەو پارتە بە
 خەندەيەكەو گوتى تەنھا چارەى ئۆجەلان بۆئەوھى ئىدى نەچىت بەدووى ئەو
 كەسانەى كە لەناو پارتەكەدا نۆدەردەكەن، ئەوھە كە خەلگانێك تەرخانبكات بۆ
 ھىشتنەوھى ئەوانە لە پىگەو مەكانى خۆيان و كاريان بچوككردنەوھيان بىت.

ئۆجەلان گەر زەبوونكردن و قۆلبەستكردنى ئەنجامبەدايە، ھاوكات بۆ
 ھاوسەنگكردنەوھى ئەو رەوشەو بۆ پاراستنى دەسەلاتى تاكەرەوانەى لىبۆوردنى
 گشتىشى دەدا تا زیاتر خەلكى پەيوەستىن پتوھەو توندتر سەرقاھەتیبەكەى

راپە پېښت. له دوای کونگره ی دوهم چه کداره زه بوونکراو نابړوچووه کان،
دیسان پیگه ی نوی و بهرپرسایه تی دیکه یان پیسپېردرا.

له راستید یه ک دوانیک کارو ئه رکه نوییه که یان دایه دوواوه، ئیدی ئه وانی دی
تیکرا رازی بوون به بهرپرسایه تییه نوییه که یان. بۆنمونه که سیره یه لدرم نېردرا بۆ
ئه سینا بۆ ریکخستنې په که که و چیلیکیش چووه ولاتی ئه لمانیا بۆ هه مان مه به ست.
به م پییه ش ئۆجه لان توانی ئه وه به لمینت نه که هه ر که س ناتوانیت جگه له خزی
پېگه ی که سیک له نېو په که که دا هه لیکه نیت، به لکو که سیکیش ده توانیت که سانیک
بگه پېښته وه و ئه رکه و ئامانجی نویی حزبه که یان پیده سته به ربکات. چیلیک ده یوت: "
له مردن نه ده ترساین، به لام له وه زنده قمان چووبو، گه پېیان بوتینایه غه یان و
نایاک". هه روه ها وتی: "بۆخوشمان ئاسان نه بوو گروپیک شپکه به جیبه ئیلن که
ئامانجی ده ولته ی کوردی بوو، ته نانه ت نه گه ر ئه و گروپه شوره ت و ناوی له نېو
ها وه له کانماندا له که داریکردایه، نه ده کرا دزی شتیک بین که به نیتوی په که که وه
روبه پوومان ده کرایه وه. له راستیدا په که که ریکخراوینکی باش و گرنگبوو، ته نانه ت
به خه یالیش نه مانده توانی چه وت و چه وئیلیه کانی ببینن". ئه وانه ی که له
هه فتاکانه وه پتوه ندیان کردبوو به گروپه که وه، جۆریک له بیسه ره و به ره یی و ئازادانه
هه لسوکه وتیان ده بینن، ئه وئ ده م ده سه لاتی ئۆجه لان به شپوه یه کی هه په مه کی
هه لده سوپا، وه لئ له ئیستادا ده یاندى که چۆن ئۆجه لان به هیزو سه نگین بووه له ناو
په که که دا. له راستیدا ئه وان یان نه یانده توانی چاودیر ئۆجه لان بکه ن یاخو هیچ
ده رغه تیکیان نه بوو بۆ روپه پووبونه وه ی ئۆجه لان.

هه رچه ند ئه وانه ی که دواتر پتوه ندیان کرد به گروپه که وه ئیدی پتویست نه بوو
ببینن چی رووده داو چی روونادات. ئه وانه زیاتر له ئه وروپاوه هاتبوونه نېو
ریزه کانی په که که وه، له لای ئه وان بوونی ئۆجه لان و هیزو توانای شیاوی هیچ
لېپېچنه وه و راپایه ک نه بوو. به مجۆره له قوناعی کونگره ی سیه مدا ئیدی ئۆجه لان

به ته‌واوی کۆنترۆلی هه‌موو بواره‌کانی کرد له‌نیۆ په‌که‌که‌دا. ئۆجه‌لان ته‌نها به‌کلانه‌ببویه‌وه بۆ کۆنترۆلی پارتیه‌کی، به‌لکو ده‌سه‌لاتی ده‌شکا به‌سه‌ر دانه به‌دانه‌ی نه‌ندامانی گروپه‌که‌دا.

هاوکات هه‌ولێشی ده‌دا ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر هاوڵاتیانی مه‌ده‌نی کورد له‌ باشووری رۆژه‌لاتی تورکیا بشکێنێت. له‌سه‌ر خواستی ئۆجه‌لان کۆنگره‌ی سییه‌م پێداگری کرد له‌سه‌ر چه‌ند بېاریکی گرنگو جێ مشتومڕ. له‌وانه سه‌رکردایه‌تی بېاری به‌سه‌ربازکردنی دا به‌شیوه‌ی تۆپزی، ئه‌و جه‌وان و مه‌ردانه که ته‌مه‌نیان گه‌شتبوه ئاستی پێیست ده‌بوو بێنه‌ نیۆ ریزه‌کانی په‌که‌که‌وه یاخود دووچاری مه‌ترسی رفاندن ده‌بوونه‌وه. هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌ کۆنگره‌دا بوون رازی بوون به‌ یاسای سه‌ندنی باج به‌سه‌ر هاوڵاتیانی هه‌رێمه‌که‌دا. هه‌ردوو یاساکه له‌ نیازی په‌که‌که‌دا بۆ جێگیرکردن و شوێنکردنه‌وه‌ی په‌که‌که‌ بوو له‌نیۆچه‌که‌دا، وه‌ڵی به‌پێچه‌وانه‌وه‌ بوونه‌ هۆی ره‌وینه‌وه‌ی چه‌ندین هاوڵاتی له‌په‌که‌که‌، دژی په‌که‌که‌یش. له‌نیۆ میلیشیا کوردیه‌یه‌کاندا که له‌لایه‌ن میریه‌وه سه‌ژنسه‌رده‌کران ده‌ستیان دایه‌ چه‌ک.

په‌که‌که‌ له‌نیۆ زینداندان

کۆرده‌کان له‌ تورکیادا راپێچی به‌ندیخانه ده‌کران، ئه‌وان زیاتر ده‌برانه زیندانی سه‌ربازی دیاره‌کرد، له‌ ساڵی ۱۹۸۰وه ئیدی ئه‌و زیندانه به‌ته‌واوی له‌ژێر کۆنترۆلی سه‌ربازییدا بوو^{۱۹}. ئه‌و شوێنه‌ی زیندانه‌که‌ی لێبوو پێکهاتبوو له‌ کۆمه‌له ساختمانێکی ته‌نراو به‌ ته‌لی دپکاوی، و تاوه‌ری پاسه‌وانی، ئه‌وئ شوێنێک بوو له‌ ده‌ری دیاره‌کردا، زیاتر شوێنی ئه‌و دێهاتیانه‌بوو که به‌دووی کارو که‌سابه‌تدا

۱. Information on Diyarbakir prison relies on interviews with former prisoners. Published sources include Zana, Bekle Diyarbakir, 336–346 and Prison No 5, 3–36; Yuce, Zindan Direnisi; and Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (1988).

که پرابوون و یاخۆ له جهنگه کان هه لهابوون، ئیدی گهشی ماله کان به جۆریک بوو که به تاوای دهووی دیواری زیندانه کانیان تهنی بوو.

به شتیهیهکی گشتی زیندانی دیاربهر کر نژیکیه ۲۰۰۰ که سیکی تیدابوون نۆربهی زۆریان به تاوانی پالپشتی و تیهو گلان له گه ل په که که دا ده سترگرابوون، له وانه پیژیکی سه ره کی هه بوون که چهند سه د که سیک ده بوون، نه وان چهند مانگیک پیژتر یاخو دروست پاش کۆده تای ۱۹۸۰ قۆلبه سترگرابوون.

ئه و به ندییانه هه ندیکیان له دلسۆزترین خه باتکارانی په که که بوون، نۆربه یان له بهر چالاک و جموجوله کانیان رووبه پووی سزای مه رگو له داردان ببوونه وه. هه رچهند هه یچ له و زیندانیانه پیوه ندیان له ته ک ئه و گه ریلایانه نه بوو که دزه یان کردبووه نۆو تورکیا و ئۆجه لان له دیمه شقه وه هه یچ سه ره داویکی له گه لیان نه بوو. وه لی نه وان هه ولایانده دا، بوونی په که که و ناماده یی ریکخستنه که له زیندانا بسه لمێنن. زیندانی دیاربهر کر به ناوبانگبوو به ئه شکه نه جو نازاری دپندانه ی زیندانیان و ره وشێ نا هه مواریان.

سالی ۱۹۸۴ هه لومه رچی زیندان هتوربوویه وه، به راده یه کی زۆر هتوربوونه وه که پیوه ندی به گه رانه وه رژی می ولاته وه هه بوو بۆ رژی میکی دیموکراتی و فشاری سه ره له نوێ ئه وروپیه کان له سه ره وشێ مافی موقۆ له تورکیا.

له مانگی یه کی ۱۹۸۴ له ئاکامی ناپه زایه تییه که دا دووان له زیندانییه کان مەردن و دوانیش خۆیان کوشته وه و یه کیکی دیش لیاندا تا به مه رگیان گه یاند^{۱۳۰}. پاش ئه وه له نۆربه ی زیندانه کانا ره وشێ زیندان به ره و باشبوون چوو، زیندانییه کان ئه شکه نه جو ده ران و بۆ هه وه لچار ده ستیان راده گه یشت به کتیبوو رۆژنامه و ده یانقوانی بێنه هه وشه ی زیندان و هه وای پاک هه لمژن و وه زشبه کن. پارێزه ریکی

¹³⁰ Details are given in Yuce, Zindan Direnisi, 191–220 and Zana, Prison No 5, 28–35.

زیندانی دیار به کرد دهیوت: "کاتیک رهوشی زیندان هتور بوویه وه، زیندانییه کان ههستیانه کرد له به ههشتان".^{۱۳۱}

به مجۆره وهك زۆربهی زیندانهکانی تورکیا، ئیدی خانهکانی بهند کردن گه وره کران و شوینی خهوتن و مانه وهی زیندانییه کان گۆپانی به سهردا هات. زیندانییه کان ترنجیتنرابوونه ژوورگه لیکه وه که هه ریه که یان ۴۰ بق ۱۰۰ که سی له خۆ ده گرت، له ویدا قه ره وێلهی دوو یا سی قات هه بوون بق خهوتن و خواردن ده هیتنرایه نێو ژووری زیندانییه کانه وه. ئه م گرد کردنه وه یه ی زیندانیانی په که که له ژووره کاندایه وهك هه لیکه ی زێپین وابوو بق ئەندامانی په که که، ئەوان له وێ خۆیان ریکخست و کادیگره لیکه ی باشیان دهسته به رکردو دوا جار بنه مای ریکخراوه یی خۆیان پاراست. ره ج به مارسیلی ئەندامی گروپی رزگاریی که نێزیکه ی ته وای هه شتاکان له کونجی زینداندایه بوو ده یگوت: "به ندرکراوهکانی په که که زۆر چالاک و ورد و ریا بوون".

ئەندامانی په که که به هه مان نه فەسو نیازی پێش ده سته گیر کردنیانه وه له نێو زیندانییدا چالاک بوون. ئەوان کۆمیته یه کی ناوه ندییان پێکه وه نا بق ریکخستنی کاروبارهکانی تایبته به خۆیان و هه ر خانه یه کی زیندانییه کی کۆمیته یه کی تایبته ی هه بوو که کاری رۆژانه یانی تاوتوێ ده کرد. هه روه ها زیندانییه کان خولی خۆیندنی به کۆمه ل و گردبوونه وه ی ریکخراویان پێکه وه نه نجامده دا. ره فیه کی که ناویکی خوازاوی قوتابه کی کوردی به شی یاسابوو، ببوو نه ندامتیکی چالاک په که که وه له ده وره به ری کۆده تای ۱۹۸۰ دا قۆلبه سته کرابوو، ئەو ده یوت: "هه موو رۆژیک به تایبته ی له ئیواراندا، که سیک میژووی په که که ی ده وته وه، ئەندامانی په که که دابه ش ببوون به سه ر گروپه کان نێو زینداندایه، ئەوان وتوێژیان له باره ی میژووی کورد په که که و سیاسه تی ئێوده وه له تی و ململانێی ده سه لاته کان ده کرد.

¹³¹ Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (March 1988), 15.

راگه ياندنی خهباتی چهکداری پهکه که له ده ری، وره ی زیندانیانی بهر زکرده وه. ههروه ها ره فیک ده یگوت: "ئو ئه ندامانه ی پهکه که که له هیرشه کانداه شدارییان کردبوو، پاشان ده ستگیرکرا بوون، ئه وان روونکردنه وه یان له باره ی رووداوه کان بق زیندانیان ده داو باسیان ده کرد که له ده ری چی ده گوزهریت". ههروه ها ده یگوت: "ئو دیهاتیانه ی که یارمه تیدانی پهکه که تۆمه تبارکرا بوون و راپچی زیندانکرا بوون، بق ئیمه یان ده گیزایه وه ره وشه که چۆنه و ئه ندامانی پهکه که چۆن ده هاتنه ناو گونده کانه وه و چۆن مژولی ریکخستنه کان بوون.

به مجۆره جهنگ هاوړا له گه ل بهر خودانی ناو زیندانن به ته واوی بوونه هوی بهر زبوونه وه ی شۆرته و پیگه ی پهکه که له ناو کۆمه لگه ی کوردیدا. هاوکات ئو زیندانیانه ی پهکه که کاریان کرده سه راو به ندیه کانیان، به تایبه ت کاتیک ئه وانیان دی به بر وای نه له خشیوه وه ده ستیاندا وه ته رتیا زه که یان، هاوکات هیزه کانی ئاسایش پاش ئه وه ی له پاش جهنگه چهکداری به که ده ستیان دایه راوه دوونان و کرتنی هه په مه کی خه لکی، ئیدی بوونی ئو خه لکه له زیندانداه هیزه ک بوو تا په یامی زیندانیانی پهکه که زووتر بلاو بیته وه. مارسیلی ده یگوت: "پهکه که ده یتوانی سوود له دیهاتیانه وه ریگریت که به تۆمه تی هاوکاری کردنی پهکه که به چهک و خۆراک ده ستگیرکرا بوون و له وی له خانه کانداه له کاتی وه رزشدا په یامی پهکه که یان پیده گیشته". زیندانیانی پهکه که له دووی دۆزینه وه ی ریکه یه ک بوون تا په یوه ندی له گه ل پهکه که دا له ده ری دروستبکه ن.

موحه مه د خان یوجی ئه ندامی کۆمیته ی ناوه ندی زیندانیانی پهکه که ده یگوت: "ده بوو بزاین له ده ری پهکه که مژولی چییه و بیر له چی ده کاته وه". به لام دژاوبوو بتوانن په یوه ندی چیبکه ن، چونکه قسه کردنی زیندانیانی پهکه که له ته که ئه وانیه له ده ری زیندان بوون سنووردارکرا بوو.

تا کۆتایی ههشتاکانی ش نامو و نامهکاری سنووردارکرا بوو، به توندی له ژێرچاودێریدا بوو، تهنا بۆ خزم و خویشی نێزیکي زیندانیان هه بوو سهردان بکه، ئهوانیش به توندی چاودێری دهکران. هه ندیک جار له بۆنه و پشوو هکاندا زیندانییهکان به ئازادی زیارهتکارانیان ده یانتوانی تیکه لێان بن و قسان بکه. په که که هه رچۆنیک بوو توانی که نالیک بدۆزیته وه بۆ ئالوگۆپی نامو و نامهکاری له نیوان پارت هکه و زیندانیا ندا، ته نانه ته ریگهی جۆرا و جۆر ده گیرانه بهر، ئه وان نامهکانیان ده خسته ناو زاریانه وه و له کانی ماچکردنی په کتریدا ده یانگواسته وه بۆ ئه وانی دی، به تایبته له ناو هاوسه رانی په کتریدا ئه م نه زمه روویده دا. هاوکات زیندانییهکان توانیان تیبگه ن له ره وش و رووی په که که له ده ره وه، به تایبته ئاگاداری کۆنگره ی سییه م بوو و زانیان نا پاکه کان له داردا ون، ته نانه ته هه ستیان به لیکترازانی ریزه کانه کردو با سو خوا سی چه په کانی دیان پیگه یشتبوو.

ئامانجگیری

له ئیواره یه کی سه ره تای مانگی شه شی ۱۹۸۷دا چه کداره کانی په که که گه مارۆی ئاوا ییه کی بچو کی سه ر به پارێزگای میردینیاندا که ته نها نێزیکه ی شه ست که سیك ئاوا ییه که یان پیگده هینا^{۱۳۲}. له ئاوا یی پینارچیک هه شت له ئه ندامانی پاسه وانی گوندی سه ربه میری دروست له پاش نانی ئیواره له شوینی تایبه تی خۆیاندا مژو لی پاسه وانی بوو. په کیک له پاسه وانه کان هه ستی به وه کردبوو، که چه کداره کانی په که که دابه زیونه ته نیو ئاوا یی و ته قه ده که ن، وه لی بۆ پاسه وانه کان زۆر جیگه ی با یه خ نه بوو، چوونکه چه کداره کان فره جار ها تبوونه نیو ئاوا ییه وه. ئاوا ییه که

¹³² Description of Pinarçik attack taken from reports in Milliyet and Cumhuriyet newspapers; other information uses Birand, Apo ve PKK, 141–145; Ozcan, PKK, 99–100; Imset, the PKK, 49–78; Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (March 1988).

له نیتوان دوو گردۆلکه و نیتزیکه ی ده میل له نیتوهندی ریگه ی سهره کی نیتوان مپردینو
 نۆمیرلی هه لکه وتبوو. وه لێ له م جارهدا ژماره ی گهریلاکان زیاتر بوون، به شیوه ی
 چوار به رامهر به یه که له پاسه وانه کانی سنوور، له راستیدا جهنگ روویدا. یه کێک
 له پاسه وانه کان گله یی له وه ده کرد که نه وان ریژه یان که مپوو، هه روه ها تفاقه ی
 جهنگ و شه ریشیان به پیتی پتیو یست نه بوو. گهریلاکان ۳۰ چه کدار ده بوون، نه وان
 دابه زینه نیتو ئاوییه که وه جهنگ له گه ل پاسه وانه کانی سهر به میری ده ریژه ی کیشا
 تا دوو کاتژمیر. ^{۱۳۲} له کۆتایدا شازده مندال و شه ش ژن هه مپا له گه ل هه شت پیاو
 بوونه قوربانی.

موحه مه د عه لی بیراندی وتارنوس که خۆی یه کلا کردبوویه وه بۆ نووسین
 سه باره ت به کیشه ی کوردی ولاته که ی. له کاردانه وه ی رووداوه که دا نه وه ی خسته پوو
 که نه و کشتوپره تاوانیکی مپژوویه. ده نگدانه وه ی کشتوپری پینارچیک
 له میدیاکانی تورکیادا وه ک دپنده ترین هیرشی په که که هه ژمارکرا له وکاته وه ی که
 یه که چه کداریه کان وه ک پاسه وانی سنوور دامه زرابوون. ئامانجی گهریلاکان له م
 هیرشه دا چاوترساندنی کورده دپهاتییه کان بوو تا واز له کریگرتیه یی وابه سته یی
 بپنن بۆ میری.

په که که وایدانا بوو نه و خه لکانه نه ک هه ر یارمه تی گهریلاکان له هه رده سه خت و
 دژواره کانی نیتو چه که دا نادهن، به لکو زۆرجار هاوکارو هه ماهه نگیی له ته ک
 سه رباره کاندایه که ن.

روژنامه ی سه ربه خۆبوونی په که که به ئاشکرا نه وه ی خسته روو، که نه وه
 هه ولێکه بۆ به هیزکردنی بوونی په که که له به رامهر به کریگرا واندایه هاوکات
 هۆشداری نه وه یشی دا که پتیو یسته هه موو نه وانه له نیتو بپنن. نه وان کوردیک که
 ده سته یی له ته ک میریدا تیکه لکردبیت دروست به غه یان و ناپاکیان ده زانی. له راستیدا

¹³³ Milliyet, June 24, 1987.

بوونی پاسه‌وانه‌کانی سنوور نه‌ک هر ریگربوون له بوونی په‌که‌که له‌نیوچه‌که‌دا، به‌لکوو هه‌ولیکیشبوون بۆ لاوازکردنی بانگه‌شهو به‌رنامه‌ی په‌که‌که له سنووره‌که‌دا.^{۱۳۴}

له‌راستیدا پاسه‌وانه‌کانی سنووریش وه‌ک گروپه نه‌یارو رکابه‌ره کوردییه‌کانی دی، وادانرابوون که ناپاک و غه‌یانن به‌پرسی په‌که‌که و دۆزی کورد. په‌که‌که زۆرجار ئه‌وانی به‌دار هه‌لده‌واسی و ده‌میانی پرده‌کرد له‌پول و دره‌م. وه‌لی هه‌لکووتانه‌سه‌ر پاسه‌وانانی سنوور به‌هه‌په‌مه‌کی بوو، خۆیان له‌کوشتنی ژنو زاپۆ نه‌ده‌بوو. زۆرجاران وه‌ک له‌و ئاوابیه‌دا ئه‌نجامیاندایه‌که‌که ئه‌و راستیه‌یان سه‌لماند که نیازی کوشتن هینده‌ی بیانیه‌وێت ده‌توانن، ئیدی ئه‌وانه ژنو زاپۆین یاخۆ چه‌کدارو سه‌ربازین. گه‌ریلاکان نه‌زمی هه‌رشه‌که‌یان ئه‌وه‌ی لیده‌خوینرایه‌وه که ده‌ستناپارێزن له‌کوشتنی هاوڵاتیانی سیفیل و ته‌قه‌ده‌که‌ن له‌و ئامبولاسانه‌یش که خه‌لکیان ده‌گواسته‌وه‌و په‌یوه‌ندیان به‌میلیشیا چه‌کداره‌کانی پاسه‌وانی سنووره‌وه هه‌بوو.

له‌دوو مانگی هه‌وه‌لی ۱۹۸۷دا گه‌ریلاکان ۲۵ هاوڵاتی کوردی دێهاته‌کانیان کوشت، له‌وانه به‌لایه‌نی که‌مه‌وه‌حه‌وت منداڵ ده‌بینران. ئۆج ئالان به‌ناشکرا لاریی له‌و ره‌وشه‌نه‌بوو، به‌رپرسیانی په‌که‌که‌یش هه‌ولیانده‌دا جۆرێک له‌لۆژیک بده‌نه‌کوشتارو کاولکارییه‌کان. وته‌بیژی په‌که‌که چه‌ند رۆژێک پاش کوشتارگه‌که‌کوشتنی هاوڵاتیان و زاپۆی وه‌ک شتیێک که قابیلی خۆلێلانه‌دان بیێت، دایه‌دوواوه. ئه‌و وتی: "له‌هه‌موو تیکۆشان و نه‌به‌ردییه‌کدا خه‌لکی ده‌کوژین، وه‌لی ئێمه‌ پشتیوانی له‌کوشتنی هاوڵاتیان ناکه‌ین"^{۱۳۵} ته‌نانه‌ت دوواتر روونبوویه‌وه زۆرینه‌ی ئه‌وانه‌ی که ده‌کوژان ژنو زاپۆبوون. گه‌ریلاکانی په‌که‌که له‌پاش ئه‌و رووداوه‌یش و له‌زۆرینه‌ی

¹³⁴ From a 1987 issue of Serxwebun, quoted in Birand, Apo ve PKK, 142.

¹³⁵ Cumhuriyet, June, 26, 1987.

ئەو ھېرشانەي لە پارىژگاي ماردىن رووياندا كە ژۆرىنەي تەنگژەكان لەوى بون پەكەكە بەھىچ كلۇجىك تكتىكى شەپى خۆى نەگۆي. بەچەند رۆژىكى كەم پاش ھەلگوتانە سەر ئاوايىيەكە، گەريلاكەن سەرشاخى ئاوايىيەكى نىژىك لەوئيان گرتو پىيانيان راگەياندىن، گەر ناتانەوئىت كوشتارگەيەكى ھاوشىوھى ئەوى دووبارە نەبىتەو، ئەوا نابىت ناپاك و غەيانىن بەرامبەر بە پەكەكە^{۱۳۶}. لەراستىدا ئەم سىياسەتەي پەكەكە راي گشتى توركيو گروپگەلئىكى دژ بەپەكەكە راستكردهو، ھاوكات سەربازەكانىش گەيشتنە بېوايەك كە ژۆرجار كوردانى نۆچەكان ئەو خراب بەكارھىنان و كوشتوبەرە ھىند بەسەختى ناگرن.

ھەربۆيە گەر سالانى ۱۹۸۷-۱۹۸۸ كوشتارگەكان ھۆيەكى گەشەو نەماي پەكەكە بوون، ئەوا لەكاردانەوھى ئەو كوشتوبەرەنەي كە پەكەكە بەكارىدەھىنا، كۆمەلگەي كوردەواريى ھەلۆيست و كاردانەوھى نەبوو. ديارە ئەوھىش ھۆكارگەلئىكى جۆراو جۆرى لەپشتەو، بوو، لەراستىدا خەلكى بەئەستەم ھەواليان پىدەگەيشت. يان لە كوردەوارىدا بېوا بەمىديا توركيەكان و رۆژنامەكانى ميرى نەدەكراو سەرلەبەرى ھەوالەكانيان بەدرۆ دەزانرا و بەھەلئىكيان دەزانين تا پىگەو پىناسەي پەكەكە لەكەدار بگەن.

ھاوكات نەبوونى كارەباو ھىلى تەلەفۆن و خزمەتگوزارى بۆ گەياندى رۆژنامەو نوسراوكان بۆ ناوچە شاخاويىيەكان ئىجگار كەم بوو. نەجدەت بولگان كە دوواتر بوو سەرۆكى شارەوانى يوك سىكۆفا (شارىكە نىژىك سنوورەكانى ئىراق و ئىران) دەيووت: "ژۆرجار ميرى لەمەر رووداوەكان ھەوالى ناراستى وەشانەكرد، ئەم رەوشە ھىند كاريگەريى ھەبوو گەر ھەوالئىكى دروستيش بلأوبكرايەتەو كەس بېواي نەدەكرد".

¹³⁶ Milliyet, June 24, 1987.

له راستیدا هەندێك له كوردان شایهتی كوشتارگه كه بوون و به داخ بوون بۆ رهوش و رێگایهکی لهو جۆره، وهڵی نه یانتوانی نكولی له خهباتی رهوای پهكهكه بگهن. ئەم تیگه یشتنه یارمهتی توندوتیژییهکانی. پهكهکه یان دا ، به جۆرێك کاری لهو جۆره زۆر ناجۆر نه بوو له نێو ههڕیقه دێهاتییهکانی کورده واریدا.

ههوهها دووژمنایهتی خوین كه بهردهوام له ههڕیقه کهدا برهوی پێده درا، ئەوه وهك خواستیك بوو بۆ تۆله كردنه وه له مردنێك یاخۆ كرداریکی بێ ئابروویی. ئەم رهوشی تۆله سەندنه وه به سەر که سێکدا نه ده سه پا که له نێو گه ریلاکاندا به شداریوو له هێرشێکدا، وهڵی به سەر که سێکدا جێبه جێده کرا که سەر به هۆزێک له هۆزهکان بێت.¹³⁷

ژنو زارۆ به ده ر نه بوون له زهبری هێرشهکان. پهكهکه بۆ کارناسیکی تورك نووسی: "ئو نه ریه نامۆیه بۆ باشتترین جۆر ئیستغلالکراوه".¹³⁸ رهنگه بۆ پهكهکه هه مان بایهخی هه بیته، بۆنموونه پهكهکه به عه شوایی ههڵی نه ده کوتایه سهر دێهاتهکان، تهنها ئەو دێهاته نهی به گیر ده هینا که پولۆ چهکیان له میریی وه رگرتبوو. بۆنموونه تهنها ههفتهیهک پاش رووداوه خویناویهکه پهكهکه ههڵی کوتایه سەر سێ گوند له سنووری پارێزگای ماردین، ئەو گوندانه هیچ پێوهندییهکیان به میلیشیاکانی میریه وه نه بوو. گه ریلاکان به سانایی خهڵکی ئاواپیهکانیان له نێوهندی دیکاندا خه کردنه وه و ناچاریان کردن گوپیگرن بۆ وتارگه لێك که تییدا ستایشی جهنگی چهکداری و خهباتی کوردیان ده کرد. که سێک نه کوژرا، په یامه کهش روون بوو. ئەو ئاواپیه نهی که خۆیان به هاوپهیمانی میریی نازانن به لایهنی که مه وه له هێرش و هێزی پهكهکه بۆ سهریان ده پارێزێن و هێرشهکانیش

¹³⁷ The best analysis on Kurdish tribal structure and behavior remains van Bruinessen's Agha, Shaikh. See pages 64–73 for an overview of the history of blood feuds.

¹³⁸ Imset, the PKK, 100fn92.

بۇ سەر ئەوانەيە كە بوونەتە بەشېك لەپرۆسەي راميارى مېرى و لە پرۆژەي
كرېگرتەيىو جاشايەتيدان. ئەم تاكلتيكەي پەكەكەيش بەشېوہەيەكى بەرفراوان
لەپاش كۆنگرەي سېتھەمى پارتەكەيان گىرايە بەر.

ئەم ھەلۆيستەي پەكەكە لەكاتىكدا بوو كە بەشېوہەيەكى راستەوخۆ و بى
لاموجىمى برپارياندا بوو كە نيازىان بەوہ ھەيە دەسلەتتى خۇيان لە ھەرىمەكەدا
نومايان بكن. لەراستيدا بەئامانجگرتنى ئاوايى ميليشيا چەكدارەكانى سەر بە
مېرى تەنھا بەشېك بوو لەو گۆرپانە لە راميارى رېيازى كارى پەكەكەدا درابوو. ئەوان
پياوانى گەنجيان دەرفاند، ياخۆ لەكاتىكدا دەيان كەس لەئاوايىيەكدا دەرفەتەران و
دوواتر بانگەشەي ئەوہياندەكرد كە ئەوانە پېوہەنديانكردوہ بەپېزەكانى پەكەكەوہ.
لەراستيدا ياساى سەربازگىرىي ناسراوى نېو پەكەكە، دروست تەقلیدىكى بى
چەندوچوونى ھىزو ئەرتەشى دەولەت بوو، چوون ئەوان بەتۆپزى سەرباز گىرييان
دەكرد، ھاوكات ھەولتيكەش بوو تا برەو بەھىزى چەكدارى پەكەكە بدرىت، چوون
بەگۆرەي ھەلسەنگاندەكانيان لەھەر شوپىنك نىزىكەي چەند سەدكەسيك بۇ زياتر
لە ھەزار چەكداريان دەستگىر دەبوو.

بەمجۆرە گەريلاكان لە شەوق و شۆرياندا بۇ بەتۆپزى گرتنى سەرباز لەنتوچەكەدا
ھەندىكيان ھەركەسيك تواناى سەربازى ھەبووايە راپېچياندەكرد.

حوسەين تۆپچيلەر كە ئەوكات شەپكەريكى پەكەكە بوو، ناسراو بوو بە بۆتان،
بۆتان مەلەبەندى سەرەكى ھەوادارانى پەكەكە بوو لە باشورى رۆژھەلاتى توركيادا،
ئەو دەيگىپرايەوہ: "رۆژك بە دوورين تەماشام دەكرد، لەناكاو گروپىكى گەرەم
بىنى بەرەو رووى ئېمە دەھاتن، تىكرا ئەوان ژنى ئاوايىيەكان بوون لەنېو بەرگەو
پۆشاكى رەنگاورەنگدا، بەپىكەتبوون". ناوبراو لە درىژەي گىپرانەوہكەيدا ووتى:
پرسىم لە ھاوپىكەم ئەوانە كي؟ ئەويش گوتى: ئەوانە يەكە نوپىيەكەي دكتور
كەندال. حوسەين پىكەنى، گەريلاكان چوونە ئاوايىيەكەوہ ھەموو ئەو ژنە

گەنجەنەیان گرتن، وەلى ئەوان ئامادەنەبوون جل و بەرگەکانیان بگۆرپ و چەك
 ھەلبەگرن، ھەموو ئەوانە خەزانداربوون، ئىتمەيش رىگەمان نەدا ئەوان جارێكى دىكە
 بگەرپنەو ھە بۆ نۆ ئاوايىھەكانيان". ئەم سىياسەتە جىگەى مشتومپو ناكۆكىى بوو
 تەنانت لە نۆ خودى پەكەكەيشدا. ھەندى لە ھەرماندەكانى پەكەكە لە كاردانەو ھى
 پىچەوانەى سىياسەتى سەربازگىرى زۆرەملیدا ھەلۆستيان ھەرگرت، بەتايبەت
 كاتىك نەوجەوان و جەوانەكان دەستيان دابوو پەخۆ شەردان و خۆلادان لە رفاندن،
 ھەرماندەكان ئىدى خۆيان دەبوارد لە جىبەجىگەردنى ياساكە. سارى باران كە
 ھەرماندەى ھىزىكى سەرەكى ٤٠-٥٠ چەكداردەبوو لە جوگوركاي ناوچەى ھەكاریدا
 ناپازى بوو. ئەوانەى بىرپارىى پەكەكە ھەرماندەيان دابوو لە نۆ كۆنگرەدا، تا ئەوكات
 نەياندەزانى بەدرووستى شەپكردن چۆن و چىيە. ناوبراو دەيوت: "ياساى بە
 زۆرەملى گرتنى سەرباز ئاوايىھەكان دەخاتە بەرەى دژمانەو، كاتىك بەزۆر
 گەنجەكان راپىچى جەنگ دەكەين، دوواتر ئاوايىھەكان كاردانەو ھەيان دەبىت، ئەو
 خەلكانەى لە چنگى ئىتمە ھەلھاتوون پىويستبوو لە نۆيان بەرین". پەكەكە تەقەلای
 ئەو ھى دەكرد كە كارىگەرى و دەسلەلى راستەوخۆى مىرى لە ھەرىمەكەدا لاواز
 بى ھەرەكەت بكات. پەكەكە ھۆشدارى دابوو پەكەكەى پرۆژە گشتىيەكانى ھەك
 چەوپىزى رىگەوبانەكان ياخۆ بىرپەنەو ھى دارەكان پىويستە دەستەلبەگرن لە كارو
 بارەكانيان، ھەرودەها پىيان راگەيەنرابوو ئامپرو كەرەستەكانيان ھەموو
 دەسوتىنریت. مامۇستاكانيان ئاگاداركدنەو ھەك پىويستە ھەرچى زووترە
 ھەرىمەكە جىبەيتن.

سالى ١٩٨٨ پەكەكە ٥ مامۇستاي كوشت. ئەو مامۇستايانە لەسنوورى
 پارىزگاي ماردىن ھەر لەوشوینەى رووداو ھەلەنرايىھەكەى پىنارچىك روويدابوو

مژوولی کاره که یانبوون^{۱۳۹} هاوکات له شوینه جیاوازه کانی ناوچه که دا چه ند قوتا بخانه و بنکه ی ته ندروستیان گرتیبه ردا. ئاپۆچییه کان پئیانوابوو مامۆستانان سهربازن یاخۆ کریگرتی میرین و قوتا بخانه و بنکه ته ندروستیبه کانی و هک جیگه و باره گای سهربازین. له راستیدا سهربازه کانی هه ندیک جار ئه و بینا و شوینه حکومیانه یان کردبووه شوینی کاتی ئیشکگرتنیان.

ههروه ها میری له گه ل وهزاره تی بهرگیدا بهرنامه یان دانابوو بۆ ناردنی مامۆستای سهرباز بۆ ئه و شوینانه، ئه وهیش له بهرنامه که دا وهک ئه کێکی دامه زانندیانبوو له پیشه ی مامۆستایدا. له راستیدا ئه م رهوشه وهک به شیک له تاکتیکه کانی میری ته نها یاریده ی په که کهیدا تا ئه و باوه په یان لاگه لاله بیت که پاساویان هه یه بۆ هێرشه کانیان. هه ربۆیه له و میانه دا چه ندین مامۆستا کوژان، له بهرئه وهی که ته نها مامۆستان. به مجۆره تاکتیکه نوێیه کان و ده سترژیی زیده تری په که که ئاوێته ی سه رکه و تنه کانیان ببوو.

بۆنمونه له هه ول سالد که په که که ئاواپیه کانی به ئامانجگرت، خواسته نوێیه کانی میری که میانکردو ریژه ی پاسه وانه کان دابه زین بۆ دوو له سه ر سیی ریژه ی پیشوویانو ته نها ۶۰۰۰ چه کدار مابوونه وه^{۱۴۰}

له کاردانه وهی رامیاری په که که دا ده ولت به ئه جیئداپه کی نوێیه ده سته داپه زیادکردنی موچه ی پاسه وانه کان و پیدانی جیهازی بی سیم و ده سلاتی فراوانتر، به مهیش بوونه هێژیکی پابه ندتر توکمه تر له ناوچه که دا. له بهر امبه ردا توندوو تیژییه کانی په که کهیش گه ل له نیژیکه کانی په که که ی کرده دوژمن و به شیک له دانیشتوانی کوردیشیان خسته به ره ی دژ به خه باتی په که که وه. حوسه یین

¹³⁹ The TIHV (Turkish Human Rights Foundation) included a comprehensive report on attacks on teachers in its 2001 Türkiye İnsan Hakları Raporu.

¹⁴⁰ McDowall, Modern History, 423

دهیگوت: " دهولت ههولی دهدا کورد بخاته بهرهی دژ به په که که وه، هه ربۆیه پتویستبوو ئیتمه نه که وینه نپو ئه و داوهی که میریی بۆی دانا بوین". په که که هه رچهند تاکتیکه گی له هه مه لایه نهی به کار دهه ئینا وه که ئایدیۆلۆژیای هه زری فره لایه نه بۆ راکێشانی پشتیوانی بۆ ئه جێنداکه ی. ئیدی ئۆجه لان تێگه یشت له کاریگه ریه نیگه تیه گانی هێرشکردنه سه ر هاو لاتیانی بۆ چه که، به تاییه تی وێنای ئه و شه پۆله به رفراوانه ی نه یارییه تی نه ده کرد، به تاییه تی له سالێ ۱۹۸۸ دا، هه ربۆیه هه ر زوو بانگه شه ی ئه وه ی کرد که ئه وان دژی کوشتنی به و جۆره و دانیشی نا به وه دا که هه ندیک له گه ریلاکان که وتوونه ته هه له ی له و جۆره وه^{۱۴۱}.

ئیدی له کۆنگره ی چواره می ۱۹۹۰ دا ئاماده بووانی کۆنگره تیکرا دهنگی ناره زایان له مه پ هێرشکردنه سه ر هاو لاتیان به رزکرده وه، به و جۆره به که متر له سی سال ئه و ره وته له ناو په که که دا به ره و کزی و لاوازی چوو. په که که سالێ ۱۹۹۱ لیبووردنیکی سنوورداری ده رکرد بۆ ئه و دیهاتیانه ی واز له پاسه وانی سنوور دێنن. هه رچهند هانده ری مادی و بۆ متمانه یی و فشاری به هیزی میریی رێگه ربوو له وه ی زۆرێک له پاسه وانه کان ئه و ئۆفهری ناشتیبه ی په که که په سه ندبکه ن، وه لی به جۆرێ له جۆره کان پێشنیاری لیبووردنی په که که ریزوو پێگه ی بۆ ئه و گروپه گه رانده وه. هاوکات په که که له سیاسه تی سه ربازگه ربیی زۆره ملی و رفاندنی لاواندا که لکی نه بینی و دۆرا، چونکه زۆر جار رفینراوه کان هه لده هاتن، جا بۆ ئه وه ی به دامه زراوه کانی میریی و ئاسایشی به سه لمێنن که به خواستی خۆیان نه بووه، چه ندين به لگه و زانیاری به سوود له سه ر پێگه و پلانی په که که ده درایه هیزه کانی ئاسایش.

¹⁴¹ Milliyet, June 16, 1988. Ocalan told this to Mehmet Ali Birand, the first mainstream Turkish journalist to interview him. The series of articles Birand later wrote was banned before it could run in full.

بەم جۆرە سەربازگیرییەکی پەكەكە دەستكەوتەكانی پەكەكەى خستە مەترسییەکی بەرچاوەوە، ئەوەیش بەدروستی لە ھێرشەكانی سەر ئاوايەكاندا ھەستی پێدەكرا. سەلاحەدین چیلیکی ھەرماندەى پێشوی پەكەكە دەبیوت: "ھاوكات ڕفاندنەكان ھانى خەلكی دا تا پێوەستێن بە پاسەوانانى سنوورەو تا بتوانن چەك بەدەستبھێنن و لەو پێناوەدا زاپۆو سامانیان دژ بە پەكەكە بپارێزن". ھەر بۆیە پەكەكە بەخێرایى چاوی خشاندەو بە نەزى یاسای زۆرەملێدا. لە سالى ١٩٩٠داو لەدووەم كۆنفرانسی ئەتەویى دا لە لەلبنان بەشداریوان رازی بوون كە یاسای بەتۆپزى گرتنى سەرباز ھەلبسپێرن. لە كۆنگرەى چوارەمى چەند مانگی پاش ئەو كۆنفرانسە. بەشداریوان دەیانگوت دیسان پێداگری لەسەر ئەو بپارە كراوەتەو. ئەم بپارە ئامارەبوو بەخاڵێك كە دوپاتى دەكردەو پەكەكە ھێند جەماوەو تەرەفدارى ھەيە كە چیدی یاسایەکی لەو جۆرە پێویستیەکی ئەوتۆ نییە.

ھاوكات ئامادەیی پەكەكە بۆ بەھەند وەرگرتنى رەخنەو خواستی خەلكی دیسانەو ھۆیەکی دیاری كەشەو گەپانەو ھى متمانەو جەماوەریبوونەو پەكەكە بوو. لەراستیدا بەردەوام ژن و زاپۆ لە ھێرشەكاندا دەبوونە قوریانی و تارادەيەكیش بەتۆپزى كەسانێك راپێچى جەنگ دەكران، وەلێ ئەو ھى گرنگ بوو گەپانەو ھى متمانەى خەلك و رێزبوو بۆ بنەمای جەماوەر.

ئەو دیاردانە مابوو یەو سەر سڕوشتى جەنگەكان و دەبوو رووبەدەن. ئاویى و شارێچكەكانى لیواری چىای جوودیداو لە زنجیرە چیا سەختەكاندا تۆردوگا گەلێكى گۆیزەرەو کاتى دامەزراندبوو، لەوێو رەوشێكى نوێ لەپاەندبوون بەبنەمای كوردایەتى و وابەستەییان بەكوردستان و رێزو ئەمەكدارییان بۆخەلك دەستپێكرد. سەرەتا چوار كورد كە دەستدرێژی سێكسیان كردبوو سەر ئافەرەتێك لەلایەن پەكەكەو قۆلبەستكران و لەسێدارەدران. ھەرەھا پیاوێك كە پارەى دزی بوو لە

چه‌کدارانی په‌که‌که پاره‌که‌یان به قازانجه‌وه لی‌وه‌رگرته‌وه. ئه‌و ته‌ن‌ها سزادرا به برێک قازانج به‌شی‌وه‌یه‌کی فهرمی.

مۆرالی ئه‌و زووداوو چیرۆکانه روژنبوو، په‌که‌که سه‌خت‌گی‌رو سه‌پین بوو، وه‌لی به‌ویژدان بوون، که‌سانێک که نه‌ده‌هاتنه سه‌ر په‌که‌که رووبه‌پووی گرفت و کێشه نه‌ده‌بوونه‌وه. په‌که‌که هه‌میشه ده‌یان‌ووت که قو‌ناغی سه‌ره‌تای جه‌نگه‌که‌یان ته‌ن‌ها پر‌وپا‌گه‌نده‌بووه بۆ مملانیکیانیان، په‌که‌که له‌و قو‌ناغه‌دا ته‌ن‌ها ویست‌وویانه باوه‌پوو شکر بۆخو‌یان ده‌سته‌به‌ری‌که‌ن و بیسه‌لمینن که دارای هیزیک‌ن و ده‌توانن رووبه‌پووی ده‌وله‌ت بووه‌ستن، هه‌ری‌ویه له‌کو‌تایی هه‌شتا‌کاندا په‌که‌که ئاشکرای کرد که له‌جه‌نگه‌که‌یاندا له‌سه‌رکه‌وتندان.

ئۆج ئالان پێده‌گات

ئۆج ئالان وه‌ک سه‌رکرده کورده‌کانی دیکه له‌هه‌ری‌مه‌که‌دا که‌مێک دل‌کرمی بوو له‌باره‌ی دامه‌زراندنی پێ‌وه‌ندی له‌گه‌ڵ ئه‌و ولاته‌ن‌ه‌ی که گه‌لی کوردیان بنده‌ست‌کرد‌بوو.

هاوکات پیتی وابوو دامه‌زراندنی پێ‌وه‌ندی پێ‌ویستی‌یه‌کی هه‌نوکه‌یه‌یه بۆ ئه‌وه‌ی په‌که‌که جه‌نگه‌که‌ی له‌ نێ‌وچه‌که‌دا درێژه پێ‌بدات. هه‌ری‌ویه ئۆجه‌لان و سه‌رکرده‌کانی پارت‌ه‌که‌ی ته‌قه‌لای ئه‌وه‌یان‌ده‌کرد له‌گه‌ڵ ئێران و ئێراقدا که هاوسنووری تورکیا بوون ریگه‌یه‌ک بۆ پێ‌وه‌ندی بدۆزنه‌وه. رێبه‌ری کوردانی ئێراق مه‌سه‌ود بارزانی پێ‌وه‌ندی‌یه‌کی تۆکه‌م و ته‌واوی له‌گه‌ڵ حکومه‌تی ئێراندا هه‌بوو، هه‌ری‌ویه په‌که‌که بۆ ماوه‌یه‌ک پێ‌وه‌ندی له‌گه‌ڵ بارزانیان به‌کارهێنا تا بپه‌رینه‌وه بۆ نێ‌و قه‌له‌مه‌روی ئێران. کاتی‌کیش له‌ ۱۹۸۶ یان ۱۹۸۷ هاوپه‌یمانی‌یه‌تی نێ‌وان بارزانی و په‌که‌که ئاشکرا‌بوو، ئیدی ئۆج ئالان هه‌ولیدا پێ‌وه‌ندی راسته‌وخۆ له‌گه‌ڵ ئێرانییه‌کاندا دابه‌ه‌زی‌نیت. براج‌ووکی ئۆجه‌لان، به‌نێ‌وی عوسمان، ئه‌وه‌ی که ئه‌ندامانی دیکه‌ی

په‌که‌که ده‌یانگوت، نه‌و پول‌و یارمه‌تی له‌نیۆ کرێکارانی کورد له‌لیبیا کۆده‌کرده‌وه‌و ده‌بنارد‌وه‌و بۆ ئێران تا په‌که‌که‌ پتوه‌ندیی له‌وێندهر بونیاد بنیّت، له‌ سالی ۱۹۸۷دا په‌که‌که‌ رێگهی پێدرا‌بوو که‌ قه‌له‌م‌په‌وی ئێران بۆ راپه‌راندنی کاره‌کانی به‌کاربه‌ی‌ننیت.

هه‌روه‌ها مالگه‌لیتکیان له‌ باکوو ئورمیه‌ی بۆ رێک‌خرا‌بوو، هاوکات چه‌ند جێگایه‌کیان له‌ خۆرئاوای ئێران به‌نه‌ کرد‌بوو، که‌ زۆر دوور نه‌بوون له‌ سنووری تورکیاوه‌.
ئهم رێک‌خستنه‌ نوێیه‌ له‌ ئێراندا زۆر به‌سوود بوو بۆ په‌که‌که‌، چونکه‌ مه‌ترسی لێدان و بۆردوومانی تورکیا فره‌ که‌مه‌تر بوو وه‌ک له‌وه‌ی که‌ له‌باکووری ئێراقدا رووبه‌پوویان ده‌بوویه‌وه‌. له‌وێ به‌غداد نه‌ کۆنترۆلی ته‌واوی سنووره‌که‌ی پێده‌کرا نه‌ بایه‌خیشی ده‌دا به‌چاودێری سنووره‌کان و نه‌و بۆردوومانه‌ تاو نا تاوه‌ی که‌ رووبه‌پووی ئۆردوگا‌کانی په‌که‌که‌ ده‌بوویه‌وه‌. وه‌لێ ئێران به‌ته‌واوی ده‌سه‌لاتی ده‌شکا به‌سه‌ر هه‌رێمه‌ کوردیه‌یه‌کانیدا.

په‌که‌که‌ به‌مجۆره‌ توانی رێگه‌ دووره‌کان نزیک بکاته‌وه‌و به‌ئاسانی بنکه‌ی راهێنان و چاره‌سه‌ری برینداره‌کانی له‌وێنده‌ریکات. ئیدی ده‌یتوانی به‌ له‌رێگه‌ی ئێران‌وه‌ ئاسانه‌تر بگات به‌باکووری ئێراق و رێگه‌ سه‌خته‌کانی پێش‌سووی له‌به‌رده‌مدا نه‌مان و به‌مه‌ش چالاکییه‌کانی له‌ناو تورکیادا په‌ره‌ پێدا^{۱۴۲}. نه‌وان له‌لایه‌ن به‌رپرسیانی ئاسایشی ئێرانییه‌وه‌، که‌نالیتکیان دۆزیبوویه‌وه‌و کات و پێناسی تایبه‌تیا‌ن بۆکرا‌بوو تا بتوانن به‌ئاسانی ه‌اموش‌وی نه‌و کیشوهره‌ بکه‌ن. هاوکات توانیان سه‌رکردایه‌تی خۆیان له‌وێندهر به‌سه‌لمێنن و به‌سانایی له‌ئێران‌وه‌ بچه‌ نیۆخاکی تورکیا، هه‌روه‌ها زۆرجار هێزه‌ ئاسایشیه‌یه‌کانی ئێران له‌رێگه‌ی ماشینی

¹⁴² A good overview of the PKK's difficulty of holding forced recruits is given in Ozcan, PKK, 121–127.

جېب و کامیونه کانیانه وه نه دمانی په که که یان ده گوارته وه بڼ شوین و باره گاگانیان.

هاوکات له ماوه کانی دوواتر دا په که که توانی پټوه ندی راسته وخځ له گه ل کوردانی ئیرانیښدا چېبکه ن. وه ل نازانری یاخو روون نیبه نه وه به ناگاداریی یان ده ستیوه ردانی ده زگای هه والگیریی ئیرانیی بووه یان نا. چونکه ئیران له سهره تایی هه شتاگاندا له شه پټکی د ژواردابوو له گه ل کورده کانی داو تیکی شکاندن، ئیران له گه ل سهریه خوی کوردا نه بوو چ له خاکی خوی داو چ له هه رپارچه په کی دیکه دا. به لام به رژه وه ندی له وه دا بوو له ململانیدابن له گه ل دراوسیتکانیدا، به تایبته له و کاته دا که له ململانیدابوو له گه ل دراوسیتکانی.

جهنگی ئیران و ئیراق، بواری دایه تاران تا پشتیوانی جهنگاوه رانی کوردی ئیراق بکات، هاوکات ته نگره کانی تاران و نه نکره دیسان هه مان به رژه وه ندی به خشیه تاران تا خوی له گه ل یاخی بووه کورده کانی تورکیادا کۆک بکات. ئیران و تورکیا دوو ولاتی موسلمان بوون، وه ل هه ریه که یان دارای میتو دیکي جودابوو له ثابینداریدا. ئیران ولاتیکی تیوکراتی ثابینی بوو، له هه مانکاتدا تورکیا ده وله تیکی توند پیداکر له سهر سیکولارییته بوو.¹⁴³ هه ریویه به ره ی جیوسیا سیی هه ریه که له وی دی فره جیاواز بوو، چون تورکیا نه دمانی هاوپټمانییه تی باکووری نه تله سی (ناتو) و میمانوازی بنکه سهریازییه کانی نه مریکابوو. ئیران نه و بپوایه ی له لا دروستکرا بوو، که نه مریکا تیده کوشیت تا حکومتی ئیسلامی سهر اوخونکات. ئیران نه پټی خو شبوو نه یاره سیاسیه کانی له تورکیادا جیگیربن، نه یش ناسوده بوو به ده ستیوه ردان و ته وه غولی تورکیا بڼ باکووری ئیراق. جیا له و گرفتانه

¹⁴³ This section draws on interviews with a number of former Kurdish militants with firsthand information about relations with Iran. Books used include Dagli, Birakuji, 49–57; Ozcan, PKK, 231–237, 262–264; Imset, the PKK, 138, 184, 205; McDowall, Modern History, 272–275, 351–360, and 372–373.

باکووری ئیراق هۆیهك بوو بۆ هاوپه‌یمانییه‌تی ئێران و کوردانی ئیراق، وه‌ڵی ئاماده‌یی تورکیا له‌و سنووره‌دا ده‌بووه‌ هۆی به‌هێزی زێده‌تری تورکیا به‌دریژایی سنووری ئێران و ئیراق.¹⁴⁴

له‌راستیدا تورکیا هه‌ر په‌شه‌یه‌کی راسته‌وخۆ نه‌بوو بۆ سه‌ر ئێران، وه‌ڵی ده‌کرا هۆشدارێ له‌وه‌دا نوامیان کردی‌ت که هه‌ر وه‌سیله‌یه‌کی به‌رده‌ست بگه‌یته‌ ده‌ست تا ره‌وشه‌که به‌و جۆره به‌هێڵیته‌وه‌. له‌به‌رامبه‌ر به‌ رێگه‌دان به‌ چوونه‌ ناوه‌وه‌ی گه‌ریلاکانی په‌که‌که‌ بۆ نێو خاکی ئێران، تاران داوای کرد زانیاری له‌سه‌ر دامه‌زراوه‌ سه‌ربازییه‌کانی ئه‌مه‌ریکا و تورکیا به‌ده‌سته‌بێنیت.

تورکیا له‌هه‌وه‌لدا توانی زانیاری له‌و ئه‌ندامه‌ نوێیانه‌ی په‌که‌که‌ به‌ده‌سته‌بێت که له‌ رێگه‌ی سنووری ئێران وه‌ ده‌ربازی ئێران ده‌بوون. ئیدی ئه‌ندامه‌ نوێیه‌کان له‌لایه‌ن به‌رپر سه‌کانی په‌که‌که‌وه‌ لێیان ده‌پرسایه‌وه‌، ئه‌م زانیاریانه‌ بۆ په‌که‌که‌ به‌سوود بوون، چون له‌لایه‌ن ده‌زگا هه‌والگیریه‌یه‌کانی ئێران وه‌ یاریده‌ی هاموشۆی ئه‌ندامانی په‌که‌که‌ ده‌درا. له‌راستیدا ئێرانییه‌کان وردبینیان ده‌کرد له‌مه‌ر ناو و زانیاری نه‌وانه‌ی ده‌هاتنه‌ نێو خاکی ئێران وه‌. عوسمان ئۆجه‌لان به‌رپرسی په‌که‌که‌ بوو له‌ ئێراندا، ئه‌و ناو و نازناوی ئه‌ندامانی ئاماده‌ ده‌کرد. ئێرانییه‌کان ئه‌و زانیارییه‌یان ده‌ویست تا دانیان له‌وه‌ی په‌که‌که‌ هه‌ی زانیارییه‌کی هه‌له‌ ناده‌ن و ده‌ست ناده‌نه‌ پرۆپاگه‌نده‌و په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران. هاوکات په‌که‌که‌ لێیان قه‌ده‌غه‌ کرابوو له‌نێزیک سنووره‌کانی ئێران وه‌ هێرشه‌کانیان بکه‌نه‌ سه‌ر تورکیا. له‌ راستیدا ئێران به‌رده‌وام ده‌نگۆی هاریکاریکردنیان بۆ په‌که‌که‌ ده‌دا به‌ دوواوه‌. ئه‌وه‌یش بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی خه‌یال و خه‌شی تۆله‌ی هه‌یه‌

¹⁴⁴ Robert Olson, in *The Kurdish Question*, argues that Iran feared that a Turkish presence in northern Iraq would allow Ankara to exert a destabilizing influence over Iran's Kurdish and Azeri populations.

چه‌كداره‌كاني توركييا بوو. له هه‌مانكاتداو له‌چارچپتوه‌ي هاوپه‌يمانپيه ئالوزو گريخواردووه‌كاني نيتوچه كوردپيه‌كه‌دا په‌كه‌كه‌ پتوه‌ندي له‌گه‌ل به‌غداد دا دامه‌زراند. له‌راستيدا هتريشي كيميائي نئيراق بۆ سهر هه‌له‌بجه‌و به‌رده‌وام هتريشه سهربازپيه‌كاني نئيراق دژ به‌ جه‌نگاوهراني كورد هامزه‌مانبوو له‌گه‌ل ئاگرپه‌ستي نيوان نئيراق و نيران كه زۆربه‌ي سوپاي نئيراق له‌نيتوچه‌كاني باكووري ولات جينگير بپوون. هه‌رچه‌ند نيتوچه سنوورپيه‌كان نه‌سته‌م بوو بۆ ههر سوپايله‌ك بتوانيت كۆنترۆليان بكات. به‌غداد نيه‌گه‌راني نه‌وه‌بوو كه ده‌كریت جه‌نگاوهراني كوردی نئيراق دزه‌بكه‌نه نيتو ئۆردوگا دامه‌زراوه‌كاني ئاواره‌كان له‌نيتو خۆي توركيادا. به‌غداد هيواخواز بوو به‌ جينگيركردني گه‌ريلاكاني په‌كه‌كه‌ له‌سهر سنوور بتوانيت ريگه‌ بگريت له‌ بووني هيزه كوردپيه‌كاني دژ به‌ ولاته‌كه‌ي¹⁴⁵.

چه‌ند سالتكي كه‌م دوواتر بارزاني رايه‌گه‌ياندبوو: "زۆريك له‌ كوردان كه‌ له‌واچانه بوون يان كوژران ياخۆ له‌ شويني خويان هه‌لگه‌نران". هه‌روه‌ها گوتي: "ههر له‌هه‌مانكاتدا سه‌دام حوسه‌ين مۆله‌تي دابوويه په‌كه‌كه‌ له‌و شوپنه‌نه‌دا جينگير بن". له‌ راستيدا رۆشن نه‌بوو تاچه‌ند ريگه‌ به‌مانه‌وه‌و فراوانبووني ئۆردوگاكاني په‌كه‌كه‌ درابوو له‌ نيتوچه چياپيه سه‌خته‌كان به‌دریژايي سنووري توركييا، وه‌لێ نه‌وه‌روونه كه‌ بوونيان له‌و قۆناغه‌دا شته‌كاني بۆ په‌كه‌كه‌ ئاسان و هه‌موار كردبوو. ديسان له‌به‌رامبه‌ر نه‌وه‌دا رژيمي نئيراق له‌په‌كه‌كه‌ي خواست تا زانياري له‌سهر هيزه سهربازپيه‌كاني توركيياو ته‌فگه‌ري كوردی نئيراقی كۆبكاته‌وه‌ بۆ ده‌زگا هه‌والگه‌پيه‌كاني.

ئازمان سه‌ركرده‌ي په‌كه‌كه‌ ده‌يوت: "له‌هه‌ندێك شويني گشتيدا باره‌گاكاني په‌كه‌كه‌ له‌هه‌مان نه‌و شوپنه‌نه‌دا بوون كه‌ باره‌گا سهربازپيه‌كاني نئيراقی لیبوون¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Ozcan, PKK, 263fn217

. 21. Talabani recounted the details in Birand's Apo ve PKK, 193–197.

ئەوان زۆر جار دیداریان دەکردو تێیدا زانیارییەکانیان ئال و گۆرپە دەکرد. زستانێک وەختێک بەهۆی بەفرو بۆرانی سەختەووە هەندێک لە بارەگاکانی سوپای ئێراقی داخران، گەریلاکانی پەکەکە چوونە نێوانەووە بەکاریان هێنان وەک پەناگە یەک بۆ خۆیان. تامەزۆیی ئۆجەلان بۆ پێوەندیی لەگەڵ رژێمدا وادیارەبوو لە ئاستی بەرپرسە ئێراقییەکاندا بووبێت. ھەریۆیە پێوەندییەکان تارادە یەک پێوەندیی نافەرمی و لابەلایی بوون، زیاد لەوانەیش پەکەکە پێوەندی لەگەڵ ئێراندا گری داو.

بە گۆڕەوی سەرئەجەکانی ئازمان پەکەکەیش ئامادەکاریی فرە ی نەکرد بۆ چوونە پیشەووە لەلای ئێراقییەکان. ھاوکات لەنێوەندی بونیادنانی ئەم پێوەندییە نوێیانەدا ، ئۆجەلان لەتافەتی زیدە ی لەگەڵ جەلال تالەبانیدا دەنواند.

جەلال تالەبانی سالی ١٩٨٦ لەگەڵ نەیارە دێرینەکی خۆیدا مەسعود بارزانی گەشتبەوونە ناشتی و ھاوکات ئەویش لەگەڵ ئێراندا پێوەندیی دۆستایەتی دامەزراندبوو. تالەبانی ھاوشێوە ی بارزانی لەلایەن ئێرانییەکانەووە کۆمەکی مادی و سەربازی دەکراو بەلێنی لێوەرگیرابوو کە پە یووەندییەکانی لەگەڵ چەکدارانی کوردی ئێراندا بچڕێنێت.^{١٤٧}

دیارە کە پێوەندیی پەکەکو بارزانی لەناچاریداو، گەرنا لە رووی کردارییەووە ھەلۆەشاوویەو، پەکەکە لەدووی پێوەندییەکی بەدییدا دەگەرا لەنێوچەکەدا، کە بواری ئاسایشییان مسۆگەریکات. بۆیە پێوەندیی تالەبانی لەگەڵ تاراندا کە ئەوکات لە دانوستاندا بوون. بواریکی لەبەردەم قولکردنی پێوەندی نێوان پەکەکو تالەبانیدا دروستدەکرد.

درووست لە ١٩٨٦دا مەسعود بارزانی داوای لە پەکەکە کرد کە نێوچەکانی ژێر کۆنترۆلی پارتهکی چۆلێکەن. لەم میانەدا ئۆجەلان نامە ی ئارد بۆ تالەبانی و

¹⁴⁷ McDowall, Modern History, 351.

پېشنيزی کارى پټکه وهیى خستبووه پېشچاوان. سكرتېرى يه کيټى نيشتمانى کوردستانيش هه ميشه پشتيوانى کردبوو له بېرى هاوپه يمانيه تى له نيوان گروپه کوردیيه کانداه، هه ريؤيه به هه لى ده زانى رهوشى رووداوه خويناوييه کانى ناو تورکيا راستبکاته وه که کاريان کردبووه سهر شؤهره تى شؤپشگيږان له تورکيا. له ئوکتؤبه رى ۱۹۸۷دا دروست حوت مانگ پاش کؤتا هاتنى واده ي پيؤه ندييه کانى پارتى و په که که. تاله بانى ديدارى له تەك نوښه رى په که که دا له باکورى ئيراقدا سازدا.

ئو خواستى که پېش هه موو شتېك په که که هيرشه کانى بؤ سهر هاوالاتيانى مه ده نى کؤتا پېيھيټيټ و به گشتى تيؤريزم رسوابکەن و هيرشه فيزيكى و زاره کييه کانين دؤ به گروپه کوردیيه نه ياره کانى دى بوه ستيئن. ئه وه بوو له سهره تاي ۱۹۸۸ هه ردو له سهر جياوازييه کانين ده ستیان دابوويه کارکردن، هه ريؤيه له مانگى سېى هه مان سالدا ريکه و تننامه که يان واؤکرا. ريکه و تننه که هاوشيوه ي ريکه و تنى پېشوى ئؤجه لان له تەك بارزانى په يمانى پشتيوانى هاوبه ش بوو تا زياتر له وه ي يه کبوونى دوو گروپ بېت. ريکه و تننه که پيداگرى کردبوو له سهر نه به ردى جودا له هه ر گروپيکداو پيداگرى ده کرد له سهر کؤتا هاتن به نارازييوونه کانين و پيويستى وه دو که و تنى پرسى نه ته وه يى ده وله تى کوردى.

تاله بانى روونى کرده وه: " ئيمه رزاي بووين به م ريکه و تنه، له بهر ئه وه ريکه و تنى گرنه بوو بؤ ته ئگه رى کوردى ". ريکه و تننه که پاش دوومانگ له هيرشى کيميايى بؤ سهر هه لئجه کؤتايى پيھيټرا. دياره له وکاته دا تاله بانى که ميک ده يتوانى له بهرامبه ر په که که بېته پېشه وه. هيرشه کانى سوپاي ئيراق بؤ سهر پېشمه رگو هاوالاتيانى مه ده نى به شيكى گه وره ي هه ريکه که ي له چنگ ته ئگه رى کوردى ده ره يئاو هه مانکات بواريكى به رينترى به جيھيشت بؤ ته راتينى هيزه کانى په که که له ناوچه که دا.

ئىدى ئۆجەلان تىگەيشت له گۆرپانكارىيەكانى هيز له ناوچهكه دا، هەربۆيه پيۆه ندىيەكى جىاي له تەك بەغداد دا دەستپيكرود بەزوویی كارى كرد له سەر هيرشيكى زارهكى و جەلال تالەبانی تۆمەتباركرد بە كارکردن بۆ له بهینبردنى پهكهكه به پيشنيهادەكانى ئەمەريكاو تورکيا. هەربۆيه له خەشم و رقەوه ریکەوتنهكهى نيوانىانى له سالى ۱۹۸۹ دا هەلۆه شاندهوه، رهخهكانى ئۆجەلان له ناو هەموو بابەتهكانى دیکه دا کورترکابوويه وه له وه دا كه ئەوان له جياتى سەربهخۆيى کوردستان خوازيارى ئۆتۆنۆمىن بۆکورد.^{۱۴۸}

تالەبانیش به هەرحال سياسه تەداریکه، ئەو زياد له تورەيى و خەشمى ئۆجەلان ناوئىد بوو به وبادانه وهى ئۆجەلان له بەرامبەريا دەستى دابوويه. هەمانسال تالەبانی له دیدارىکدا رایگەياند: "گەر ئۆجەلان بتوانيێت هەموو کوردستان ئازادبکات و سەربهخۆيى کوردستان دەستەبەر بکات، ئەو کات هەموو ئێمەيش وهك سەرۆكى هەمووان دەيناسين، وهلى ئەو ناتوانيێت هيج شتيك بکات، کاتيک ئێمەيش له تەمەنى ئەودا بووين هەر هەمان شتمان دەووت، ئىدى دوواتر هەمووان تىگەيشتين كه چ دەكریێت ئەنجامبدریێت و چ شتيكيش ئەستەمه"^{۱۴۹}.

سنوورهكانى راميارىيى تورکيا

له دەستپيکى ۱۹۸۸ دا، پەرلهمانتارانى کورد له چهپی نێوهندى پارتى جەماهيرى سۆشىال ديموکرات، به كهك وهگرتن له پيگهكهى خويان داوايان له سياسىيهكان کرد كه قەدەغه کارىيەكانى سەر کورد کۆتايى پييهێنن. ئيرين، ئەوهى ليدووانه نهخشه بۆداپيژراوهكانى به پارتەكهى رانهگەياندبوو رایگەياند: "کيشەى کورد پيويسته هەموو گۆشهكانى بگريته وه و پيويسته به تيرو تەسەلى موناقه شەى له باره وه بکريێت و چاره سەرى واقيعى بۆ پيشنيار بکريێت".

¹⁴⁸ Birand, Apo ve PKK, 197.

¹⁴⁹ Birand, Apo ve PKK, 198.

ههروه‌ها وتی: "تا ئیستا به‌نامه‌یه‌کی گونجاو بۆ چاره‌سه‌ری پرسى کورد نه‌خراوته‌ پوو، هه‌میشه‌ نکولی له‌ بوونی کورد ده‌کریت"¹⁵⁰. هیشتا ئیرین له‌ وته‌کانی نه‌ببویه‌وه‌ قاله‌قالو بگه‌وه‌ به‌رده‌ سه‌ریه‌لدا، ئیدی نوینه‌رانی پارتی نیشتمانی دایک له‌ بالی راسته‌وه‌ی ناوه‌ند که پارتی بالاده‌ست بوون، هه‌ولیاندا ناوبراو له‌سه‌ر میمه‌ره‌که‌ دابه‌زینن، ئه‌وان به‌کیشان به‌سه‌ر میزه‌کانیاندا هه‌ریان نایه‌وه‌و یه‌کێک هه‌ستایه‌ سه‌رپێو ده‌قییراند، هه‌روه‌ها یه‌کێکی دیش تفی کرده‌ ئیرین و نوینه‌رانی دیکه‌ی پارتی گه‌لی سۆشیال دیموکرات.

هه‌ر له‌ویدا وه‌زیری نێوخۆ سوور بوو له‌سه‌ر خویندنه‌وه‌ی ئه‌و بره‌گه‌ی ده‌ستووری بنچینه‌یی تورکیا به‌ده‌نگی به‌رز، که نووسراوه‌: "هه‌موو هاولاتیه‌که‌ له‌ توورکیا تورکه‌". واده‌نه‌را ناوبراو بۆ یادخستنه‌وه‌ی ئیرین ئه‌وه‌ی بره‌گه‌یه‌ی خویندبیته‌وه‌. بۆ رۆژی دوایش سه‌رۆکی پێشوو کۆده‌تاو سه‌رۆکی ئه‌وکاتی ولات که‌نعان ئیفرین فره‌ به‌سانایی رایگه‌یاند: "ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ به‌و جۆره‌یه‌، که‌ من بیستم، ئه‌وه‌ شتێکه‌ من ناتوانم قه‌ده‌غه‌ی که‌م"¹⁵¹.

به‌لام هه‌وله‌کانی رژیمی سه‌ربازی پێشوو بۆ پێکهێنانه‌وه‌ی هه‌ستی سیاسیی تورکیا بوو، له‌و سیاسه‌ته‌دا ده‌ستکراوو به‌ به‌خشینی فه‌زایه‌ک بۆ هه‌ردوو نه‌وه‌ی کۆن و نوێی سیاسیه‌کانی تورک و کورد¹⁵². به‌هۆی ریفه‌راندۆمێکی گشتیه‌وه‌ له‌ سێپته‌مبه‌ری ۱۹۸۷دا هه‌موو کۆت و به‌نده‌کانی سه‌ر به‌شداری سیاسیی سه‌رکرده‌ی پارتی سیاسیه‌کان هه‌لگیراو هاوکات دوو مانگ دوواتر هه‌لبژاردنێکی نه‌ته‌وه‌یی

¹⁵⁰ TBMM (Turkish Parliament), Tutanak Mudurlugu, Birlesim: 10, Tarih: 19/1/1988. Copy provided by Mehmet Ali Eren. See also Cumhuriyet, Jan. 20, 1988, for coverage of the speech.

¹⁵¹ Milliyet, Jan. 21, 1988.

¹⁵² This section draws heavily on an interview with Mehmet Ali Eren. Published sources include Ahmad, Modern Turkey, 194–197; Olmez, DEP, 55–109; McDowall, Modern History, 357–360; and Cumhuriyet and Milliyet newspapers (January 1988).

ئەنجامدراو ھەندىك لە پاسەوان و پلەدارە كۆنەكان گەپانەو ە نۆ پەرلەمان. ھەرۈھا پارتى نىشتىمانى دايكى سەرك و ەزىران توركۆت ئۆزال ديسان زۆرىنەى دەنگى بەدەستەننەو ەو پارتى سۆشپال ديموكراتىش كە سالى ۱۹۸۲ قەدەغە كرابو، توانيان جارىكى تر ەك دوو ەم گەورە پارتى توركيا بچنەو ە نۆ پەرلەمان.

لەراستىدا ھەمىشە كورد لەلايەن پارتە چەپرەو ەكانەو ە سەرنجيان راكيشراو ە. پەرلەمانتارەكانى سۆشپال ديموكرات برىكى كەم لە كوردى رۆشنپىر پىكەتەبون، ھەندىك لەوانە لە ەفتاكان و سەرەتاي ھەشتاكاندا لەبەندىخانەبون ياخۇ دەستبەسەربون.

ئۆزال كەسكى تەكتۆكرات بو، ئو دەستى دايە سىياسەت و ەك سىياسىيەك لە پىر رووبەرووى ئۆپۆزسىيۆنىكى كارا و بەھىز بوو ەو ە، ھەولەكانى ئۆزال لە پىتاو دابىنكردنى ئابوورىكى ئازادبون ئو دىيەى ياسا توندەكانى رىژىمى سەربازى بوو كە گەلى لە نوپنەران نيازبان بوو برەويان پىدەن. بەزوى نوپنەرانى كورد بەتايبەتى ئەوانەى لەنۆ پارتى كۆمەلگەى ديموكراتى بون، ھەوليان دەدا ئاراستەى گفتوگۆكان بگۆپن بەرەو باسى ئالۆزىو ئائارامىيەكانى باشوورى رۆژەلات و ئو كۆت و پىئەندەنەى لەسەر شوناسى كورد دا سەپاون.

ئىرىن كە پارىزەرىكى تەمەن ۲۷ سال بو، لەنۆ لىستى پارتەكەيدا لەپلەى يەكەمدا بو، سەبارەت بە وتارەكەى گوتى: "ئامانجى من لە وتى ئو وتارەدا چوونە ئاوەو ەى پرسى كورد بوو بۆ پەرلەمان". ھەرۈھا گوتى: "من ەك پارىزەرىك توانام نەبوو كۆمەلگە بگۆپم، وەلى بىيارم دا بچمە نۆ سىياسەتەو ە، لەو رىگەيەو ە دەمتوانى كارىگەرى فرەترم ھەپىت".

ئىرىن لەكاردانەو ەى پەرلەماندا ھىچ سەرسامنەكرا، ئو دەيووت: "ئەوان دەكرا ھەوليان بدايە بۆ بلۆك كردنى من". ئاوبرا و لە بىروايەدا بوو كە وتارەكەى ھەيەجان و توپەيى زىدەتر بەدوى خۇيدا دەھىنەت. ئو لە لىوارى بەشىكى راقى

ئەستەمبولداۋ لە شوئېنېكى تەنگەبەرى ئېشى پارىژەرىيەكەيدا دانىشتىبوۋ، دەيووت: " مەن باش ئاشناي نىۋچەكەم، رېكخستىنۋ مىتۋدى پەكەكەيش چاك دەناسم، ئالودەۋ ئاشناي رەۋشى توركىياشم". ھەرۋەھا دەيگوت: " دۇنيام جەنگۈ جەلەبە زەبرو زىيان دەگەيەنئىت بە ھەردوۋ نەتەۋەي كوردو تورك، ھەرىۋىيە دەمەۋىت رېيگرم لە ھەر جەنگۈ كوشتارىك، پېم وايە ئەم رەۋشە تەھا لە واتاكاني ديموكراسيدا دەكرىت چارەسەرىي بۇ بدۋزىتەۋە، گەر پەرلەمانتارەكانى ديكە كېشەكە بگرنە ئەستۋن بەدۇنيايىيەۋە دەكرىت رى لەجەنگ بگىرئىت".

لەدرىژەي قسەكانيدا ئەۋەي روونكردەۋە كە لەجياتى رېگەي ئاشتى لەپەرلەماندا پېچەۋانەكەي روويدا، ئەۋ دەيووت: " مەن داراي كېشە گەلئەك بووم لەپەرلەماندا، بواريان نەدەدا قسەكانم بكم، لەلايەن خودى پارتەكەمەۋە پەراۋىز خرابووم". ستوون نوسىكى رۇژنامەيەكى بەنئوبانگى توركىيا ئىرىنى تۆمەتباركرد و بەشىۋەيەكى نەخۋازاۋ تۆمەتى تېۋرۋىستى ھەۋلەدان بۇ دابەشكردى توركىيا درايە پالى.

ئۇكتاي ئىسى ھەر لەۋ ميانەدا نووسى: " تەنانت لەتوركيادا كەمىنەي كوردىش بوونى نىيە". ھەرۋەھا نووسى: " ئەۋان ھەندىك لە توركەكانن كە ۋابىردەكەنەۋە ياخود رازىن بەۋەي كە زادەي گروپىكى ئىتنى ناسراۋ بەكوردن"^{۱۵۳}. نئىزىكەي سالىك دوۋاتر نوئىنەريكى ديكەي كورد بەنئوى ئىبراھىم ئاكسۋى لەلايەن پارتەكەيەۋە لە ئەندامىيەتى ھەلپەسىردرا، ئەۋىش بەۋى ئەۋەۋە كە وتارىكى داۋە بۇ پەرلەمانتاراني ئەۋروپاۋ تىيدا رەخنەي لە ئەۋاي سىياسى توركىيا گرتىبو بەرامبەر بە رەۋشى كورد. ئەۋ تەننا ھەسانەي پەرلەمانتارىيەكەي پاراستى لەۋەي كە تاۋانى جوداخۋازى نەدرىتە پال.

¹⁵³ Hurriyet, Jan. 22, 1988.

تورکوت ئۆزال له وەختەوهی هاتبوو نێو کایهێ سەرۆکایهتییهوه ئەوهی دووپاتکردبوویهوه که ئەوانهێ گهرهکیانه ولات دابهش بکهن، ئەوانه دهستی دهرهکین و له دهرهوه وزهیان پێدهدرێت¹⁵⁴. ناتهوانی دامهزراوه سیاسیهکانی تورکیا یاخۆ رهفزی ههینانه پێش باسی دۆزی کورد له تورکیادا چاوهڕێکراوو. دانه دوواوهی شوناسهکانی دی له میتۆدی تورکیادا ریشه دار بوو به هزری که مالیزم که دارای جهماوه ریکی چهسپاو بوو، ههر باسو خواستیک له مه پ شوناسی گه لان باسیکی بی بنه ماو پێچه وانه بوو، ههر بۆیه پتویست بوو خۆی لی لادریت.

له وکاته شدا کۆده تای سهربازی تورکیا نوێ بوو، ههرچهند که سوپا له کاروباری سیاسیدا کیشرا بوویهوه، وه لێ بوونی خۆی له نێو نهنجومه نی ئاسایشی نه ته ویدا نوامیان ده کرد، ههر بۆیه جار جار پرسو دۆزی کورد وهک ناو نیشانی خواستیکی تیرۆریستی ده هینرایه پێشچاو.

سیاسیه کان به شی ئەوه نده به ئاگابوون له رووبه روو بوونه وهی نه زمی سهربازیدا بۆ دۆزی کورد. بوونی سی کۆده تا له نیوان سالانی ۱۹۶۰ بۆ ۱۹۸۰ نمونه یه ک به س بوو بۆیان تا بزائن سوپا ده که وێته چ رهوشیکه وه کاتیکی بزانیته رهوشی نیوخۆی ولات له مه ترسیدایه.

وه لێ له دهره وهی ولاتدا میتۆدو هزری نوێ فره به دروستی ئاراسته ی نیوخۆ ده کرایه وه¹⁵⁵. له ئۆکتۆبه ری ۱۹۸۹ دا له نێو په یمانگای کوردیی پاريسدا که ندال نه زان مژولی راهیتان بوو وهک فیزیاناس و که سیکی نه رمو نیان له ئەدای هزری و سیاسیدا ، سالی ۱۹۷۱ له تورکیادا قوتاریبوو، له دهره وه توانی هه وه لێن کۆنفرانسی کوردیی نیونه ته وه یی به ستیت، که ندال که سیکی ناسراو و خۆشه ویست

¹⁵⁴ . Cited in Olmez, DEP, 60.

¹⁵⁵ For details of the conference, see the Institute's Bulletin: "International Conference on the Kurds" (February 1990).

بوو، كۆنفرانسەكە لەژێر سەرپەرستی گروپی مافەكانی مرقۇدا بوو كە خاتوو دانیال
میتەرانی ھاوسەری سەرۆکی فەرەنسا بەرپۆەى دەبرد.

دەستەپەك لە چالاكوانانى كورد و نوێنەرانی پارتەسیاسییەكان و سیاسەتمەدار
ھامرا لەتەك شارەزایانی بیانی بانگەشتكراوون بۆ كۆنفرانسەكە بۆ قسەكردن
لەسەر گرفتاریی كوردان ، بەتایبەتى كوردانی ئێراق.

ئێراق و ئێران لەمانگی ھەشتی ١٩٨٨دا ئاگرەستیان واژۆكردبوو. لەھەمانكاتدا و
لەسەرپەندی كۆتایەتانی جەنگدا ئێراق دەستی دابووێ ھێرش و ھێژیکى ئیجگار
توند بۆ سەر چالاكوانانى كوردو چەكدارە كوردەكان. پاش گرتنى شارۆچكەى
ھەلەبجە لەلایەن ھێزە كوردیی و ئێرانییەكان پێكەو، ھێزەكانى ئێراق ھێرشى
كیمیایان كرده سەر شارەكە، ھاوكات گرتنى دەستە جەمعى و لەسێدارەدان و
كۆرشتن لەوانە مندال و زارۆ تەواوى شارو شارۆچكە و ئاوابیەكانى گرتبوویەو.

بەگشتى لەو رەوشەدا نێژیکەى ٢٠٠٠٠ كەس كۆژان و یەك ملیۆن و نیو
لەمالەكانیان ھەلەكەنران و راگوێژران، ئەو راگوێژتنە ئێراقییەكان وەك شالۆى ئەنفال
نیو زەدیان كۆردبوو. ھاوكات سەدان ھەزار ئاوارەى ولاتانى دى بوون، لەوانە ٦٠٠٠
روویان نا بەرەو تورکیا و ئەوانى دیکە بەرەو ئێران. كەندال ھیواى خواست
كۆنفرانسەكە ھۆیەك بێت تا نەخشە رێگایەك بۆ چارەى گرتنى كورد بخاتە روو،
ھاوكات بتوانێت سەرنجەكان بەرەو كێشەكانى كورد رابكێشێت لە ناوچەكەدا. لەناو
ئامادە بووكاندا ٣٠ پەرلەمانتارى تورکیا بانگەشتكراوون كە ھەوتیان
پەرلەمانتارى كوردی پارتى كۆمەلگەى دیموكراتى بوون^{١٥٦}. ھاوكات ئەردال
ئینۆتۆی رێبەرى پارت لەھەولدا رێگربوو لەبەشداریكردنى ئەندامەكانى لەوھا
كۆبوونەوێكدا، ئەو دانیانەبوو لەوێ چى دەقەومێت، ترسى ئەوێ ھەبوو

¹⁵⁶ Details on events before and after the conference are found in Olmez, DEP, 67-84.

رووبه پووی ره خنهی جه ماوهری تورک بیتوه. نوینهرانی حزب هوشداریه که ی ئینۆتۆیان به هه ند وهرنه گرت.

وهختیک دهگه پانه وه له گۆنفرانسه که دا، رۆژنامه گانی تورک له دووی ره وشه که وه بوون و پيش لیزنه ی ئینزیباتی پارتکه ئاماده بوون. ئیدی چهند ههفته یه ک پاش ئه وه هه مووان له پارتکه ده رکرا، ئه وه پيش به بیانووی ئه وه ی که به شدارییان کردوه له چالاکییه کی سیاسیدا که پيچه وانه یه له گه ل میتۆدو دیسپلینی حزبا.

ئهرين که له گۆنفرانسه که دا ئاماده بوو، هۆکاره گانی پارتکه ی کورترکه وه له سه رتا دا وتی: "پارتکه، پارتیکی که مالی بو". برپاری پارتکه بووه هۆی کاردانه وه یه کی سه رتاسه ری کوردان له ولاتداو سه رۆکی شاره وانی ۱۲ پارێزگا له باشوری رۆژه لاتی تورکیا ده ستیان له کارکیشایه وه و شه پۆلیکی توپه یی توندی به دووی خۆیدا هانی.

له راستیدا ئه وه ته نها کورده کان نه بوون ناپازی به برپاریکی له و جۆره ی پارتکه بوون. به لکو هه ندیک له تورکه کان، به تایبه تی ئه وانه ی له بازنه یه کی چه پره وه وه ها تبوونه نیو پارتی سۆشیال دیموکرات پرۆتستۆی ئه و برپاره یانکرد. هه ربۆیه چه ندين ئه ندام په رله مان له تورک و له کورد برپاری ده ستله کارکیشانه وه یان پيشکه ش به پارتکه که کرد.

له چه ند مانگیکی دوواتردا هه موو ئه و ئه ندامه سه ربه خۆیا نه له ته ک ئه ندام په رله مانگه لیکی ناپازی پتوه ندیيان گرت و له باره ی چۆنییه تی هیشته وه ی کاریگه ریان به سه ر ژینگه ی سیاسي ولاته وه که وتنه وتووێژ. له تیگه یشتنی ئه واندان ئه وه روون و ره وان بوو که بۆ چاره کردنی پرسه گه لیک که رووبه پووی تورکیا بوونه وته وه، له سه رووی هه موویانه وه دیموکراتیزه کردنی تورکیا و کیشه ی کورد، ئه و ئاتاج به بوونی پارتیکی سیاسي نوی له گۆپیدا بوو.

چه پرهوه تورکه‌کان رازی بوون به پارتیکی نوی که میتۆدیکی جودای له‌مه‌پ
 پرسى کورد له‌هه‌گه‌دا بیټ، هاوکات پێشبینی ده‌کرا پارتکه‌که‌ بتوانیټ هه‌موو
 ئاریشه‌کانی تورکیا له‌ کارنامه‌یدا گردبکاته‌وه‌ له‌ ئابوورییه‌وه‌ بۆ ژینگه‌ی ولات.
 له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا له‌گه‌ڵ ده‌رکردنی نوێنه‌ره‌ کورده‌کان. ده‌نگۆی پارتی وێیه‌که‌
 بلاووبوویه‌وه‌، نوێنه‌ره‌ کورده‌کان به‌هیوای چاره‌سه‌ریی گرفت و له‌خۆگرته‌ی
 به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان له‌و پارتی‌دا خۆیان رێکخستبوو.

به‌و جۆره‌ سییه‌کانی کورد له‌ دووی فرسه‌تیکێ نویدا ده‌گه‌پان تا تموخی
 نه‌ته‌وه‌ییان ده‌سته‌به‌ریکات. ده‌سته‌له‌کارگێشانه‌وه‌ی ده‌سته‌ جهمعی سیاسیه‌کانی
 کورد له‌ هه‌ریمه‌که‌دا ئاماژه‌ به‌ خه‌ملینی کادیڤرگه‌لیکی ئاماده‌و به‌ نه‌زموون بوو که
 نه‌ پشتیوانی په‌که‌که‌و خه‌باتی چه‌کدارین نه‌یش رێگه‌ی توندو تیژیان قبۆله‌، نه‌وان
 دارای خواستیکن له‌ دیموکراتیه‌تدا جێی ده‌بیته‌وه‌و چاره‌سه‌ری ناشتیانه‌ی پرسى
 کلتوری و نه‌ته‌وه‌یی کوردیان له‌ کارنامه‌دايه‌.

به‌مجۆره‌ له‌ ده‌نگۆی پارتی نوێیه‌که‌دا هه‌ندیک له‌ هه‌وادارانى تورکچیتى هه‌ستی
 نیگه‌رانی له‌مه‌پ زیادبوونی ئاوپدانه‌وه‌ له‌ گرفتی کورد نا‌ئارامی کردبوون. له‌ راستیدا
 ئه‌و هه‌سته‌ به‌کاوه‌خۆ له‌نیۆ ته‌فگه‌ری تورکچیه‌کاندا هێور ده‌بوویه‌وه‌¹⁵⁷ ئایدین
 جۆفون غورکان که‌ نه‌ندامیکى کاراو دیاری نیۆ پارتی سۆشیال دیموکراتیوو،
 پێشبینی کرابوو بیه‌تته‌ سکرته‌ری گشتی پارتی نوێیه‌که‌، ئه‌و نیگه‌رانی خۆی له‌وه‌دا
 ده‌رده‌به‌ری که‌ پێکهاته‌ی پارتی نوێیه‌که‌یش ئیجگار به‌رته‌سکو داخراوه‌. غورکان
 پێشانیازی کردبوو که‌ کاتیکی زیده‌تر بدریټ به‌ هه‌ولدان بۆ فراوانکردنی بنکه‌ی

¹⁵⁷ This section draws on Olmez, DEP, 85–109, where the interactions between Kurdish and Turkish supporters of the planned new party are described in detail. I also relied on interviews with Kurdish politicians Mahmut Kilinc, Mehmet Ali Eren, Serafettin Elci, and Mehmet Emin Sever; the views of former PKK militants Selim Curukkaya and Zeki Ozturk; and rival Kurdish leader Kemal Burkay.

جەماوەری پارتەكەو رایەلە جەماوەرییەکانی بەرینبکریڤ، وەلێ ئەو هەولانە بەهەند
نەگێران، هەر بۆیە غورکان هەر زوو دەستی لەکارکردن لەگەڵ ئەو گروپە نوێیەدا
کێشایەووە دانیششت.

هەر رۆژ ئەندامێکی دیکە ی چەپی تورک لە نێو پارتەكەدا دەستی لەکار
دەکێشایەووە. مەحمود کیلینچ کە سەرۆکی شارەوانی ئادیامان و ئەندامی پارتی
سۆشیال دیموکراتبوو، دروست لەپاش کۆنفرانسی پارێس دەستی لەکار
کێشایەوویەووە. ئەو دەبیوت: "ئەندامانی تورک رۆژ لەدوای رۆژ لەنێوماندا نەدەمان،
ئیدی گروپەکەمان لە تێپوانینی ئەواندا پارتێکی شتوێ کلاسیکی بوو، زۆدەتر
گوردبوون بەسەریدا زال بوو، ئێمە تارادەیک هەموومان کورد بووین".

لە ۷-۷-۱۹۹۰ پارتی کاری گەل بەشیوەیەکی فەرمی لەتورکیادا دامەزرا.
پارتەكە لەیسەر پێشینیازی کارناسانی بۆ تەواوی گەلی تورکیابوو، هەر بۆیە
وادانرابوو کە سەرۆکی پارتەكە تورک بێت و سکرێتێری گشتیشی کوردێک بێت.
بەمجۆرە پارتەكە لە بواری رەسمییەتدا پارتێکی کوردی نەبوو. لەیاسای پارتە
سیاسییەکانی تورکیادا بوونی هەر پارتێکی کە بانگەشە ی ناوچەگەراییی و رەگەزی
لەخۆگرتبێت قەدەغەبوو. بۆنموونە بانگەشەکردن بۆ مافی تایبەتی کوردو
فەرھەنگ و ژێھێ کوردی و ھاندان بۆ بوونی زمانێکی دیکە جگە لەتورک لە
چارچۆی ئەو قەدەغەکارییانەدا بوون.

ئەو یەكەم پارتی سیاسی فەرمیی کوردیی بوو لە مێژووی تورکیا، کە بە
بەکارھێنانی مەکری زمانەوانی بۆ خۆلادان لە یاسا قەدەغەکارییەکانی تورکیا
دامەزرا. لەسەرەتادا رۆشن نەبوو چلۆن پارتەكە شۆڕ دەبێتووە بۆ نێو
جەماوەر. لەدەستپێکی ۱۹۹۰دا پەكەكە زیاتر گەشە کۆردبوو، ھەندێک کورد لە
لاوانی کۆرۆکچ لەو باوەرپەدا نەبوون کە رژیمی سیاسی خواستەکانی کوردو خەباتی
یاسایی کوردان جێگەبکاتووە. هەر بۆیە لە سەرەتادا مێژووی پەكەكە لەمەپ

پارتیکی له وجوره بایه خټکی گالته جاپو بی نه رزشی پيشاندا. هه ریږیه جه نځوازانی
په که که پارتی که یان به پرژه یه کی میری ده زانی و پټیان و ابو و بوونی پارتی کی له و
جوره پټویست نییه و جگه له به فیږدانی کات هیچی دیکه نیین. ساری باران که
یه کی

توندوتیژیەکانی پەکه که به سەرچاوهی گرفته که بزانی. له و ده مه دا راستی بانگه شه گه لێک له گۆرێدا بوو، که پشتیوانی بۆ پەکه که ریشه دار کرابوو به نا ئومیدی خه لێ له ناسیۆنالیزمی کوردیی. هاوکات ئه نکه ره هه می شه ئه و راستیه ی ده دایه دواوه که گرفتی پەکه که وه ک گرفتی هاو لاتیانی ره سه نی ولاته که ی بزانی، ئه مه ببوه بنه مایه کو له نێوه نده سیاسیه جۆربه جۆره کانی میریه وه ئیدی ههنگای واقعی بۆ چاره سه ری گرفتی جه ماوه ریبوونی پەکه که نه ده نرا¹⁵⁸.

موحه مه ده لی بیراندی رۆژنامه نویسی بیلایه ن و نێزیک له ره وشه که وه پیتی وابوو که ئه و کوردانه ی که ئاتاجیان به هاریکاری و یارمه تی رژیم بوو به ره به ره ببوونه هاو سۆزی پەکه که. جیا له وه ش میری رێپه وی سه رکو تگه رانه ی خۆی دیسان له نیوچه که دا درێژه پێدا. یاسای عورفی له هه رێمه که دا گۆررا بۆ حوکم و ره وشیکتی کتوپر، ئه ویش شتیه یاسایه کی سه ریازی بوو که له لایه ن به رپرستیکی هه ریمی دامه زراوه وه تایبه ت به رپێوه ده برا.¹⁵⁹

له ئاماژه یه کی روون و ره واندای حکومه ت پیشانی دا که پروپاگه نده ی جه نگه که ی دۆراندوه. چون حکومه ت له به هاری ۱۹۹۰ دا بپاریکی ده رکرد که حاکی هه ریمیکی بۆی هه یه هه ربلۆکراوه یه ک قه ده غه ب کات که هه له رووما لی رووداوه کان بکات له ناوچه که دا. له راستیشدا رووما لگه رنی دروستی رووداوه کانی ش واته خسته رووی نیازو تیروانی میری له مه پ هه ر رووداویک.

هاوکات فه رمانداری ناوچه که بۆی هه بوو هه ر چاپه مه نییه که له هه رکوێیه کی ولات بیته دابخات و هه رکه سه ی ش بیویستایه ده ی توانی به بی ئاگادار کردنه وه ی پیشو ده خت

¹⁵⁸ Milliyet, April 19, 1988.

¹⁵⁹ The provinces were Bingol, Diyarbakir, Elazig, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, and Van. In 1990, the newly formed provinces of Batman and Sirnak were added. Adiyaman, Bitlis, and Mus also fell under emergency rule as "neighboring" provinces.

دوورببختاوه¹⁶⁰. له و ماوه يه دا به كاوه خؤ ٤١٣ بپيار ته عديلكران، له چهند مانگي دوای ئه و ره وشه دا به هؤی پرؤتستؤكردنه كانی سؤشبال ديموكراته كانه وه ديسان هه روانینی كوردان بؤ پرؤسه كه پايه داربوويه وه. ئه وه له كاتيكدا بوو كه ده ولت هیوادار بوو بوونی كورد له ولاتدا بداته دوواوه. هاوكات ئه وه سهسته درايه وه به په كه كه كه ته نها توندوتیژی له ئیستادا زیاد له هه مووكانیكي رابردوو ریگه یه بؤ ئاوردانه وه ی میری له خواسته رهواكانی كورد.

توفان (١٩٨٨-١٩٩١)

زه کی ئۆزتورك كه دوواتر به ئازامان ناسرا، پيش ئه وه ی پتوه ندی بکات به په كه كه وه پارێزه ر بوو. تاراده یه كه به هؤی فشاری باوه گه وره یه وه سكوئی یاسای هه لېژاردبوو. ئه و له سالی ١٩٨٥ دا دهستی دابوو یه پراكتیكي پيشه كه ی. دووسال دوای ئه وه ی رژیمی سه ربازی واز له ده سه لاتی ولات بهیئت. ناوبراو به ته واوی ناومید ببوو. ئازامان ده یگوت: "شتیک كه من رووبه رووی ببومه وه فره جیاواز بوو، من وابیرم ده كرده وه. له لایه كه وه یاسا گه لێك هه بوون، وه لێ به یی ئازادیه کی راسته قینه، له لایه کی دیکه وه هه موو رۆژیک یاسا گه لێکی نوێ له ده رکردندا بوو، كه هه موو چالاکیه کی سیاسی و رۆژنامه گه ری و ریکخستن و گردبوونه وه ته نانه ت پارتی سیاسی تورکیشی سنوردار کردبوو.

له بهر ئه وه شانازیه كه له گۆپیدا نه بوو بؤ ئه وه ی بتونین پارێزه ر بین". پاش سائیک کارکردن له ئه نکه ره. ناوبراو گوازیه وه بؤ شاری ئه نتالیا له سه ر لیواری ده ریای میدیته رانه .

¹⁶⁰ Further details on Decree 413 and the effect on the Turkish media are found in Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (Sept. 1990), 13-18.

له ئەنتالیا كۆمه‌لگه‌یه‌كی كوردی ته‌واو گه‌وره هه‌بوو، ره‌نگه به‌هۆی ئه‌وه‌وه بووبی‌ت كه كارو فه‌رمان له‌وێنده‌ر به‌هۆی ره‌وشی گه‌شتیاریه‌وه فره بووبی‌ت و ئیش به‌سانایی ده‌دۆزرایه‌وه.

له‌وی ئازمان له‌ته‌ك هاوێكانیدا ده‌ستیان دایه وتووێژ له‌باره‌ی په‌كه‌كه‌وه. زۆربه‌ی ئه‌وان وه‌ك ئازمان دارای هه‌ستیكی لایه‌نگیری بوون به‌رامبه‌ر به‌ په‌كه‌كه‌. دیاره ئازمان وه‌ك قوتابیه‌كی كوردی خوێندنی ئاماده‌یی له‌ كۆتایی هه‌فتاكاندا سه‌رسامبوو به‌ نه‌زمی ناتوندوتیژی كه‌مال بۆركای له‌ پارتی سۆشیالیستی كوردستان په‌سه‌كه‌ دا. وه‌لێ له‌توركیا چالاكی سیاسی به‌پیتی پتی‌یست ئه‌جамه‌ده‌را.

ئازمان ئه‌و ره‌وشه‌ی روونكرده‌وه، ئه‌و به‌رده‌وام به‌زمانیكی به‌رزو پڕوفیشنال وه‌ك پارێزه‌ریك ده‌دوا: "پارته‌كه‌ی بۆركای پێداگری له‌سه‌ر ریفۆرمی سیاسی ده‌كرد، وه‌لێ له‌و قۆناغه‌دا وادیار بوو خه‌باتی بێ چه‌ك ئه‌سته‌م بی‌ت"، هه‌روه‌ها پێداگری ده‌كردو ده‌یوت: "له‌م قۆناغه‌دا كرانه‌وه‌ی دیموكراسی له‌ توركیادا نییه‌". هه‌یشتا به‌رگری و جه‌نگی چه‌كداریی له‌ گۆپێدایوو، ئه‌وه سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی كه‌ نیگه‌رانییه‌كی ئیجگار زۆر له‌به‌رامبه‌ر په‌كه‌كه‌دا له‌گۆپێدایوو. ئایزمان به‌ركردنه‌وه‌یه‌كی ئیجگار توندی له‌ لا‌گه‌لā ببوو. له‌لایه‌كی تره‌وه په‌كه‌كه‌ هه‌یزه مه‌ده‌نییه‌كانی خۆی ناردبوویه سنووری خۆڕئاوای ولات تا كار بكه‌ن بۆ پێكه‌ینانی ئه‌ندامی نوێ و هه‌یزی مرۆیی و هه‌روه‌ها گه‌یاندنی ئه‌و ره‌وشه‌ی كه‌ له‌ باشووری رۆژه‌لاتی توركیادا ده‌گوزهری‌ت.¹⁶¹

له‌باشووری رۆژه‌لاتی توركیادا ده‌ستراگه‌یشتن به‌ چاودێری كوردان فره ئه‌سته‌م نه‌بوو. ده‌نگو زرمه‌ی فیشه‌كو ته‌قه‌كردنه‌كان له‌ نۆه‌ندی شاره‌كانه‌وه ده‌بیسترا.

¹⁶¹ 1. The lack of census data based on ethnicity makes it impossible to know the real number of Kurds living outside the Kurdish region, but it generally is thought to be about half the country's overall Kurdish population

زیادبوونی دەوریاتە سەریازییەکانی رژیم ئەو بانگەشانی پەكەكەى پشتراستدەكردەوه، كە كوردستان داگیرکراوه. كوردەكان دەبوو زۆرجار بە پەكەكو هەوادارانى پەكەكو چالاکییەكانیان لە نێوچە كوردییەكاندا ئاشنابن و فرەجار لەكاتى سەردانى نێزیکەكانیاندا پێكدەگەشتن. وهى لەنێوچەكانى خۆرئاوا كە ملیۆنان كورد لەوێندەر دەژيان، بەهۆى دەستگەوتنى هەلى كارو یاخۆ دوورگەوتنەوه لەتەنگزەكانى نێوچە كوردییەكان روویان لەوى نابوو، دووربوون لەماجەراكانى نێوچە كوردییەكان. پەكەكو دەبوو شتانیك بكات بۆ كەمەندكێشكردنەوهى ئەوانیش بۆ پرسى كوردایەتى.

لەوێندەر هەم پەكەكو هەم جەنگەكەى رەنگو پووى فرە دور بوو، ئەو زانیاریانەیش لە راپۆرتە هەوائییەكانى تورکیاوه دەگەشتن، بەتەواوى ئاراستەیان گۆرپابوو بەرەو خواست و بەرژەوهندى میری. دیارە ئەو گرفتەنەى رووبەپووى شوناسى نەتەوهی كوردی دەبوونەو ئەو قەدەغەکاریانەى كەهەبوون، دروست هاوشتیوهى ئەو نەزمە بوو كە رووبەپووى چالاكانە دیموکراتیى خاوەكان دەبوونەوه. میژگرو مونا قەشەكان لەمەڕ خراپەكارهێنانەكانى مافى مرۆڤ لەلایەن هێزەكانى پۆلیسەوه بلاوهیان پێدەكراو هاوكات ئەشكەنجەو ئازارى دەستبەسەرە فرە باو بوو، ئەو بلاوكراوانەى چەپرەوهكان كە پرسى كوردیان دەگرته خۆ، بەتەواوى رووبەپووى ئاستەنگە یاساییەكان ببوونەوه.

هاوكات دادگاكان رێگەیان نەدەدا هاموشۆى بەندكراوهكان بەشیۆهى پتویست بكریت. ئازمان باش دەیزانى كە داواكارى گشتى هەڵدەدات هەڵە یاساییەكان دژ بە ئەندامانى پەكەكو بەدروستی بخاتە پوو. ئەوان هەمیشە بە ئازمان پێدەكەنین و بەشۆخییهوه پێیان دەگوت جەخت بكاتەوه سەر بپاریك و بلیت لێرە یاسا بەرقەرار نییه.

سالى ۱۹۸۸ ئىدى لەكۆمەلگە كوردىيەكانى خۆرئاوادا چالاکوان و ميليشيا مەدەنىيەكانى پەكەكە لەخۆرئاواى توركيادا كەوتبۈنە خۇ. ئازمان بەمىجۆرە باس دەكات: " لە ئەنتالیا تەنھا ئاشناپەكمان ھەبوو، ئەو دىتھاتىيەك بوو، كەسىك بوو بېئىگا لە ژيان. ئەو نوینەرى رىكخراوئىكى نایاسایی بوو، ئىدى ئەمە ھۆيەك بوو تاپرىشكىكى لە بەرژەوەندى ھەندىك لە ئىمە تەواو بىت. ئازمان بەجدى لىئەوئى بە پىئەندى كۆردن بە جەنگىكى سەرکەشانەو.

ھەرۈھا دەيگوت: " من دارای گەلى پىرسىار بووم لەگەل خۇمدا، بەلى دەمتوانى. بىمە كەسىكى پاسىف، دەكرىت بىمە پەكەكەو دەكرىت بىمە بىۆكراتىكى دەولەتتى. ئىدى بەدىلىك نەبوو، بەلى رىگەيەكى دى شك نەدەبرا". بەمىجۆرە ھەر لە ۱۹۸۸دا ئازمان وازى لە پىشەى پارىزەريەكەى ھىئاو پىئەندى كۆرد بە پەكەكەو. خەلكى خەباتى چەكدارىيان ۋەك دوا مەنزل ھەلباردبوو. ئەو ھەولەن ھەلباردن نەبوو، لە ئەوروپاوە ئەمەريكا ئەو رىگەيە وادىاربوو نامۆ سەيرىبوو، ۋەلى بۆ كەسىك كە لە ھەلومەرجى رۆژھەلاتى ناویندا بووايە رەوشەكە جودا بوو، لىزە لەتوركىادا كرانەوئى دىمۆكراسى لە گۆرپىدا نەبوو.

جەنگى پەكەكە ھەلىك بوو تا سەرنجى ھەموو ئەوانەى راکىشا كە ھەولیاندابوو، ياخۇ شكستيانھىئاو بوو لە بەرپاكرىنى شۆرپىدا لەنئۆ گروپە كوردىيەكانى دىكەدا. ئەحمەد. ھ. كە لەسالى ۱۹۷۹دا وازى لە زانكۆ ھىئا، ھەرۈھا لەبەرئەوئى ئەندامى دەنگى كاو ھەبوو دەستگىركرا، ئەو دەيووت: " پاش ئەوئى سالى ۱۹۸۷ لە زىنداندا مەرەخەس بووم، بىنىم تەنھا گروپىك كە مابىتەو پەكەكە يە، ھەموو ئەوانى دىكە كۆتايان پىئەتو".

ناوبراو كاتىك لە زىندان ئازادكرا تەنھا تەمەنى ۲۷سالىبوو، لەدرىژەى باسەكەيدا دەيگوت: " كاتىك ئازادبووم دەنگى كاو نەمابوو، رىكخراوى كاوھىش كۆتايى ھاتبوو، ئىدى گەيشتمە بپوايەك تەنھا رىگەى ئاپۆ دروستە". ناوبراو پاش

ئازادبۈۈنى روۋى كۈردە خۆرئاۋاى ولاتو لە فەتحيە گىرسايەو، بەھىۋاى دەستگىرۈۋى كارىك لە رېستوراننى ئاشنايەكيدا. ئىدى بەزۈۋى چاۋى بە ھەندىك لە چالاكۋانى پەكەكە كەۋت كە سالى ۱۹۸۶ نىزدىراۋونە ھەرىمى ئىچە بۆ ھەماھەنگىۋ چالاكى لەو سنۈۋەدا. ئەھمەد دەگىرپىتەۋە: "ئەۋان داۋايان لىكردم كە لەگەلئان بىم بىچمە مائەكانيانو بەشدارىم لە گردبۈۋنەۋەكانيان".

بەمجۆرە ئاۋىراۋ دەستى داىە ھاۋكارى پەكەكە لەسالى ۱۹۸۸دا. ئەھمەد دەيوت: "من بەھەيەجانەۋە دەمپوانىيە خەباتى گەريلا. لە پەكەكەدا ئارەزۈۋى تۆلەكردنەۋە دژ بە دەۋلەت لەگۆرپىداۋو، ھەر ئەۋەبۈۋ مەۋاۋەلەكانى راکىشا تا ھارىكارى لەگەل پەكەكەدا بىكەين". لەگەل ئەۋەشدا تەۋاۋى گروپەكانى دى لەمەيدانەكەدا پىچىراۋونەۋە.

سىياسەتى پەكەكە لەبەرامبەر نىۋەندە شارىيەكانى خۆرئاۋاى تۈركىيا، سەرنجى گەلئە قوتابيانى زانكۋانى بۆ لای خۆى راکىشا. لە ھەفتاكاندا قوتابيانى زانكۋو ئەۋمامۇستايانەى لە راھىئاندا بۈۋن، داراى جەۋھەرى گروپەكە بۈۋن. ۋەلئە كاتىك جەنگى چەكدارى لە بەشە دىھاتىيەكانى باشۋورى رۆژھەلاتدا دەستى پىكرد، لەسەر دەستى ئەۋكوردانە بۈۋكە لە ئاۋايىيەكانەۋە كەمەندىكىشكرابۈۋن.

لە ھەۋەلدا، قوتابيانى كورد لە ھەشتاكاندا ەزمىيان جەزمىراۋو لەسەر ھەلسەنگاندنى دۆزى نەتەۋەيىۋ ناسىۋنالىستى، ئىدى بۆ ئەۋان گىرگ نەبۈۋ ئايا پىۋىستە پىشتىۋانى لە پەكەكە بىكەن يان نا. ئەيھان سىفتسى كە لە خىزانىكى سەرۋەتمەند گەرەبۈۋ بەمجۆرە رەۋشەكەى روۋندەكردەۋە: "كاتىك سالى ۱۹۸۶ كەيشتە زانكۋى ئەستەمبۈل، لە شارى ئەستەمبۈلدا ھىچ رىكخستنىكى پەكەكە نەبۈۋ، فشارى مىرىي بەردەۋام توندو سەختگىر بۈۋ".

ھاۋكات دەيگوت: "ئىمەى قوتابى لەمشتۈمپى ئەۋەدا بۈۋىن كە پىۋىستە چى بىكەين، چىشمانكردۈۋە لە تۈيۋىنەۋە لەبارەى دۆزى كوردەۋە". ھاۋكات روۋداۋە

سیاسییەکان لە نێوچەکەدا ببوو هۆی ئەوەی کە قوتابیانی کوردو کوردانی روانییەکی نوێیان هەبێت لەسەر ئەوەی ئەوان ئیدی چۆن لەلایەن مێرییەوه مامەلەیان لەتەکدا دەکری. لە ولاتی بولغارایای دراوسێدا دەولەت لەرێگەیی کەشتییەوه بە ناچاریی کەمینه تورکەکانی ئەوێی کەمەندکیش دەکرد بۆ تورکیا. نارەزاییە بەهێزەکانی ۱۹۸۹ وەک تۆفانیك وابوو لەبەرەمبەر کورداندا، ئەوانیش رووبەرووی هەمان رەوش و روو ببوونەوه لەتورکیا. کیمیابارانێ هەلەبجەو بێدەنگی دنیا لەئاست ئەو تاوانەدا ئەو راستیەیی دوپات کردەوه کە کورد ناکرێت هاوپەیمانی ولاتیك بن تا بیانپارێزێت. هەر بۆیە ئەو پارتە سیاسیانە کە خوازیاری رێگەیی ئاشتی بوون بۆ چارهەیی گرافتەکان، قوتابیانی زانکۆکانیان بۆ رام نەدەکراو دارای گرافتەلێکی شیوازی خەبات بوون لەگەڵیان.

سێفیتسی دەیوت: "سروشتی گفتوگۆکانمان پەلکێشی دەکردین بۆ ئەوەی باس لە کوردستان بکەین". هەرۆهە دەیگوت: "رەوشەکە تا ئەوکات لەبارنەبوو بۆ قسەکردن لەوبارەوه، دەولەت خواستی بوو بمانکوژێت و بمانتۆینێتەوه". لەو دەمەدا ئەندامێکی دێرینی پەکەکە بەنێوی (ه) لە رێگەیی ئاشنا دێرینەکانییەوه لە شاری ئەستەمبولدا کاری کرد تا پێوهندی لەتەك قوتابیانی زانکۆدا چێبکات. هەموو ئەو قوتابیانی هەوسۆزی پەکەکە بوون و ئەوانە بوون لە نارەزاییە بچوک و خێراکاندا لێرەو لەوێ دەرەكەوتن و قۆلبەستەکران. (ه) کاریکرد تا بەچەند شیوازیکی جیا سەرنجی خەلکی بۆ لای خۆی رابکێشێت. بۆ نمونە داوای دەکرد جێگەیی کەسێك بکەنەوه بۆ چەند شەویك لەبەشە ناوخبییەکاندا یاخۆ جانتایەکی بۆ هەلبگرن تا چەن رۆژێك.

هەموو ئەوانە وادەردەكەوت کە بایەخ بە پەکەکە دەدەن، وەلێ ئەم نێزیکبوونەوهی (ه) لەویدا بو ئایا ئەوان دەیانەوێت بەشداری بکەن یاخۆ نا. ئەو لە رێگەیی زنجیرە پرسیارێکەوه کە دەربارەیی تەمەن و نوسین و بەشداری

خۆپيشاندان و وازهيٲان له خه بات بۆچونه كانى هه ٲده سه نگاند. سيفتيسى سه باره ت به توندى رۆشويٲنه كانى ريٲخستنى په كه كه ده گيرٲته وه: " هيچ رٲيه كه بۆ قوتابيانى زانكۆ نه بوو گهر بيانويستايه كارى ياساىي بكن، كه واته ريٲگه كه رۆشن بوو، جارٲكيان هاوړٲيه كم گوتى ده مه وٲت بٲبينم، كاتٲك كه چوومه ديدارى داواى ليٲكردم كه په يوه ندى بكم ، نه و به پرسي هه ماهه نكي نه دامه نوٲيه كان بوو، ئيدى منيش گوتم باشه".

دهر هاويشته كان

ئۆجه لان و فه رمانده كانى ترى نٲو پارته كهى ئامادهى نه و نه زمى مشتومړو نيازه هزرييهى نٲو نه دامه نوٲيه كانى په كه كه نه بوون. نه دامانى نوٲ له كوتابى هه شتاكاندا وه كه شه پۆليٲك روويان له په كه كه نا، نه وان پسپۆر قوتابى و خه لكى خۆنه وار بوون و خۆيان به كلاىي كرد بوويه وه بۆ پرس و جۆ له سه ر بابته هزرييه كان و نه زمى ناسيۆناليزمى كوردىي، نه وان ئاسان نه بوو بۆ يان ژينگهى توندى سه ربازى په كه كه هه رس بكن، چاوه پوانى نه وان بۆ په كه كه يان مشتومړى سنگفراوانانه بوو ياخۆ گفتوگۆى ئازاد. هه نديٲك له وان كه هه لومه رجي دژوارى شاخيان چه شت، ئيدى ويستيان واز بهيٲنن و قوتارين. نه وانى دى بيٲزارو بٲ تاببوون له وانه كانى راهيٲنانى سياسى و نه و شيكاره كۆمه ئناسيانه و ويژووييانهى ئۆجه لان كه ده بوو بٲ لام و جيمى په سه نديان بكن.

به وتهى خه باتكارٲك كه له و قۆناغه دا پٲوه ندى له گه ٲ په كه كه به سٲبوو: "نه و قوتابيانهى كه هاتبوونه ريزه كانى په كه كه وه و به ئاگابوون له ده و روبه رو دنيا، دروست وه كه گومان ليٲكراوٲك ته ماشايان ده كرا". هه روه ها گوتى: "نه وه هه وه ئبار بوو كه خه لكٲكى نۆر هاتبوونه ريزه كانى په كه كه وه، هه رٲويه ئاماده ييه كى له بار بۆ

ئەو بارودۇخە نەكرابوو". ھەروەھا دەيوت: " ھەركەسىڭ لەو قۇناغەدا ۋەك بەكرىگىراۋىڭ تەماشىا دەكرا".

سالى ۱۹۸۹ ئۆجەلان رىنومايى دەركرد بۇ فەرماندەكانى پەكەكە ۋەشداريى دايە ئەندامان لە ئەگەرى كرىگرتەيى زۆرىڭ لەو ئەندامە نۇتيانەى كە ھاتبوونە نيۆپەكەكە ۋە بۇ ئەۋەى پىشيوى بخەنە ناو رىڭخستەنەكانەۋە. ھەندىڭ لە خەباتكارەكان دەيانتوت: " ئۆجەلان وتبويى، چاۋدىرى ورد بكن، دەكرىت بەكرىگىراۋو ناپاك لە رىزەكانتانا بن".

ھەر بۆيە يەكىڭ لە خەباتكارەكان ئەۋرەۋشى بەدگومانىيەى بە پارانتۇيا نيۆدەبرد ھەر بۆيە لەو قۇناغەدا، واتە لە ۱۹۸۹-۱۹۹۰ بەلايەنى كەمەۋە ۲۵ ۋە نىزىكەى ۵۰ بۇ ۱۰۰ گەريلا بەگومانى غەيانبوون و ناپاكى ياخۇ بەتاۋانى ناپاكى لە سىدارەدران. بەمچۆرە لە ھەرشوئىنەك بۈۈنى پەكەكە ھەبوو بىت ، ئىدى لەۋى كۈشت و بىر روويداۋە. بۇ نمونە لە ئەكادىمىيىمى مەعسوم قرقماز لە دۆلى بىقاع و كەمپە سەرەتايىەكانى نيۆ توركياء لە ئۆردۈگا شىۋە ھەمىشەيىەكانى نيۆ توركياء كە ھاو سنوور سنوورى ئىراقبوون تاۋانەكان ئەنجامدەدران^{۱۶۲}. سالى ۱۹۸۹ نىزىكەى ۱۰ قوتابى زانكۆى خەلكى شارى ئىسكى لە خۇرئاۋى توركياء، پاش ئەۋەى پىۋەندىيان كرد بەرپزەكانى پەكەكەۋە لە باشوورى رۆژھەلاتى توركياء بە تۆمەتى كرىگرتەيى بۇ ميرىى لە سىدارە دران^{۱۶۳}.

¹⁶² . This section relies on interviews with PKK militants active at the time. Because of the sensitivity of the subject, I withheld all names. General information on internal executions are also drawn on the interviews in Buldan, PKK'de Kadin; from the history of the PKK in Celik, Agri; from the brochures issued by PKK members who broke away in 1991 and formed PKK-Vejin; and in the limited report on internal executions made at the PKK's 5th Congress, published in PKK 5. Kongre Kararlari, 257-264

¹⁶³ This incident, with slightly different details, also is recounted by the late PKK militant Ersoz in her diary, Gurbet'in Guncesi, 143.

مەۋجەد ناۋىك كە پېشىر قوتابى زانكۆى ئەنكەرەبوو، بەرپىسى تۆمارى قوتابىيە نوپىيەكان بوو، ھەموو ئەوانەى بە ئاشكرا ئاساندبوو، ھەمووشىيانى رېكخستبوو لە يەكە سەربازىيە جوداكانى باشورى رۆژھەلاىى ولاتدا. بۆنمۇنە يەككە لە ھۆيەكانى تۆمەتباركردنيان بىرتى بوو لەۋەى كە يەككە لە قوتابىيەكان خوشكى ئەفسەرىكى پۆلىس بوو، ئىدى ئەمە بەس بوو بۆ ئەۋەى ئەۋو ھەموو ئەوانەى لەگەلى بن نەفرىنيان لىبىكرىتو بەناپاك لەقەلەم بدرىن. ئىدى بە ھەر ھۆيەك بوۋايە ھەر قوتابىيەك لەسىدارە دەدرا، گەر لە ماۋەى ئەۋ چەند رۆژەدا پىۋەندىى بەيەكە چەكدارىيەكانى خويىندكار يان خويىندكارەى ناپاكەۋە بىكردايە. تا ۋەختىك ئەۋ رىنومايىانەى پەكەكە كۆتايىان پىھات، مەھمەد لەكەمپىكى نىزىك سنورى ئىراق بەنىۋى جوجوركا مابوۋىيەۋە، ئەۋ لەتەك قوتابىيەك بەنىۋى ھايىرى كە خەلكى دياربەر كىزىندو مابوۋنەۋە، دوۋاتر تەۋاي چىرۆكەكەيان بۆ قوتابىيە ھاو كۆلچەكانيان باسكردبوو، من ھەموو ئەوانەم لە مەھمەت ۋەرگرت كاتىك كە لە شوقە تايىبەتتەيەكەيدا بوو لە ئەلمان.

يەككە لە خەباتكارەكانى پەكەكە كە سەردەمىك شوپىنى بالاي لەپەكەكەدا ھەبوو، دەيووت: "پەكەكە قوتابى ئامادەيى نەبوو بۆ قوتابى ۋەك ئەوانە، ئەۋە شىتېكى ئاسايى بوو، ھەموو ئەۋ لەداردانە نىۋوخۆيىانە، ھەندىكجار رەۋشەكە فرە تراژىدىيەكى كۆمىدى بوو". لەپايىزى ۱۹۸۹ دا ئەم فەرماندەيەى پەكەكە بەردەۋام بوو دەيگىزايەۋە كە لە كۆنفرانسى پەكەكەدا بوۋە لە بۆتان. لەۋى فەرماندراىبوو بەلەسىدارەدان بۆ كەسانىكى ديارىكراۋ كە تۆمەتبارىبون بەۋەى نىردراۋى مىرىن يان ناپاكن. ناوبراۋ بەردەۋام بوو لە گىزپانەۋەكانى بەم جۆرە: يەككە لەوانەى كە قۆلبەستىكراۋ پاشان كۆژا، پياۋىك بوو بەناۋى كارسو. بۆ رۆژى دوۋاتر ھەۋالىيان ھىئا كە كارسو بىنراۋە نەكۆژاۋە، ۋەلى گەريلاكان سوورببون لەسەر ئەۋەى كە كارسويان كوشتوۋە، تا دوۋايى بۆيان دەرەكوت كە ناۋەكانيان تىكەلكردوۋە

كەسپكى دىيان بەھەلە كشتوۋە. ئەمەش ئەو راستىيە نىشان دەدات كە نرخی كەسپك چەند نزم ونەوى بوۋە لە نئو ئەو تەڭرەدا.

ھەموو كەسپك دەربارەى ئەو شتەنە ئاشناى ھەبوو، وەلى لەسەر بىنەماى ئەو بىر كىرەنەۋەى كە دەلى چۆن خۆم بپارېزم، تۆ نەتەۋىست خۆت تىۋە بىلېنى. لە راستىدا شىۋەى كوشتن ناتەبابوو لەگەل ئەو شىۋازەى پەكەكە بۆ لەنئوبىردنى كەسانى ئاكۆك ونەيار دەستى دابوۋىيە. ئەو شىۋازە لەچەند سالى پىشۋى پىشۋى ئەكادىمىيەى موحسېن قىرماز لە شىۋى بوقاق دەستى پىكردىبوو. ھاۋكات ئۆجەلان ترسى ھەبوو لەو شەپۆلى نئوتۆمار كىرەنەى ئەندامان كە لە سالانى ۱۹۸۶-۱۹۸۷ لە ئورۇپاۋە روى لەپەكەكە ئابوو. ئۆجەلان لەخەمى لەدەستدانى كۆنترۆلى حزبەكەيدا بوو.

يەككە لە ئەندامانى پىشۋى تەڭرەى پەكەكە كە ئاگادارى ھەندىك لە كوشتنەكان بوۋە. ئاماژە بۆ ئەۋە دەكات كە ئۆجەلان بۆخۆى فەرمانى دەر كىرد ياخۇد بەشىۋەيەكى پەنھان مىلى دابوو بۆ كوشتنى نىزىكەى بىست لەو ئەندامە نويىانەى كە تازە ھاتىبونە نئو رىزەكانى پەكەكەۋە. لە راستىدا ھەرگىز ھۆكارەكان روىن نەبوون.

ھەندىك لەو ئەندامە نويىانە داۋايان كىردىبوو بىانئىرنەۋە بۆ مالى، ھەندىكى دىكە لەو ئەندامانە كەۋتنە ژىر نىياز بىسىۋ گومانەۋە بەھۆى تەمبەلئىيان ياخۇ بەھۆى ھەندىك ھەلسۆكەۋتى گومانەۋى شاراۋەۋە. ھەرۋەھا دوۋان لە ئەندامانى پىشۋى پەكەكە كە ئەۋى دەم لەۋى بىبون، ئاماژەيان بۆ ئەۋە دەكرد كە جىيا لەو دەيان ئەندامە كىركار گەلىكى كوردى فرە تر لە لوپناندا تۆمەتبار كىرەبون بە ھەۋلەدان بۆ لاۋاز كىردنى گروپەكەۋ ئاماژە درابوو بەسزادانىيان يا كۆزىرابوون. ھاۋكات يەككە لە شايتە حالەكان پىيى وابوو: "دەكرى ئەو كوشتنانە ۋەك رايىنان ۋانە وتەۋەيەكى پىراكتىكى ئەنجامدار بىن ياخۇ ۋەك ترساندن ۋەرەشەكرن". لە راستىدا ھەندىك

له خه لکی بړوایان به و رهوشه هه بوو، هه ندیکیش به کارهینرابوون، له هه ردوو حاله ته که دا که سیڅ نهیده توانی شتیک بلایت یاخو نهیده توانی به ره و کوږ بړوات و خوی قوتارکات. له سیداره دان و کوشتنه کانی شیوی بیقاع له سالی ۱۹۸۹ دا که یشتنه لوڼکه، نه وه له کاتیکدا بوو قوتابیانی زانکو به لیشاو روویان له ئوردوگاو که مپه کان نابوو.

ئوجه لان فهرمانی دابوو به هاوکاره که ی له ئه کادیمیا تا تحقیق له ئه نداه نوښه کان و شوناسیان بکات، ئه وانه ی که به ده ست ئه نقه ست نږدیرابوون تا رهوش و رووی په که که پشیو و پرته وازه بکن. ئیبیک که ژنیکی خه باتکاری ته من ۲۷ سال بوو له که مپه که دا، به مجوره رهوشی پر هه رومه رج و ژینگه ی ترسناکی که مپه که ی باسده کرد: "گروپگه لیک له شاره کان و زانکو کانه وه هاتبوون، زۆربه ی ئه وان که وه که به کریگیروا ئاماژه یان بۆکرا بوو، گهر بۆ روژی دواتر ته ماشای ده وروخولی خۆتبرکرایه ن ده تبینی هه موو ئه وانه برابوون"^{۱۶۴}.

به پړوه به رانی ئوردوگا که ریوشوینیکی توندیان گرتبوویه بهر بۆ ئه وه ی وا له و که سانه بکن دانبنین به کریگرتیپاندا، له وانه نه زمی ئه شکه نجه به گشتی ره چاوده کرا. سه لاهه دین چیلیک فهرمانده ی پيشووی په که که ئاماژه ی دا به رهوشه که: "ژماره ی به کریگیروان، ئه وانه ی ئاشکرا بوون، زیادکرا بوون، بۆ ئه وان گۆپی به کۆمه ل ئاماده کرا بوون"^{۱۶۵}.

هه موو ئه وانه ی که له و دۆخه ی بیقاع که به هستریای په که که ناسرابوو، به شدار بوون، دیسان هه مان شیوازیان له باشووری روژه لاتنی تورکیه و باکووری ئیراقدا دووباره کرده وه. فهرمانده ی پيشووی خه باتکارانی په که که ئه وه ی خسته روو: "له ژینگه په کی وادا هه مووان له ترسدا بووین، هه رکه سیڅ له وی دیکه به گومان بوو".

¹⁶⁴ Buldan, PKK'de Kadın, 110-111

¹⁶⁵ Celik, Agri, 161.

ههروهه ها وتی: "خه لکی بۆ ئه وکاره راسپێردرا بوون". له درێژهی وتهکانیدا ئه وهیشی وت که ئه و کاره له ههنگای ههولدا تاییه تهنیدی په که که بوو، ئه وه شتانی که بوون که له وه وهشدا روویانده دا. وه لێ دوواتر ئۆجه لان تیگه یشت که به ربلاوی کوشتارو ناوزه دکردنی ئه وه موو به کریگیراوه له ریزه کانیاندا به جۆرێک له جۆره کان ئاماژه ی لاوازی پارته که ی نیشاندهدات و کوشتنه کانی ش کاریگه ری ده که نه سه ر شۆره ت و دیسپلینه کانی پارته که ی.

له ده ستپێکی ۱۹۹۰ دا حه سه ن بیندالی هاوپی مندالی به هۆی ته قه کردنی هه وانته وه له لایه ن به رپرسی ئه کادیمییه وه کوژرا.

شاهین بالیک له ماوه ی مه شقی سه ریازیدا هۆیه ک بوو تا نه زمی سه رزه نشته کانی ئۆجه لان بگۆریت^{۱۶۶}. ئۆجه لان بانگه شه ی ئه وه ی کرد که شاهین به ده ست ئه نقه ست ده ستپێزی کردوه، ئه وه ی ش هێرشێکی به رنامه دارپێژاوه بۆ سه ر سه رۆکایه تییه که ی، هه ربۆیه شاهینیان خسته زیندانه وه له ئاکامی دادگایکردنه کهیدا سزای مه رگیان به گولله بارانکردن به سه ردا سه پاند. هاوکات ئۆجه لان شاهینی به وه تۆمه تبارکرد که له پشت ته واوی کوشتن و له سێداره دانه کانه وه بووه له نیو ئه کادیمییه که دا.

ئه وه له کاتی که دا بوو که شاهین له به رپرسایه تیدا بوو له وه ئه کادیمییه دا. ئه وه دم ئۆجه لان شاهینی وه ک مونه سیق دیاریکرد بوو. له و میانه دا رایسپاردبوو تا کوڵینه وه له ئه ندامه نوێیه کانی ناو په که که بگات. ئۆجه لان ئه م نه خشه یه ی به کاره ئێنا تا له نه زمی کوشتن و له سێداره دانی ئه ندام و گومانلیکراوه کان بکشیته وه. به گشتی له و قوناغه دا له شیوی بیقاع به لایه نی که مه وه ۱۲ ئه ندامی نوێ له ریزه کانی په که که دا به تۆمه تی هه لسوپاوی بۆ ده ری، له سێداره دران، ئه وانی دیکه ی ش تۆمه تبارکران، وه لێ له نیویاننه بردن. هه ر له هه مان ساڵدا ئۆج ئالان

¹⁶⁶ Background on the Bindal-Balic affair is given in Celik, Agri, 160–163.

فەرمانى دەرکرد بە كۆلئىنەو لەبارەى كوشتارو كوشتەكانى نىوخۆى توركيانو لەو
ميانەشدا لۆمەو لەتمەى لەگەڵى لە سەرکردەكانى پەكەكە دا، لەوانە
جەمىل(هۆگر)ئىسيك، ئەو يەكێك بوو لە فەرماندە ھەرىمىيەكانى پەكەكەو لە
ريزەكانى پەكەكە ھەلھاتبوو، پەكەكە دوچارىكردبوو بە تۆھەگلان لە كوشتن و
لە نىتۆبردنى ھاولاتيانى مەدەنى لە نىوخۆى توركيان دا.

ھەر لەو ميانەدا ئەنجومەنىك پێكھيئرا بۆ كۆلئىنەو و گردکردنەو ھى زانىارىيى
لەمەپ ئەو كوژراوانەو لە كۆنفرانسى چوارەمى كۆتايى ئەو سالتەشدا زۆريەى ئەوانە
و ەك شەھيدى گيان بەختكردو دژ بە توركيان نىويان لىئرا. يەكێك لە فەرماندەگان
دەيگوت: "كوشتارەكە ھيئەد زۆر نەبوو بوو، وەلى گەشتبوونە ئاستىك كە ئۆجەلان
ھەولئى دەدا تارادەيەكى ديارىكراو چارەسەرى ئەو دۆخە بكات".

لەھەمانكاتدا رىبەرە سەريازىيەكانى پەكەكەيش ھەولياندا كۆنترۆلئى چالاكىو
نەزمى لەسەدارەدان بکەن لە مەيدانەكەدا، ئەو ەيش بە فەرمانىك بوو كە بۆھو ەلجار
لە دادگاكانەو ەگىرابوويە بەر. يەكێك لەو ئەندامانەى پەكەكە كە بۆخۆى شاھەتى
يەكێك لە دادگاكان بوو لەسالى ۱۹۹۱ دا دەيوت: "لەراستيدا كاريگەريى ئەمە فرە
كەمتر بوو. نەزمى دادگاكان كەم و كۆپ بوو، لەكاروبارى رۆژنىكا، تەنھا تۆمەتبارىك
داراي ئەو نەبوو كە مشتومپ لەبارەى تاوانەكانى بكات. گەر تۆمەتبار بىويستايە
شتىك بلىت بۆى نەدەلوا، رەوشەكە بەجۆرىك بوو، ھىچ كەس نەيدەتوانى ئەو ەى
رووبەروويىكراو تەو ە بىداتە دوواو، نەك تەنھا تۆمەتى تاوانىك. ئەگەر فەرمانى
مردن بەسەر كەسىكا بدارايە لە دادگادا، ئەوا ھەمان رۆژ جىبەجىدەكرا،
جىبەجىكردنەكەيش زۆرجار لەبەردەم ھەموو ئەوانەدا دەبوو كە لەو شوپنەدا
ئامادە بون". ھەر ەو ە گوتى: "كەسىك لە نىتۆبرا لەلایەن پىرپىكى شەش تا ەوت
كەسىيەو، ئەوان كلاشىنگۆف بەدەستبون، يەكێكيان چو ە بانو لىشەكى نا

بەتەوقى سەرى تۆمەتبارەكەۋە.چاڭم لەيادە كە ژىنكى گەريلا لەو دەمەدا جەلدە
لەيدى او مرد".

لە راستىدا سەرەپاي ئەو رېۋشۇيىنە نوپىيانە، ھېشتا كوشتارو لەنىتوبىردن
گوللەبارانكردن لەنىتو رىزەكانى پەكەكەدا كەمى نەكرد، ئەگەرچى ئىتر ئەوانەى بۇ
لەنىتوبىردن بەئامانجگىرابوون تەنھا ئەندامە نوپىيەكانى نىتو تەقەگەرەكە نەبوون. تا
ئەوكاتىش دەكرا گەريلاكان بېرىن و بەسانايى گوللەباران بىكرىن، ئەوەيش بەبى
دادگاۋ بەبى ئەوەى سەرەتا بە ئۆجەلانىش رابگەيەنرېت. بىلوترىن رېگە بۇ
رزگاربوون لەكەسىك، ئەوەبوو كە ھەلدەكوترايە سەرى و بەخىراترىن رېگە بەرەو
مەرگ راپېچدەكرا، ئىدى ھۆكارەكان ھەرچى بوونايە.

رەنگە ھۆى ئەوە بوويىت كەسەكە رەخنەى لەفەرماندەيەك گرتىت ياخۇ
دلىگرمى بوويىت لە رووبەپووبوونەۋەيەكدا يان گىرفتىكى لەنىتو يەكەيەكدا ھەبوويىت.
يەكەك لەگەريلاكان كە بەشىۋەيەكى سەرەكى لە ماۋەى ۱۹۹۵-۱۹۹۸ لەنىۋچەى
بۆتاندا جەنگابو دەيوت: "رەنگە دادگاكانىش فرە بەھەند ۋەرنەگىرانايە، بەلام
ئەم جۆرە شتانە ئىجگار فرە رووياندەدا".

لە ناۋچەكەدا لەۋشۋىنەى كە ئەم جەنگاۋەرە جىگىركرابو، يەكەك بوو لە و پىنچ
ھەرىمەى بۆتان، لەۋى رەنگە لە ھەز سى سالدا ۲۰ كەس بەو شىۋەيە
بەردنايە(ئەوان بەدەست ئەنقەست دەنىردران بۇ بەرەكانى پىشەۋە) ئەم شىۋازە
بەئاسانى لە ۴ ھەرىمەكەى دىكەى بۆتاندا بەئاسانى تىبىنى دەكرا، تەنانت لە
پارىزگاكانى دىكەشدا كە گەريلا چالاكيان دەكرد، ھەمان رووداۋى ھاۋشىۋە دووبارە
دەبوويەۋە. ھەمان گەريلا كە لەبۆتاندا مژولتى خەبات بوو دەيگوت: "ھىچ كەس
زانپارىى نەبوو لەشۋىنەكانى دىكە خەرىكە چى روويەدا". دواجار بېريارەكان
لەسەر ئەوە كۆك بوون كە كەسىك راسپىرن دەستىزېڭكات بەنىتو ئەوانەى كە بېريارە

لەنتۆبدرتین یاخود بنیۆردرتین بۆ ئەركێك كه گیانیان بخاته مەترسییەو، ئەم رەوشە بالاترین ئەندامی پەكەكەى دەگرتەو.

. یەكێك لە فەرماندەى پارێزگاكان دەيگوت: "بە ھەر ھۆكارێك دەكرا كە سێك بكوژریت، دواتر دەكرايە راپۆرتێك و دەتئووسى ئەم كەسە بەكرێ گێراوېو". لەنتۆبدرنەكان شێوھەك بوون لە شێوھەكانى كۆنترۆلكردنى كەسانى نەیارو بەرھەڵستكارى نێو پەكەكە، ئەو نەزەمە تەنھا لەنتۆشأخدا قەتیس نەمابوو.

بەھەمان شێوھ ئەندامانى پەكەكە لە ئەوروپايشدا دوچارى لەنتۆبدرن و كوشتن دەبوونەو. ھەرچەندە لەوئ توندی رێوشوێن و بەدوواداچوونی پۆلیس تارادەيەك رێگر بوو لە ئەنجامدانى چالاكى كوشتن، بەلكو پەكەكە لە سزای ئەندامانیدا زیاتر لێدان و ھەپسكردنیاى بەكاردەھێنا لەنتۆ ئاپارتمانەكاندا.

ھاوكات ئەندامانى پەكەكە لە نێوچە شارییەكان و شارەكانى خۆرئاواى توركیدا دەكوژان. بۆ نموونە لەسالى ۱۹۹۲ دا ئەندامێكى پەكەكە، كە نەوجەوانێكى كچۆلەى ۱۰ سال بوو لە ئەستەمبول. ئەم كیژە كاتێك دەيەویست ئایس كریم بكریت رووبەرووی خەلگانێك بوویەو كە ناسیانەو، ئیدی لەھەلەتانییدا تا پەيوەندى بكات بەيەكەيەكى سەربازییەو لە باشوورى رۆژھەلاى توركییە لەلایەن پۆلیسەو قۆلبەستكرا. ئەو وادیاربوو لەلایەن پۆلیسەو دوچارى ئەشكەنجەو سزا بوویەو، ھەریۆیە بەھۆى زارۆییەو یاخود بەھۆى ترسەو بووبیت ئەو شتەكەمەى كە لەبارەى پەكەكەو زانیبووى بەپۆلیسى گوتبوو. ھەر بۆیە لە دەورەبەرى مانگی يەكی ۱۹۹۴ بەچەند مانگێك پاش گەرانیەو كیژەكە بۆ نێو مالى بابى لە ئەستەمبول.

دروست كیژەكە لەلایەن پەكەكەو رفینراو برا تا لەبارەى ئەوەى چى روویداو كۆلینەوەى لەبارەو بەكن. ئیدی نێزیکەى سێ ھەفتە پاش ئەو تەرمەكەى لەیەكێك لە دارستانەكانى شاردای بە خنكاوى دۆزرایەو. بەمجۆرە ئەندامانى پەكەكە

له‌شاره‌كاندا كۆنترۆل‌كرابوون و فهرمانده‌ركرابوو كه هه‌چ كام له‌وان بۆي نيه هه‌چ پرسيارتيك بپرسيت، له راستيشدا هه‌ر به‌وجۆره‌شيان ده‌كرد¹⁶⁷. يه‌كيك له ئەندامانی په‌كه‌كه ده‌يوت: "ته‌نانه‌ت له ناشتنی تهرمي‌كداو له ريتو شويني ناشتنه‌كه‌دا كه‌سيك بۆي نه‌بوو ئاماده‌بيت، هه‌موو ئەوانه له‌لايه‌ن په‌كه‌كه‌وه هۆشدارييان پي‌درا‌بوو". له‌م نه‌زمه‌دا هه‌چ كه‌س بۆي نه‌بوو له‌شيوازی كوشتنيك بپرسيت، ته‌نانه‌ت پرسياركردن بۆ ئەوانه سه‌ختتر بوو كه له‌شاخدا بوون و له‌جه‌نگدا‌بوون دژ به‌توركيه، چونكه هه‌موو پشتيواني و پشتبه‌ستنيكيان به‌په‌كه‌كه‌بوو.

له‌گه‌ل ئەوه‌شدا گومان و را‌پايي سه‌باره‌ت به‌جۆري كوشتنه‌كان و تۆمه‌تباركردي كه‌سانيك به‌ناپاك و به‌كريگيراو و مه‌ترسي دروستكردن بۆسه‌ر ژيانيان ئيجگار په‌ره‌ي گرتبوو. ئەندامانی په‌كه‌كه وایانده‌بينی له‌هه‌ركاتي‌كدا نيزي‌كه تۆمه‌تی ناپاكيان بدریته‌پال، ته‌نانه‌ت ئەوانه‌يش پي‌وه‌ندی خوین و خزمایه‌تيان هه‌بوو، ئەوان له‌هه‌ركاتي‌كدا ئاماده‌بوون له‌نيۆبيري‌ن و گولله‌باران بكرين. بۆنموونه له ده‌ستپيكي نه‌وه‌ده‌كاندا دووبه‌را له‌نيۆچه‌ي باديني‌ي هاوسنوور له‌ته‌ك ئيراق به‌ناوه‌كاني جه‌غه‌رو فه‌ريك گولله‌ بارانكران، ئەوه‌ پاش ئەوه‌ هات كه برايە‌كي دييان له‌په‌كه‌كه هه‌ل‌هاتبوو. يه‌كيك له‌ هاو‌پي پيشووه‌كاني زانكۆي موحه‌مه‌د ده‌يگوت: "موحه‌مه‌د دوا‌زده قوتابي زانكۆي راده‌ستی په‌كه‌كه كرد كه به‌كريگيراو بوون، دوا‌جار خۆيشی كوشته‌وه، چونكه پي‌يان وابوو، ئەوانه هه‌موويان به‌كريگيراو بن، موحه‌مه‌د بۆخۆيشی هه‌روايه، هه‌ر بۆيه له‌به‌هاري ١٩٩٠ دا بۆخۆي كوشت".

پياويك كه موحه‌مه‌دی ده‌ناسی و له‌ده‌وروپه‌ره‌كه‌ی سۆراخی كردبوو بۆئەوه‌ی بزانی‌ت چی به‌سه‌ر موحه‌مه‌دا هاتوو ده‌يگوت: "سه‌ره‌تا موحه‌مه‌د فره‌ ئەشكه‌نجه‌ درا‌بوو. پارچه‌ ناي‌لۆنيك سوتی‌نراو كرديانه‌ گه‌ده‌يه‌وه تا ناچار به‌ قسه‌كردي بكن .

¹⁶⁷ This story was told to me by a number of people, including one person who knew the girl very well. The murder apparently was reported in Turkish newspapers, but without the exact dates, it proved impossible to locate the articles.

لهو دهمه دا نه شكه نچدان فره باو بوو". په كيك له جهنگاوهره ناست بهرزه كاني په كه كه ده پوت: "ليړه و له وي شتانيك بهر گوي ده كه و تن، به تاييه ت سه باره ت به ناشتني قوتاييه كي ناماده ي به زيندويي، به جوريك له كاني ناشتني دا هواريكردووه، من به كړيگير او نيم. نه م رووداوه له نيراندا و له نيو چياكاني زاگړزدا روويداوه و قوتاييه كه يش خه لكی شاري وان بووه.

كي ده زانيت بچي، رهنگه ته نها له بهر نه وه بووييت كه پرسوجوي فره ي كړديت، سهره تا سالي ۱۹۹۵ كاتيک دريژه ي به گريلا بووني ده دا له په كه كه دا، نيد ي ده پيرسي، نه و تاوان و كوشتارانه له پای چي، نه و هرگيز دانه ده ساچا. مندالي كه سيك ده كوژريت و به خيزانه كي ده و تریت له شوينيگدايه و له وي كه س پتي ناگات، ته نانه ت نه وان وايړده كه نه وه كړه كه يان يان كيژه كه يان هشتا له ژياندايه". هه روه ها ناماژه ي به وده شدا، كه په كه كه له سهر خه لكيدا حه و ابوويه وه، به لام پارته كه بخه لك بابه خي نه بوو، نه وانه ي له ناوپه كه كه دا بوون، ته نها خويان ده گونجاندو خويان ده بوارد له كوشتن و له نيو بردن، نه گهرنا نه وانه ي به دواي سهر نيشه وه بوون، نه و فره به باشي ته فرو تونا ده كران و له نيو ده بران. له راستيدا هينده يش سه خت نه بوو بقر نه وه ي كه سيك خوي بسازينيت له گهل ره وشه كه دا.

هاوكات به شپوه يه كي گشتي نه وه ي له زيهني خه لكيدا بوو شتيكي ديكه بوو، خه لكی زورجار گويان به وه نه ده دا به رووداني هه له گه ليك ليړه يان له وي. به لكو نامانجي راسته قينه له داواكاري ده وله تي كورديدا بوون نه م نامانجه چاوپوشي له نيو خه لكه كه دا زيندو راگرتبوو. له م باره يه وه گريلايه ك كه سالي ۱۹۸۸ په يوه ندي كړدبوو به پريزه كاني په كه كه وه ده پوت: "تر هه موو شتيك قه بول نه ده كړد، وه ي ده ته ويست به شداري له خه باته كه دا، من هاتبوو تا نركي خه باتم جيبه جيبكه م، هه رگيز بيرم له وه نه ده كړده وه كه مه يدانه كه چولبكه م.

سەرھەلدان

كوردەكان راپەپىنە جەماوەرىيەكەيان دوواتر بە سەرھەلدان نۆودەبرد. ئەم راپەپىنە جەماوەرىيە لە بەھارى ١٩٩٠ دا لە شارۆچكەيەكى گچكە بەنئۆى نوسەيبين نئىزىك سنورى سورى دەستى پىكردو و دوواتر تەواوى باشورى رۆژھەلاتى توركيەى گرتەو. پرىشكى راپەپىنەكە لە ئاكامى كوشتنى ١٣ گەريلا بوو كە لە ئەشكەوتىكى نئىزىك سابورى سەر بە نوسەيبين خۆيان حەشاردابوو، ئەوان بەچەند رۆژىكى كەم پاش ئەوێ بەشێوێ نەپنى لەسنوورەكانى سورياو هاتبوونە توركيە لەنئوبران.

لە راستیدا ئەو پۆشن نەبوو چۆن گەريلاكان كەوتبوونە كەمينەو^{١٦٨}. يەكێك لە چىرۆكەكن باس لەو دەهەكات، كە هەلسوپاوى نەپنى نئۆ شارى پەكەكە كارى بۆ مېرى كردوو، هەر بۆيە ئەو ئىوارەيە بېرك ژەهرى رۆكردۆتە نئۆ ماستى و بۆ گەريلاكانى بردوو و دوواتر كە بى هۆش بوونە سەربازەكانى توركيەى ئاگادار كەردوونەتەو. راستىيەكەى ئەو، هەرەك چۆن لە رۆژنامە لۆكالىيەكانى مېرىشدا ئاماژەى بۆكرابوو، ئەوان فرەبەسادەيى لەلایەن سەربازەكانەو غافلگير كرابوون.

لە هەمان كاتدا خزم و دۆستى كوژراوەكانى پەكەكە دەستيان كرد بە داواى تەرمى كوژراوەكان و بۆ ئەو مەبەستەيش كەوتنە جەنگەو. لە راستیدا ئەستەم بوو بىتوانرێت شوناسى راستەقىنەى كوژراوەكان بناسرێتەو. چوون گەريلاكان وەختێك پەيوەنديان كەردبوو بە شاخەو، ئىدى وازيان لە شوناسنامەى توركييان هێتابوو، هەرچى ناوى نەپنىشە كە لەنئۆ پەكەكەدا پشتيان پێبەستبوون پتويست نەبوو بۆ

¹⁶⁸ This section draws on interviews with PKK militants active in the region during this period. Published sources included Ozcan, PKK, 198–202; Birand, Apo ve PKK, 150–154; Imset, the PKK, 79–81, 219–221; Celik, Agri, 165–167; and Milliyet newspaper, March, April 1990.

خیزانه کانیان بیزانن. له هه مان کاتیشدا دهکرا گه ریلایه ک له شوینیک بکوژریت که دوور بیت له شوینی نیشته جیبوونی خیزانه که ی و به چای شارپکی دیکه بیت. له گه ل بوونی هه موو ئو تهنگ و چه له مه یه له ناسینه وه ی تهرمی کوژاوکی په که که دا، دیسانه وه هه ندیک له و خیزانان هی که بویان روونده بوویه وه کوپ یان کیژه کانیان له پیکدادانه کاند کوزراون، ئوان له ترسی که و تنه مه ترسییه وه یاخود توله ی میری، خویان نه ده دا له قهری تهرمی کوپو که کانیان و داویان نه ده کړده وه. هه رچند په که که دهیویست خه لکه که داوی تهرمی روله کانیان بکه نه وه.

چونکه ئو شهیدانه، که تورکیایش هه مان دهسته واژه ی بۆ سهر بازه کوژاوه کانی به کارده هیتا، به نیسبه ت په که که وه شهید هیمایه کی گرنګ بوو، کاتیک خیزانیک روله که یان به ناشکراو له بونه یه کی جه ماوهریدا ئه سپرده ی خاک دهکرد، ئیدی ئوه جوړیک له هاوسوژی ئو خه لکه ی بۆ جهنگی په که که لیده خوینرایه وه. وه لې گرفتیک له گزپدابوو، ئویش ئوه بوو که په که که دارای سیسته میکی دروست و باش نه بوو تا پتگیری بکا له سر نه وه ی ئوانه ی ده کوژرین کیین و له کوئ کوژراون. جیا له هه موو شتیکی تریش، گه ریلاکان ناوی دروستی کوژاوه کانیان پینه ده زانی.

وه لې له رووداوه که ی سابوردا په که که به ختی هیئابووی، چوون په کیک له و گه ریلایانه ی که کوژرابوو، ناوی کامهران دوندار بوو، ئو ته مه نی ۲۰ سال ده بوو، ناوبراو دارای بڼه ماله یه کی ئیجگار نه ته وه په رست بوو. له به ئوه جهنگاوه ریکی وه ک دوندار بۆ په که که بایه ختیکی مه زنی هه بوو، کوژرانی چه ندین گه ریل له هه مان کاتدا دیسانه وه هینده ی پیویست رووداوکی مه زن بوو. هه ربویه په که که دهیوانی به سانای گژدی نهینی ئوانه بداته وه به بڼه ماله کانیان.

بابی دوندار خیرا داوای له دهسه لاتدارانی نیوچه که کرد که ترمی رۆله که ی رادهستی بکه نه وه. هیلین خزمیکی ته من چوارده سالی کامه ران ده یگوت: "نه و شه وه چاوه پئی باوکی کامه رانمان ده کرد له مالی خزمه کانماندا، سه دان که س گردببوونه وه، پرچیان راده کیشاو ده گریان. ئیمه ی زاپۆکان پیمان گو ترابوو تا بزۆن هه موو کاسیتی گۆرانی و موسیقا کوردیه کان هه شار بده ی. له راستیدا نه و کاسیتانه هی په که که نه بوون، ته نها موسیقاو گۆرانی بوون، نه و کاره مان ده کرد چون دلنیا بووین پۆلیس ده گات و نه وانیش باش ده زانن نه وه ی که کوژرابوو کتیه و چی بووه.

له سه ره تادا پۆلیس داواکه ی بابی کامه رانیان دایه دواوه بۆ نه وه ی ترمی کوپه که ی وه ریگریته وه، تا دوو جار نه رمیان نواندو تهرمه که یان رادهستی بابی کرد". هیلین له دریژه ی گێژانه وه که یدا گوتی: "به بابی کامه ران سه عات ٤ ی به یانی تهرمه که یان پیدابوو، پێیان وتبوو پتویسته تا سه عات حه وتی به یانی بنیژیت و ته نها نه ندامانی خیزانه که شتان له ری و ره سمی ناشتنه که دا به شدارین". هه روه ها وتی: "دایکی کامه ران پتویستبوو له نه زمیره وه بگات و ناماده ی ری و ره سمه که بیت. ئیمه زارۆ بووین هه موو لامان تیگه یاندبوو که بێن و پتوه ندی بکه ن به ری و ره سمه که وه. په کێک له خزمه کانی کامه ران پتیی ده وتین، مه گرین، نه مه جه نگه، پتویسته به هیژین".

له دره نگانیکی دوا نیوه پۆ ریوپه سمی ناشتنه که ی کامه ران به پتوه چوو. سه ره تا تهرمه که برایه مزگه وتیکی دوور له شارۆچکه که وه. هه رچه ند له مالی کامه رانه وه مزگه وتی نژیکتر هه بوو، وه لی بنه ماله که ی مزگه وتیکی دوورترین هه لبژارد تا خه لکانیکی زیده تر ده رفه تیان هه بیت پتوه ندی بکه ن به ری و ره سمی ناشتنی تهرمه که وه. به م جوړه له کاتی گه پانه وه له سه ر قه بران، ره وشه که ماته مینیبه که گۆرا بۆ توندوتیژی و بگهرو به رده، ماته مگێژان که ژماره یان خۆی

دەدا لە ھەزاران كەس، دەستیان دایە ھاویشتنی بەردو بەردەفركی روو بە پۆلیس. یەكێك خزمێكى گەنجى كامەران دەبیوت: "ئەو پۆلیسانەى رزابوونە نێوچەكە تارى ئەتەشەنەسەندنى خۆپیشاندا ئەكە بگرن. ئەو كاتەدا كەسێك كە دەبوو خۆپیشان دەربیت، دەستى كرد بەتەقە. ئیدى جەنگ ھەلگیرسا، ھەر مەردوم بوو تەقەى دەكردو لە ھەردوو تەرەف قوربانى ھەبوون". بەمجۆرە قەدەغەى ھاتووچۆ لەلایەن میرییەو ھاگەینرا، وەلى ھیچ كەسێك ملی نەدا بۆ ریتنومايەكان. میرى لەرێگەى فڕۆكەو دەبابەو ھێزى تايبەتيان گواستەو بۆ شوینەكە. بەجۆرێك رۆژنامەيەكى توركى ھۆشدارى دا، كە لەنوسەیبیندا ژینگەيەكى شۆرش ئامێز دەپەخسیت¹⁶⁹.

خۆپشان دەران لەتەواوى شارو شارۆچكەكانى ديكەى ھەرىمەكەدا بابلابوونەو. كاتەكە دروست لەسەروپەندى چەژنى نەورۆزو سەرى سالى كوردیدا بوو، ھەر بۆیە ئەو كاتە زیاتر ھانى تەنگزەو پشٹیویەكانى دا. بەجۆرێك زانیارى درابوو كە تەنھا لە نوسەیبیندا خۆپیشان دەران ۵۰۰ كەسیان پێكدەھیتا.

لەشارۆچكەى سیزر كە یەكێكبوو لەو شارۆچكەكانى بەسەختى ھەوادارى پەكەكە بوون، ۱۰۰۰ كەس پەشداریان لە پڕۆتستۆكردنەكەدا كرد. ئیدى لێرەو لەو رۆژنامەكانى تورکیا بە سەرسۆرمان و ھەیەجانەو پیاوانى تورپەیان پیشان دەدا كە بەنێوشەقامەكاندا رایان دەكردو تايەو لاستیکەكانیان ئاگر تێبەردەدا، ھاوكات ژانیش بەرووسەرى سوننەتییەو كە نیمەى دەمووچاویان داپۆشیبوو، بە شگۆرە دەستى توپەییان بەرزكردبووێو.

ئیدى دەولەت بەبێ رەچاوكردنى ئەوێ كاردانەو ھەكان چۆن دەبن و چى دەقەومى نارەزاییەكانى بە كارى پشٹیوى تێكدەرانە پێناسەكردو نێوچەكانى

¹⁶⁹ Milliyet, March 17, 1990.

گەمارۇدا. رەخنەو گازاندەكانىش روويان كرده پارتى سۆسيال ديموكراتى به رهه‌لستكان.

هاوكات پەرله‌مانتارىك گازاندەى ئەوەيكرد كە ھىزە ئاسايشىيەكان رۆليان ھەبوو لەھاندانى تەنگزەو ياخيپووەكان لەكاتى رووبەرووبوونەوہى خۆپيشاندەرەكاندا، يەككى دى پىي وابوو پشتيويەكان دەرخرى ئەوراستيەن كە سياسەتى دەولەت لەنيوچەكەدا دووچارى شكستبوو تەوہو پىويستە لەبرى ريگەى سەربازى شتاتىكى دى پيشنيازبكرت بۆ بەرگرتن لەگرفتەكە^{۱۷۰}.

دەنگى پەرله‌مانتارە نارەزاكان دريژەى نەكىشا، دەولەت مژولى ئەوہبوو لەريگەى توندكردنەوہى دەسەلات و تواناكانى بەرووى خۆپيشاندەرەكاندا كۆنترۆلى بگەپنيتەوہ، ھەر بۆيە تانكو زريپوشىكى ئىجگار زۆر نيوچەكەيان تەنى بوو. وەزىرى ناوخۆى توركيە عەبدولقادر ئاكسو لە ديدارىكدا سەرزەنشتى پەكەكەى كردو رايگەياند: "خەلكى شاراوہى پشت جەماوہرى خۆپيشاندەرەو خەلكى لۆكالى نيوچەكە ھۆكارى پەرەگرتن و گەشەى پشتيويەكان بوو"^{۱۷۱}. لەكۆتايدا وادياربوو كە جەنگى پەكەكە لە شاخەكانەوہ دابەزيوہ تە نيو شارەكانى توركيە. وەلى پەكەكەيش دروست وەك دەولەت لە ھىزو تواناو ھەيەجانى خەلك سەرى سوپمايوو. ھەرچۇنك بىت ھەردوو سالانى ۱۹۸۹ و دەستپىكى ۱۹۹۰ بۆ جەنگاوہرەنى پەكەكە بەسەخت گوزەرا. ريژەى پىكدادانەكان و تىكگىرەنى لەتەك ھىزە ئاسايشىيەكاندا لەزيادبووندا بوو. پەكەكە تاپادەيەك توانيپووى لە ريگەى كۆمەكو ھىزى ئەندامە نوپيەكانەوہ قەرەبووى لەدەستدانى ژمارەيەكى ئىجگار زۆر لە ريزەكانى بكاتەوہ. گرفتەكان لەنيو پەكە سەربازىيە جوداكانى پەكەكەدا لەسەرپەندى ۱۹۸۹ بوو ھۆى تىكگىرەن و ھەندىك وردە تەقە لەنيوانياندا ،

¹⁷⁰ Independent deputy Adnan Ekmen and Social Democratic deputy Tefik Kocak, respectively, quoted in Milliyet, March 20, 1990.

¹⁷¹ Milliyet, March 22, 1990

به تاييه تي له نيوجي تونجه لي له نيوه راستي ۱۹۹۰دا هه نديك گرفت روويدا. رهوشه كه به جورتيك بوو كه يه كيك له يه كه هه ريميه كان له ده ره وهی سنوره كانی توركيادا كاری كرد تا گروهه كان ريكيكه نه وه بۆ به پيوه چوونی پلانه نوپيه كانيان. جيا له وه يش هه رچند ئاتاج به يارمه تي خه لكی و ئاوايه كان په كه كه ی زيندو راگرتبوو، نه و پشتيوانی وه رگرتنه له خه لكی ئاوايه كان هه ر به رده وام بوو. تا ئه و كات په كه كه تيمابوو نه يده زانی چنده راده ی پشتيوانی له شاره كاندا مسوگه ركردوه و چۆن مامه له له گه ل نه و ده نگدانه وه و ته قينه وه جه ماوه رييه دا بكات. ساری باران فه رمانده ی پيشووی په كه كه، نه وه ی بانگه شه كانی نه ندامانی ديكی په كه كه دوپاتيانه كردنه وه را يگه ياند: "خوپيشانده ران به بی هيج تيوه گلانيك يا به شار ييه كي په كه كه راپه رين". هه ره ها ده يوت: "پاشنه وه ی خه لكی راپه رين، ئيمه بيرمانده كردوه پتويسته شتيك بكه ين، به لام له كوتايدا هيجمان پينه كرا". له راستيدا په كه كه دارای توانايه كي كه م و كورت بوو تا نه و خوپيشانده رانه ري به ري بكات و بيانجوليني ت به ره و پيشه وه. ئاماده ی خه باتكارانی په كه كه له شاره كاندا تا ئه و كات سنوردار بوو. بوونيكي لاوازی چالاكوانه مه ده نيه كانی په كه كه و خه باتكاره كان ته نها بۆ ئاماده كردن و به ده سته ينانی نه ندامی نوئ بوو تا بۆ به ره كانی جه نگ ئاماده يان بكه ن.

باران له م باره يه وه ده يوت: "ئيمه كاريگه ريمان هه بوو، وه لي ريكنه خرابووين". له راستيدا هۆيه ك بۆ لاوازی له شاره كاندا ده گه رايه وه بۆ نه وه ی كه كار كردن له ژينگه ی شاردا فره سه خت و دژوار بوو. هۆكاری ديكه نه وه بوو، ئه و كات جه نگاوه ريی له نيو شاره كاندا تا راده يه ك و اتايه كي تانه ئاميزو سوكاپه تي هه لده گرت. له بهر نه وه په كه كه هيج پيداگيرييه كي نه و توو تاييه تي له سه ر مانه وه له نيوه نده شارييه كاندا له پيشچاونه گرتبوو، ته نها سه رگه رمی گرد كردنه وه ی نه ندامی نوئ و ناردينان بوون بۆ شاخ. له راستيدا ريی تيده چي ت نه خشه ی په كه كه

سەبارەت بە شارەکان لۆژیکىيى بىت چونكە ئەوان خۆيان بە بەرپۆەبەرى خەباتى چەكدارىي كورد دەزانى، ھەربۆيە وایاندانابوو ئەو خۆپیشاندانانە سەرنجى خەلگى بۆ ئەو رادەكېشپىت كە رېگەيەكى تر لەخەبات و دوور لەخەباتى چەكدارىي خەلگى ئاراستەبكات. لەبەر ئەو پەكەكە ھىچ ھۆكارىكى نەدەبىنى بۆ ھاندانى زىدەترى خۆپیشاندەران دژ بەمىرىي.

بەمجۆرە خۆپیشاندانەکان وادیاریوو ھەر چەند ھەفتەيەك درېژەبکېشن، ئىدى خەلگى ماندوو بېزار نەياندەزانى ئىدى ھەنگاوى داھاتوو دەبىت چى بىت، ھەر بۆيە لەو قۇناغەدا خزابوونە كونجى مالى و ھىچ بەرنامەيەکیان نەبوو. ھاوکات دەسلەتدارانى نیوچەيى تورکيا ھاوکاربوون تا تەنگژەو خۆپیشاندانەکان کەمکەنەو، چوون ئەوان فەرمانیان دەرکردبوو بۆ ھێزە ئەمنیەکان تا دەستوەرەنەدەنە کاروبارى خۆپیشاندەرانەو، مەگەر ئەوێ رەوشىكى تەواو پىویست بىتەپېشەو. بەمجۆرە ئەو ھەيەجان و وروژانە کورت و کەمخایەنەى خەلگ لەبەرەمبەر دەولەتدا ھاوپاوبو لەبەرەمبەر دەستبەسەرکردنى سەدان کوردو گوللەبارانکردنى چەندکەسێک و ھۆيەك بوو تا چەندین کەس روولەشاخ بنیون و پێوەندى بەپەكەكەو بەکن.

ھىلپىنى ئاشناى دووندار دەيگوت: " ھەموو ھەفتەيەك پاش رېۆرەسمى ناشتنى تەرمەكە پۆلیس دەھاتە نۆو مالىمان، لەيادەمە بابى كامەران لەمالى نەدەنووست. دووچار پۆلیس ئەویان دىيەو و دووریان خستەو، ئەو دارای گەلێ نەخۆشى بوو. سەربازەکان لەھىچ نەدەگەپان ، تەنانەت گۆرستانەکانیشیان تىكدابوو، من و رھاھتیبوم رۆژنامەنووسانم دەبردنە ئەوێ و تىكدان و دەرديسەريیەكەم دەخستنە پېشچاو، پېشەم دەگوتن گەر ئەم رەوشە بەردەوام بىت، ئەوا ئێمە ھەموومان روودەكەینە شاخ".

بەمجۆرە بەرھەنگارییەکی سەرتاسەریی لەنێو ریزەکانی خەڵکدا نیشاندانی ئەو راستییە بوو کە خەڵکی ئامادەیی دەردەبەن بۆ مردن و کەمتر ترسی میریی کاریان لێدەکات.

ئەو ئێجگار جێگەی بايەخ بوو بۆ پەكەكە، ئەو هەولێك بوو تا زێدەتر خەلكی رازی بن بە نەزەم و نوایینی پەكەكە لەمەیدانەكەدا. بەمجۆرە پرۆتستۆكان ئەوێ سەلماند كە چیتەر خەلكی ناكاراو بێدەنگ نابن. ئەم جموجول و گۆرە نوێیە ھۆیەك بوو تا پەكەكە ئیدی بتوانێت لەنێوئەندە شارییەكەشدا زالبێت بەسەر ئەو تەنگ و چەلەمەو تاستەنگانەي پێشودا كە دەهاتنە پێ. ئیدی پەكەكە دەستی رادەگەشت بە تۆرێك پێوەندی فراوانتر و زانیارییە ھەوالگیرییەكانی پەرەیان پێدراو بازەنەي پەيوەندییەكانی فراوان بوون، ھاوكات رێئەندازیش كرا تا تۆرێك چالاكان و پێرێك گەنجی كارا بێنە نێو ریزەكانییەو.

بەوتەي چیلێك فەرماندەي پێشوی پەكەكە بوونی خۆپیشاندان و پرۆتستۆكان پەكەكەیان پاراست و ھێشتەو. بە هاتنی ۱۹۹۰ ھەیمەنەي ئۆجەلان لەنێو پەكەكەدا وەك مانگ رۆشن بوو، ھیچ ئۆرگانێكی پارتەكە بەبێ ئامارەي ئۆجەلان نەیدەتوانی پەنجە بكات بەئاودا. بە لێكدانەوێ یەكێك لە شۆرشگێڕەكان، ۲۵ ئەندامەكەي كۆمیتەي ناوەندی پەكەكە لەماوەي ۳ سالد، سی جار گۆرپانکارییان بەسەرداھات و گۆرپان بۆ كەسی تر. كاتێك گەردبوونەوێ یەك ئەنجام دەدرا لەنێوان ئەندامانی كۆمیتەي ناوەندی پەكەكەدا، ئۆجەلان بۆ ھەمووان ئامادەسازی دەكرد تا رەوشەكە ھەلسەنگێتن و ئەنجامگیری بكەن و پاشان روانینی خۆی چڕدەكردەو و پێشبینی پەسەندكردنی دیدگای خۆی لە ھەمووان دەكرد.

بە ھەمان شێوە كۆنفرانسەكان لەسەر ئاستی ھەرییمی فەرماندە سەربازییەكان لەلایەن ئۆجەلانەو بەپێوەدەبرا، ئەو تێروانین و دیدگای خۆی نومایان دەكرد و دەخواست لەرێگەي پەيكی خێراو كاسیت و بلاكوێرەو پەيامەكانی وەشانبكێن.

له راستیدا ئه وه مانای ئه وه نه بوو كه ئه ندامانی په كه كه ئه وانەى له ئاسته بالاكانى پارتەكه دان و ناتوانن سهرنج و تېيىنى و هه لسه نگاندى خۆيان بخه نه پوو، ياخود رۆحى به رهنگارىي و تهحه دايان تېدانىيه، له سهره تادا كاروباره كان به هوشدارى و په سه ندمه ندىي ئۆجه لان به پړوه ده چوون و ئۆجه لان ده يتوانى هه ركه سيك له فهرمانى ده ربچيت سزاي بدات، وه لى هه نديك جار كارگه ليك كه به فهرمانى ئۆجه لان ئه ندامانى په كه كه پتي هه لده ستان، ديسان هه روه به پووى سزاده بوونه وه.

بۆنموونه له سالى ١٩٨٨ خه ليل كايا له سيډاره درا، ئه وه پاش ئه وه هات ئۆجه لان برپارى دابوو، كه ئه و پتويست ده كات پلار بگريت له كه سيك له پيناو شكستى پرۆسه ي سهر بازگيرى زۆره مليدا. ئۆجه لان له رووكه شدا خۆى وهك سهرۆك و سكرتيرى گشتى نومايانده كرد، كه ئه مه يش ئاماژه بوو بۆ ئه وه ي ريبه رايه تى پارتەكه له ده سه لاتىكى ده سه ته جه معيدا به رپړوه ده چيت، وه لى ريبه رايه تيبه كه له راستيدا ئاماژه بوو به ده سه لاتى ته نها ئۆجه لان. پتيره وى نيوخۆى په كه كه له سالى ١٩٧٨ دا دا پتيرابوو، وه لى كارى گه رى به نديواسا جۆراوجۆره كان و ريگه سته كانى ده وروبه ر به دريژايى چه ندين سال جۆريك له گۆرپانكارىيان له سه ر نه زمى پارتايه تى په كه كه دا هانى بوو. وه لى هيج كام له و گۆرپانكارىيانه ياخۆكارى گه رىيانه سه ربه خۆو جيا له خواستى ئۆجه لان نه بووه.

ئە و بۆخۆى داواى ده كردو راستيده كرده وه و لايدە برىو ده يگۆپى (كوردە وارى كوتەنى بۆ خۆى ده يپى و بۆ خۆى ده يدورى، وه رگيپ). هه رچه ند ئۆجه لان فره هه ستيار له به رامبه ر ئه گه رى له ده ستدانى ده سه لاتە كه يدا ره پ وه ستابوو. هه ربۆيه ئاماده كارى كردبوو بۆ كۆنگره ي چواره مى پارتەكه ي كه برپاربوو له مانگى ١٢ ي ١٩٩٠ دا ببه ستريت.

له ویدا چەند بېراریکی دەرکردبوو که هیڅی مانه وهی زنده تریان ددها به ده سلاتی ئۆجه لان^{۱۷۲}. بۆنموونه زانیاری گه لیک له بهرده ستدابوون بۆ ئه وهی ته حقیق له شهش فرماندهی سهربازی به ئه زمونی په که که بکه ن، گویا رافه ی هه له یان بۆ فرمان و خواسته کانی ئۆجه لان کردوه له نئو گۆره پانه که دا.

تۆمه تبارکردنی ئه وانه وابسته بوو به شکستی په که که له فراوانکردنی به ره ی جهنگه کهیدا، هاوکات گریدرابوو به و هه موو پلارو ره خنه یه ی له سه ر نه زمی جهنگی په که که و هیرشه کانی بۆ سه ر گیانی هاوالتیان . له لایه کی تریشه وه به ندبوو به نه زمی سهربازگیری زۆره ملی و کوشتنی ئه وانه ی ناو زهد ده کران به کریگرتیه ی له نئو په که که دا. له راستیدا لیبچینه وه و وه ستان له سه ر ئه م پرسانه ئاماژه یه ک بوو بۆ ئه وه ی که ئۆجه لان گه ره کیه تی ئیدی هیچ پیشهاتیکی له و جۆره له نئو په که که دا نه قه ومی و بواریان به رته سکبریتته وه.

به کورتی ته قه لای ئۆجه لان له م کارانهیدا وابسته بوو دامالینی خوی له تاوان و ره خنه و پلارو چه وتیه کانی حزب. حسین تۆپ گیده ر له م باره یه وه هه ولی له م جۆره ی ئۆجه لانی به م جۆره لیکده دایه وه: ئه گه ر کاریکی ماقول و باش ئه نجامبدرايه، ئه وه ده سته که وتی پارتیه که بوون وه لئ گه ر هه له یه ک بکرایه ئه وه هه له ی شه خس و تا که کان بوو، هه رگیز حزب له هه له وه نه ده گلا. له راستیدا هه ندیک جار هه له کان به هوی ستراتیژی هه له ی ئۆجه لانه وه بوون، وه لئ ستراتیژی ئۆجه لان نه ده بوو قسه ی له باره وه بکریت. له بهر ئه وه ی گه ر تۆ له باره ی ئه و ستراتیژه وه پرسیا رت بکردایه، واته پرس و جۆ و کۆلینه وه له پارتیه که ده کهیت، ئه وه یش مانای وابوو له ئۆجه لان ده پرسیتته وه، کاریکی له م جۆره یش دوور تانیژیک بڤه بوو.

¹⁷² Information on the 4th Congress draws on interviews with congress participants. Additional information in Celik, Agri, 169–173; Ocalan, PKK'ye Dayatılan Tasfiyecilik, 451–525; Yuce, Bildirgesi, 226–237; and the open letter issued by PKK-Vejin, "PKK-MK ve tum uye ve savasci arkadaslari" (To the PKK central committee and all comrade fighters and members).

له‌دووی مانگی هه‌شتی ۱۹۹۰ پېنج مانگ پېش نه‌وهی په‌که‌که پلانی کۆنگره دابریژیت، ئیراق کووه‌یتی داگیر کرد، کوهیت ولاتیکی زه‌نگین به‌نه‌وت له‌سنووره‌کانی باشوری ئیراق بوو.

باش چەند مانگێک کۆمه‌لگەی نۆونه‌ته‌وه‌یی، ده‌ستیوه‌ردایه‌ جه‌نگه‌که‌وه‌و دو‌ا‌جا‌ر ب‌پ‌یا‌ری‌ان دا پ‌ت‌و‌ی‌سته ئی‌راق به‌ب‌ی هیچ مه‌رجێک پ‌اشه‌کشه‌ب‌کات، نه‌گه‌ر نا هی‌زی سه‌ری‌ازی به‌کارده‌ه‌ینن بۆ هه‌ل‌گه‌ندن‌دی هی‌زه‌کانی ئی‌راق. ئیدی له‌پ‌ی‌ش‌بینی نه‌گه‌ری جه‌نگه‌که‌دا، ئی‌راق به‌ش‌یک‌ی فره‌ی هی‌زه‌کانی گ‌واسته‌وه‌ به‌ره‌و سنووره‌کانی باشووری ولاته‌که‌ی، به‌مه‌یش بۆشاییه‌کی فره‌ له‌ رووی هی‌زی سه‌ری‌ازییه‌وه‌ له‌ سنووره‌کانی باکووری ئی‌را‌ق‌دا دروست‌بوو. نه‌مه‌یش به‌ب‌ی ره‌چاو‌کردنی ره‌وشی سیاسیی بوو له‌گه‌ڵ تورکیا. به‌مجۆره‌ غیابی کتوپری هی‌زه‌کانی ئی‌راق له‌ ن‌ی‌و‌چه سنورییه‌کانی باکو‌ردا‌و په‌رته‌وا‌زیی پ‌ارته‌کانی کورده‌ستانی ئی‌راق زه‌مینه‌ی سازکرد تا په‌که‌که به‌سانایی شوینی خۆی له‌ن‌ی‌و‌چه سنورییه‌کانی باکووری ئی‌را‌ق‌دا ب‌کا‌ته‌وه‌. ته‌نانه‌ت ئۆجه‌لان له‌تاو تامة‌رزویی ده‌رب‌پ‌ینی بۆ ئاماده‌بوونی له‌به‌ش‌یک‌ی خاکی کورده‌ستاندا ناوچه‌کانی باکووری ئی‌راق‌ی به‌ به‌ش‌یک له‌ کورده‌ستان ن‌ی‌و زه‌د کردو ب‌پ‌یا‌ری‌دا چواره‌م کۆنگره‌ی خۆی له‌ باکو‌ری ئی‌را‌ق‌دا ب‌به‌ست‌یت. له‌کاتی دامه‌زراندنی په‌که‌که‌وه‌ تا نه‌وکات نه‌وه‌ په‌که‌م کۆنگره‌ی گروپه‌که‌ بوو که له‌قه‌له‌مه‌وه‌ی کورده‌دا ب‌به‌ست‌یت. هه‌ربۆیه‌ ژینگه‌وه‌یه‌جانیکی گه‌وره‌ رووی له‌ نه‌ندامانی گروپه‌که‌ نابوو. به‌لام ئۆجه‌لان بواری بۆ نه‌ره‌خسا سو‌ریا به‌ج‌یه‌یه‌ت‌یت و له‌باکو‌ری ئی‌را‌ق‌دا ئاماده‌ب‌یت. له‌ راستیدا ده‌ربازبوون به‌ناوچه‌ سنورییه‌کاندا مه‌ترسیدارو دژواربوون به‌تاییه‌تی ئاماده‌بوون له‌ ن‌ی‌و‌چه‌شاخاوییه‌کانی باکو‌ری رۆژه‌لا‌تی زاخو‌دا که که‌م‌پ‌ی گروپه‌که‌ی ل‌ی‌بوو. له‌جیاتی ئاماده‌نه‌بوونی خۆی ، ئۆج ئالان ئۆکه‌سی وه‌ک نه‌نجومه‌نی ئاماده‌کاری ده‌ست‌ن‌ی‌شان‌کرد، که له‌ن‌ی‌و نه‌واندا عوسمان ئۆج ئالانی ب‌را‌ی و جه‌میل بایکی ج‌ی متمانه‌ی خۆی ت‌ی‌دا‌بوون بۆ نه‌وه‌ی کۆنفرانسه‌که‌ له‌

هەفتانین دا بەرپۆه بەرن. هەفتانین دەکەوتە نۆچە شاخاوییه کانی هەلگەوتوو لە سنووری ئیراق تورکیا، ئەوئ ببوو نۆهتدی راهینان و گردبۆونه وەئ ئۆردوگا کانی پەکەکە لەنۆچە کەدا.

لەسەر بەردەلان و تەختی زەمینى ئەو نۆهتەدا عەدەتەن ۳۰۰ گەریلا دەنوستن، وەئ بەگوێرەئى حساباتى کۆنگرەکە خێوەتگەلێکى بەرین ئامادەکراووە کە سەد کەس یاخۆ نوێنەرانی ئامادەبووی لەخۆدەگرت بۆ خەوتن و حەوانەو. کۆنگرە لە دواین هەفتەئى مانگى دە دا بە گردبۆونه وەئ سەردارانی کۆبۆونه وەکە و ئیدانەکردنى ئەو جەنگاوەرە هەمەجۆرانەئى کە ببوونە هۆئى لاوازکردنى نەبەردییەکانى پەکەکە دەستى پێکرد. نوێنەرانی کۆنگرە بەجاری دەستیان هەلپى تا دروست لەوکاتەدا جەنگاوەرە ناپاکەکان دەستبەسەرکەن و کۆلێنەوێان لەبارەو بەکەن. ئیتر یەك یەك لەکۆنگرەدا تۆمەتبارەکان دەرھێنران و دوریانخستەو تا لێپێچینەوێان لەتەکدا بەکەن. لەم نۆهتەدا حوسەین تۆپ گیدەرى فەرماندە لەهەموو دەسەلاتێک تەکیترایەو، تەنانەت لەپیش کۆبۆونه وەکەدا تەنھا رێگەئى پێدرا گوئى لە لێپێچینەوێان بگریت، دوواتر نەیانھێشت بەشداری کۆنگرەکەئى بەکات. یەکیکیتر لە سەرکردە بالاکانى پەکەکە بەنۆئى جەمیل ئیسىك (هۆگر) کە لەپیش کۆنگرەدا لەدەستى پارتەکەئى پەنای بردبوو بەر ئێران و هەلھاتبوو، لە کۆنگرەدا بە غیابى سزای مردنى بەسەردا سەپێنرا. هەموو گەسىک چاوى لیسورکراوویەو. تەنانەت یەكە چەکدارییەکانى پەکەکە رەخنەئى شکستى هەلکوتان و ھێرشەکانیان لێگرا بۆ سەر ئامادە سەربازییەکانى تورک و شکستەکانیان دایەپال نا وردو وریایى لە ئامادەکانداو بى بايەخى و هەلە لە ئامادەکاندا.

تەنانەت ئەو راپۆرتانەئى لەلایەن یەكە سەربازییە جیاوازه کانی پەکەکەو ئامادەکراوون لەرووى ئایدیۆلۆژى و ئیلزامییەو لاواز بە دۆزو دۆسیەئى پەکەکە

ليکدرانه وه. ئيسيل کوروکايا به مجۆره ده يگتړاپه وه: " که سيک هه ستاو راپۆرته کانی خوینده وه، پاشان مشتومپی کراوه له باره یه وه دهستی پیکرد".

هه روه ها وتی: " که سيکی تره ستا گوتی: ئه وان رازی نابن به راپۆرتیکی له و جۆره، چونکه زانیارییه کانی شوین نه هچ نیازی په که که نه که وتوون. دوو اجار هه مان نه دجام و روانین سه باره ت به تیکرپی راپۆرته کان درا. ئیتر راگه یه نرا که ئه وانه ی ربه رایه تی جهنگی چه کدارییان کردوه له نیوچه شاخاوییه کاند، به گوێره ی پتویست دارای به رنامه ی رۆشن و توانای سه ربازی و زال به سه ر کاره که یاندا نه بوون".

له م باره یه وه ئيسيل کوروکايا ئاماژه بۆ ئه وه ده کات که چۆن ژینگه ی تیرۆر بائی کیشاوه به سه ریاندا. مه همت چه تین سینهر، ئه و که سه ر ربه رایه تی هه لمه ته سه ربازییه کانی په که که ی ده کرد، نيزیک له و کاته وه پتوه ندی به رپزه کانی په که که وه کردبوو، ئه وه پاش ئه وه بوو که هه شت سال ته مه نی خۆی له زیندانی دیاره کردا گوزه راندبوو. سینهر که سيکی ناسراو سه نگین بوو له نێو نه ندامانی په که که دا، ئه و په شداری کردبوو له راپه رینی زیندانیا نی دیاره کړو په کیک بوو له و زیندانیا نه ی که مانی له خواردن گرتبوو.

پاش مه ره خه سکردنی له زیندانن په که که یارمه تیاندا تا له تورکیا قوتاریبیت و له سه رو واری ۱۹۸۹دا پتوه ندی کرد به په که که وه له دۆلی بیقاع دا. ئۆجه لان ئه وی وه که سه ره رشتیاری مه شقه ئه کادیمییه کان ده ستنیشانکردو هه لی بژارد بۆ لیژنه یه که تیدا ئاماده کارییه کانی کۆنگره ی خرایه ئه ستق. دوواتر سینهر باسی له وه ده کرد که ئۆجه لان بۆیه ئه وی بۆ ئه و پۆستانه ده ستنیشانکردوه تا جه ماوه ربه یه تی و ده نگدانه وه ی زیندانیی ئه و بقوزیته وه بۆ شیرینکردنی وینه ی خۆی له پشچاوی ئه نداماندا. هه رچه ند ئه وه یش ریی تیده چوو که به راستی ئۆجه لان له باره ی نێو و شۆره تی سینهر نیگه ران بوو، هه ر بۆیه ئه وی له نيزیک خۆیه وه

هیتشتبوویه وه و چند پۆستیکی به رێوه بردنی خستبووه ئه ستر تا له نێو په که که دا
 مژوولی کاره کانیبیت. له دوایدا ئه و سیاسه ته دادی ئۆجه لانی نه دا، چون سینه ر
 پاش ئه وهی زه بوونکردنی جه ماعی ئه ندامانی په که که ی دی و تۆمه تبارکردن و
 کوشتن و ده کردنی فه رمانده کانی په که که ی ره چاوکردن ئیدی که وته گله و
 گازانده گرتن له ئۆجه لان.

زیاتر یان که متر له سالتیک که سینه ر له بیقاع گوزه رانده بووی. به چاو دتیری کردنی
 هه ولی شیوه هه ستریای په که که بۆ له بێخ هه لکیشانی ناحه زانی له نێو خۆی
 په که که داو به ته ماشا کردنی ره فتاری ئۆجه لان له و ماوه یه دا، نیتر ئه و راستیه له لای
 سینه ر که لاله بوو که سوچی لاوازیی په که که وابه سته یه به خودی رێبه ره که یه وه.

هه ربۆیه له ئیستادا جیا له ئۆجه لان به پشتیوانی که سیکی دیکه به نێوی ساری
 باران که له بیقاع له گه ل سینه ر پیکه یشتبوون. سینه ر جموجوله کانی ده ستدایه .
 ساری باران به هه مان شیوه ئاست بۆند و سه نگین و فه رمانده یه کی کارای هه ریمی
 هه کاری بوو. کوروک کایا پیتی وابوو که ساری باران هه رگیز وته کانی سینه ری
 فه رامۆش نه ده کرد. سینه ر ده یگوت: "هاوڕێیان، بارودۆخه که به جۆرێک
 هه لسه نگینراوه که هه ر حوکمێک درابیت هه له و ناره وا بووه. من پێم وایه ده کریت
 جه نگه کان هه له و په له بن، وه لی ئه وانه ی که چه ک هه لده گرن و روو له شاخ ده نین
 جگه له کاریکی شکر مه ندانه هه چی دیکه نییه، ئه وانه که سانیکن که به گیانی خۆیان
 قوربانی ده دهن و داویانه، وابیرناکه مه وه ئه وانه تاوانبار و ناپاکین.

ئاپۆ ده یوت ئیوه یارمه تی هه وله کانی جهنگی تورک ده دهن به ئه دجامدانی
 هه له کانتان، وه لی ئه و ئه وه ده کاته راستیه ک، چونکه کاره کانی ژماره ی
 پاسه وانه کانی سنوور هه لده کشینیت. هه روه ها ئه گه ر هه ر چیه که که ریلکان
 ئه دجامی ده دهن هه له بیت یاخۆ ئه و چالاکیانه ی که ده یکن تاوانبن، ئه و پێویسته
 خودی پارته که کۆلینه وه ی له باره وه بکریت و دادگایی بکریت، من زۆر به سانایی

دەمەھەوت بېرىۋېچوونى خۆم نومايان بىكەم". سىنەر لەلايەن جەمىل بايىك يەككى تر لە سەرۆكەكانى كۆنگرە، ھۆشدارى دابوويە سىنەر، بەھەي پىئويستە ورياي خۆى بىت و ھۆشى بىت خەرىكە چى دەلەيت. ھەل سىنەر مىلى نەداو ئەھەي دايە دوواوھ كە رەخنە و راميارى خۆى سەبارەت بە ئۆجەلان پەنھانېكات.

لەبرى ئەھە داواى لە نوپنەرەنكرد كە پىرۆپۆزەل و پىشنىھادەكانيان جەختبەكەنەھە سەر دووبارە پىدانەھەي دەسەلات بە كۆمىتەي ناوھەندى و لەسەر نەزمى دىكتاتورىەتى ئۆجەلان راوھەستەن و ھەلۆيستە بىكەن. ھەروھە سىنەر داواى كرد پىئويستە سەرزەنشەتى ئۆجەلان بىكرىت، وتىشى پىئويستە لەبرى كوشتنى چالاكانان و بىسەرۆشويىنكردنەيان، ئەبىت كۆلنەھە لەبارەي ئەو سىياسەتەنە بىكرىت كەھانى ئەھەسانەدەدات كە كارى و بارى لەوچۆرە ئەنجام دەدەن.

سىنەر و شوپنكەوتوانى چەند مانگىكى كەم پاش كۆنگرە لەنامەيەكى كراوھەدا نوسيان: ھەروھە چۆن ئۆجەلان روونىكردەھە: "ھەمووان كادىرىي بىچىنەيىن، كەواتە ئىمە ھەموومان تاوانبارىن. ھەربۆيە بھىلن رەخنەكانمان لەسەر چالاكىي و كارەكانى يەكترىيەيت. لەلاى ئاپل ئەھە روون پەنھانكراوھ كە ھەلگوتانە سەرئاوايىەكان و كوشتنى ھاولاتيانى بىتاوان كى لىي بەرپرسە؟ ھەلگوتانە سەر ماردىن پەلەيەكى رەشە لەمىژووي گروپەكەدا، ھەموو كارەكان شەخسەن لەلايەن ئۆجەلانەھە فەرمان بەكردنەيان دراوھ.

كاتىك شاھىن بالىك ھەك بەرئۆھەبرى پۆلىس لە ئەكادىمىيادا دەستبەكار بوو. بۆخۆى ۱۲ كەس لەئەندامە نوپىەكانى رىزى گەريلاي كوشت. ئايا ئەھە كى بوو شاھىنى كرده بالادەست و سەردارى ئەكادىمىيا؟^{۱۷۲}. لەراستىدا ھەلامەكە روونە كە مەبەستيان پىي ئۆجەلان بووھ. ھەربۆيە سىنەر بەتايبەتى داواى كرد كە كۆلنەھە بىكرىت لە روداوى كوشتنەكان و لەبەينەردنەكانى كەمپى بىقاع كە راستەوخۆ لەژىر

¹⁷³ PKK-Vejin, "PKK-MK ve tum uye.

كۆنترۆلى ئۆجەلاندا بون ھەروھە كەمپى سنوورى ئىران كە ئویش لەژىر
كۆنترۆلى عوسمان ئۆج ئالانى بایدا بوو. ھەروھە سینەر پىداگرىكد لەسەر ئوھى
كە تەنھا ئەنجومەنى ئاوەندى بەرپرس بىت لەدارایى پارتەكە.

تا ئەوكات ھەموو داراییەكى پەكەكە بەتەنھا لەژىر ركیفى ئۆجەلاندا بوو. بەم
جۆرە پىشنیازەكانى سینەر لەلایەن نوینەرەكانیشەو پەسەندكرا. باران لەم
بارەيەو گوتى: "ئیمە ئۆجەلانمان وەك ئامانجىك ھەلنەبژارد، ئیمە لەسەر خالىك
وہستابوون كە دەكرا لەوئوہ رىكخراوہكە درزى تىبكەوئت. لەبەر ئوہ پئوئستبوو
شتىك بكەين تا رى لە درزو كە لەبەرەكان و دابەشبوونى رىكخراوہكە بگرين".

بەرەچاوكردنى بۆچوونى نوینەرەكان ئوہدەسەلاتەى ئۆجەلان كە دەشكا بەسەر
پارتەكەدا، ھەرگىز قابىلى قەبول نەبوو، ھەر بۆيە بەئاشكرا تەحەداى دەسەلاتو
ھەيمەنەى ئۆجەلانیاں دەكرد. سینەر پىش ئوھى پئوہندى بكات بەپەكەكەو لە
حەفتاكاندا دەخوئند بۆ ئوھى ببىتە مامۆستان ئو كەسىكى ژيرو زيرەك بوو،
بەورىايەوہو بە بىروپا و سەرنجەكانى ئۆجەلان دەكرد. سینەر ھەولى دەدا بەم
رىگە كارىكاتە سەر نوینەرەكان، ئەوانەى كە پىشبینیاں نەدەكرد رۆژىك لە رۆژان
كەسىك ھەبىت ھىزى ئۆجەلان لەبەين بەرىت، ئەوان و ابىريان دەكردەوہو بەوہىش
قايلەدەكران كە تەواوى پڕۆپۆزەل و پىشنیازەكان ھەر لەلایەن خودى ئۆجەلانەوہ
دەبن.

ئازمان كە فەرماندەيەكى پىشوو پەكەكە بوو، ئو ھەر لەسەرەتاوہ گرافتى
ھەبوو لەگەل راميارى و نەزى ئۆجەلاندا لەم بارەيەوہ دەپىرسى: "چۆن دەبىت
رازى بىن بەو كارانە، بپیارەكانى سینەر دروست ئو شتەيە كە خەلكى دەبىت،
ھىشتا فرەكەم وتراوہ. لەبەر دژوارى و سەختى پئوہندى لەگەل ئۆجەلاندا
لەسورىا و اوكات لەبەر ئوھى تا ئەوكات خەلكى بەباشى ئاشنا بە رىبازى ئۆجەلان
نەبوون بۆيە بارودۆخەكە واماوو".

ههروهه ئازمان روونکردنهوهی زیاتری داو وتی: " له نیۆ په که که دا خه لگی وا راهاتبوون که ته نه به ئی بکه ن، ئه وان ده یانبینی خه لگی دهستی بهرز ده کاته وه، ئیتر به بی هیچ دوودلییه که ئه مانیش دهستیان بهرز ده کرده وه. تا ئه وکات هیچ کهس نه بییستبوو خه ریکه له ده ورو بهر چی ده ورتیت". له هه مانکادا ئالۆزییه کان له نیۆچه که دا تاویان سه ندبوو. سه دام ملی نه دا بۆ خواستی هاوپه یمانان و ده سته ردارى کووه یت نه بوون هیزه کانی هاوپه یمانان به ریه رایه تی ئه مه ریکا له جیدابوون و ئاماده ی هیرش بوون بۆ سه ر ئیراق. پێشبینی کرابوو له سه ری سالدا جهنگ ده سته پیکات.

کۆنگره ی په که که که وادانرابوو سی هه فته بخایه نیت، ئیتر پێویستبوو به خیرایی ئه نجامگیری بکات تا هیزه سه ر یازییه کان بکشینه وه بۆ مۆلگه ئارام و ئاماده کانیان. له پاش کۆنگره سینهر هه ر له هه فتانین مایه وه و باران به ره و هه کاری کشاو و سمان ئۆجه لانیش به ره و دیمه شق که و ته ری تا چاوی به ریه ری په که که که ویت.

ده روژ پاش کۆتایه اتنی کۆنگره فه رمانی که ده رکرا بۆ لیچپێچینه وه له کارو چالاکییه کانی سینهر. ئیتر له هه فتانین سینهر ده سته سه رکراو هه ر له ویش لیچپێچینه وه ی له که ئدا کرا. ئۆجه لانیش ئه وه ی خسته روو که سینهر رهنگه به کریگیراوییت و نێردرا بیته تا پشیوی و ئاژاوه بخاته نیۆچه که که وه و پارته که دوچارى ئالۆزی بکات.

ده سته گیرکردنی سینهر دروست له کاتی که دا بوو که هیتر شه کانی هاوپه یمانان بۆ سه ر ئیراق ده سته پیکرد. ئیراق توانی سه ره به خۆی خۆی بپاریزیت ته نه ناچار کرا هیزه کانی له کووه یت پاشه کشه پیکات. له ئاکامی ئه و روودا وه دا کورده کانی ئیراق و شیعه کانی باشوور ده سته پیکرد دایه سه ره ئدان و یاخی بوون روودا وه کان له مانگی ئازاردا بوون.

ئەوان قايلكرابوون كە ئەمەريكا پىشتىوانىيان دەكات، ۋەلى ۋەختىك بىنيان ھېچ كۆمەكىك لەلايەن ھىزى ھاۋپەيمانانە ۋە ديارىنيە، ئىدى رۇژم دەستى كرد بەسەرگوتى راپەرپىنەكان ۋە دامركانە ۋەيان. ئىدى دەنگۈى دەستگىرگىرنەكەى سىنەر لەم بگرو ۋە بەردە ۋە ھەرايەدا كرايە ژىر لىۋانە ۋە. لە بەھارى ئەۋسالەيشدا باران لە بەرپرستىكى تىرى پەكەكەى بىست (خەلىل ئاتاچ) كە ئۆجەلان دەيەۋىت باران لەبارەى رەخنەگرتن لەخۇى ۋە ھەلەئەى لەكۆنگرەدا پىۋەى گلاۋە شتىكى بۇ بنوسىت.

باران لەپاش نىۋەپۆيەكى ستۆكۆلما لەم بارەيە ۋە پىتى ۋەم: "ۋەلامى ئۆجەلانم بەۋە دايەۋە كە من ئەۋەى ھەمبۋە ۋە ئەۋەى نەمبۋە لە كۆنگرەدا ۋەتومە ۋە ئىتر شتىكم پىنىيە تا پىتى بلىم". ھەروەھا ۋەتى: "تىماۋوم نەمدەزانى چى روويداۋە، ھەرىۋيە ھەكارىم جىھىشت ۋە روومكردە ھەفتانين، لەۋى زانيم سىنەر دەستبەسەرە، ۋەلى نەمتۋانى چاۋم پىتى بگەۋىت، ئاخىر ئەۋ جيا كرابۋىيە ۋە". عەبدۈرەھمان قايقچى سەرۋكى نوۋى يەكەى ئەمنىى تايبەت، كە ئۆجەلان پاش كۆنگرە پىكىھانى بوون ۋەتى بەباران ئۆجەلان پلانى دانابوۋ تا بەئاشكراۋ بەپۆى رۆشن سىنەر ئىدانەبكات ۋە پاشان بىكۆژىت، دەكرىت لەدوۋى ۋەش ئۆبەى باران بىت. ھەر بۆيە باران ۋە سىنەر برىاندابوۋ ھەلبىن.

قايقچىش بەئاشكرا بىرگىرنەۋەى دوۋەمى ھەبوۋ دەربارەى پلانەكانى ئۆجەلان، ھەرىۋيە ئەۋىش پىۋەندى كرد بەۋانە ۋە. بەمقۇرە سى پىاۋ لەچىپاكى باكورى ئىراقدا گروپىكى نوۋىيان بەنتۋى بوژانە ۋە ۋە راگەياند، ئەۋان داۋايانكرد ھەرچى زووترە گەريلا رىزەكانى پەكەكە جىبەئىل ۋە پىۋەندىيان لەگەل ئۆجەلان بېچپىنن ۋە بىنە رىزى بوژانەۋەى پەكەكەۋە، ئەۋان پەكەكەى راستەقىنەن.

بەم كارە بۇ يەكەمجار ئۆجەلان روۋپەپوۋى ھەرەشەيەكى جدى ۋە واقىمى بوۋىيە ۋە. لەرابردوۋا ئەۋانەى لەپەكەكە ھەلەدەھاتن، فەرامۇشەكران ۋە بەناپاك لەقەلەم

ده دران. وهی جیابوونه وهی سینهر و باران، هه روا ئاسان نه بوو، ئه وان ئه ندای
نه نجومه نی جیبه جیکردنی کۆمیتته ی ناوه ندی بوون و لیپرسراوی بالای کۆنگره ی
چواره م بوون.

هاوکات پێچه وانه ی ناکۆکی و دابه شیبوونه کانی دی ئه وان له کوردستاندا بوون و
له ئه وروپا نه بوون. ئیتر کهس نهیده توانی ئه وان به وه تاوانبارکات که له خهباتی
چه کداری هه لئاوون. ههروهکو بۆ خوشیان ئاشکریان کردبوون ئه وان نایانهوی
ره خنه له په که که و خهباته چه کدارییه که ی بگرن، به لکو ئه وان ته نها روویده میان له
رێبهری په که که عه بدوللا ئۆجه لانه. باران ده یوت: "بیرکردنه وه مان به و ئاراسته یه
نه بوو له په که که دامالزین، به لکو ده مانه ویست خه لکی رابه یئنین و رازیان بکه ی
به وه ی که بیرکردنه وه مان له پێناو گۆرینی ریکخستنه که یه له بهرده م مه ترسی تاک
جه مسه ری".

ئه وان تۆپێکی به رینی په یوه ندییان هه بوو، باران ئاشناکه لێکی فره ی هه بوو،
سینه ریش پتیه ندیکردبوو به و زیندانیه ی که تازه به تازه ئازادکرا بوون و به دووی
مه ئویه که وه بوون و ئاتاجیان به کۆمه ک بوو. له یه که م به یاننامه یاندا پێداگرییان
کرده وه له سه ر پتیه یستی خۆ ریکخستنه وه ی په که که و دوواتر ره خنه ی توندیان
له سه ر به یارگه لێکی دیاریکراو گرت که له لایه ن ئۆجه لانه وه درابوون. وهی ئه م
یاخیبووانه رووبه رشووی جه نگیکی دژوار بوونه وه له دژی ئۆجه لان.

له م نێوه نده دا، رێبه ری په که که رێبه رایه تی نێزیکه ی ۲۰۰۰ جه نگاوه ری ده کرد که
دارای تۆپێکی به رفراوان بوون له چالاکان و پشتیوان له ئه وروپا و پشتیوانی و
هاوکارییان له چه ند ده وله تیکی هه ریمیه وه به ده ست ده گه یشت. هه ربۆیه
هه وله کانی گروپه جیابووه که بۆ به ده سه ته یئانی پشتیوانی له ناو زیندانییه کاندا،
ئه وانه ی تازه به تازه ئازاد بوون، هه ر زوو شکستیان هێنا، چونکه به رده وام
خه لکانێکی دوور له ماحه راکان کاریگه ربوون به ریبازی ئۆجه لان و ئاڤۆجیبوون.

هه‌رچەند بە‌توانیان‌پشتیوانی لە‌چه‌ند شارێکی نیۆ تورکیا و باکووری ئێراق بە‌ده‌ست بهێنن، وه‌ڵا ژماره‌یان فرە کەم بوو. حسین توپ‌گیده‌ر، کە ئێ‌و دە‌م لە‌ کۆنگره‌دا بوو ده‌یگوت: "سینه‌ر لە‌ بیر‌کردنه‌وه‌که‌یدا له‌سه‌ر هه‌ق بوو، وه‌ڵا خه‌لکی رینگه‌که‌ی ئه‌ویان نه‌ده‌بینی". هه‌روه‌ها ده‌یوت: "راست بێت یان هه‌له‌، خه‌لکی سه‌یری ئه‌وه‌یان ده‌کرد کە دارای هه‌ژ هه‌ جه‌نگه‌و نه‌به‌ردیی لێ‌ده‌وه‌شیته‌وه‌، هه‌ر به‌م شێوازه‌ خه‌لکی شیکردنه‌وه‌یان هه‌بوو بۆ شته‌کان. ئۆجه‌لان نه‌زمیکی راهێنا‌بوو، کە ئه‌سته‌م بوو جیا له‌و گروپیکی تر به‌توانی‌ت دابه‌زریت. سینه‌ر دلسۆز بوو، وه‌ڵا تێنه‌ده‌گه‌یشته‌".

حسین توپ تیگر نه‌یده‌ویست له‌ په‌که‌که‌ جیا‌بێته‌وه‌، ئێ‌و ده‌یوت: "ده‌کرا شته‌کان بگۆڕین، شتانی‌ک هه‌ن له‌ ئۆجه‌لان گرن‌گترن، نا‌کریت خه‌باتی کورد ب‌کریته‌ قوربانی ئه‌وه‌ی ئۆجه‌لان چی ده‌کات و چی نا‌کات، هه‌ر بۆیه‌ له‌نیۆ په‌که‌که‌دا مابوومه‌وه‌". سینه‌رو باران و قایچی له‌شاخه‌کانی باکووری ئێراق بۆ‌ماوه‌ی چه‌ند مانگی‌کی کەم مانه‌وه‌ له‌ پایزی ١٩٩١دا سینه‌رو قایچی به‌شێوه‌یه‌کی نه‌هێنی ده‌ربازی نیۆ خاکی سوریا بوون. له‌وێ له‌ قامیشلو، شاری سه‌ره‌کی کوردنشین خۆیان هه‌شاردا. له‌راستیدا په‌که‌که‌ له‌ قامیشلو‌دا فرە به‌تو‌کم‌یه‌ی رێ‌کخرا‌بوون هه‌ر بۆیه‌ ئه‌وان خه‌ریک‌بوون کارێکی مه‌ترسیدار ئه‌نجام‌ده‌ده‌ن. رۆ‌یشتی ئه‌وان بۆ قامیشلو فرە نارۆشن و ئالۆژیکی بوو.

یه‌کێک له‌ دۆسته‌کانی خانه‌واده‌ی سینه‌ر ده‌یوت، بۆیه‌ چووبوونه‌ قامیشلو تا بتوانن پاسپۆرت به‌ده‌سته‌بهێنن و له‌وێ‌وه‌ ده‌ربازی ئه‌وروپا بن. ئه‌ندامی‌کی دی‌که‌ی پێ‌شووی په‌که‌که‌ پێ‌ی وابوو کە ئه‌وان بۆیه‌ چوونه‌ ئه‌وێ تا بتوانن چاویان به‌به‌رپرسیانی سوریا ب‌که‌وێت و به‌جۆرێک له‌جۆره‌کان پشتیوانیی ئه‌وێ ده‌سته‌به‌ر ب‌که‌ن.

كه سټىكى تر سوربوو له سره نه وهى كه نه وان بڼه چوونه ته نه وى تا پشتيوانى له كوردانى سوريه بخوازن. جيا له وانه ش دياره كه شته كان بى پلان نه بوون. قايقچى له وى زهنگيدا بى شوينى مانه وهى توجه لان و لټى پاراپيه وه تا ليڅو شبيټ. هاوكات نه وهى خسته ږوو كه له پټناو نه وهى ريگه پيډرټ جاريكى تر بڼى، به لټن ددها نيدى توخنى سينه نه كه وټ.

هاوكات له يه كى مانگى يازدهى هه مان سالدو سينه رو خانميك له ناپارتمان كه ياندا به كوژراوى دوزرانه وه. باران له م باره يه وه ناماژه به وه دهكات كه كاتيك سينه كوژراوه نه وه له شارى دهوكدا بووه. باران دهيووت: "هه مان روژ هه واله كه م بيستن كه سټك نيردرا تا به من بلټن هيشتا سينه نه مردبوون نه وه به بريندارى برابر وو بى خسته خانه. كاتيكيش بيستم سينه مردوون وا بيرمنه ده كرده وه نير هه موو شټك ته واو". له م كاته دا باران و نيزيكي په نجا له شونكه و توانى له توركي او سوريا گردبوونه وه تا گفتوگو له باره ي نه گهره نوټيه كان بكن. دوواچار نه وان پابه ندبوون به وهى دريژه به خبات و كاره كانيان بدن. باران ده يگوت: "نيمه هه ولماندا، وه لى چندين گرفتار هه بوو".

گرفته كان ته نها خويان له نه ياريه تى ده ولته تى تورك نه ده بينييه وه كه دږى چټبوونى هه رگروپيكي كوردى بوو، وه لى خودى په كه كه گرتى به رده م گروپه كى باران بوو. هاوكات زوريك له وانه ي كه له هه ولې نه وه دابوون له ريزه كانياندا خويان ريگبخن كوژران و له نيوبران. نير باران پيش نه وهى واز له هه وله به ره لستكاريه كانى به ټټ و به ره و نه وروپا ملبنيت، بى چنده ساليك پارتى ديموكراتى كوردستانى نيراق له لاي خوى هيشتیه وه دالده يان دا.

له راستيدا جودا بوونه وهى باران و سينه ر جدديترين هه پرشه بوو كه تا نه وكات روپه ږووى رټيه رايه تيبه كى توجه لان بيته وه، هه روه ها له پاش نه و جودا بوونه وه هيچ ره وشيكي هټند مه ترسيدار روپه ږووى توجه لان نه بووه ته وه.

پاش كوشتنى سىنەر، ئىدى ھىزو دەسلەتتى ئۆجەلان بەتەۋاى لەمپەرى
 لەبەردەمدا نەما. ئىدى لە شوناسى ئۆجەلاندا ئەو رووداۋە بووبەبەشېك لەو
 رووداۋانەى كە لەمىژوۋى پەكەكەدا ۋەك پلانېگىرپىيەكى مەزن تەماشىا دەكرىت.
 ھاۋكات پاش كوشتنى سىنەر ئۆجەلان ئىدى ئەۋەى دوۋپاتكردەۋە كە ھىچ
 ياخىبوونو ئاۋاۋەيەك لىيۋوردنى بۆنىيە، ھاۋكات بواريكىش بوو تا ئۆجەلان ئەو
 ھىزانەى تا ئەۋكات لەبەردەم ئۆجەلاندا چۆك دانادەن بەتەۋاى وابەستەيان
 بكتەۋە بە پەكەكەۋە ھەموۋان بھىنئىتە ژىرركىتتى دەسلەتتى خۇيەۋە.

لە راستىدا ھەرچەند تەنھا چەند كەسىكى كەم باۋەرشى وابوو كە سىنەر
 بەكرىگىراۋە، ۋەلى ھىچ كەسىك نەيدەۋىرا راستى و دروستى سىنەر بلئىت و بەرگرى
 لەبۆچۈنەكەى بكات. باران دەيوت كاتىك سىنەر دەستگىركرا لەلايەن جەمىل بايك،
 ۋەك ھەموو ئەۋانى تر پىم راگەياند كە بېرواناكەين سىنەر ئاپاك بىت، جەمىل
 لەۋەلامدا گووتى، ئەۋە فەرمانى سەرۆكەو ئەم مشتومرە ھەر لەۋى بېراۋەتەۋە،
 لەبەر ئەۋە كەسىك بېرىنەدەكردەۋە كە سىنەر بەكرىگىراۋ بىت، بەلام ھەموۋان
 كۆيلەى ئۆجەلان بوون."

ئۆجەلان ھىچ ركابەرى نەماۋ زال بوو بەسەر ھەموۋانداۋ تەخەداكانى بىدەنگ
 كرد، ئىدى خۇى بۆ ھەنگاۋى ئايندە ئامادەكرد، كە بەھەرچۇنېك بوۋە توركىيا
 ناچارىكات بىتە نىۋ دانوستانى سياسىيەۋە. ئۆجەلان نەخشەى بۆ ئەۋە دارىشت،
 ئەو لەرىگەى فراۋانكردى دەسلەتتى پەكەكەو خزانى بۆ نىۋ تۆپو كۆمەلە
 ياساىيەكان ھاتە ناۋ، ھاۋكات بېريارىندا ھەر پىرۆتستۆيەكى مەدەنى و جەماۋەرىي
 بقۇزىنەۋە دەسلەتتىان شۆپكەنەۋە بۆنىۋ ناپەرەزايىيە جەماۋەرىيەكان . ھەرۋەھا
 بېريارىندا جەنگى چەكدارىي بەجارتك لە ھەرىمەكەدا درىژە پېدەن، بەجۆرىك ئىتر
 توركىيا نەتوانىت بانگەشەى ئەۋە بكات كە داراى دەسلەتتى تەۋاۋە لە ھەرىمەكەدا.

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

Aliza Marcus

PKK History

The PKK and the Kurdish
fight for independence

translated by majid khalil

له‌بلاؤکراوه‌کانی خانهدی چاپ و په‌خشی رینما

نرخ (6000) دینار